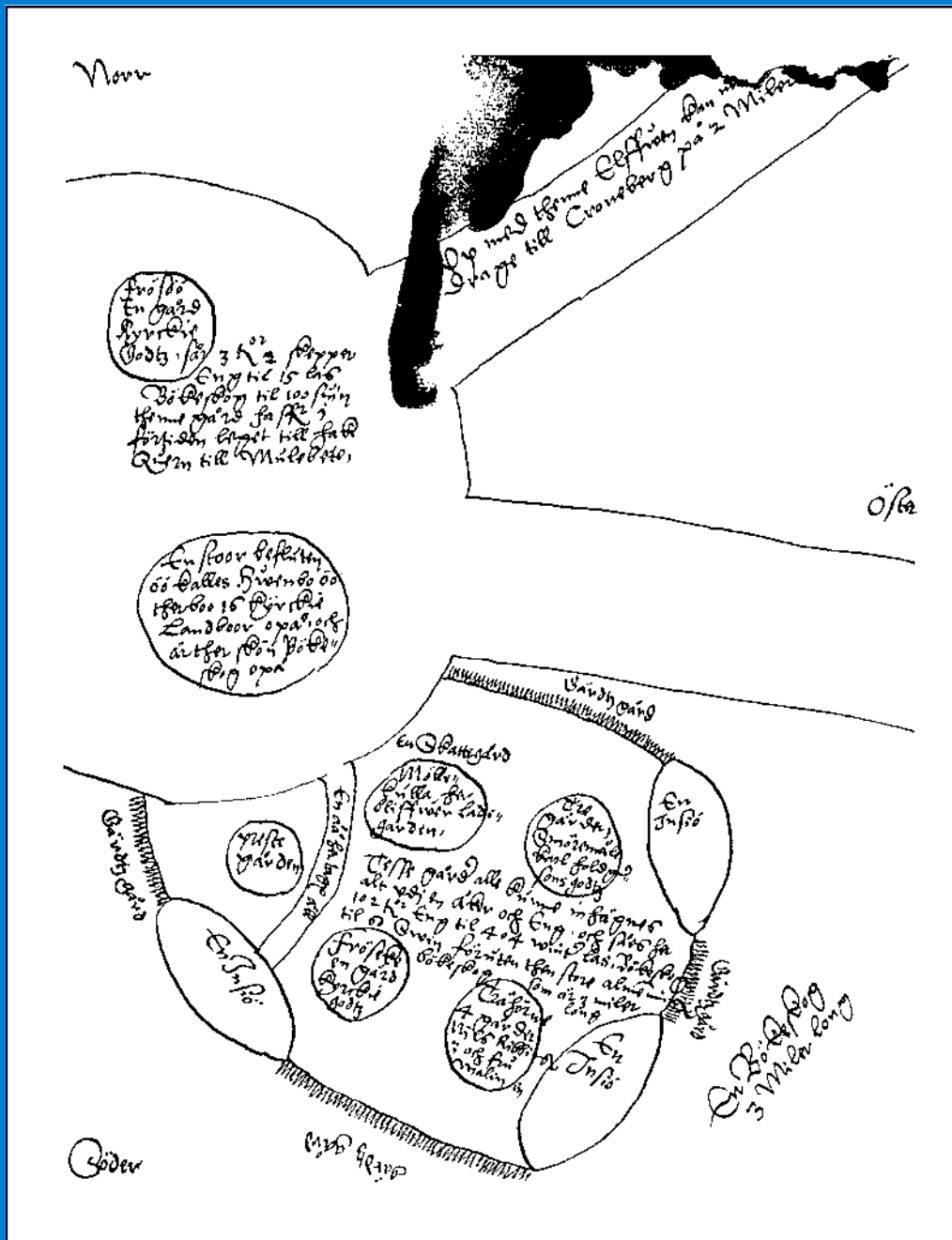

Sverige i kartskisser och texter från 1550-talet

ELIZ LUNDIN

I Riksarkivet, Stockholm, förvaras en världsunik dokumentsamling med rubriken ”*Strödda kamerala handlingar nr 61*”. Här beskrivs de flesta produktiva områdena inom det egentliga Sverige i kartskisser och texter från 1550-talet. Bakgrunden till denna landsomfattande dokumentation var, att Gustav Eriksson Vasa och hans rådgivare genomförde det största systemskifte som någon svensk regering någonsin drivit igenom. Skiftet berörde såväl stat som kyrka. I planerna ingick *att utveckla svenskt näringsliv att söka underlag till beskattning av medborgarna att omorientera kommunikationssystemet västerut att lägga grunden till den statsapparaten, som vi till stora delar ännu betjänar oss av*. Det var kungens sekreterare och tillika genealogen Rasmus Ludvigsson som tillsammans med regionala landbofogdar genomförde detta mycket ansvarsfulla och riksomfattande uppdrag. Arbetet krävde en detaljerad kameral inventering, resursplanering och beskrivande kartläggning över de mest produktiva områdena inom det egentliga Sverige. De mest produktiva områdena var belägna vid de vattenanknutna miljöerna, där människorna sedan tusentals år tillbaka hade sökt möjligheter till försörjning. Kommunikationerna styrdes i hög grad fram till 1850-talet av tillgången på sjöar och vattenleder, vilka utnyttjades som transportleder, kraftkällor och matförråd. Det var också där invånarna hade sina gamla kultplatser, som på många platser övertagits av kyrkan. En av huvuduppgifterna var, att söka vrida kommunikationssystemet från Sveriges instängda läge mot Östersjön. Detta skulle ske genom att frakta exportvarorna till Vänerhamnar för att därifrån föra dem till Vänerns sydspets och vidare via Göta älv till dess utlopp i Västerhavet vid Älvsborg. Lyckades man åstadkomma denna frakttled så *”skulle handeln utan tvivel få god framgång i Älvsborg, och denna ort så väl som riket därigenom bliva mycket förbättrat”* skrev Gustav Vasa den 29 maj 1559.

Handlingarna är här tolkade och kommenterade i texter, kartor och bilder. De åtgärder och beslut som lades fram i Rasmus Ludvigssons rapport påbörjades och kom till stora delar att fullföljas av kommande regeringar. I dokumenten finns källor till den begynnande industrialismens framväxt med åtföljande etableringar av bruk, brukssamhällen och stadsbildningar runt om i landet. Den som söker en regions historiska utveckling fram till dagens samhällsbild har här ett rikt utgångsmaterial, som nu ges ut för kännedom och allmänt utnyttjande.

Förord

Människors bosättningar och möjligheter till försörjning och kommunikationer styrdes i hög grad fram till ca år 1900 av de vattenanknutna förutsättningarna inom Sveriges inland. Att dessa förhållanden hittills inte har varit marinarknologernas huvuduppgift att historiskt klarlägga är märkligt. De största resurserna har istället anslagits till mindre angelägna men desto mera spektakulära marina projekt med kungliga och militära anknytningar. När jag i början av 1990-talet samlade in fakta för att skriva Svensk Vägshistoria från istid till nutid med betoning på rikets stamvägnät, plockade jag i Riksarkivet fram vår äldsta detaljskiss från slutet av 1550-talet, där en väg finns inritad. Vägen kallades Edsvägen och var ca 14 km lång. Den sträckte sig mellan Vänerns sydspets förbi de då ännu otämjda Trollhättefallen till lastageplatsen Åkerström. Skissen ingår i en av Gustav Vasas regering beställd sammanställning och rapport över rikets viktigaste sjöar och vattendrag som farleder, kraftkällor och matförråd, således utvalda marina miljöer som av makthavarna ansågs vara så värdefulla nationella resurser att de bildade underlag till en fysisk riksplanering. Det mesta arbetet utfördes av kungens sekreterare Rasmus Ludvigsson. Rapporten, som omfattar både detaljskisser och rikliga noteringar om infrastrukturella förhållanden i det dåtida egentliga Sverige med undantag av nuvarande norra Sverige, innehåller över hundratalet blad rikligt dekorerade med skisser över hur rikets vattenleder var knutna till varandra och var det fanns eller kunde anläggas kvarnar och fasta anordningar för fångst av "fjällfisk" och ål. Här finns också beskrivet ängar, ollonskogor och sjöar med uppgifter om hur många lass hö ängarna kunde ge i avkastning och hur många svin som kunde finna föda i ollonskogarna samt vilka fiskarter som fanns i de olika sjöarna. Allt som gick utnyttjade kungamakten som underlag för beskattning av sina undersåtar. Materialet som helhet är den första detaljredovisningen av stora områden av vårt land allt från Härjedalen ned till riksgränsen mot Danmark i södra Småland. Under 1900-talet har materialet uppmärksamats och återgivits i små avgränsade delar i provinsiella historieskrivningar, dock mycket sällan med tolkade texter. Min avsikt med denna bok är att ge allmän spridning av hela originalhandlingen med tolkade texter och förklaringar i kartor, bilder och texter. Det är helheten som ger dokumentsamlingen dess höga historiska värde. Kopior av varje enskilt originalblad är här renade och skadade bokstäver är omsorgsfullt lagade ge-

nom bearbetning i dator. De så bearbetade originalbladen är på några undantag när återgivna till 80 % av originalens storlek. Varje originalblad innehåller en notering om sidnummer enligt originalhandlingen. Ett sidnummer representeras där av ett uppslag, dvs vänster plus höger sida. Därför skrivs exempelvis "Från originalsida 3, (vänster)" och "Från originalsida 3, (höger)". I de fall två på varandra följande originalblad har ett samband med varandra har de sammanförts till en extra sida för att tydligare visa sammanhängen. För att läsaren skall kunna orientera sig från originalskisserna till verkligheten har jag bifogat situationsskisser som visar dagsläget av de flesta omnämnda detaljer inom områdena. Ett urval bilder illustrerar namngivna vattenleder, sjöar, gårdar och kvarnar. Vid mina och min hustrus landsomfattande fältstudier för den foto-grafiska dokumentationen har vi fått otaliga bevis på hur okänt detta material varit för berörda mark- och gårdsägare, allmänhet och dessvärre också för hembygdsföreningar och historisk expertis. Betecknande för hur detta världsunika kartverk fortfarande undanhålles är, att det inte var representerat på utställningen under den 18:de internationella kartografiska konferensen i Stockholm, juli 1997. Alla våra äldsta så kallade kartor är översiktliga och produkter av geografisk lägesinformation i form av skissritning. Rasmus Ludvigssons detaljerade skisser är visserligen inte geografiskt lägesbestämda men innehåller däremot en mängd uppgifter om avstånd mellan kända platser och storlekar av sjöar och vattenleder. Dessa skisser över stora delar av vårt land med tillhörande skrivna rapport om infrastrukturella förhållanden i Sverige på 1550-talet är det kanske viktigaste dokumentet vi äger som visar de första stegen på vägen mot en fysisk riksplan och vårt statligt styrda kontrollsystem inklusive skattläggning och administration. Här finns således källmaterial till Sveriges moderna historia. Vetskapen om detta har tyvärr hittills inte nått fram till de svenska medborgarna, som istället försetts med en uppsjö nationalistiska historieskrivningar och populistiska TV-program om våra kungahus och så kallade krigshjältars blodiga härjningar till lands och sjöss.

Stockholm den 20 april 2003.

Eliz Lundin

INNEHÅLL

	Sidor
Förord	
Bakgrund	1 - 12
Rasmus Ludvigssons rapport från 1550-talet	13
Uppland	16 - 63, 76 - 81
Dalarna och Gästrikland	64 - 85
Södermanland	82 - 135, 160 - 167, 172 - 177, 190 - 191, 420 - 422
Bohuslän	316 - 317
Västmanland	136 - 159, 184 - 189
Närke	160 - 171, 178 - 183, 284 - 265
Östergötland	190 - 261, 380 - 423
Småland	258 - 283, 368 - 375
Västergötland	190 - 191, 284 - 293, 300 - 317, 324 - 529, 338 - 349, 352 - 353, 376 - 379
Värmland	286 - 292, 294 - 299, 318 - 323, 330 - 341, 352 - 367
Finland	350 - 351
Fasta fiskeanläggningar	425 - 427
Textkommentarer	430 - 432
Alfabet	433
Tolkningar av tecken och förkortningar	434 - 437
Mått och vikter	438 - 441
Namngivna personer	442 - 445
Register	446 - 456
Källor	457
Karttecken	457

Sverige i kartskisser och texter från 1550-talet

Källan är en dokumentsamling från slutet av 1550-talet sammanställd och till övervägande delen författad av Gustav Vasas sekreterare och tillika genealogen Rasmus Ludvigsson.

Forskning, tolkningar, datorbearbetningar, förklaringar, fotodokumentationer och kommentarer

av

ELIZ LUNDIN

Bakgrund

Den år 1997 så pampigt firade 600-årsdagen av Kalmarunionen ändade på sin tid år 1520 med Stockholms blodbad och följdes av Gustav Eriksson Vasas segerrika befrielsekrig och utnämning till Sveriges konung år 1523. År av strider och härjningar hade gjort landet "*till ett öde och förlamat rike*", som Gustav Vasa uttryckte det. Dessutom stod han vid krigsslutet i stor skuld till Lybeckarna och Hansan för deras finansiella hjälp och deltagande på hans sida i kriget. "*Den som är satt i skuld är inte fri*" var en sanning som i hög grad utmärkte en stor del av Gustav Vasas regeringstid. Nu återstod således också att befria Sverige från det ekonomiska beroendet av Lybeckarna. Som en första avbetalning fick de både generösa handelsprivilegier och tullfrihet.

Om staten och dess medborgare var fattiga så var den katolska kyrkan desto rikare. Prästerskapet sade sig lyda under påven och ville inte underkasta sig kungliga dikret. Med draghjälp av konungens sekreterare Laurentius Andreae och Martin Luthers svenske lärjunge Olaus Petri lyckades regeringen att få riksdagens godkännande att år 1527 genomföra Västerås recess och ordinantia. Besluten innebar följande:

Kyrkans överflödiga egendom skulle indragas till kronan. Guds ord skulle rent och oförfalskat predikas. Konungen skulle vara kyrkans överhuvud istället för påven.

I ett slag fick Sverige medel till att betala av på rikets skulder även om det till slut gick ut över så extrema och impopulära åtgärder som indragning av varannan kyrkklocka.

Med Gustav Vasa, som landets ledare, påbörjades en ny och omvälvande epok i svensk historia. Han och hans medhjälpare åstadkom ett totalt systemskifte inom såväl stat som kyrka. Från Tyskland värvades Conrad von Pyhy med uppgift att organisera en maktstruktur, som gav konungen systematiskt uppbyggda kontrollsystem inom hela samhällslivet. Den tidigare regionala fogdeförvaltningen utökades kraftigt.

I augusti år 1540 inrättades Kammaren, med uppgift att sköta kronans skatteuppbörder och utbetalningar. Dessutom ingick att inventera och utveckla landets ekonomiska resurser. I sitt engagemang att bygga upp landet skaffade sig konungen stor personlig makt och förmögenhet. Regeringen ville utveckla näringslivet och öppna Sveriges instängda läge mot Östersjön. Exporten via vattenvägen genom Öresund var mycket vanskelig. Danskarna kunde när som helst hindra eller sabotera frakterna och införa höga

tullar. Därför strävade rikets styrande allt framgent efter en omorientering och omläggning av fraktvägarna till förmån för utskeppning via vattenlederna Vänern, Göta älv och ut genom svenskt territorium till Västerhavet vid Älvsborg. Denna port mot yttervärlden skulle öppna nya och utvidgade exportmarknader till länder som Holland, Frankrike, England och Skottland. I brist på framkomliga vägleder utfördes masstransporter och tung trafik mestadels på vattenleder och på vintervägar. Några tekniskt anlagda vägar i dagens mening förekom mycket sparsamt. Det är rättare att tala om *vägländ* i mening av breda terrängkorridorer inom vilka man sökte sig fram på det för dagen bästa underlaget. Under medeltiden hade det vuxit fram ett system av sådana vägländ, se karta sida 5. Genom "*Patent och Articklar*" utfärdade åren 1540, 1555 och 1559 föreskrev regeringen vilka vägförbindelser, som köpmän och andra vägförare fick utnyttja i sina kontakter med Danmark/Norge, se sidorna 6 - 9. Äganderättsförhållandena och gränser för innehav, allt från riksgränser till jord- och skogsområden, omfattades under medeltiden av mycket oklar och begränsad lagstiftning och administration. Enligt utländskt mönster upprättade kloster, kyrkan och större jordägare förteckningar med uppgifter över kamerala förhållanden om sina ägor och ägodelar. Efter samma mönster lät regeringen år 1541 uppteckna en *Jordebok* över Kronans och konungens egna gårdar. I de fall äganderätten var oklar infördes bestämmelsen om "*Konungens och kronans allmänningar*". I brev ställt till menige man uti Ångermanland, Medelpad, Hälsingland och Gästrikland säger konungen att "*sådana äger, som obygdde liggie, hörer Gud, oss och Sveriges Crone till, och ingen annen*".

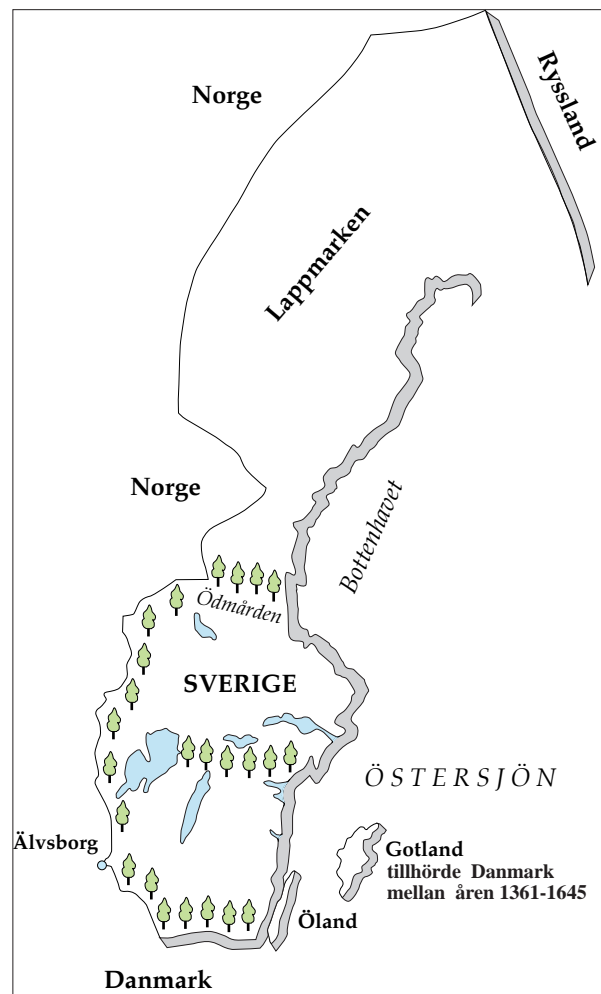
På 1550-talet fick Kammaren i samarbete med landbofogdarna i uppdrag att utföra en landsomfattande inventering av rikets resurser av sjöar och vattendrag som farleder, kraftkällor och matförråd. Resultaten gav bl a underlag för beskattning och rekommendationer om åtgärder för anläggningar av avelsgårdar, fasta fiskeanordningar, kvarnar, sågar och röjningar för utökat ängsbruk. Rapporten i huvudsak författad av *Rasmus Ludvigsson*, finns samlad och bevarad i Riksarkivet, Stockholm, under rubriken "*Strödda kamerala handlingar Vol. 61*".

Omslaget har titeln:

"Register opå all then dell, som Kon: ge Maj: tz alder Nåd:te Herres egne Landbofougter vtrette schole till Anno C 1560".

Handlingarna består av detaljskisser över sjöar och vattenleder med bifogade noteringar om förhållandena inom olika områden i landet. I sin helhet är detta att betrakta som en väsentlig del av en fysisk riksplan och den första detaljbeskrivningen av Sverige. Skisserna och de flesta texterna är utförda av Gustav Vasas mycket betrodda sekreterare och tillika framstående genealogen Rasmus Ludvigsson, som i Kammaren lade ned ett energiskt arbete på att registrera och få fram fakta om kronans ekonomi. Många av Gustav Vasas ca 5000 hemman omtalas som "arff och eigit". Flera av dem har tillförts honom med hjälp av Rasmus Ludvigssons släktforskning, som lär ha gynnat konungen i arvstvister. Detaljskisserna beskriver hur sjöar och vattendrag står i förbindelse med varandra och bildar sammanhängande vattenvägar. Vissa kunde befaras med stora skepp andra i sin helhet vintertid. Skisserna är inte geografiskt riktiga men innehåller rikliga uppgifter om storlekar och avstånd. Pappersarkens begränsade ytor och de till skisserna hörande noteringarna har fått styra utförandet. Rasmus Ludvigssons arbete som genealog har satt sin prägel på hans sätt att beteckna sjöar och vattendrag som förgreningar i "stamträd". Till de flesta sjöar är fogade uppgifter om hur långa och i vissa fall breda de är. Landleder är uttryckta i "miler" och "fierdingsvägar" medan sjövägar är betecknade med avstånd i antal "wikusiös". I beskrivningen över hur lång fraktvägen är från Noraskog i Västmanland till utskeppningshamnen vid Västerhavet i Älvsborg är avstånden räknade i landmil och wikusiös summerade som likvärdiga enheter. Detta var fullt möjligt eftersom författaren har använt den tyska milen (ca 7,4 km) som gällande längdenhet. En mängd längduppgifter styrker att en wikusiös motsvarar en sträcka av denna längd. I bilagorna Alfabet, Textkommentarer och Mått och vikter, ges möjligheter att tränga djupare in i Rasmus Ludvigssons och hans medförfattares skrivmanér och använda beteckningar och normer för längd- och viktenheter. Till bakgrunden hör också att påminna om det Svenska rikets omfattning och instängda läge mot Östersjön vid tiden för Gustav Vasas maktövertagande. Den minimala öppningen mot Västerhavet vid Älvsborg lär på okänt sätt ha erövrats under 1200-talet och fick därefter under hundratals år av strider försvaras. Sverige tvingades också att betala dryga avgifter i lösen tills området blev varaktigt svenskt efter fredsluten år 1645 och 1658, då de angränsande landskapen Halland respektive Bohuslän tillföll Sverige. De djupa gränsskiljande skogarna delade in Sverige i tre olika geografiska områden. Norr om Ödmården sträckte Lappmarken ut sig i

okänd omfattning, eftersom den även hävdades av Norge och Ryssland. Skogsområdena Kolmården, Tylöskogen och Tiveden delade upp det egentliga Sverige i två delar. Området norr om skogsridåerna kallades Ovanskog eller Nordanskog, medan områdena söder därom kallades Nedanskog. Inom skogsbältena i gränsen mot Danmark/Norge utvecklade befolkningen sin egen kultur med för dem oklar nationell tillhörighet. För att visa sin identitet satte de ordledet mark = gränsszon till sina ortnamn, t ex Skillingmark, Nössemark, Töcksmark, Markerna = Dalsland, Marks härad i Västergötland. Inom de södra gränsskogarna mot Danmark har vi bl a Markaryd och Marklunda. På grund av bl a landhöjningen fick befolkningen i Ovanskog en mycket gynnsam utveckling, vilket ledde till att de tog det politiska initiativet till bildandet av ett enat Svea Rike. Än i dag strider historiker och befolkning om var Svea Rikets vagga stod. Oenigheten hämmar vårt lands historieskrivning, då den i allt för hög grad är centrerad kring våra kungar och vad som hänt inom Ovanskog.

Det ursprungliga Sverige.

Kartskiss över område vid Göta älvs utlopp och de anläggningar och fästningar som grundades, byggdes och delvis brändes ned under tiden från 900-talet och fram till år 1660.

Under mina forskningar och skrivning av Svensk Vägghistoria har jag förvånats över den knapphet med vilken historikerna har behandlat de ytterst svåra landväga kommunikationerna i landet. Ett betydande exempel på svårigheterna är valet av transportsträcka från gruvan Taberg i Småland till exporthamnen vid Älvsborg. Det naturliga vägstråket från Sveriges inland mot den lilla öppningen mot Västerhavet vid Göta älvs mynning gick via Skara - g:la Lödöse - Bohus - Älvsborg. Området söder därom var ytterst svårtillgängligt. Därför fraktades järnprodukterna från Taberg norrut till Jönköping för vidare transport med båtar på Vättern upp genom Rödesund och ut på sjöarna Bottensjön via Forsvik och sjön Viken till Halna. Här vidtog en svår landtransport på släpväg till Tunaholm nuvarande Mariestad, där båtar förde järnet vidare över Väneren till Vassända. Hästar med släpor fraktade godset vidare härifrån förbi vattenfallen vid Trollhättan till lastageplatsen Åkerström invid den dansk/norsk/svenska riksgrensens vid Göta älv. Här lastades järnet över till "edsbåtar" för seglats till Lilla Edet, där ytterligare ett vattenfall hindrade framfarten. Därför följde återigen en kort landtransport förbi detta vattenfall till farbart

vatten. Härifrån gick sedan färden på Göta älv via Bohus, där danskarna kunde ställa till problem, innan man nådde fram till Älvsborg för slutlig export till Västeuropeiska länder.

Vi har väl alla från skolan i detalj fått lära oss var Eriksgatan en gång drog fram genom riket. Sanningen är att dessa Eriksgatufärder utfördes under vintertid på de för tillfället bäst farbara vatten- och markområdena. I sin bok "Eriksgatan" avfärdar Alf Henrikson myten om denna bestämda färdväg i följande mening. "En sak torde vara säker: eriksgatan som reds av kungarna på medeltiden var inte en vägsträcka, utan en institution". En annan betydelsefull historisk faktor, som få om någon historiker har behandlat är, att den svenske medborgaren ända fram till år 1836 inte hade en aning om hur deras lands geografiska utbredning och vägsystem såg ut. Det bestämda året 1836 syftar på att postverket då satte upp en Sverigekarta på alla sina postkontor runt om i landet. Trots att läskunnigheten inte var alltför utbredd kunde alltid någon förklara för dem, att så här ser det väldiga land ut, för vilket de under alla tider har tvingats att gå ut i krig och betala sina skatter till.

Under medeltiden bestod de landväga förbindelselederna av naturgivna vägländ i form av vägkorridorer inom vilka de resande färdades på det för dagen mest gynnsamma underlaget. Tung trafik framfördes vintertid för det mesta över sjöar, vattendrag och tillfrusna kärr- och myrmarker. En sammanställning över rikets nät av stamvägländ, (se sida 5), visar en central vägslinga som förenade de sydsvenska provinserna och sträckte sig genom centralorterna Uppsala - Stockholm - Nyköping - Skänninge - Jönköping - Skara - Örebro - Arboga - Västerås - Enköping till Uppsala. Från denna "rondell" strålade vägländen ut i alla riktningar till landets övriga delar. Lappmarken hade ännu ingen klar gränsreglerad tillhörighet. Både Danmark/Norge och Ryssland ville vara delägare i vetskap om områdets värde som skatteobjekt och producent av allehanda förnödenheter och produkter. Redan tidigt uppstod ett vägländ, kallat Nordstigen eller Norrstigen, som sträckte sig utefter hela kuststräckan.

Kungamakten kunde inte utan hjälp av regionalt stöd av slottsherrar, landbofogdar och den mäktiga kyrkan hålla ihop det stora riket. Därför hade alltsedan fornborgarnas tid även slott, kungsgårdar och herresäten etablerats på strategiska platser med möjligheter att därifrån styra och kontrollera sin omgivning och de färdande utefter vattendrag och vägländ. Kyrkan kom att svara för att vi fick ett gemensamt språk. Den skapade också känslan av gemenskap och underkastelse. Här och var utefter väglederna byggde de olika samfunden upp själahus också kallade sälohus, där de resande kunde vila ut och få såväl lekamlig som själslig omvårdnad. I den gränsskiljande storskogen Ödmården, belägen i övergången mot Lappmarken, ligger än i dag en plats benämnd Själstuga.

Eftersom privat innehav av kartor var förbjudet fram till år 1734 var de resande tvingade att fråga sig fram bit för bit under de längre färderna. Därför var det praktiskt att sätta namn på de olika huvudstråken. Det blev då lättare att hänvisa de färdande att exempelvis följa Nissastigen, Lagastigen, Letstigen, Långheden, Hälsingeskogen och Norrstigen. Befolkningen runt dessa vägländ kände väl till sträckningarna som fick motsvarande internationella status som våra dagars Europavägar.

De omfattande systemförändringar som infördes av Gustav Vasas regering ledde till att trafikflödena mycket medvetet koncentrerades till några få trafikstråk, som hade till syfte att göra det lättare att reglera och kontrollera in- och utrikesförbindelserna med Danmark. Många av de gamla vägländen förbättrades från stigar till vagnvägar och några nya vägleder måste röjas upp. De utvalda vägstråken kallades "*De rätta Landsvägarne*" och finns beskrivna i Patent av den 5 juni 1540 och Articklar utfärdade i Vadstena år 1559. Dokumenten är Sveriges första officiella vägbeskrivningar. På sidorna 7 - 9 är de omnämnda vägarna redovisade. Den nyproducerade kartbilden, sidan 6, visar var de godkända vägsträckningarna drog fram genom Sydsverige. För att hindra befolkningen från att kringå de utfärdade bestämmelserna och utnyttja andra vägleder än "*De rätta Landsvägarne*", föreskrev senare Drottning Christinas förmyndarregering åren 1639 och 1641, att alla "*bivägar*" mot Danmark/Norge skulle igenhuggas.

Själstuga belägen mellan Hamrånge och Skog inom skogsbältet Ödmården. Det var inte riskfritt att ta sig fram genom gränsskiljande skogsområden. Det fick Hälsingarnas apostel Staffan erfara, som i mitten av 1100-talet led martyrdöden här. Fotos: Eivor Lundin, augusti år 1996.

**Stamväglednät inom det ursprungliga Sverige
under 1200-1600-talen.**

"De Rätta Landsvägarne", utvalda och beordrade för användning, skulle göra det lättare att reglera och kontrollera in- och utrikesförbindelserna med Danmark/Norge. Drottning Christinas förmyndarregering gick ännu längre - den föreskrev igenhuggning av alla "bivägar" över gränserna.

"De rätta Landsvägarne"

"Besagde vägar utstakas i dess öppne Patent till alt Västergöthland, af den 5 Junii 1540, som följer":

- 1 *Den första väg ifrån Halmstad och till Bogesund*
här i Sverige löper först till
Gunnetorps bro; derifrån till
Frölunda i Kind så till
Örsåhs i Kind, så till
Ullesjö, och sedan till
Langhem, och derifrån till
Bogesund, /: nu Ulricehamn :/ och den samma väg tillbaka igen.
- 2 *Ifrån Bogesund till Skara:*
först åt
Ulufsberg, så till
Faleköping, så till
Skara och samma väg tillbaka
- 3 *Ifrån Vardberg och in i Sverige till Skara,*
först till
Grümerid, så till
Brobj, till
Kinne i marck, till
Fridstad, till
Hudene i gränsenne, till
Vänge i Shones härad /: Skånings härad :/ och till
Skara
- 4 *En annan Landsväg ifrån Vardberg och till Jönköping:*
Ifrån
Grimerid, till
Toristorp i Marck, till
Örsås i Kind, till
Underidt /: Unnaröd :/, Mo härad och derifrån till
Jönköping och tillbaka
- 5 *Ifrån Vardberg till Lödese, in i Sverige och så tillbaka igän:*
först till
Almüde brucke, så till
Mölendahl, och derifrån till
Lödese
- 6 *Ifrån Lödese till Skara,*
först till
Leirom, derifrån till
Hemsjö, derifrån till
Alingsåhs, derifrån till
Herlunge, derifrån till
Larf, och så till,
Skara, och samma väg igän.

-
-
- 7 *En annan väg ifrån Lödese och till Lideköping,*
först till
Nödinge, derifrån till
Forss i Flundre härad, så till
Birke, i Vene härad, så till
Nybro i Ås härad, så till
Örslöse, på Gällan, och derifrån, till
Lideköping och *Skara* och samma väg tillbaka
- 8 *Vägen ifrån Norrige och till Skara,*
först till
Naflomsund, så till
Birke, så till
Nybro och derifrån till
Lideköping och *Skara*

Rikets undersåtar och allmoge tillåts i öfrigt, endast att bruka de bivägar och stigar, som dem till deras näring och livs uppehälle, beqväme vara: heröfver Slåthållare, Ridmästare och andre befallningshafvande i orterne, skulle uppseende hafva.

Detta påbud förnyades åter uti de så kallade Konung Gustafs articlar af den 30 Maji 1555, och skulle vägarne å nye namn utropas och förkunnade blifva.

Uti de i Vadstena 1559, beslutne Articular, uppräknas och nämnes, de rätta Landsvägarne, som falla emellan gränserne i Småland och, Västergöthland och äro nio, nemligen:

- Från Afveskär* **Uti Småland:**
Then förste Landsväg ifrån *Brömsebro* och till
Calmare, ifrån *Calmare* till
Högsby, och åt
Vimmerby, der i *Vimmerby* grena sig vägarne
den ena igenom
Kisa,
den andra ifrån
Vimmerby till
Västervik, till
Eds kyrka och åt
Troserum, till
Ringerum, och till
Söderköping
- Ifrån Rottneby* Then 2:dre Landsvägen genom *Kindh* härad till
Växiö;
der dela sig vägarne, den ena åt
Eksjö, *Sandsjö*, *Såby* och så utöfver *Östra Holevägen*:
den andre om
Hjelmsrydt, *Svenerum*, *Jönköping* och så utöfver
Västra Holvägen

<i>Ifrån Helsingborg till Engelholm</i>	Then 3:e Landsvägen om <i>Marckarjöd</i> , Sunnerbo, fram om <i>Vernemo</i> , och så till <i>Jönköping</i>
<i>Ifrån Halmstad</i>	Then 4:de Landsvägen fram om <i>Räftile</i> uti Wässbo, och åt <i>Öra</i> , i Mo härad, så till <i>Jönköping</i> <i>Uti VästerGöthland:</i>
<i>Ifrån Halmstad</i>	Then 5:te om <i>Gunerpa bro</i> i Marck, och så åt <i>Bogesund</i>
<i>Ifrån Vardberg</i>	Then 6:te Landsvägen åt <i>Bergim</i> i Marck, och så åt <i>Sexdre</i> i Kindh, och till <i>Bogesund</i>
<i>Ifrån Vardberg och Kungsbacka</i>	Then 7:de vägen ifrån <i>Elfsborg</i> till <i>Partilla</i> , <i>Hjellsnäs</i> och <i>Alingsås</i> ; der delar sig vägen; den ena åt <i>Fahlköping</i> den andra åt <i>Skara</i>
<i>Ifrån Kongelle och Bahus</i>	Then 8:de utöfver elfven vid gamla Löse och åt <i>Nasfen</i> /: Naum /: i Barna härad, der delar sig vägen; den ena åt <i>Fahlköping</i> , den andra åt <i>Lideköping</i>
<i>Ifrån Malmstrand Norrige och genom Daal</i>	Then 9:de Landsvägen utöfver <i>Naglemesund</i> igenom <i>Vene härad</i> och <i>Åse härad</i> , så åt <i>Lidköping</i> eller <i>Skara</i>

För att befästa sitt maktinnehav i landets olika provinser delade regeringen ut förläningar till konungahusets stora släkt. Av 72 förlänta häradar innehades 39 stycken av kungafränder. Centralen för rikets förvaltning var placerad i Stockholm, men staden hade ännu inte status av residensstad. Hovet var rörligt och flyttade sig mellan Kronans slott och egendomar. Det hände också att personal från Kammaren följde med på färderna genom landet. Gustav Vasas återkommande besök i Stockholm gällde ofta utövning av kontroll och att genom Kammaren få redovisning av rikets räkenskaper. Systemet medförde att maktthavarna genom sitt intensiva resande i

"verkligheten" fick god inblick i och kunde därför avläsa förhållandena inom riket. Med dåtidens usla landväga kommunikationer var det dock svårt att nå ut till medborgarna med centrala beslut. Eftersom läskunnigheten var minimal gällde det dessutom att texterna lästes upp på svenska för menigheten i kyrka eller på handelsplats. Få av medborgarna kunde göra sig en föreställning om den geografiska bilden av Sverige och placera alla de omtalade platserna. Därför är det inte underligt att Rasmus Ludvigssons första detaljbilder av rikets infrastrukturer har formen av fria kartskisser, där geografiska data inskränker sig till väderstreck och längduppgifter.

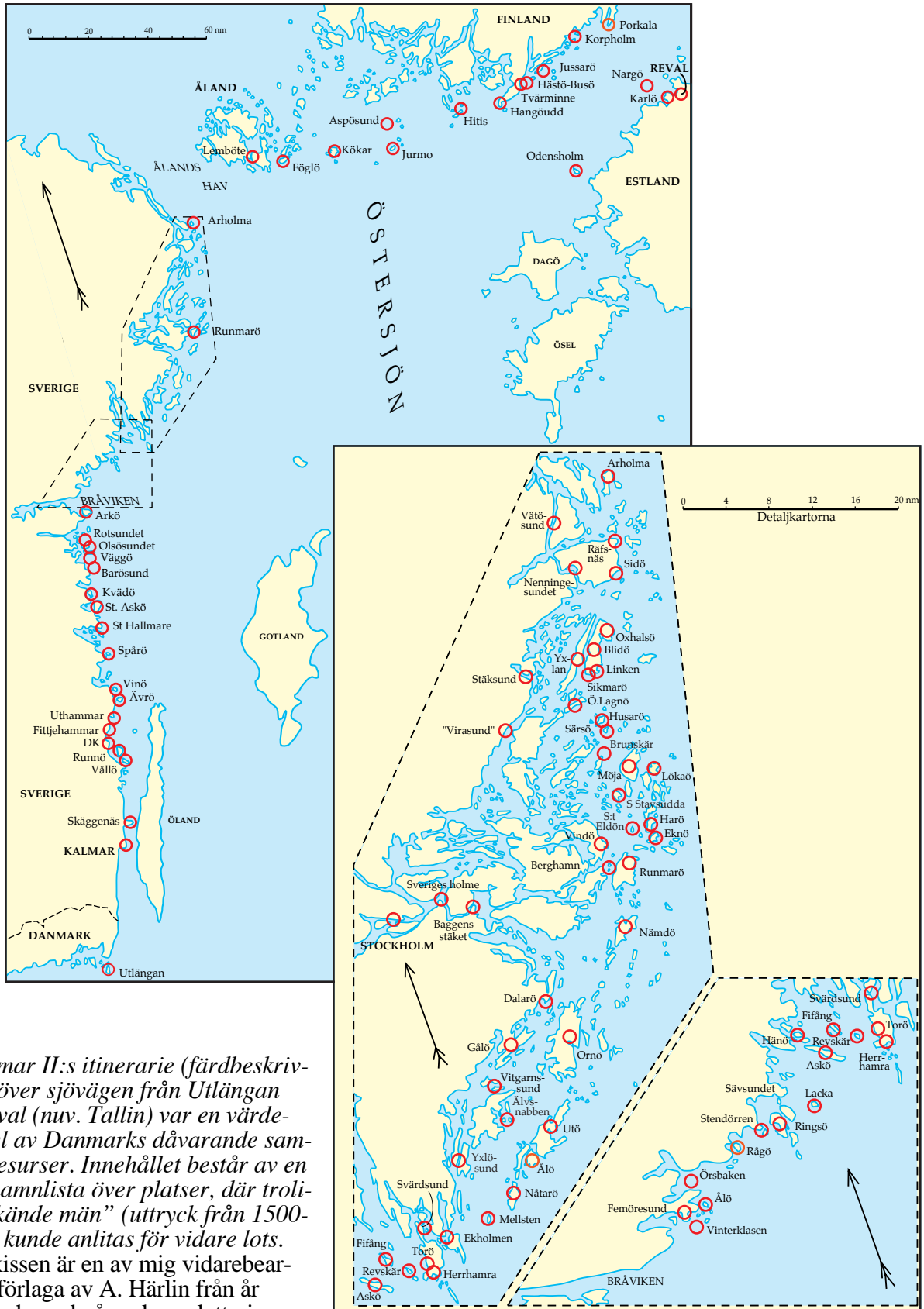
Det är mot den här beskrivna bakgrunden vi ska ta del av och bättre förstå Rasmus Ludvigssons kartskisser och kommentarer om faktiska förhållanden runt om i Sverige på 1550-talet. De uppteckningar som ingår i slutrapporten från hans uppdrag ger klart besked om, att trots alla dåtidens i skrift beskrivna landväga förbindelser är det vattenlederna som totalt dominerar bilden av framkomligheten för trafik inom Sveriges inland. Endast en släpväg förbi de hindrande vattenfallen vid Trollhättan är betecknad som landväg. Landväga, hästdragna transporter av människor och gods på helt urusla underlag kunde endast ske på bekostnad av otaliga oxars och hästars liv. Endast en tur från Loka brunn med konung Adolf Fredrik med hov sägs ha förbrukat ca 400 hästar, dvs de var i så dåligt skick vid hemkomsten att de flesta måste avlivas. Att vinterrarna var efterlängtdade ur rese- och transportsynpunkt är lätt att förstå. Alla medeltida Eriks gatufärder utfördes under vintertid, då de stora och pampiga kungliga följen kunde ske på det för årstiden och dagen bästa underlaget. I en resebeskrivning från år 1586 skriver den tyske

borgaren *Samuel Kiechel* "här i landet reser man mycket litet annat än om vintern". Att de farbara vattenlederna motsvarade våra dagars motorvägar ända fram till 1900-talet är inte förvånande, men sällan omtalat och historiskt belyst. Att nordiska sjöfarare under den s k Vikingatiden av säkerhetsskäl helst for fram tätt invid kusterna för att inte råka i svårigheter på öppna vatten är en annan tämligen okänd sanning. Den omkring år 1230 nedtecknade Kung Valdemars segelled mellan Utlängan i det då danska Blekinge till Reval (Tallin) i Estland då tillhörigt Danmark, se sida 11, ger ett tydligt besked om sjöfararens rädsla för att färdas tvärs över Östersjön. Samma var rädslan för att segla eller ro över stora insjöar. Sjövägen vinter- som sommartid mellan Varnumsviken (vid Kristinehamn) och till Vassända är i Rasmus Ludvigssons rapport upptagen till 28 wikusiös. Avståndet motsvarar ca 20,7 mil, vilket överensstämmer med kustvägen via Mariestad ("Haller") - Lidköping - Jarlehus ("Hiernehus") - Vassände. Vassände låg i sydspetsen av Vänern invid nuvarande

Den vintertida transportledens längd mellan Varnumsviken vid nuvarande Kristinehamn till Vassände (invid Vänersborg) är angiven till 28 wikusiös = 20.7 km. Sträckan överensstämmer med kustvägen betecknad med röd färg på kartbilden.

*Farled från Utlängan i Danmark till Reval i Estland
redovisad i Konung Valdemar II:s Jordebok på 1200-talet*

Valdemar II:s itinerarie (färdbeskrivning) över sjövägen från Utlängan till Reval (nuv. Tallin) var en värdefull del av Danmarks dåvarande samlade resurser. Innehållet består av en lång namnlista över platser, där troligen "kända män" (uttryck från 1500-talet) kunde anlitas för vidare lots. Kartskissen är en av mig vidarebearbetad förlaga av A. Härlin från år 1942 och med några kompletteringar utförda av H. Breide år 1993.

I de strödda kamerala handlingarna Vol. 61 ingår förutom Ludvig Rasmussens rapport även nio stycken udda rapporter som berättar om platser för fisken, kvarnar, sjöar och älvar vilka ytterliga understryker den stora betydelsen de vattenanknutna miljöerna hade för medborgarnas försörjning och som även gav staten goda skatteintäkter. Som upplysning för vidare studier följer här en förteckning över de omnämnda handlingarna.

Förteckning:

- 1 Undervisning om sågkvarnar och fisken i Helsingland år 1595.
- 2 Undervisning om sågkvarnar och fisken i Medelpad år 1595.
- 3 Undervisning om älvar i Medelpad.
- 4 Undervisning om floder och laxfisken i Väster och Österbotten före år 1559.
- 5 Förteckning på ålstugor i Gästrikland.
- 6 Undervisning på sjöar, älvar och fiskevatten i Linde och Noraskogs socknar år 1556.
- 7 Handlingar om strömmingsfiske från tiden 1551 - 1554.
- 8 Undervisning om sjöar och strömmar i Gårdsby gäll, Norrvidinge.
- 9 Undervisning om några lägenheter i Kopparbergslagen år 1553.

Ur Olaus Magnus: *Historia om de nordiska folken*, utgiven år 1555, kan vi hämta samtida skildringar som i ord och bild verifierar och belyser medborgarnas beroende av sjöar och vattenleder som matförråd och kommunikationsleder.

Att fisket var den huvudsakligaste näringsgrenen långt in på 1800-talet är välkänt men föga omtalat. Olaus Magnus visar här både aktiva fiskare och hur de torkade och rökte fisken för lagring och konsumtion.

När vintern kom med bärbara isar öppnade sig goda möjligheter till kommunikationer. Säkra leder märktes ut med ruskor. Jag tvivlar dock på att man, som på bilden, byggde härbärgen ute på isarna. Husen var troligen anlagda på holmar och skär utefter färdlederna.

Rasmus Ludvigssons rapport från slutet av 1550-talet.

Ur strödda kamerala handlingar Vol. 61, Riksarkivet.

Den katolska kyrkan, som vid reformationen ersattes av den protestantiska, blev utsatt för allmänna statliga övergrepp. Ett av de för eftervärlden som ansetts svåraste var beslagen och förstörelsen av litteratur. Lösryckta blad ur de insamlade böckerna användes bl a som skyddsomslag till statliga utredningar och rapporter. Även Rasmus Ludvigssons rapport är omgiven av fyra sådana blad. Det lär finnas ca 20 000 liknande skyddsomslag i Riksarkivet. Ett projekt arbetar nu med att scanna och datalagra alla dessa lösryckta boksidor. Efter tolkningar hoppas man kunna sammanställa och återskapa originalböckerna. Lyckas man med detta grannliga arbete kommer Sverige att få ett mycket unikt och värdefullt bibliotek med tidig medeltida litteratur. I efterhand kan det då visa sig att förstörelsen av litteraturen istället oavsiktligt ledde till ett omsorgsfullt bevarande i våra riksarkiv. Som framgår av fotobilden på sidan 14 är omslaget till dokumentinsamlingen i mycket dåligt skick. Längst uppe till höger i marginalen har Rasmus Ludvigsson med egen handskrivna stil rubriksatt sin rapport. Texten är i dag så sliten att den är näst intill oläsbar. En tidigare utförd tolkning framgår nedan. Texten återkommer i tydligare och i något utvidgad form på originalsida 1 (höger), se sid. 16.

Rapportens titel skriven på övre högra delen av omslaget.

*Register opå all then dell som Kong:ge
Maj tz min alder Nåd te
Herres egne Landbo-
fougter vtrette schole
till Anno C
1560*

Förklaringar:

alder Nådte = allra nådigaste

vtrette schole = skall uträtta

Anno C = Anno Christi = under Kristi år, dvs efter Kristi födelse

Omslaget med rubriktext till Rasmus Ludvigssons rapport från 1550-talet

Foto: Eliz Lundin år 1996. Ur originalet i Riksarkivet, Stockholm.

Den handskrivna rubriktexten står längst upp till höger i marginalen. Rubriken är numera näst intill oläslig. Den har dock tidigare tolkats enligt den text som återges på sida 13.

Omslagets insida. Originallets högersida är blank.
Foto: Eliz Lundin år 1996. Ur originalet i Riksarkivet, Stockholm.

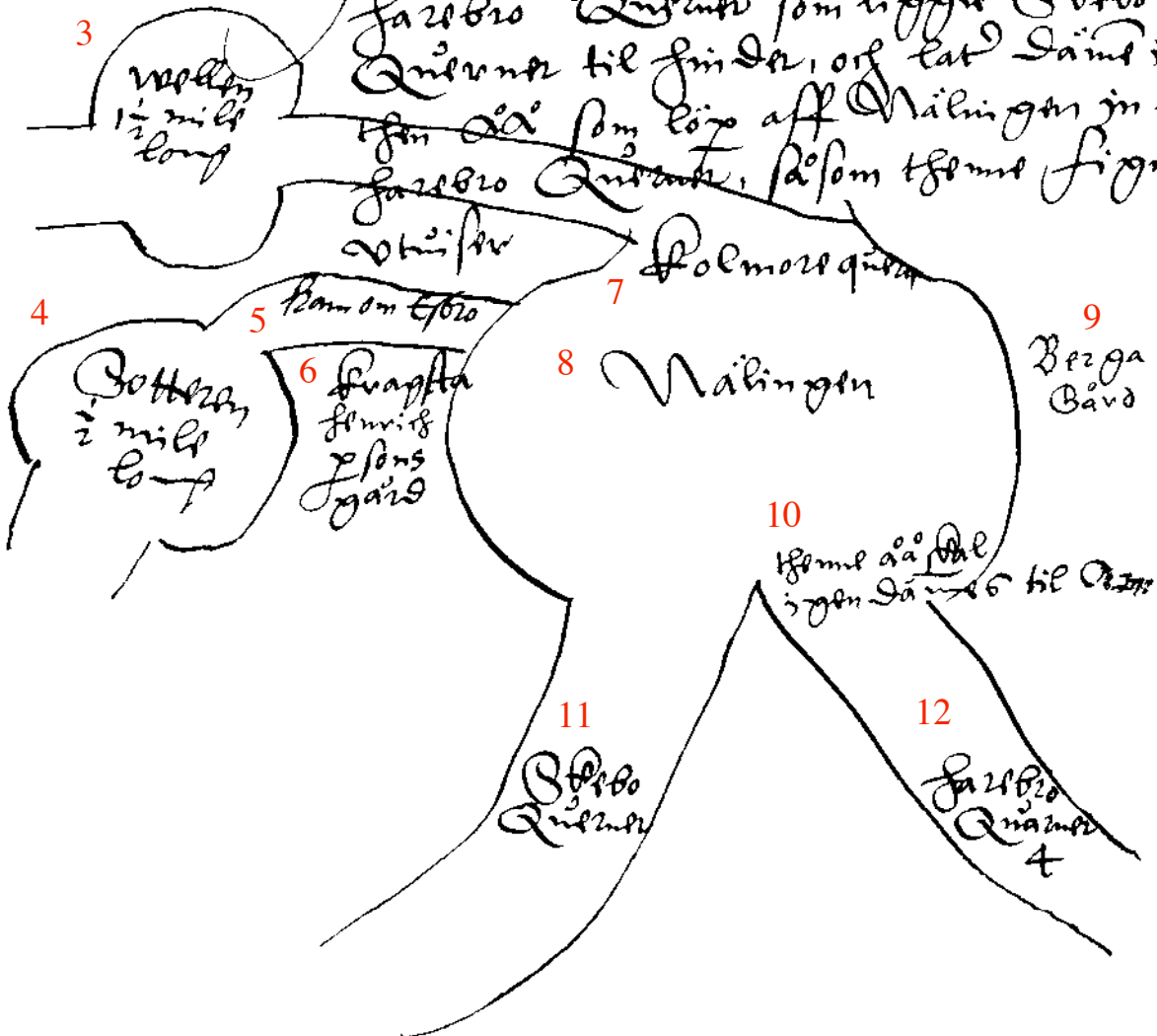
Från originalsida 1 (höger).
 Originalsida 1 (vänster) är blank.

1 Register och Memoriall på all
 tven Deel. som Kon: G^{te} M^{te} min alder
 Något förus egne Landbo förygter
 Juar vdi sin Befalning beställs och
 Vtrette sig till Anno 1660

2 Vdi Byland

Oloff Jelsing i Roden

Jerst att Jun lat bortvristne tve 4
 Jarebro Quänter som liggie Stöbo
 Quänter til Jinda, och lat Säms ig
 tven ää som löp aff Nälungen in til
 Jarebro Quänter, såsom tven sigie
 Vhister Polmors quänter

Tolkad text från sid 16.

1 Register och Memoriall på all then deel, som Kon:ge Mtz min alder Nåd^{te} herres egne Landbofougter huar vdi sin befalning beställe och vtrette schole till Anno C 60 2 Vdi Vpland Oloff Helsing i Roden först att han later bortriffue the 4 Harebro Querner som liggie Skebo Querner til hinder, och later dämme igen then åå som löper aff Nälingen in til Harebro Querner, såsom thenne figur vtuiser 3 Wellen 1 1/2 mile long 4 Sotteren 1/2 mile long	5 fram om Esbro 6 Kragsta henrich persons gård 7 Kolmore quern 8 Nälingen 9 Berga Gård 10 thenne åå skal igendämmes til Ann--- 11 Skebo Querner 12 Harebro Querner 4

Olikheter i namn och stavningar:

Roden = Roslagen huar vdi = var och en uti bortriffue = riva bort Querner = kvarnar vtuiser = utvisar later = låter	Wellen = Vällen Sotteren = Sottern Esbro = Edsbro Nälingen = Närdingen Harebro = Harbroholm Kolmore = Kolarmora
--	--

Situationsskiss över omnämnda sjöar, vattenleder och platser.

I Skebo har järnhantering förekommit sedan slutet av medeltiden. Tackjärnet fördes dit över ån, som stod för kraftförsörjningen, flyter ut i Östersjön via Edboviken. Ån har i dag ett ändrat flöde vid Skebobruk. Den gamla åfåran är delvis bevarad. De i Rasmus Ludvigssons rapport om- nämnda kvarnarna revs ned för ett tiotal år sedan. Kvar på marken för detta övergreppet på Skebos historia ligger ett par söndriga delar av kvarn- stenar. Intill stranden av Närdingen vid Skebo bruk ligger en bastubyggnad som tidigare varit platsens bårhus (likhus)!! I strandkanten finns den i dag restaurerade klappbryggan där bruks- arbeternas hustrur tvättade kläder.

Skeboåns stensatta gamla åfåra sedd från herrgården i riktning mot den bortom vägövergången en gång belägna kvarnarna, där vi fann några rester av kvarnstenar.

Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.

Sjön "Nälingen" numera kallad Närdingen, sedd från östsidan, vars öppna och frusna vatten i århundraden bar fram råämnen från masugnen i Edsbro till försörjning av verksamheten i Skebo bruk . Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.

"Berga gård" numera säteri. Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.
Till vänster om huvudbyggnaden i trädningen står en runsten, som i sky-
mundan stillsamt vittnar om platsens långa historia.

Från originalsida 2 (vänster).

Staffen Jull
gårdzfogte

Anno C 59 in dezembri bleff samtÿct aff
Kon: g^e Mt wår alder Nådt^e herre, att
tesse Sockner skulle liggie und Kon.
mingetuna gård mz ther dagxuercker

Tolkad text:

Staffen Jull
gårdzfogte

Anno C 59 in dezembri bleff samtÿct aff
Kon: g^e Mt wår alder Nådt^e herre, att
tesse Sockner skulle liggie under Kon-
nungxtuna gård mz theres dagxuercker

Anmärkning.

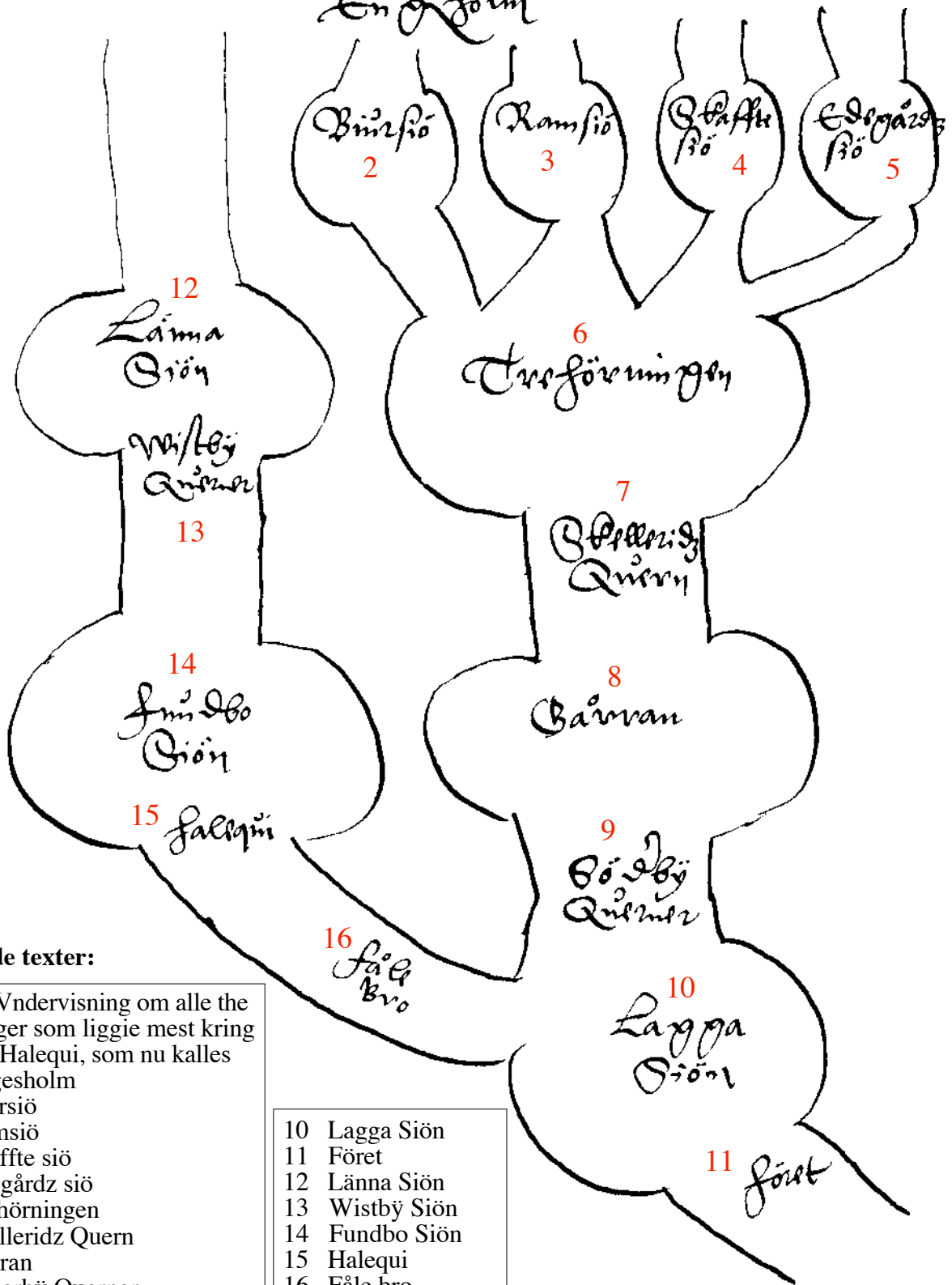
I originalet saknas uppgifter om vilka socknar som åsyftas.

Olikheter i namn och stavningar.

Anno C 59 = Anno Christi 59 = År 1559
bleff = blev
samtÿct = samtyckt
Nådt^e = Nådigste
tesse = dessa
mz = med
dagxuercker = dagsverken

Från originalsida 2 (höger).

1 En Vndervisning om alle the
Siöger som ligghe mest kring
om Halequi, som nu kalles
Engesholm

Tolkade texter:

- 1 En Vndervisning om alle the Siöger som ligghe mest kring om Halequi, som nu kalles Engesholm
- 2 Biursiö
- 3 Ramsiö
- 4 Skaffte siö
- 5 Edegårdz siö
- 6 Trehörningen
- 7 Skelleridz Quern
- 8 Gårvan
- 9 Söderby Querner

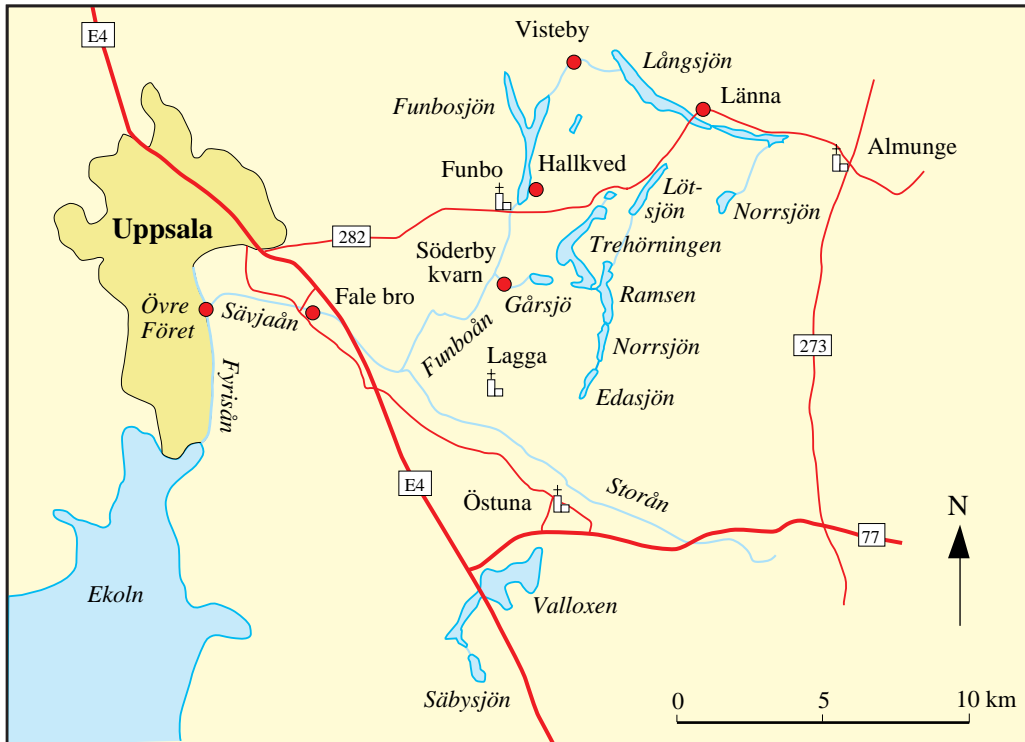
- 10 Lagga Siön
- 11 Föret
- 12 Länna Siön
- 13 Wistby Querner
- 14 Fundbo Siön
- 15 Halequi
- 16 Fåle bro

Olikheter i namn och stavningar:

FundboSiön = Funbosjön, Wistbÿ = Visteby, Halequi = Hallkved, Fåle bro = Fale bro, Edegårdz siö = Edasjön, Ramsiö = Ramsen, Skaffte siö = troligen Norrsjön, Biursiö = Byrsjön, Lagga Siön finns inte längre, Övre Föret är en utbuktning av Fyrisån, Gårnan = Gårsjön, Länna Siön är förmodligen = Långsjön och Skelleridz quern = Skalleröds kvarn.

Fåle bro var ett övergångsställe över Sävjaån, se bild sidan 22. Halequi var en stormansgård redan på 1400-talet och fungerade under 1500-talet som kungsgård. Gårdsnamnet skrivs mycket olika genom tiderna. Här några exempel: Halqwi, Halequi, Halqved, Halkavi, Hallekved och Hallkved.

Situationskiss över dagsläget inom området.

Hallkved i Funbo socken, Uppland. Foto: Eliz Lundin, juni 1996.

Fåle bro, i dag kallad Falebro, är ett urgammalt vadställe över Sävjaån.

Foto: Eliz Lundin, juni 1996.

Vadstället Falebro, ännu väl synligt hitom den nuvarande bron, ingick fordom i den allmäningskorridor som sträckte sig från Uppsalaslättens betesområden kring Danmarks kyrka. Här fanns en träbro redan på 1640-talet. Ett belägg för ledens betydelse är en runsten invid vadstället.

Söderby kvarn, Lagga socken, Uppland.

Foto: Eliz Lundin, juni 1996.

Vattenföringen går fortfarande fram här under vägen i de gamla stensatta anläggningarna. Kvarnarna har under åren förnyats och förändrats både till utförande och ändamål.

Simon Mortensson heredzfogte vdi
Håbo och Erlingehundretz heredt
bleff befalet aff K: Mt, att han
sampt mz Per galle på Wenegarn,
Mons Persson i Broo häredt, Jacob
Persson landbofogte skulle på nytt skatt-
leggis för ^{ne} 2 häreder,

Marquard Holst
Bleff aff K: Mt samptyct att han
skulle late byggie En Såge Quern
wed Wjstebj

Tolkad text:

Simon Mortensson heredzfogte vdi
Håbo och Erlingehundretz heredt
bleff befalet aff K: Mt, att han
sampt mz Per galle på Wenegarn,
Mons Persson i Broo häredt, Jacob
Persson landbofogte skulle på nytt skatt-
leggis förne 2 häreder,

Marquard Holst
Bleff aff K: Mt samptyct att han
skulle late byggie En Såge Quern
wed Wjstebj

Wdi Roden tilfalle
till Affuelsgård

Östernäs är 3 gård
Västernäs 5 gård

Og byggis tesse 2 byer på den all
till foxe og ängas samt led 100
är wed Strömen en skön plats til
att sette gårdar 1000 star tfor 200
att late graff tfor trysteds emelle
siögerne så jak man bätz led
jimen på 20 all till öregränd og
komber man ritet på waldöfyden.

Jt dan man late byggis både Miöl
og Dage quernu i gåsru Ström
og löp jnsjön ifra wästernäs og jn
til Quernu

Dans led löp Biörde färden all jn
til wästernäs og ifra Ros fampur
Jt är tfor gott fiskieuatn både i
Dalte sjön og i jnsjön og all samts
lägre wed Rönne statten

Olikheter i namn och stavningar.

Roden = Roslagen
Affuelsgård = Avelsgård. I avel ingick allt
som en gård kunde producera
tesse = dessa
oc = och
wed = vid
skon = bra, god, utmärkt
settie = sätta
graffe = gräva
siögerne = sjöarna
gåsruik = Gåsvik
fiskieuatn = fiskevatten

Tolkad text från sidan 24.

Vdi Roden tilfalle
till Affuelsgård

Östernäs äre 3 gårdar
Wästernäs 6 gårdar
Och liggie tesse 2 byers åkrer alt
till hope och ängen sammeledes, oc
är wed Strömen en skön platz til
att settie gården, och står ther råd
att late graffe ther try steds emellen
siögerne, så haffer man båtzt leed
innen skärs alt till Öregrund och
komber man intet på Wäddö syden,
It kan man late byggie både Miöl
och Sågequerner i gåsuick Ström
och löper insjön ifrå Westernäs och in
til Quernen.
Sammeledes löper Biörckefjärden alt in
til Westernäs och ifrå Roo hampn
It är ther gott fiskieuatn både i
Salte sjön och i insjön och Ålehåmmers
lägre wed Röne skatten

Wäddöborna tog på sig ett stort ansvar för
båttrafiken över Ålands hav till Eckerö. So
tack för hjälpen fick de vissa skattelättnade
Överfarten utgick från gamla Grisslehamn
ända till år 1756, då nuvarande Grissleham
tillkom för att förkorta segelleden.

*Utsikt från broövertfarten vid Bagghus över in-
och utloppet från Wäddö kanal till Bagghusfjärde.*
Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.

Situationsskiss över omnämnda vattenleder, sjöar och platser inom området.

Testa efter Öjter og Stäär
är lagde med Öjter gård
till Betts Stäär Anno 59

Om löfse Dordy
Asterfolmen — 3 nöt
Medelstern — 5 nöt
Ryg stäär — 3 nöt

Om Västande Dordy
Kastgränd — 4 oxen wiff or sig^t
Bäster stäär — 2 nöt
Löst stäär — 2 nöt

Om Elftvärldy
Kro stäär — är m² besittit
Medord — för går k. w² Örd

Om Borsills Dordy
Alnöön — 8 h²
Lirkefolmen — 5 h²
Dann öön — 9 foln
Rostöön — 3 h²
Store stäär föd — 30 h²

Tolkad text från sidan 26.

Tesse efterne Öyer och Skäär
äre lagde under Öreby gård
till Betes Skäär Anno 59

Uti löste Sockn

Askeholmen _____ 3 nöt
Medelsteen _____ 5 nöt
Rygskäär _____ 3 nöt

Vdi Wäslande Sockn

Flategrund _____ 4 oxer arff oc eig
Gåsseskäär _____ 2 nöt
Löffskäär _____ 2 nöt

Vdi Elffkarleby

Roteskäär _____ är nu besittit
Medord _____ her går K:mtz Stod

Udi Börstille Sockn

Alnöön _____ 6 stycken
Erickxholmen _____ 5 stycken
Karröön _____ 9 foler
Rofföön _____ 3 stycken
Storeskäär föder _____ 30 stycken

Olikheter i namn och stavningar:

efter^{ne} = de här efter nämnda
löste sockn = Lövsta socken
Gåsseskäär = Gåsskär
Löffskäär = Lövskär
Wäslande Sockn = Västland socken
Börstille socken = Börstil socken

Situationskiss över några av de namngivna öarna

Skutskär med Rotskär i Dalälvens deltaområde vid utloppet till Östersjön. På 1500-talet fanns här ett skeppsvarv som byggde båtar åt flottan. Under Johan III:s regeringstid hyste man planer på att anlägga en stad på ön.

Från originalsida 4 (höger).

1

tesse 3 öyer skall Henrich
Mårtensson haffwe under
sig och boo på Bercketöo
som the 24 haffwer lagt ho-
num til ifrån långalmby

Bercketöo
Swertingsskär
Balssiö

Tolkade texter:

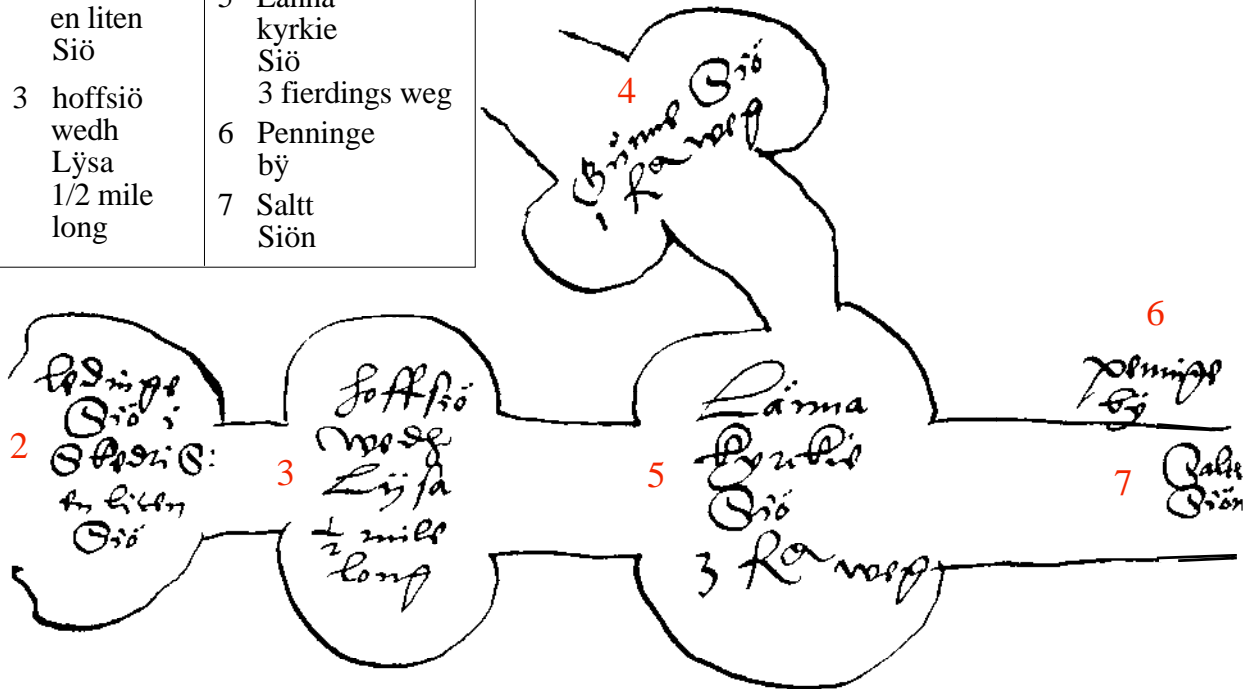
1 tesse 3 öyer skall Henrich Mårtensson haffwe under sig och boo på Bercketöo som the 24 haffwer lagt honum til ifrån långalmby

Bercketöo
Swertingsskär
Balssiö

Olikheter i namn och stavningar:

Gunne Siö = Gunnsjön
Hoffsiö wed Lysa = Lisasjön
Ledinge Siö = Addarn
Skedri S: = Skederid socken

2 ledinge Siö i Skedri S: en liten Siö	4 Gunne Siö 1 fierdingx weg
3 hoffsiö wedh Lysa 1/2 mile long	5 Länna kyrkie Siö 3 fierdings weg
	6 Penninge bÿ
	7 Saltt Siön

Anmärkningar:

Gunne Siö, här ritad norr om Länna kyrkie Siö, ligger i verkligheten söderut, se situations-skiss sida 29. Sjön heter i dag Gunnsjön.
Länna kyrkie Siö anges vara 3 fierdings weg.
Hoffsiö wedh Lysa heter numera Lisasjön
Ledinge Siö sägs vara en liten sjö. Sjön som i dag ligger väster om Lisasjön heter Ad-darn. Den är betydligt större än Lisasjön.

Penningby slott, Länna socken. Foto: Eliz Lundin, juli 1996.

Penningby är omtalad sedan 1339. Ägare har bl a varit ätterna Bonde, Tre Rosor, Fleming, Bielke, Torstensson, Stenbock och Brahe. Teckning ur Erik Dalberghs Sveciaverk visar den forna sjöfarten på Väsby sjön. Penningby slott i nuvarande planutförande uppfördes troligen under 1550-talet av Lars Turesson (Tre Rosor), som då även ägde fyra kvarnar vid Norrtälje. Slottet placerades strategiskt för att kunna bevaka sjöleden från Östersjön mot Uppsala och inlandet.

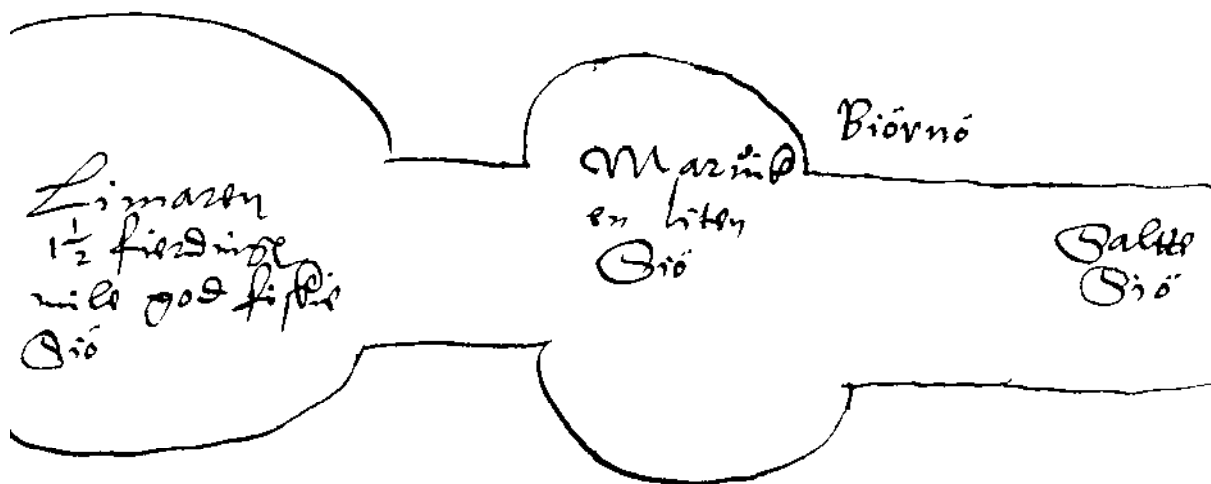
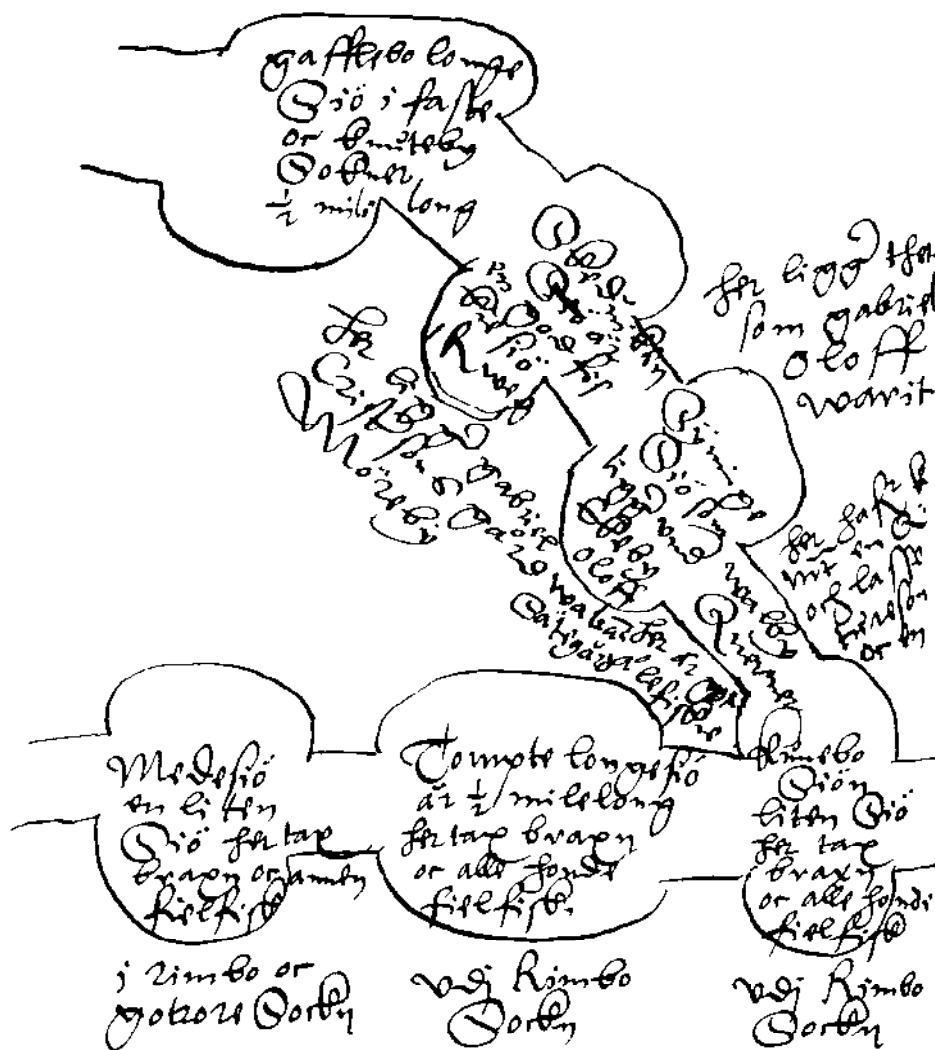

Länna kyrksjö.

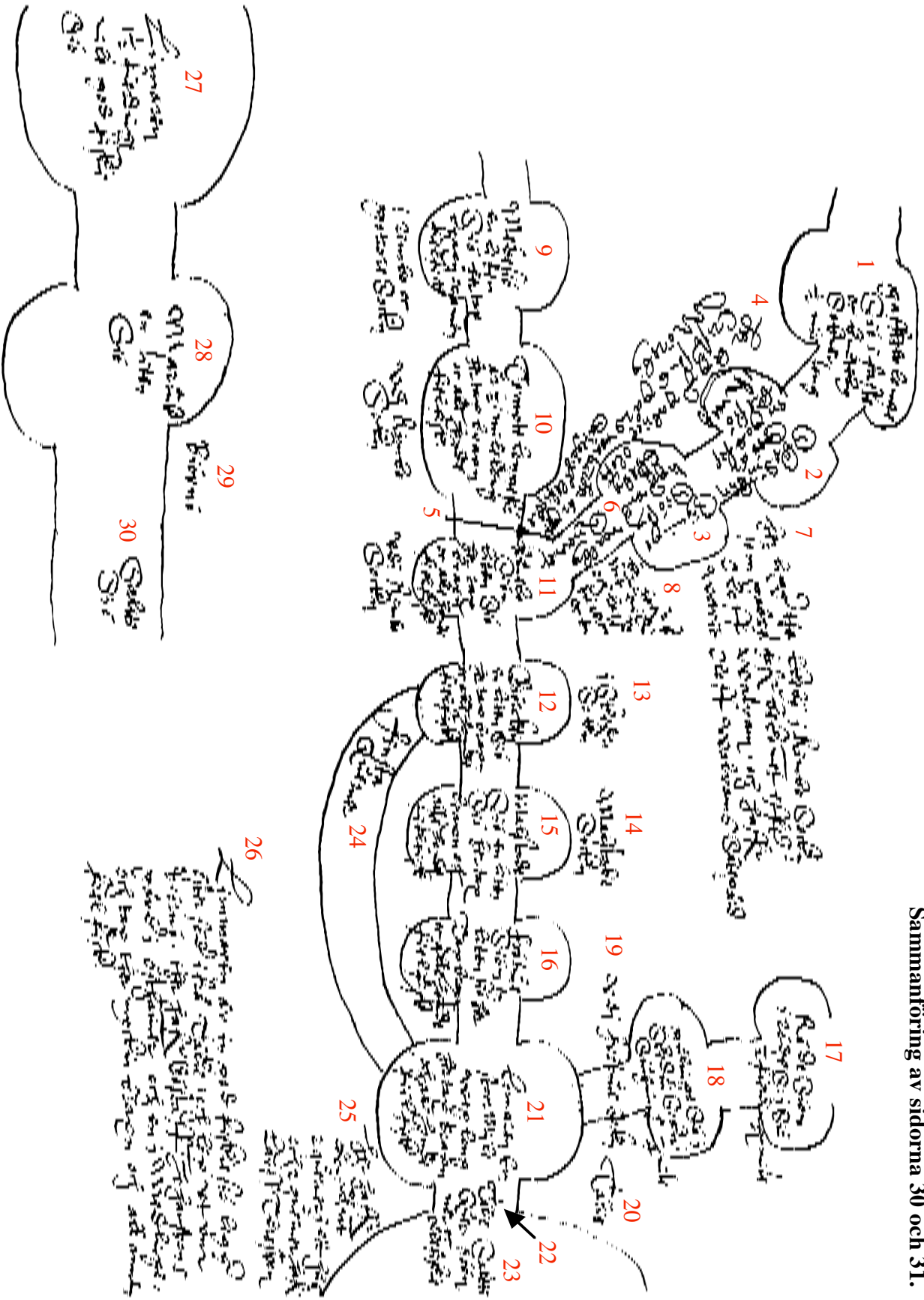
Foto: Eliz Lundin, juli 1996.

Altarduken i Länna kyrka är ett krigsbyte från en kyrkskändning i Polen skänkt av Anders Torstensson, Penningby.

Från originalsida 5 (vänster).

Sammanföring av sidorna 30 och 31.

Tolkade texter från sidan 32.

<p>1 gafflebo longe Siö i faste oc Knuteby Sokner 1/2 mile long 2 Skedulken Siöär en god fis- kiesiö 1 fterdings weg 3 Syninge Siö som ligger under Ekeby Oloff Walrams Sätogård 4 her ligger gabriel Cristersons gård Möreby 5 her är got ålfiskie 6 Walby Querner 7 her ligger thet Ekeby i Rimbo Sockn som gabriel hafwer bekommet efter Oloff Walram, och haftwer wart Oloff Walrams Sätogård 8 her hafwer K Mt en Q: (amm: = Quern) och lasse tureson oc en</p>	<p>9 Medesiö en liten Siö her tax braxn oc annen fielfisk i rimbo oc gotröre Sockn 10 Tompte longesiö är 1/2 mile long her tax braxn oc allehonde fielfisk. vdi Rimbo Sockn 11 Kunebo Siön liten Siö her tax braxn oc allehonde fielfisk vdi Rimbo Sockn 12 Björcken en liten Siö her tax braxn oc allehonde fielfisk 13 Skedri Sockn 14 Malstade Sockn</p>	<p>15 Malstade Siö en liten Siö her tax braxn och allehonde fielfisk 16 Frötune Siön en liten siö her Tax braxn oc allehonde fielfisk 17 Röde Siön i röde S: i Siu 1/2 fterdingx mile 18 gulinge Siö i Skedul Sockn i Siuhun h: 1/4 mile vdi Frötune Sockn 19 Tälte 20 Lomaren En 21 stor Myle weg long her tax Braxn och allehonde fielfisk 22 Tälte Quer- ner oc ålefiskie 23 Salte siöön 24 Finsta Querner</p>	<p>25 her haftwer Kon: ge Mt 2 querner i ett hus och 2 querner haftwer Larss Turesson 26 Limmaren är en god fiskiesiö ligger öster söder ifrå Tälte, och löper vt vm Biörnö, ther hafwer Göstaff Johansson 5 gårdar i Östhammer och en i Medlinge, och tax ther myckin braxn och all annen fielfisk. 27 Limmaren 1 1/2 fterdingx mile god fiskie Siö 28 Maruk en liten Siö 29 Biörnö 30 Salte- Siö</p>
<p>Olikheter i namn och stavningar: Björcken = Björkarn gafflebo longe = Gavel-Långsjön Skedulken = Skedviken tax = tagas Medesiö = Mersjön Kunebo siön = Kanebosjön gulinge siö = Gullungesjön siu = Sjuhundraads härad Skedri Sockn = Skederids socken</p>			

Del av Mörby slottsruin. Foto: Mårten Sjöbeck år 1946.

Slottet, som uppfördes på 1560-talet, är beläget invid sjön Skedviken (*Sched-wyik Lacus*) i Fasterna socken, påstås ha varit det yppersta av alla uppländska slott under 1500-talet. I Erik Dahlbergs *Sveciaverk* kallas det *Arx d'vs borg*. Tidigare låg här en sätesgård, som på 1550-talet enligt texten ägdes av Gabriel Cristerson. Citat: (se punkt 4 i den folkade texten på sidan 33) "*her ligger gabriel Cristersons gård Mörby*". Numera återstår endast ruiner av den gamla slottsanläggningen.

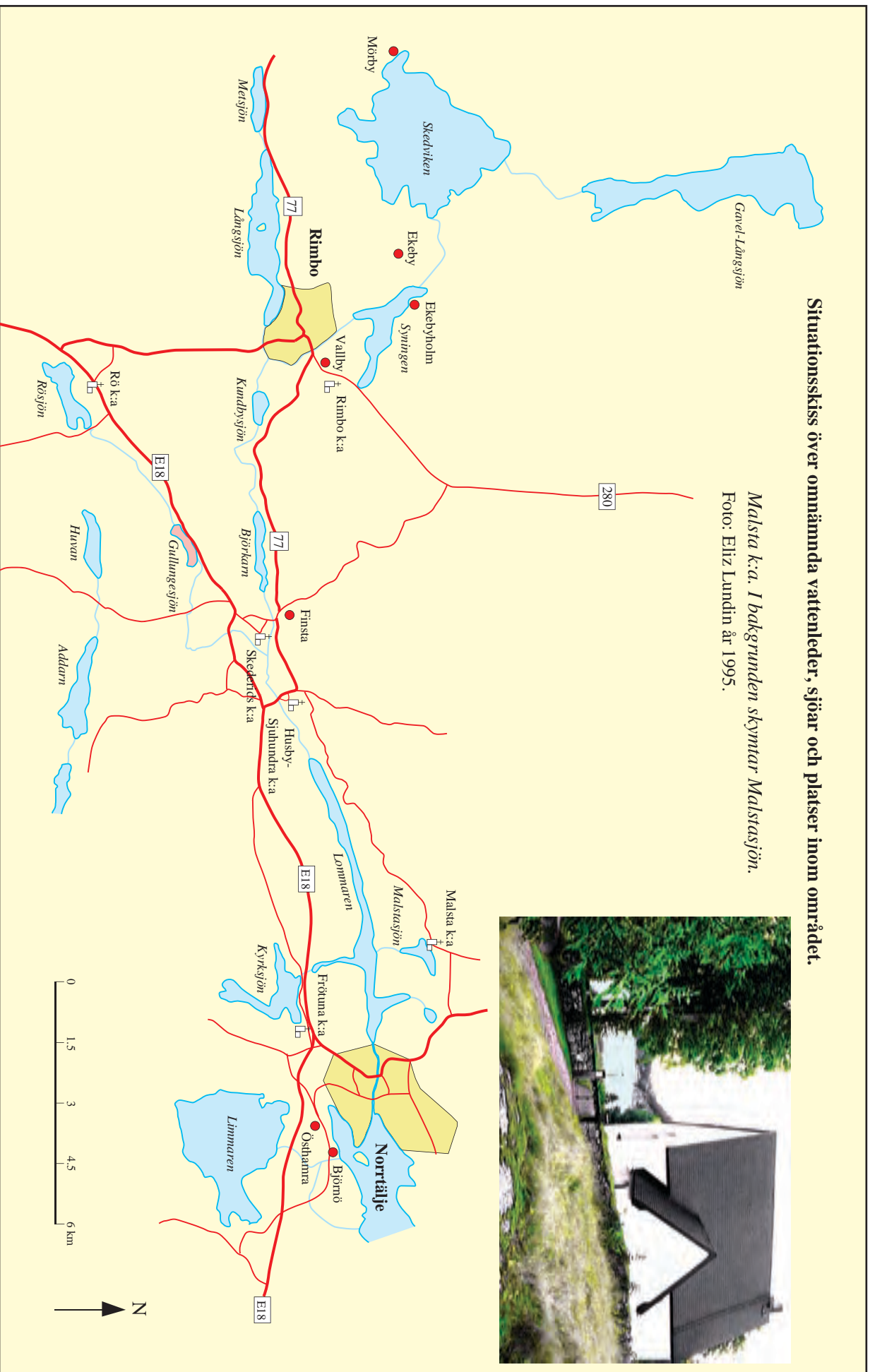
Vy över en flak av Skedviken med Mörby slottsruin, som ännu håller sig synlig över trädkronorna. Bilden är tagen från Fasterna kyrka.

Foto: Eliz Lundin, juni 1995.

Situationskiss över ommånda vattenleder, sjöar och platser inom området.

Malsta k.a. I bakgrunden skymtar Malstasjön.

Foto: Eliz Lundin år 1995.

Ekebyholm beläget invid sjön Synningen (*Synningen Lacus*) i Rimbo socken ägdes under 1500- och 1600-talen av släkten *Oxenstierna*, däribland den välkände *Resare-Bengt*. Slottet står fort- faranda kvar dock med åtskilliga förändringar och används i dag som internatskola av Adventistsamfundet. Teckning ur Erik Dalberghs *Svecia Antiqua et Hodierna*.

Västra delen av sjön Lommaren i riktning mot Husby-Sjuhundra kyrka vilken här skymtar som en vit prick vid horisonten. Foto: Eliz Lundin, juni 1995.

Sjön Lommaren, som varit en del av Norrtäljeviken, ombildades till insjö omkring år 800. I sjöns västra ände låg vid den tiden redan en husaby. Husby-Sjuhundra k:a, som i dag ligger ett stycke från den västra strandkanten, placerades nära vattnet då den byggdes på 1100-talet. Sjön ingick då som en viktig del av den hårt trafikerade kommunikations- och fraktleden från och till Upplands inland och Östersjön.

”Röde Siön” och ”Gulinge Siö”, som numera heter Rösjön respektive Gullungesjön, har på originalskissen (se sida 31) placerats in där det fanns utrymme på pappersarket. Huvudsaken var att visa att denna vattenled av sjöar och åar i verkligheten knöt an till Lommaren. I dag håller vattenvägen genom Gullungesjön att snöras av genom torrläggning. Namnet Finsta och ”Skedui Sockn” är mest kända som den heliga Birgittas födelsegård och hemsocken. Hon föddes år 1303 i det gamla Folkungagodset Finsta, där hon som barn hade bönestunder inkrupen i en bergsklyfta, av eftervärlden kallad *Birgittas Bönegrotta*.

Gullungesjön.

Foto: Eliz Lundin år 1995.

Trots torrläggning förmedlar sjön fortfarande vatten, som strömmar vidare ut i Lommaren.

Skederids kyrka, Uppland.

Foto: Eliz Lundin år 1995.

Till vänster på bilden syns en sten som församlingsbor och Roslagens Hembygdsförening reste år 1930 till minne av sin världskända församlingsbo, den heliga Birgitta. I inskriptionen står Birgittas bön: ”Herre visa mig vägen och gör mig villig att vandra den”.

Heliga Birgittas Bönegrotta vid Finsta gamla Folkungagods i Uppland.

Foto: Eivor Lundin. år 1995.

11 vidhöfö
ifra Stortfolm

Vm tgen Aftuellsgård
vred Norrs Tälis vdi
frötins Dordn tfr vnd some

Sifatte gård — 10
Rön: Antz anff or tigt — 1
Böskaff Jofanssons — 2 of 4 torpad

Saa ————— 31 p³ spand^e
Eng till ————— 554 las of star
for råd til att rödis med äng, or är
ängh in hirdninge vng lomp
f. dis wats är for pasteligit gott
trefte pastelig stog

Trefte öjtz of folmz dan
Man leggie vnd för
Norrs Tälis

Griidogavny i Wätö Dordn tfr sak²
Kiant f. n. Dordgong
Tmfföön i frötins Dordn föd — 30 nööt
Niespäär föder — 10 nööt
Ställeson föd — 4 h²
Marvöön föd — 12 h²
Ålands föd — 15 h²
Kartnöön föd — 10 h²

—————
Nozthik
i Salsjö
—————
Noor

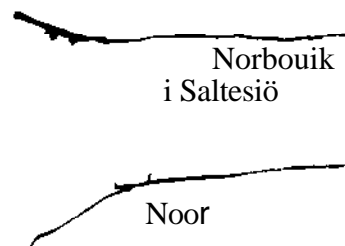
Tolkade texter från sida 38.

11 wikusiös
ifrå Stockholm

Vm then Affuelsgård
wed Norre Tälje vdi
Frötune Sockn ther vnder komme
Skatte gårder—— 10
Kon: g^e Mtz arff oc eigit—— 1
Göstaff Johanssons—— 2 och 4 torpare
Såå —— 31 skeppund spannmål
Eng till —— 554 lass och står
her råd til att rödie merer äng, oc är
ängen en fierdungx weg long
Fiskiewatn är her passeligit gott
tesliges passelig skog
Tesse öyer och holmer kan
Man leggie under för^{ne}
Norre Tälje
Erickxgarn i Wätö Sockn ther hafwer
K: Mt h:n: H Stodgong
Tiufföön i frötune Sockn föder—— 30 nööt
Åleskäär föder—— 10 Nööt
Skällestén föder—— 4 stycken
Maröön föder—— 12 stycken
Ålandé föder—— 16 stycken
Racknöön föder—— 10 stycken

Olikheter i namn och stavningar:

Erickxgarn = troligen Edsgarn
Tiufföön = Tjuvholmen
Åleskäär = Alskär
Ålandé = Ålandet
Racknöön = Räkno
Gräskan = Gräsko
Store gåssöön = St, Gåsön
Lisle gåssöön = L. Gåsön
Jerkan = Erken
Saxeuik = Saxvik
botna fierd = Bottenfjärden
Bredesiön = Bredsjön
Bro kyrkie Siö = Brosjön
Gislefierd = Gillfjärden

Se sammanfogad bild och tolkade texter på sidan 43.

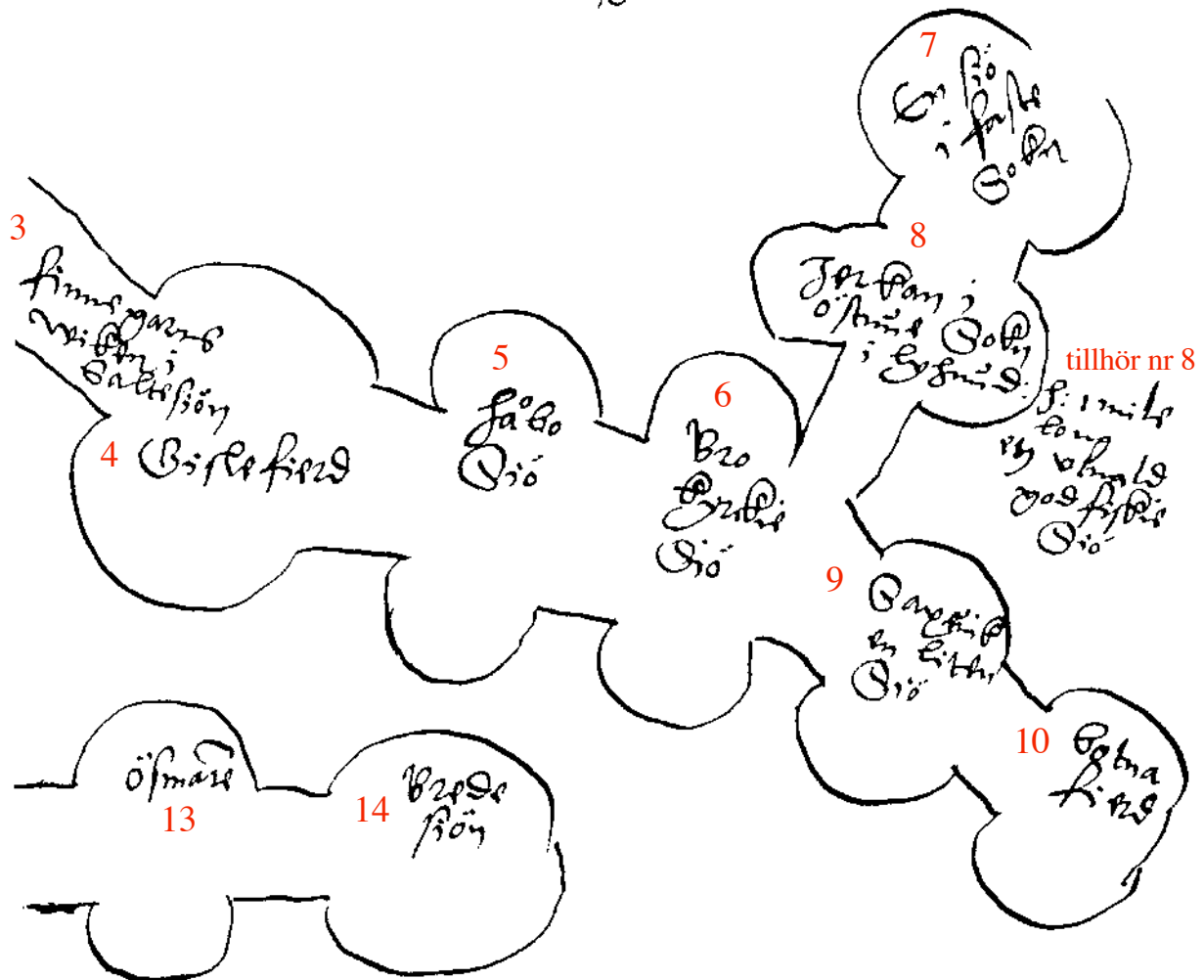
Situationsskiss över läget av några omnämnda öar

Några av de på sidorna 38 och 40 namngivna öarna är här utmärkta med röd färg.

Från originalsida 6 (höger).

1
Bästan i hölms Östen föd 40 öör
Maroon föd — 20 öör
Stora gästbön 2 föd 10 öör
Lilla gästbön föd 10 öör

2
Kotten ord 2 öör Arme laggis vund öfver
Köv bäär som för bil vund ber ga lögat
fakt

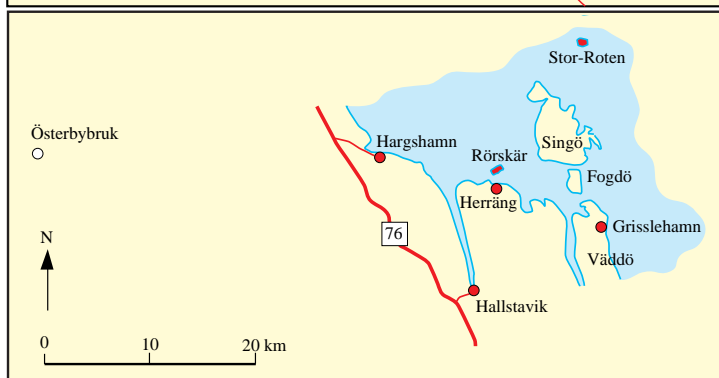
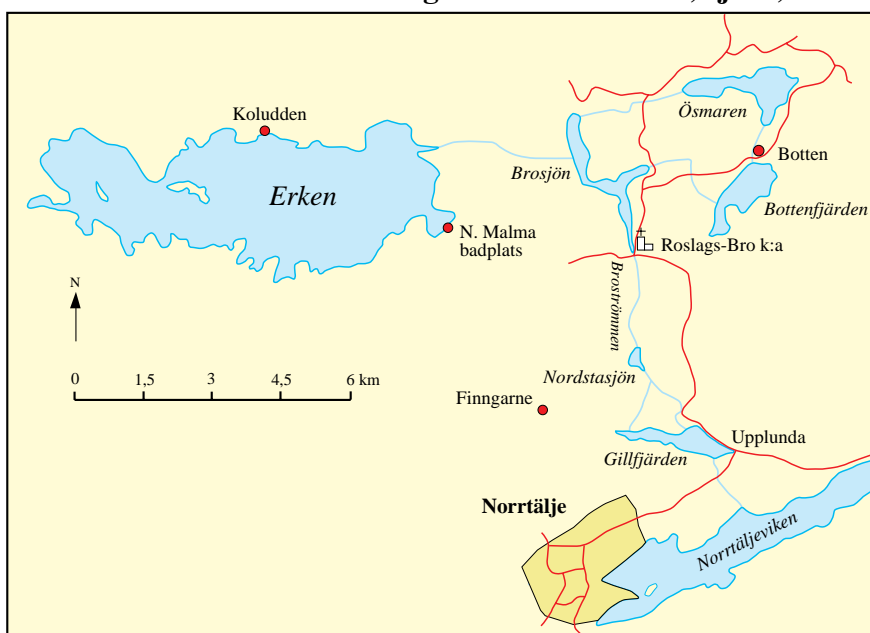
Anmärkning:

Tolkade texter nr 11 och 12, se sidan 42.

Tolkade texter från sida 40.

<p>1 Gräskan i frötune Sockn föder—— 40 Köör Maröön föder—— 20 stycken Store gåssöön } föder—— 10 stycken Lisle gåssöön }</p> <p>2 Roten och } Öyer kunne leggies under Österby Rörskäär } som her til under berga leget haffwer</p> <p>3 finnegarns wiken i Saltesiön</p> <p>4 Gislefierd</p> <p>5 Håbo Siö</p> <p>6 Bro kyrkie Siö</p>	<p>7 En siö i faste Sockn</p> <p>8 Jerkan i Östune Sockn i lyhund:h: 1 mile long en vtuald god fiskie Siö</p> <p>9 Saxeuik en liten Siö</p> <p>10 botna fierd</p> <p>13 Ösmaren</p> <p>14 Brede siön</p>	<p>Olikheter i namn och stavningar. Köör = kor Lisle = Lilla her til = hitintills Gislefierd = Gillfjärden Bro kyrkie Siö = Brosjön Jerkan = Erken botnafierd = Botten- fjärden</p>
--	--	---

Situationskiss över några omnämnda öar, sjöar, vattenleder och platser.

De namngivna öarna **Roten** och **Rörskäär** är här utmärkta med röd färg.

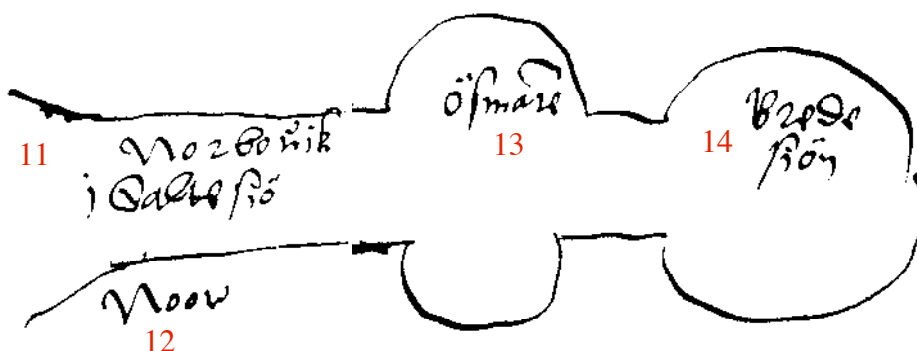

*"Jerkan i Östune Sökn i lyhund:h 1 mile long en utuald god fiskie Siö", dvs sjön Erken här sedd från badplatsen Norra Malma, Estuna s:n i Uppland.
Foto: Mårten Sjöbeck, juli år 1947.*

Gilljärden betraktad från korsvägen vid Upplunda. Foto: Eliz Lundin, augusti år 1999.

Samhörande vattendrag från sidorna 38 och 40 är här ihopfogade.

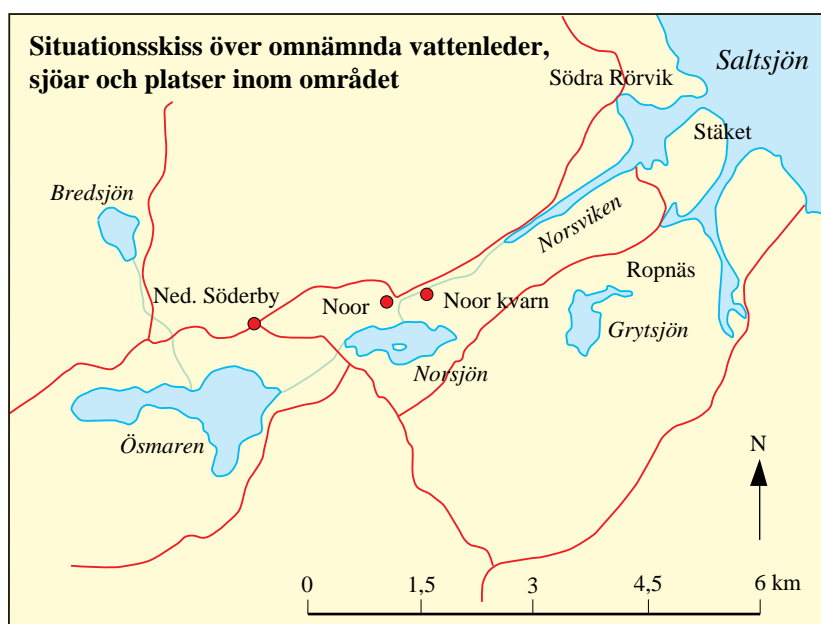

Tolkade texter:

11	Norbouik
i Saltesjö	13	Ösmaren
12	Noor	14	Brede
siön

Olikheter i namn och stavningar:

- Norbouik = Norsviken
Brede siön = Bredsjön

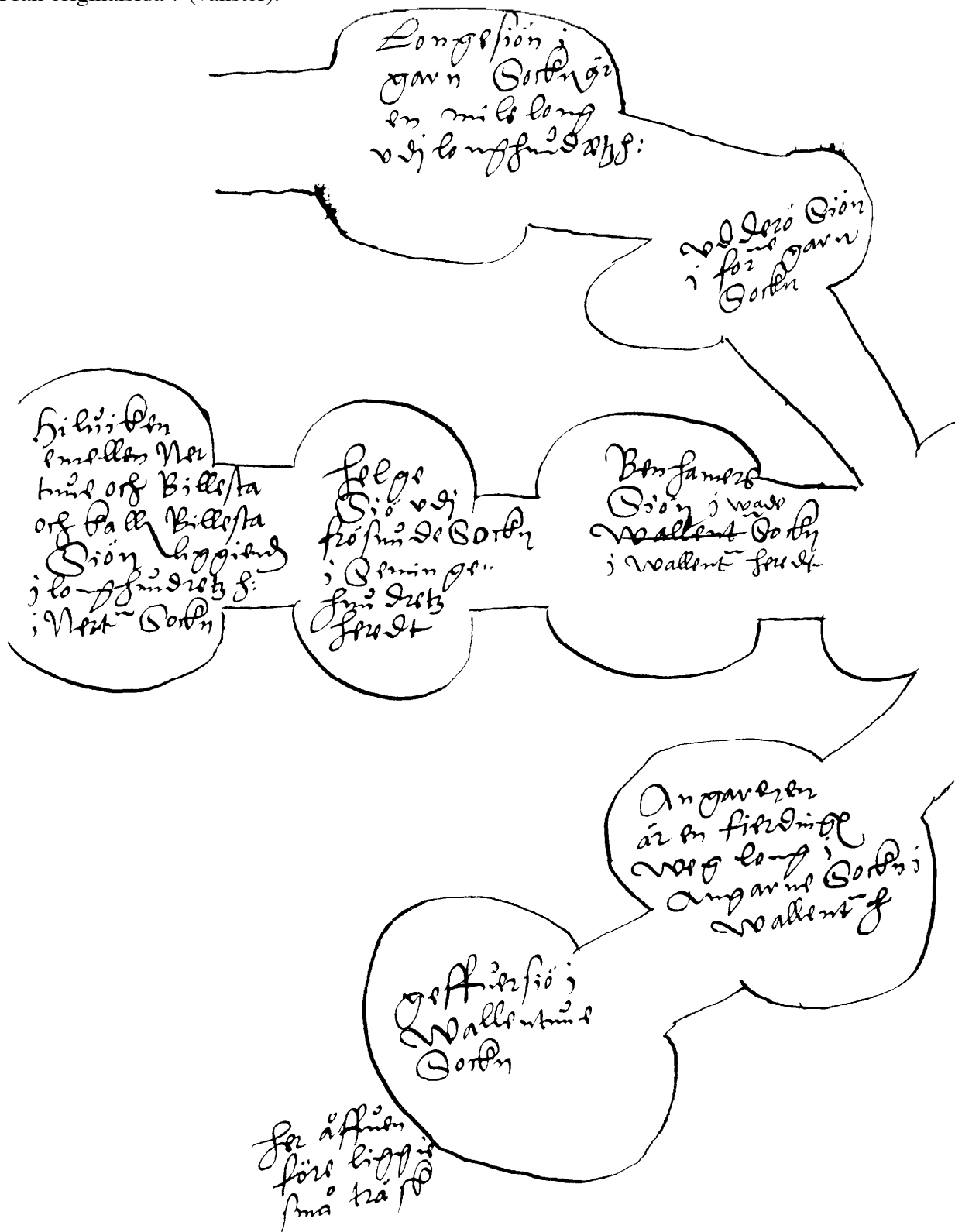

Noors säteri från 1600-talet.
Foto: Eliz Lundin, augusti år 1999.

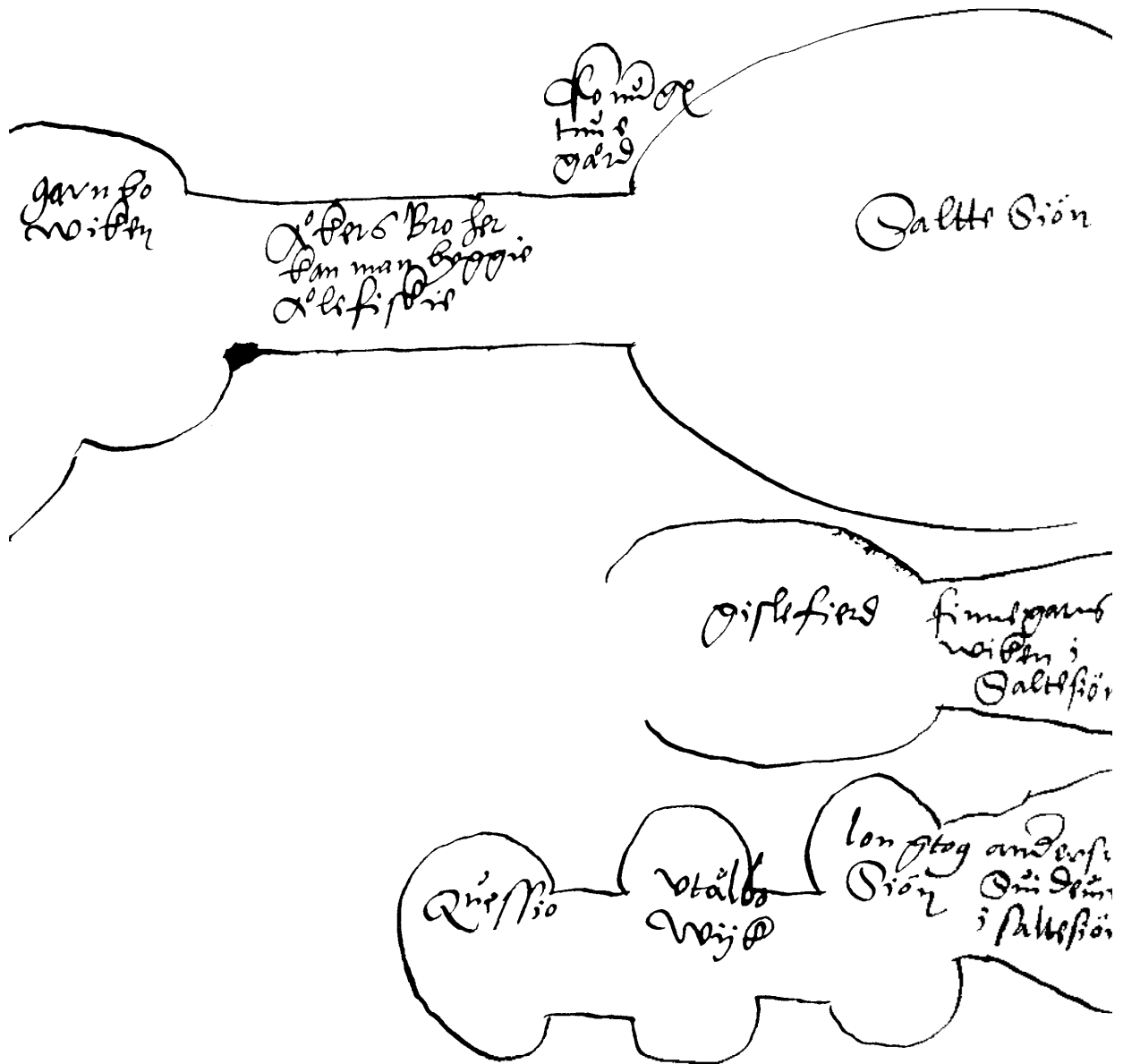
Huvudbyggnaden sägs ha ritats av Kungl. arkitekten *Jean De la Vallée*. På 1700-talet ägdes gården av kanslipresidenten, landshövdingen, greve *Nils Gyldenstolpe*. Senare förvaltades säteriet som fideikommiss inom ätten *Hermelin*.

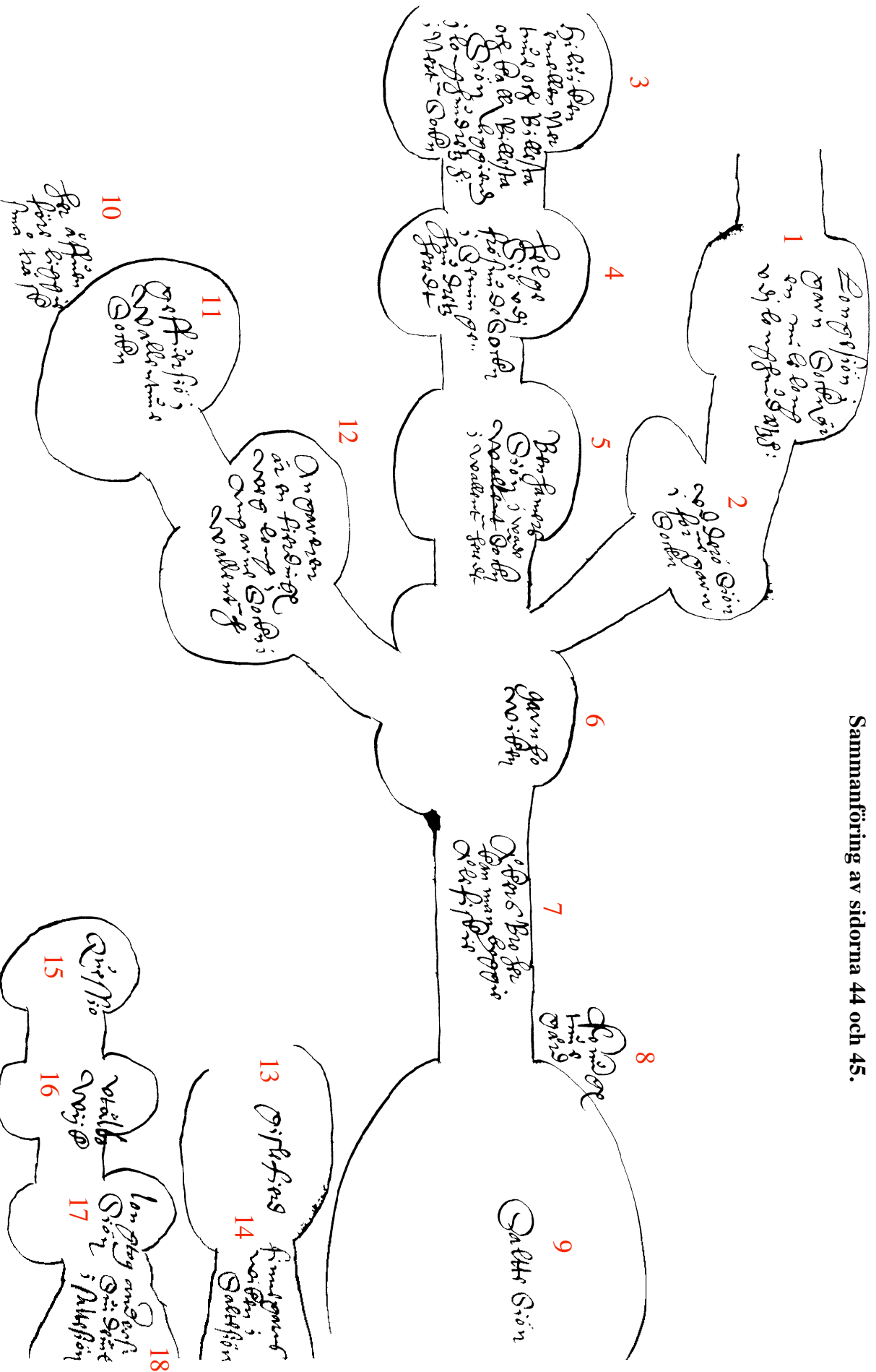
Från originalsida 7 (vänster).

Från originalsida 7 (höger).

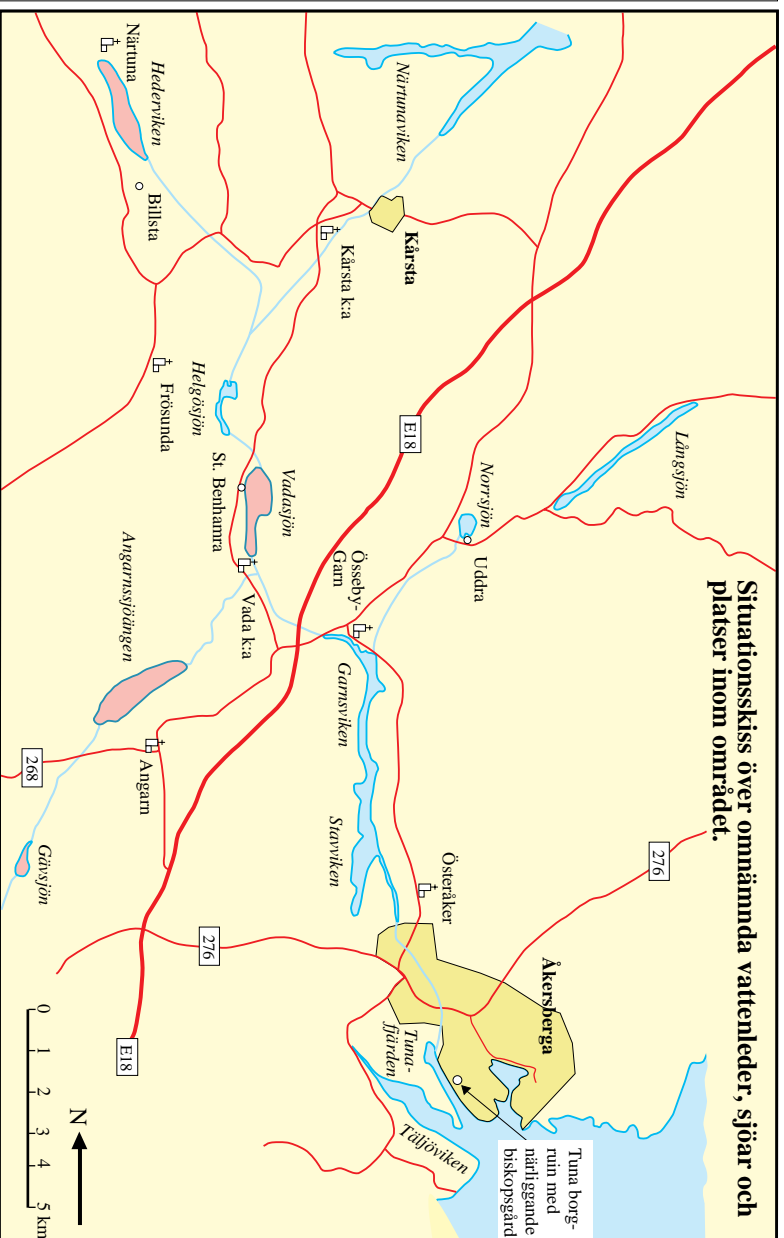
Sammanföring av sidorna 44 och 45.

Tolkade texter från sidan 46.

1 Longesjön i garn Sockn är mille long vdi longhundretz h:	8 Konungx-tune gård
2 Vdderö Siön i förme garn Sockn	9 Salte Siön
3 Hiltuken emellen Ner tune och Billesta och kalles Billesta Siön liggendes longhundretz h: Nerturne Sockn	10 her åftuen före liggte små tråsk
4 helge Siö vdi frösunde Sockn i Seninge-hundretz heredt	11 geffuersiö i Wallentune Sockn
5 Benhamers Siön i Wade Wallent Sockn Wallent heredt	12 Angaren är en fierdingx weg long i Angarne Sockn i Wallent h
6 garnbo wiken	13 gisleferd
7 Åkers Bro her kan man bygge åleffskie	14 finnegarns wiken i Saltesjön
	15 Quessiö
	16 vtälbo wyk
	17 longtog Siön
	18 anders-Suideuit i saltesjön

De områdesdelar av originalskissen som innehåller de tolkade texterna med beteckningarna 13 - 18 är belägna långt ifrån övriga angivna vattendrag. De är därför särskilt redovisade på sidan 50.

Förklaringar:

Namn Longesjön = Långsjön Vdderö Siön = Norrsjön garnbowiken = Garnsviken Hiltuken = Hederviken Benhamers Siön = Vadassjön helge Siö = Helgösjön geffuersiö = Gävsjön	Konungstunegård = =Tuna borgruin med intilliggande biskopsgård gisleferd = Gillfjärden vtälbo wyk = Urtälsviken longtog = Långtögen andersSuideuit = Anderssvedjet	Förkortningar: h: = härad förene = förut nämnda Wallent ~ = Wallentuna
---	--	--

Under medeltiden var kyrkan en politisk maktfaktor, som de styrande tog till hjälp för att regionalt skapa stabilitet i landet. På flera strategiska platser lät man ärkebiskoparna anlägga befästningar. Den på sidan 46 beskrivna sjöleden var en viktig infartsled mot Uppsala. Vid mynningen ut i Saltsjön står "*Konungstunegård*" som en anteckning på Rasmus Ludvigssons skiss. Gården var ursprungligen en av ärkebiskopen anlagd befästning kallad *Tunaborg*.- Tunaborg finns omnämnd av ärkebiskop Nils Alleson redan år 1291. Byggnaden var en flera våningar hög kastal. Under 1400-talet utvidgades anläggningen och inlemmades på 1500-talet som en strategiskt viktig stödjepunkt i Gustav Erikssons (Vasa) befrielsekrig mot danskarna. Senare övergick borgen till att bli en kunglig fogdegård, därav namnet *Konungstunegård*. Efter *Tunaborgs* begynnande förfall på 1600-talet konserverades ruinerna av borgen så sent som på 1970-talet. I dag är den inbyggd och förseglad. Endast kulturförvaltningen i Österåkers kommun har nycklarna, som välvilligt lånas ut till den historiskt intresserade. Nära intill *Tunaborg* anlade man på 1600-talet en *Biskopsgård*, som ännu står kvar välbehållen.

Några av de stora sjöarna i vattensystemen är numera mer eller mindre torrlagda. En av dem är "*Benhamers Sjön*", som i dag heter *Vadasjön*. En annan är *Angarnssjöängen* som till c a 300 f Kr var en vik av *Östersjön*. Landhöjningen snörde av den till en insjö och genom torrläggningar består den forna sjön av vass- och tuvbevuxen sankmark med ett rikt fågelliv. Området är naturskyddat och utnyttjas livligt av forskare och fågelskådare.

*Tuna inbyggda och skyddade borg-
ruin, Österåkers socken.*

Foto: Eliz Lundin, juli 1996.

Biskopsgården, Österåkers socken.

Foto: Eliz Lundin, juli 1996.

Angarnssjöängen, Angarns socken.

Foto: Eliz Lundin, 1996.

Av bilden framgår hur den gradvis torrlagda sjön utnyttjas som brukbar åker- och betesmark. Återstoden, dvs vass- och sankmarken, är en gynnsam lokal för allehanda fågelarter.

Genom den nästan torrlagda "*Benhamers Siön*", som i dag heter Vadasjön, flyter Helgöån som leder sitt vatten från Helgösjön in i Vadasjön. Vada finns omnämnt som "*Vathar*" redan år 1274. Namnet tros härstamma från det vadställe som här korsat Långhundraleden.

Vadasjön i Vada socken.
Foto: Eliz Lundin juni 1996.

Helgöån flyter här in i Vadasjön, fordom kallad "Benhamers Siö".

Foto: Eliz Lundin, juni år 1996.

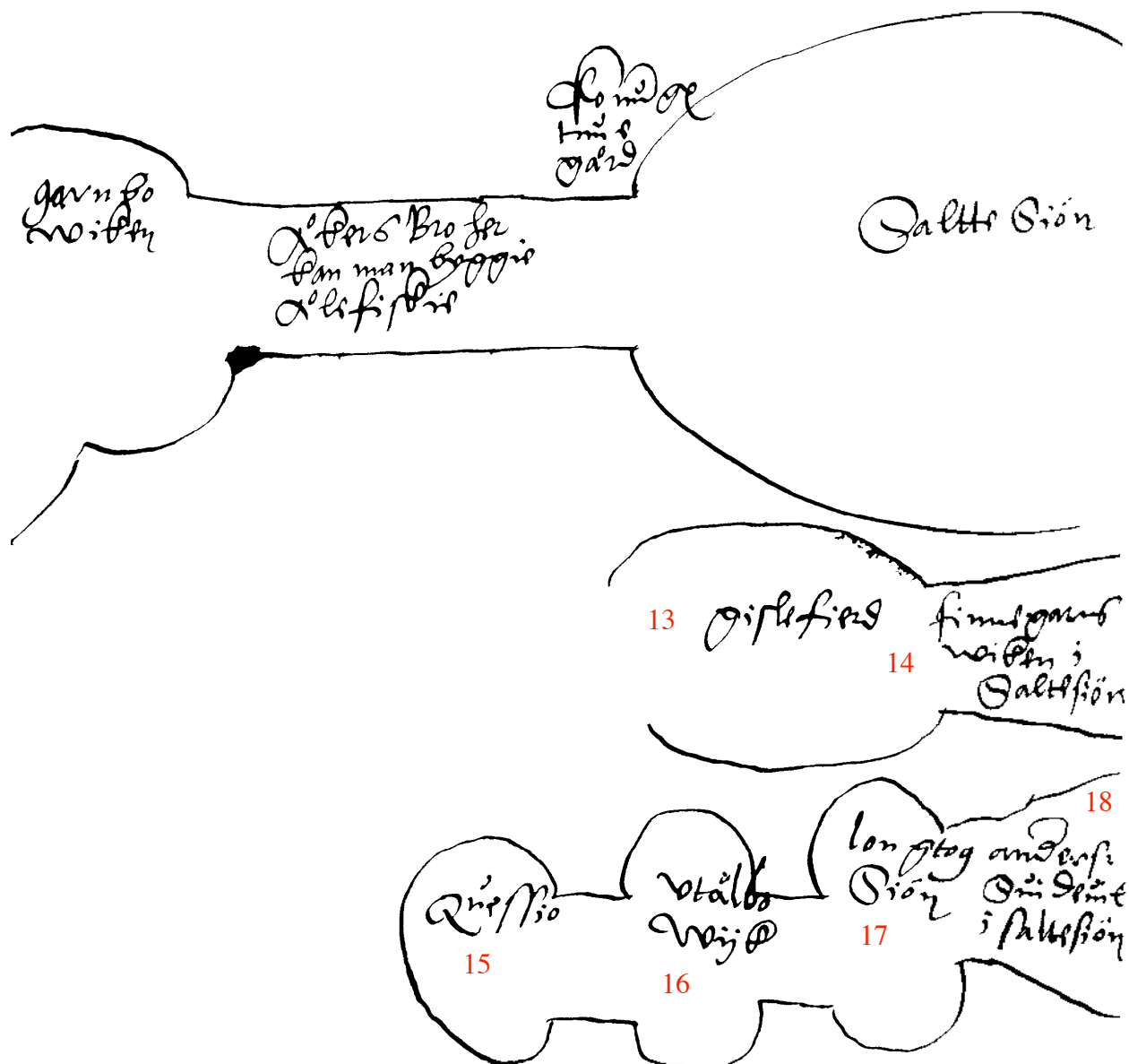
"Garnbowiken", nuvarande Garnsviken i Össby-Garns socken.

Foto: Eliz Lundin, juli 1996.

Garnsviken tar emot, samlar upp och transporterar vattnet vidare från tre olika tillrinningsområden.

Från originalsida 7 (höger).

Anmärkning:

Skissen finns även på sidan 46. Vattensystemen med textnumren 13-18 ligger i verkligheten på helt skilda ställen i förhållande till de övriga angivna platserna.

Tolkade texter från sidan 50.

13	gislefierd	16	vtålbo
14	finnegarns wiken i Saltesjön	17	wyk longtog Siön
15	Quessiö	18	anders- Suideuit i saltesjön

Olikheter i namn och stavningar.

gislefierd = Gillfjärden
vtålbo wik = Utålsviken
longtog Siön = Långtögen
andersSuideuit = Anderssvedjedjupet

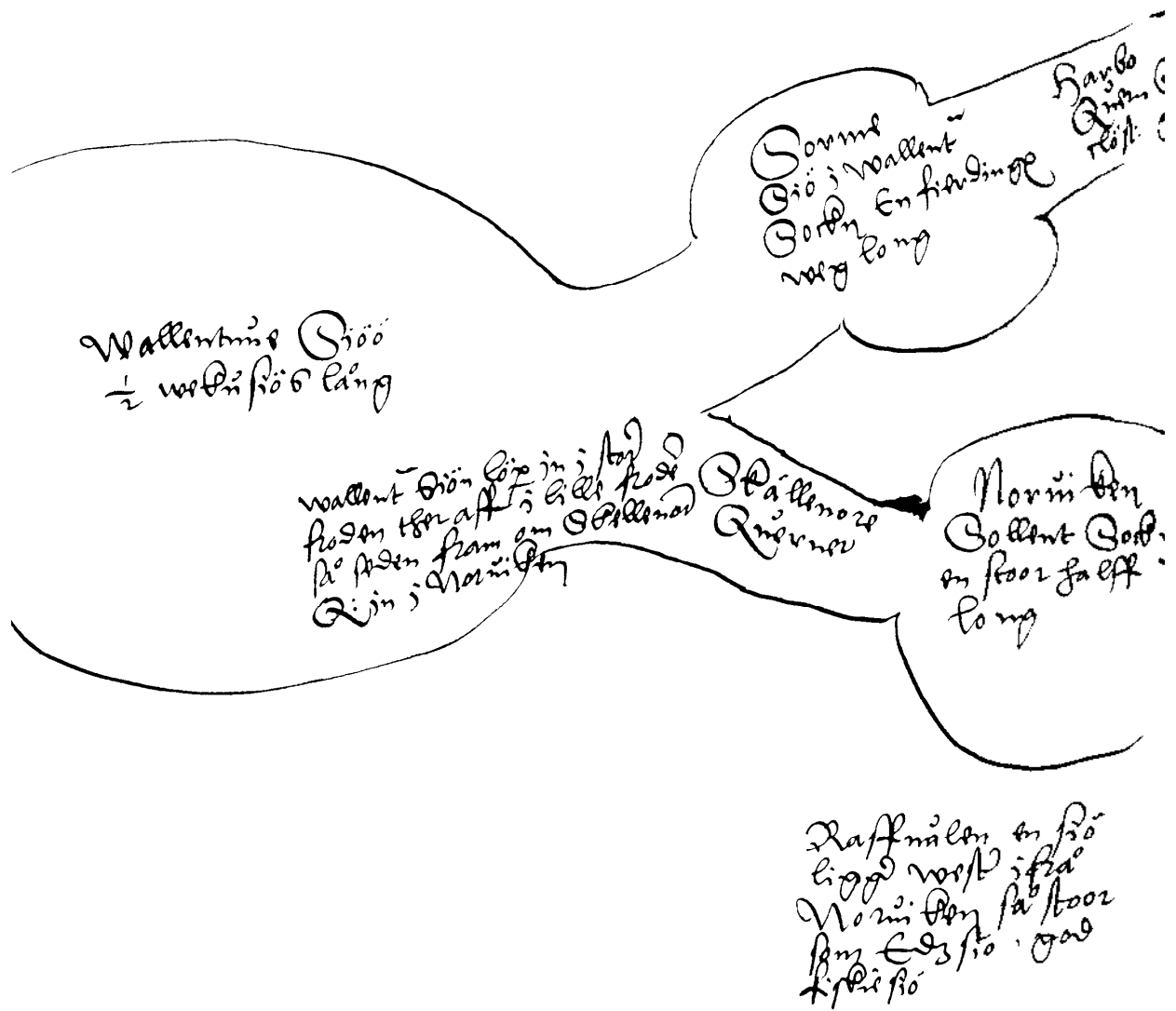
*Anderssvedjedjupets östra del före dess vidare
åutlopp i Björköfjärden.*

Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.

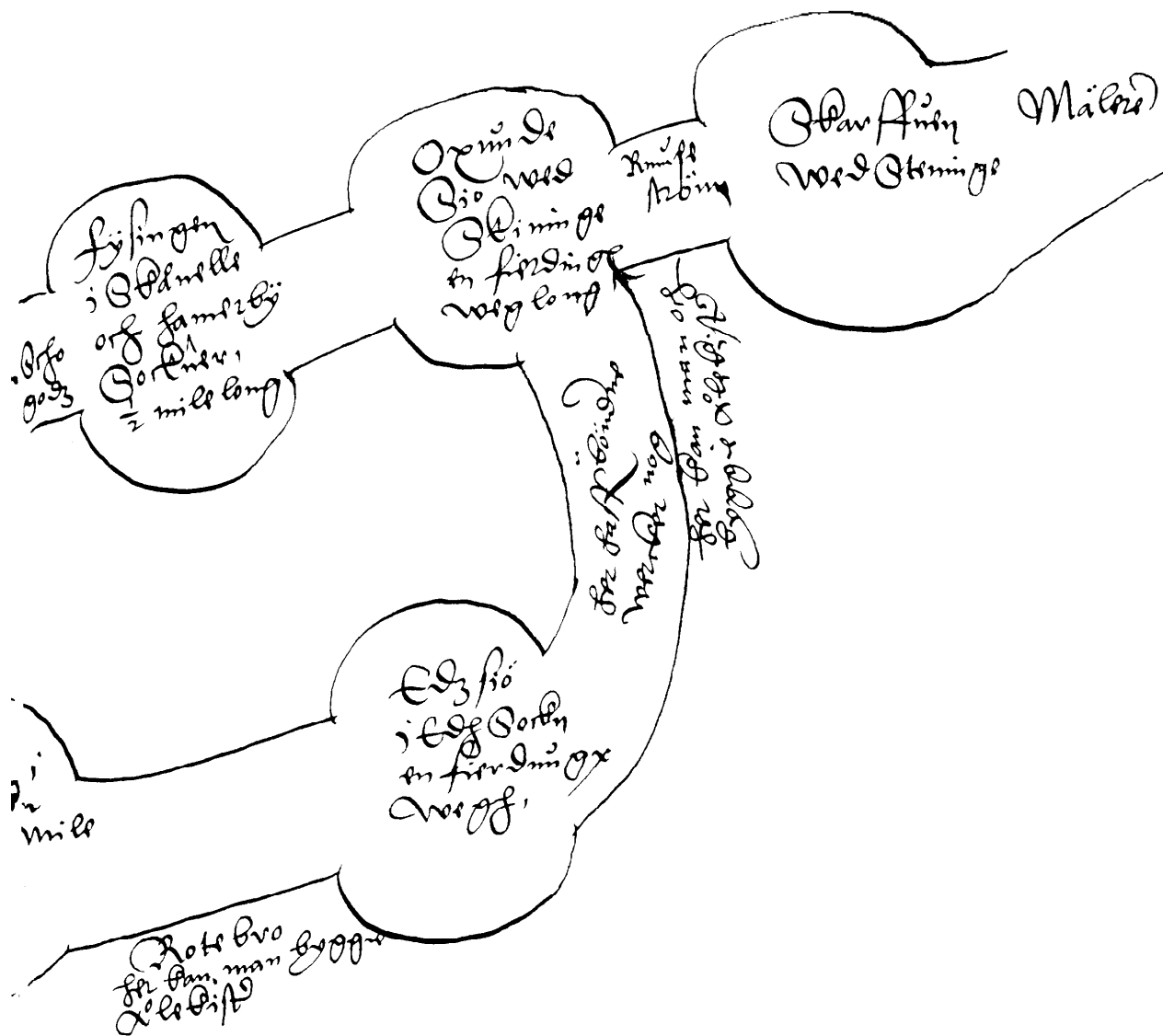

**Situationsskiss över om-
nämnda sjöar, vattenleder
och platser.**

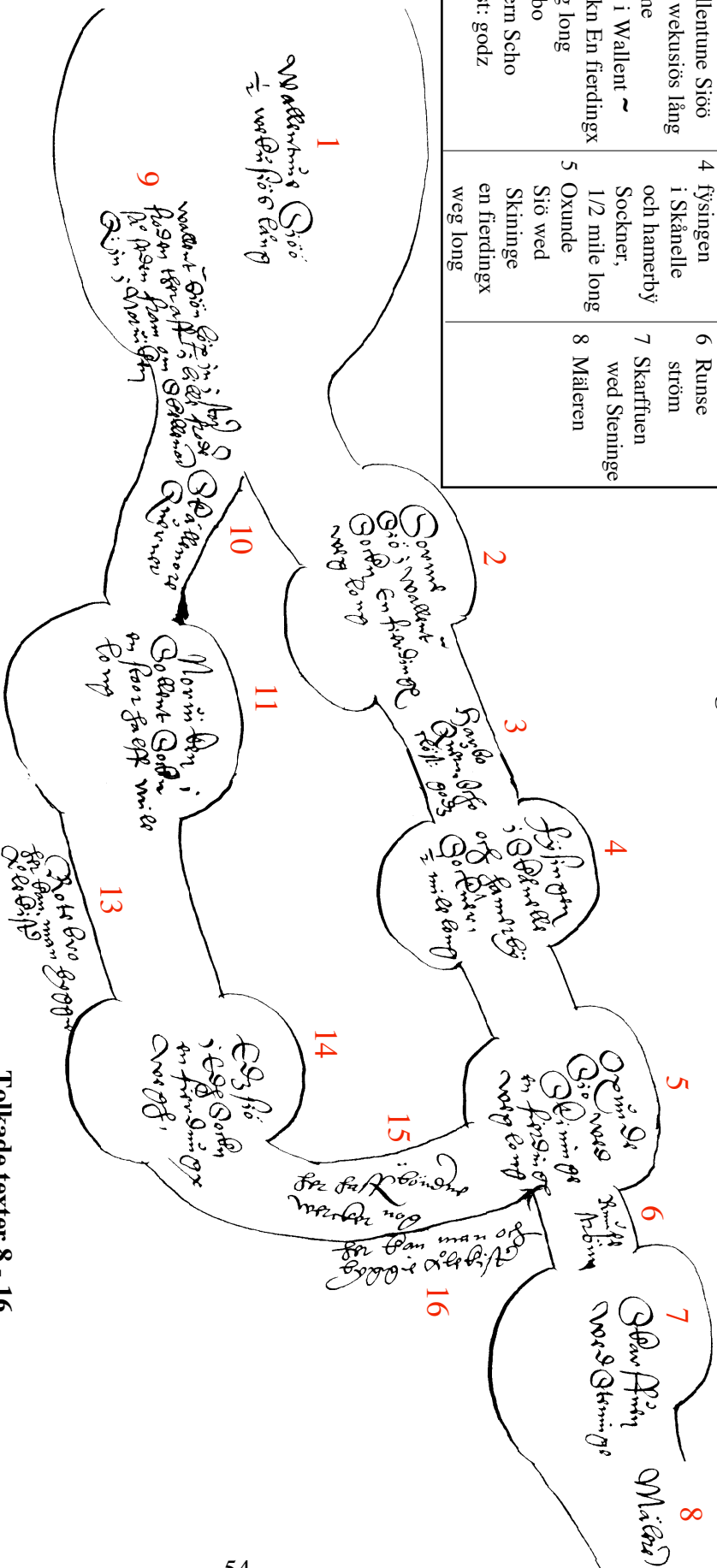
Från originalsida 8 (höger).

Tolkade texter 1 - 8.

1 Wallentune Siöo 1/2 wekusios lång	4 fysingen i Skånelle och hamerby Sockner, 1/2 mile long	6 Runse ström wed Steninge
2 Some Siö i Wallent ~ Sockn En fierdingx weg long	5 Oxunde Siö wed Skininge en fierdingx weg long	7 Skartfuen wed Steninge
3 Harbo Quern Scho clöst: godz		8 Mälaren

Sammanföring av sidorna 52 och 53.

Tolkade texter 8 - 16

9 Wallent ~ Siön löper in i store froden ther aff i lille froden så seden fram om Skellenore Q: in i Norruiken	12 Roffmälän en siö	14 Edzsiö i Edh Sockn en fierdingx Wegh
10 Skälленore Querner	13 Rotebro her kan man bygge Alekister	15 her hafwer böndeme werker nog
11 Norruiken i Sollent(une) Sockn en stoor halff mile long		16 her kan man och bygge Alekister

**Situationskiss
över
omnämnda platser, sjöar och vattenleder.**

Olikheter i namn och stavningar.

Skällenore = Sköldnora
 Norruken = Norrviken
 Raffälalen = Ravalen
 Edzsjö = Edsjön
 Oxunde = Oxundasjön
 Sorrne Siö = Kyrkviken
 Skarfjulen = Skarven
 Mälaren = Mälaren
 werker = ledarnar i vattendrag för fångst av fisk
 Skånelle = Skånåla
 Hamerby = Hammarby
 Querner = kvarnar
 Socken = Socken
 Schoelöst: godz = Skoklosters gods
 Wallent = Vallentuna

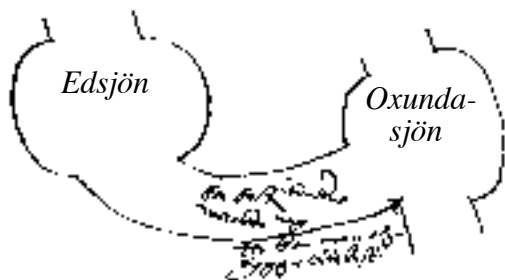

Väsbyån i riktning söderut från vägövergången invid Lövsta gård i Upplands-Väsby. Ån flyter fram mellan sjöarna Edsjön och Oxundasjön. Foto: Eliz Lundin år 1996.

Väsbyån norr om vägövergången invid Lövsta gård i Upplands-Väsby. Foto: Eliz Lundin år 1996.

På Rasmus Ludvigssons originalskiss står följande anteckning om Väsbyån.

Tolkade texter.

*”her haffwer bönderne werker nog” och
”her kan man och byggie ålekister”.*

Verkar är ledarmar tillverkade av i vattnet nedslagna träpålar som förbands med ris till en vägg som ledde fisken in i mjärde eller ryssja. I åar och smala sund sattes verkar ut från båda stränderna fram till mjärden placerad i mitten av åfåran. En ledarm kallas **gård (fiskegård)**. Flera sammanfogade och vinklade gårdar bildar en **verke**.

Edsjön i riktning söderut från den intilliggande Eds kyrka.

Foto: Eliz Lundin år1966.

Namnledet Ed- tyder på sjöns och områdets betydelse som genomfartsled för trafiken från Norrviken till Sigtunafjärden.

Vallentuna kyrka belägen invid Kyrkvikens norra strandområde med lämningar från stenåldern.

Foto: Eliz Lundin år 1966.

Sorme Siö", i dag kallad Kyrkviken, i riktning från Vallentuna kyrkas strandområde ut mot Bällsta-sundet och Vallentunasjön.
Foto: Eliz Lundin år 1966.

Från originalsida 9 (vänster).

Brunnsproij An god
fipre Bö

Edz w: An
är god fipre
Bö

Ornäs Bö
i Ryd Dordh
Byo Järet 1/2
fipre inge wagg
long

Quarnt
Dion i Naff
Dordh

Apren te
Quarnt
2 fipre Mong
fipre Befol

Bro
i

Joffwan Bö
emellen Bro orf
Rijg

Tranbyggis
Quarnt

Stagnt
Lwij Be
traip

in Palle-bord
orf wab Pagg

Från originalsida 9 (höger).

Q: m³ a' l' e' f' i' b' l' e' S' t' o' r' t' e'
a' f' f' a' n' f' o' r' S' t' o' r' t' e' m³ S'
m³ S'

Saltsjöen

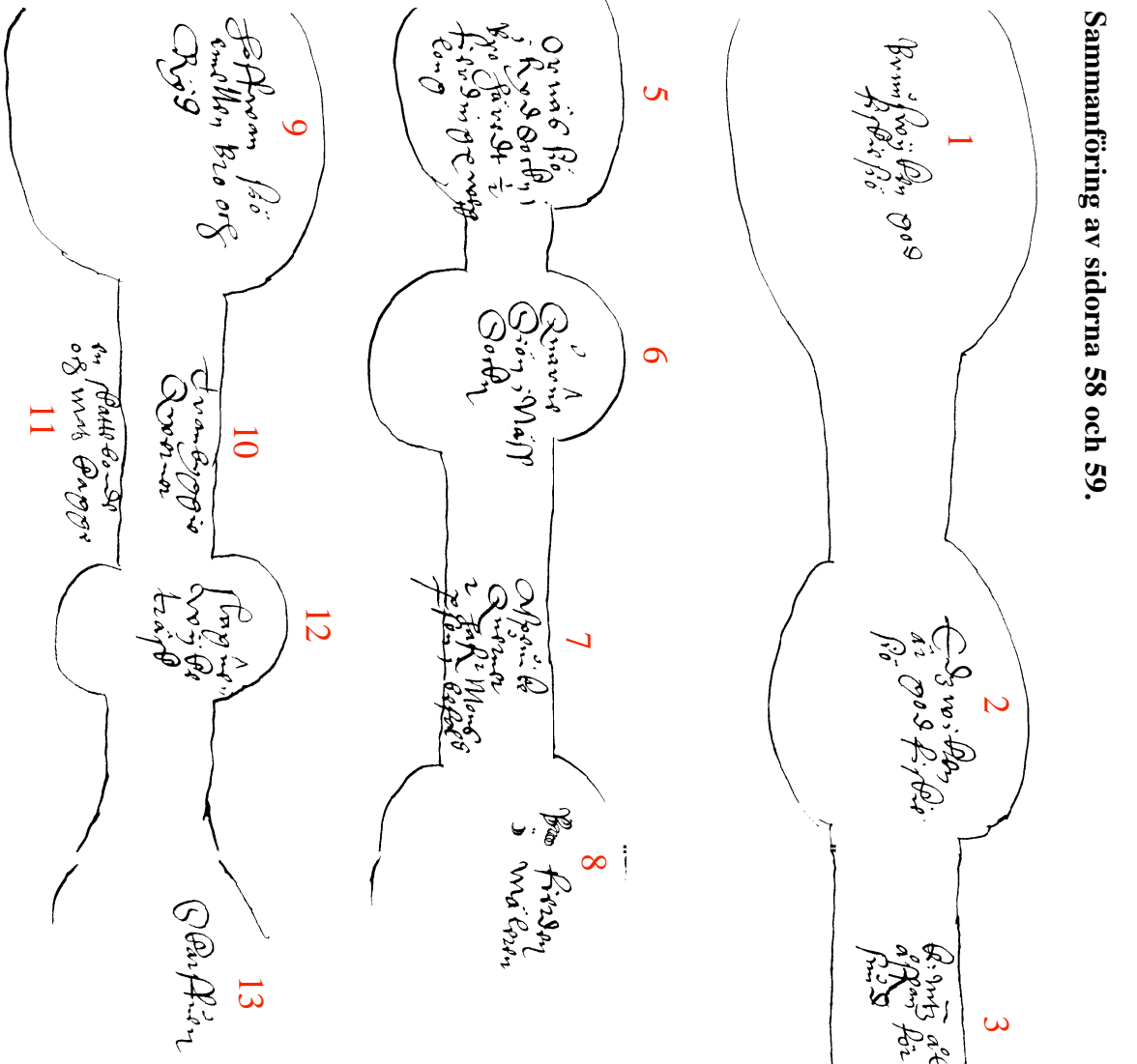
no firsday
i mälaren

—

Sparhusen

—

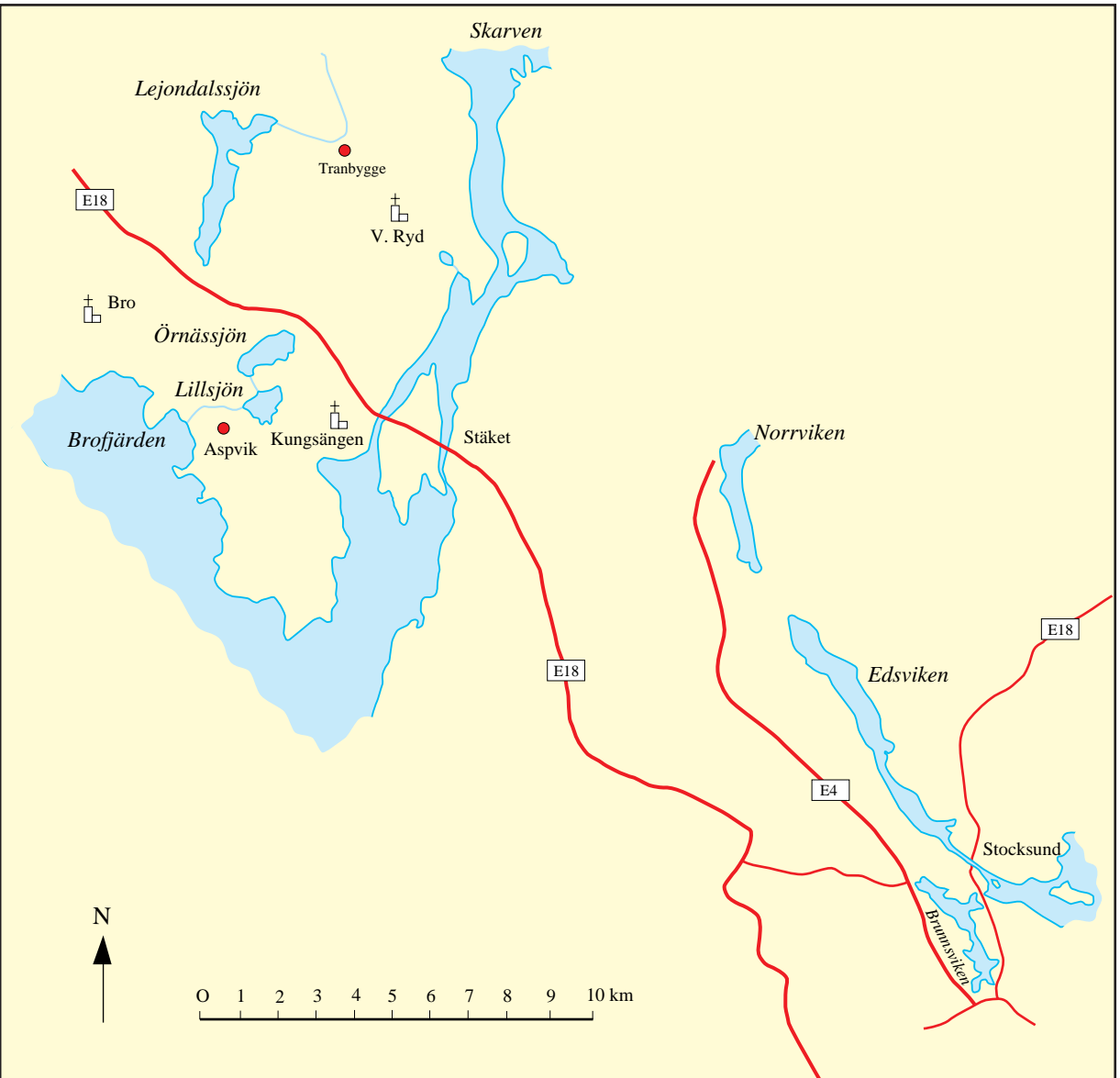
Sammanföring av sidorna 58 och 59.

Tolkade texter.

1	Brunnswyken god fiskiesjö	7	Aspeutike Querner
2	Edzwiken är en god fiskiesjö	8	Bro fierden i Mälaren
3	K:mitz älefiskie äffänför Stock-sund	9	hoffwan sjö emellen Bro och Ryd
4	Saltetesiön	10	Tranbyggie Qwerner
5	Ornäs sjö i Ryd Sockn i Bro häredt 1/2 fierdingx weg long	11	en skatebonde och Matz Kagge
6	Quarne Siön i Nääs Sockn	12	slague-wyke träsk
		13	Skarfuen

Situationskiss över omnämnda sjöar och platser.

Olikheter i namn och stavningar:

Brunsvyken = Brunsviken
Ornäs sjo = Örnässjön
Aspeuik Querner = Aspviks kvarnar
Tranbyggie = Tranbygge
Skarfuen = Skarven

Från originalsida 10 (vänster).
Originalsida 10 (höger) är blank.

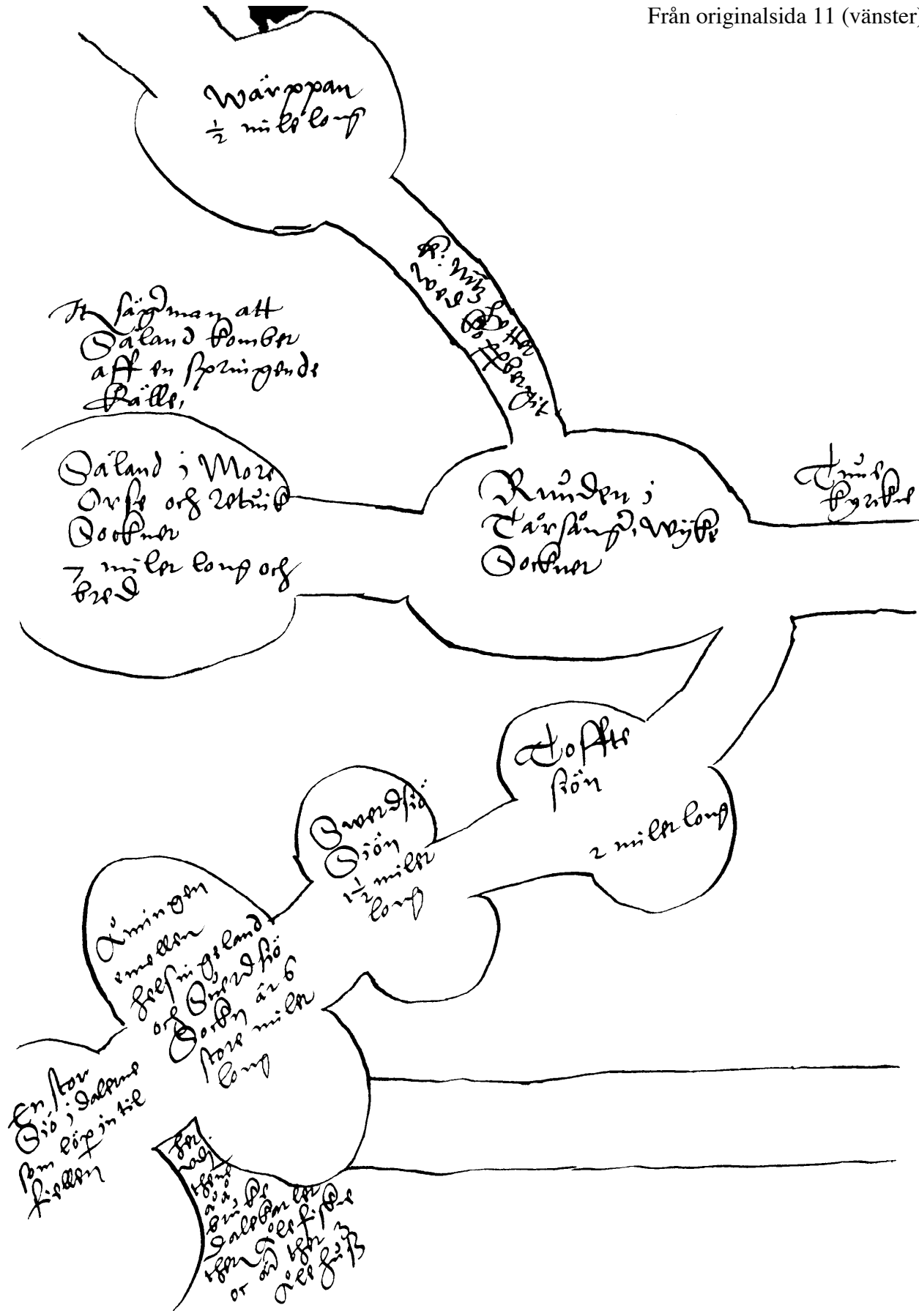
Etter det Jorox son
beställte til Arno & Co
først att han lat bygge 2 ladur
til Mædeløst ång
Itt att han i vær lat 2 rødie Mæ:
løst ång
Itt att han bygge 2 på fæer, giast, spand
Omør
Itt att han lat arte på alle fæer var
rotter og ved lidenfæer; vær
Itt att han grænsliger lat vopstik
alle the Diøng og løstner i hans
befalning, og fæer for fæer the
vænne,
Itt att han lat rødie ångite the son
fæer tilfæer är
Itt the son R: mæ landoor fæer
fæer fæer att han anner lott fæer
att han og fæer till R: mæ Bæer
gård som næst ligger

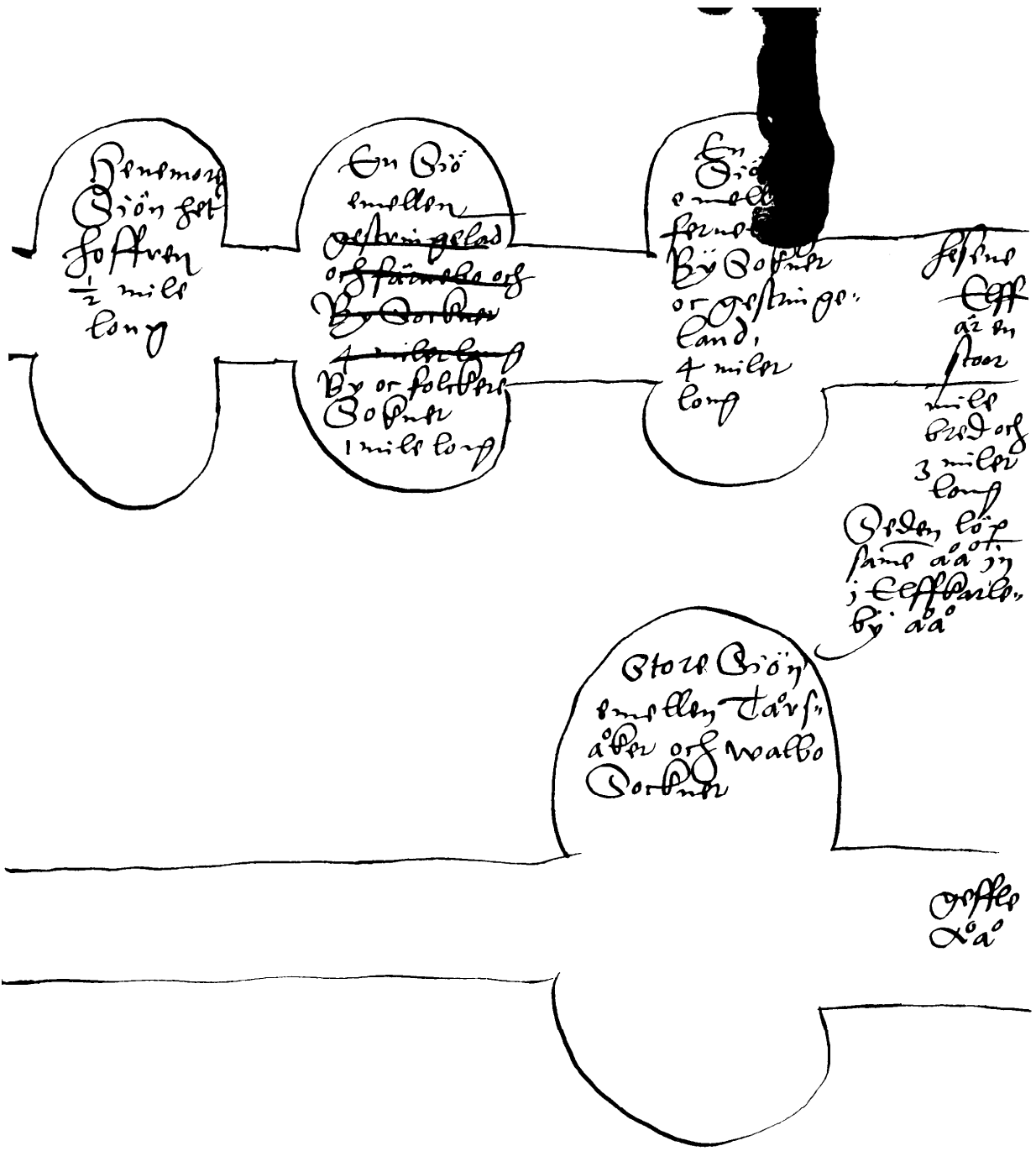
Tolkad text från sida 62.

Thz ~ efter^{ne} skall Jacop person
beställe til Anno C 60
Först att han later byggie 2 ladur
til Mädelöse äng
It att han i vår later li rödie Mä-
delöse äng
It att han legger opå fåår, giäss, spannmål
Smör
It ath han later arte på ålefisket wed
rotebro och wed lindesunde i vår
It att han granneligen later upscrifwe alle
the Siöger och Elffuer i hans
befalning äre, och huad för fisk ther
wancke,
It att han later rödie ängier ther som
sådana tilfalle är
It ther som K: Mtz landboor haffwer
fiskiesiöger att han anamer lottfisk
aff them och sender till K:Mtz Säte-
gårdar som näst liggie

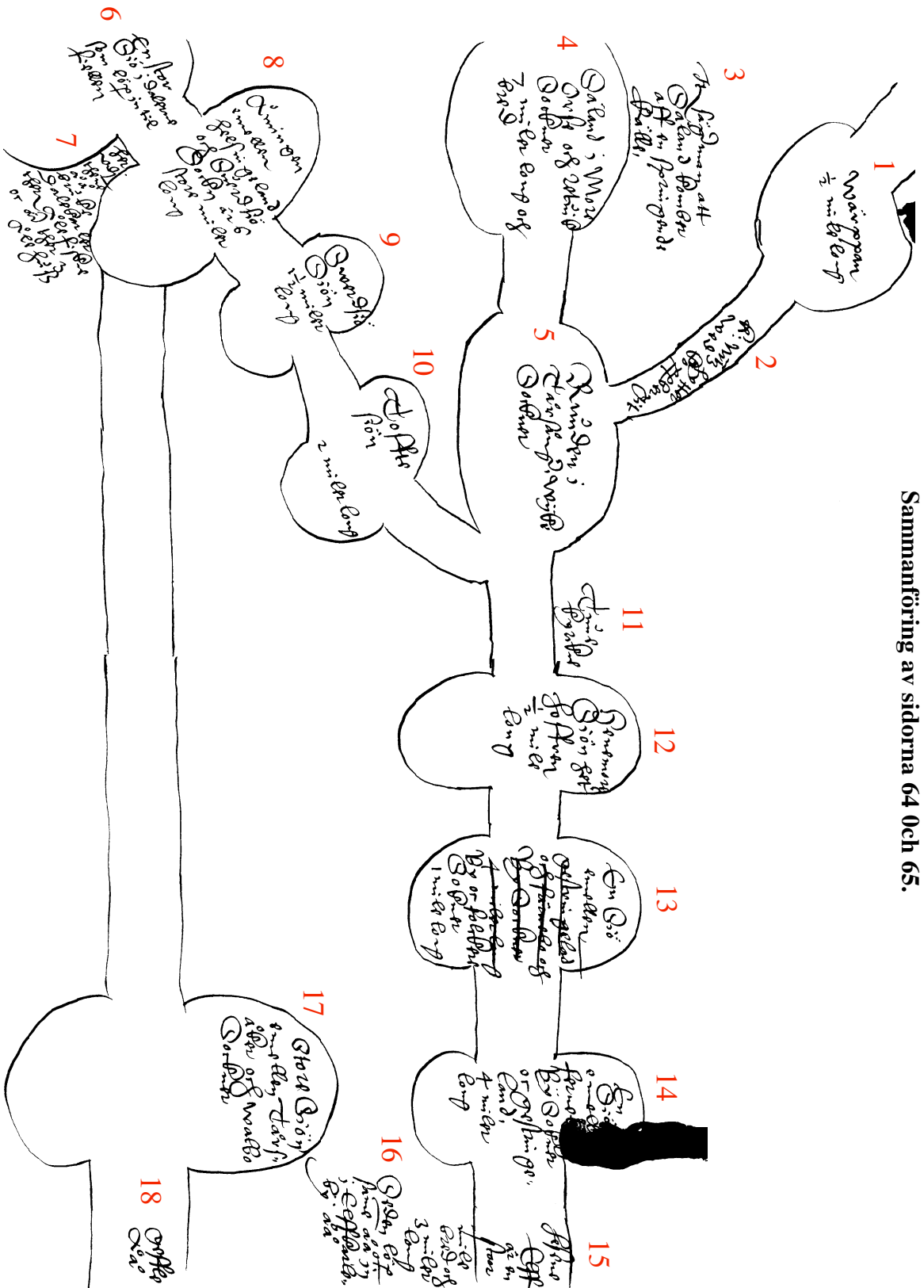
Olikheter i namn och stavningar.

Thz ~ efter ^{ne} = Detta härefter nämnda
ladur = lador
Mädelöse = Kan vara St. och L. Mellösa belägna mellan sjöarna Fysingen och Vallentunasjön
Giäss = gäss
Spanl = spannmål
granneligen = noggrannt
Elffuer = älvar
huad = vad

Sammanföring av sidorna 64 Och 65.

Tolkade texter från sidan 66.

1 Wårppan 1/2 mile long	7 her vdi thenne åå brukte dalekarler theres ålefiske oc är ther 3 ålehuss	11 Tune Kyrckie	14 En Siö emellen fernebo och By Sockner oc gestringe- land, 4 miler long	17 Store Siön emellen Tårs- åker och Walbo Sockner 18 geffle åå	Wårppan = Varpan Säländ = Siljan retuik = Rätvik Runden = Runn Tårsång = Torsång folkere Sockn = Folkärna socken Åmningen = Amungen Suerdsjö Siön = Svärdsjö Toffe siön = Toftan Henemore Siön = Hedemorasion Hoffren = Håvran hesene Elff = Hedesundafjärden Elffkarleby åå = Älvkarlebyån
2 K: Mtz hytter wed Kopperbergit	8 Åmningen emellen helsingeland och Suerdsjö Sockn är 6 tore miler long	12 Henemore Siön heter Hoffren 1/2 mile long	15 hesene Elff är en stoor mile bred och 3 miler long		
2 It säger man att Säländ komber aff en springende kalle.	9 Swerdsjö Siön 1 1/2 miler long	13 En Siö emellen gestingeland och fernebo och By Sockner 4 miler long By oc folkere Sockner 1 mile long	16 Seden löper samme åå in i Elffkarle- by åå		
4 Säländ i More Orse och retuik Sockner miler long och bred	10 Toffte siön 2 miler long				
5 Runden i Tårsånger, Wÿcke Sockner					
6 En stoor Siö i dalerne som löper in til fiellen					

Olikheter i namn och stavningar.

Förklaringar:

Rasmus Ludvigsson har här tecknat och beskrivit de omfattande och stora Sammanbindningsleden mellan "Åmningen" och "Store Siön" gick vattenlederna ifrån norra Dalarna till utloppen i Östersjön vid Gävle och via några mindre sjöar och åarna Sixån och Jädraån. Nummer 14, Älvkarleby. Respektlöst placerar han in den "norra länken" söder om Dalälven. ovän, "En Siö emellen By oc folkere Sockner" är Bäsingen och Huvudsaken var att vattensystemet fick runn på samma sidouppslag och att de nummer 15 "En Siö emellen fernebo och By Sockner oc inbördes anknutningarna var riktiga. Nummer 6, ovän, "En stoor Siö i dalarne gestringeland" är Bysjön och Färnebofjärden. "fernebo" = Öster- som löper in til fiellen" torde syfta på Mällången med dess fortsättning via några små sjöar fram till älven Voxnan, som rinner upp i fjällen. Utefter denn uråldriga färdled ligger de gamla vilö- och övernattningsställen Dalstuga och Mällångsstuga.

"Toffte siön" = Toftan. Här sedd från Sundborns kyrka. Foto: Eliz Lundin, 1995.

”Säländ i More och retuik Sockner. 7 miler long och bred”.
”Säländ” = Siljan. ”retuik” = Rättvik. Foto: Eliz Lundin, augusti år 1996.

Enligt Rasmus Ludvidssons notering har Siljan uppkommit *”aff en springende Källe”*. Den angivna längden 7 mil tyder på att den här avbildade delen av Orsasjön då räknades in i sjön Siljan.

”Wärppan” = Varpan, belägen nordost om Falun.
Foto: Eliz Lundin, 1995.

”Tune kyrkie” = Stora Tuna kyrka.

Foto: Eliz Lundin år 1996.

Stora Tuna kyrka var klar för invigning år 1469. Bland gamla här förvarade skrifter finns en kopia av den första bibelöversättningen till svenska. Den kallas Gustav Vasas Bibel och gavs ut år 1541. Denna bibel och skyldigheten för prästerna att predika på det svenska språket bidrog till att vi fick möjlighet att förstå och använda ett gemensamt svenskt språk över hela landet.

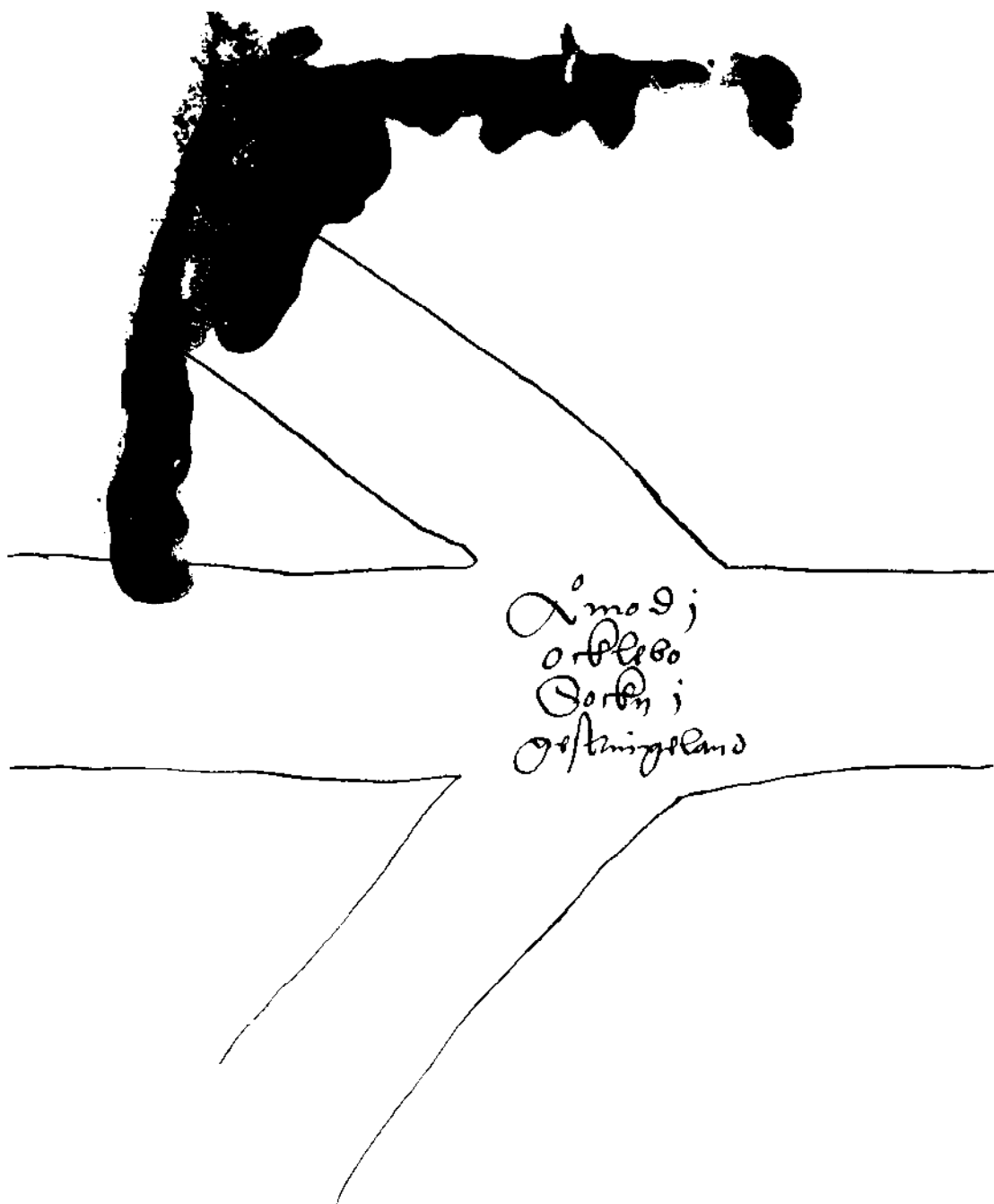

”hesene Elff är en stoor mile bred och 3 miler long” = därmed menades nuvarande Hedesundafjärden, här sedd från delen kring Gysinge gamla järnbruk och herrgårdsbyggnad. Järnbruket anlades av Anders Larsson Höök år 1678. Herrgårdsbyggnaden ägs och används i dag av PRO, dv Pensionärernas RiksOrganisation. Foto: Märten Sjöbeck år 1938.

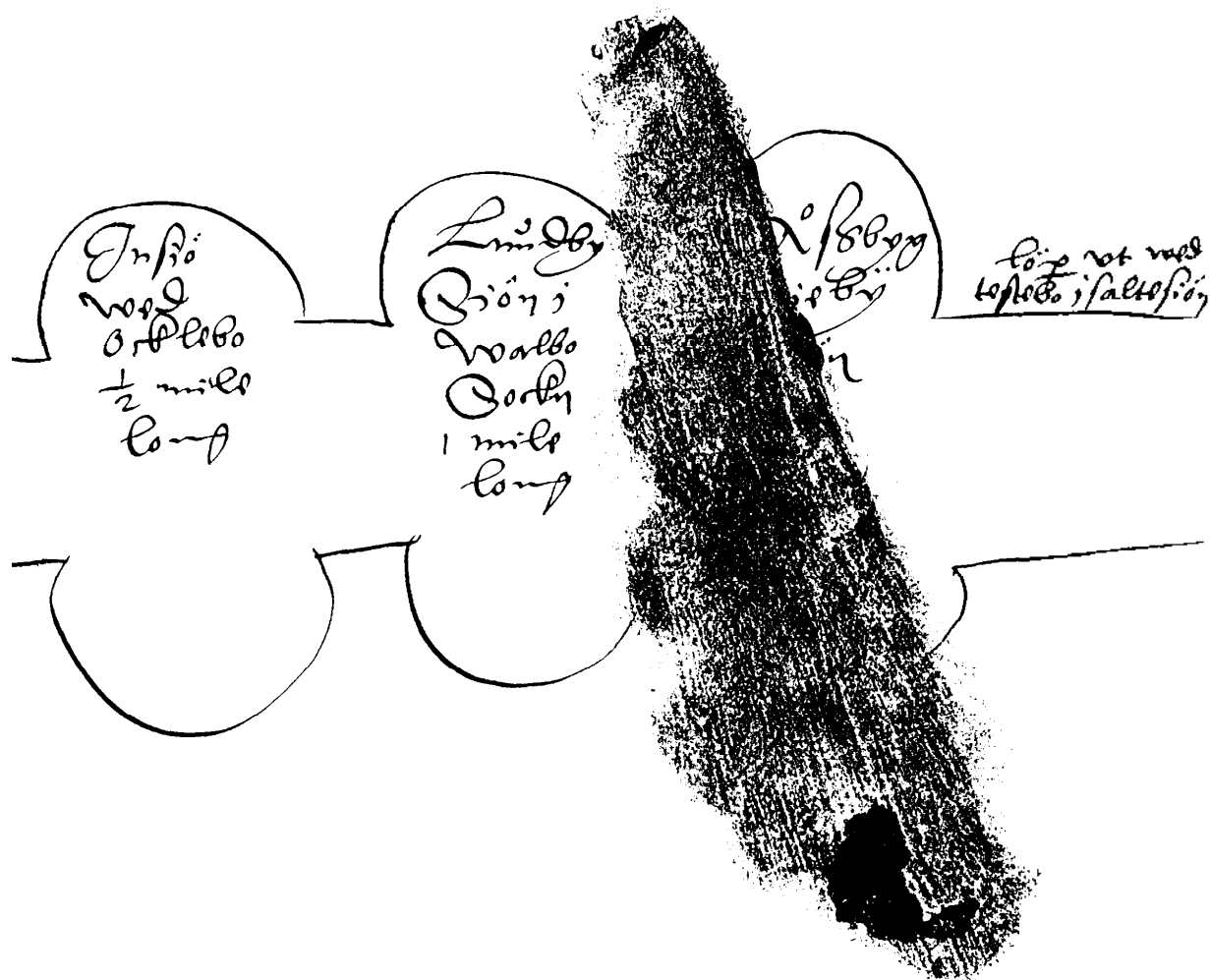

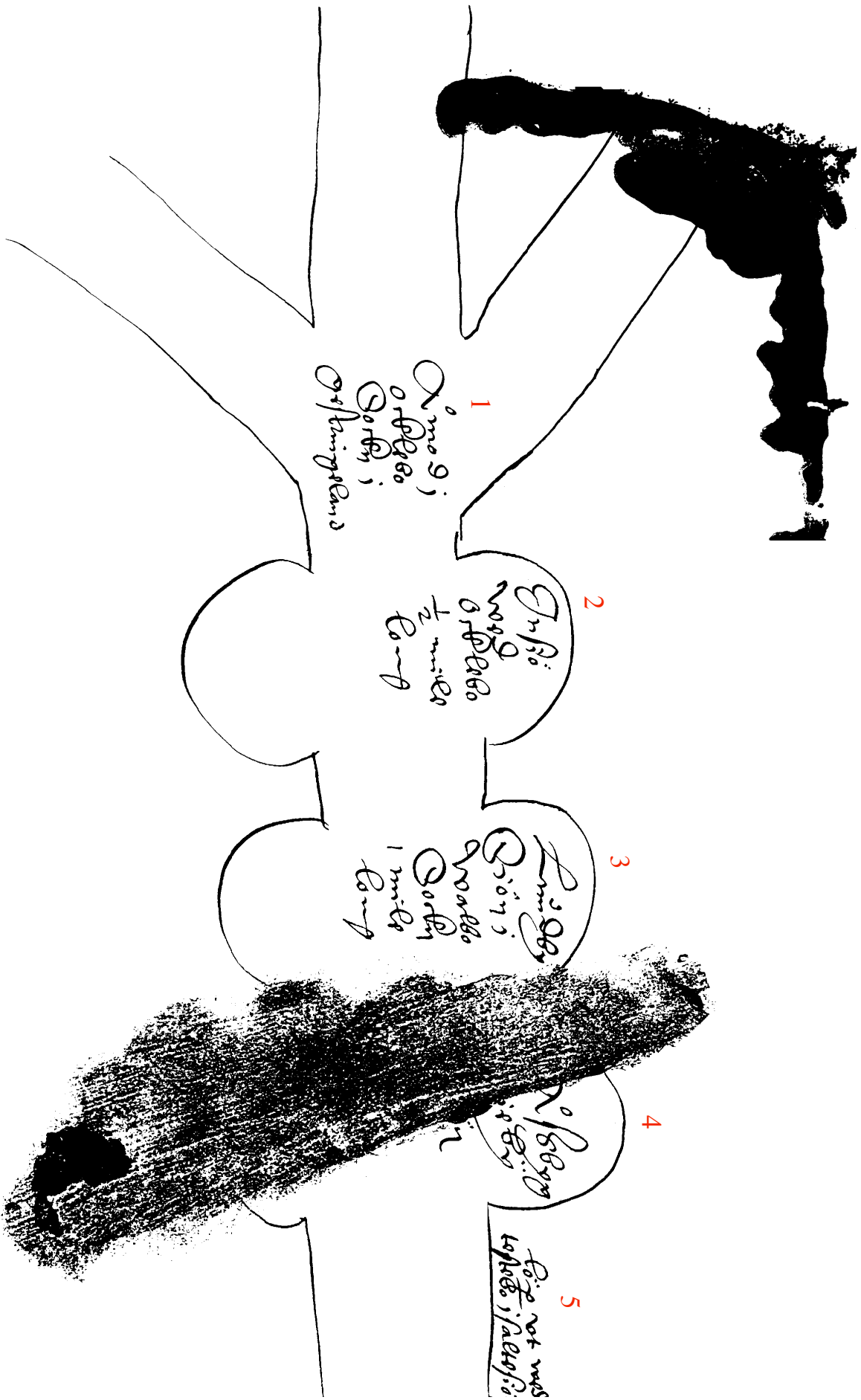
"Elfkarleby å" = Älvkarlebyån vid vattenfallet och broövergången. Foto: Eliz Lundin, 1966.
Bron från år 1792 kallas Carl XIII:s bro. Konstruktör var Byggmästaren Olof Forsgren. År 1804 bröts den sönder men byggdes åter upp under åren 1815-16 efter ritningar av byggmästaren Lis Eric Larsson från Leksand. Den är en av Sveriges äldsta och största träbroar.

Från originalsida 12 (vänster).

Från originalsida 12 (höger).

Situationskiss över namngivna sjöar, vattenleder och platser.

Tolkade texter från sidan 74.

1 Åmod i ocklebo Sockn i gestringeland	3 Lundby Siön i Walbo Sockn mle long
2 Insiö wed Ocklebo 1/2 mile ong	4 Åssbyg- gieby Siön
	5 löper vt wed testebo i saltesjön

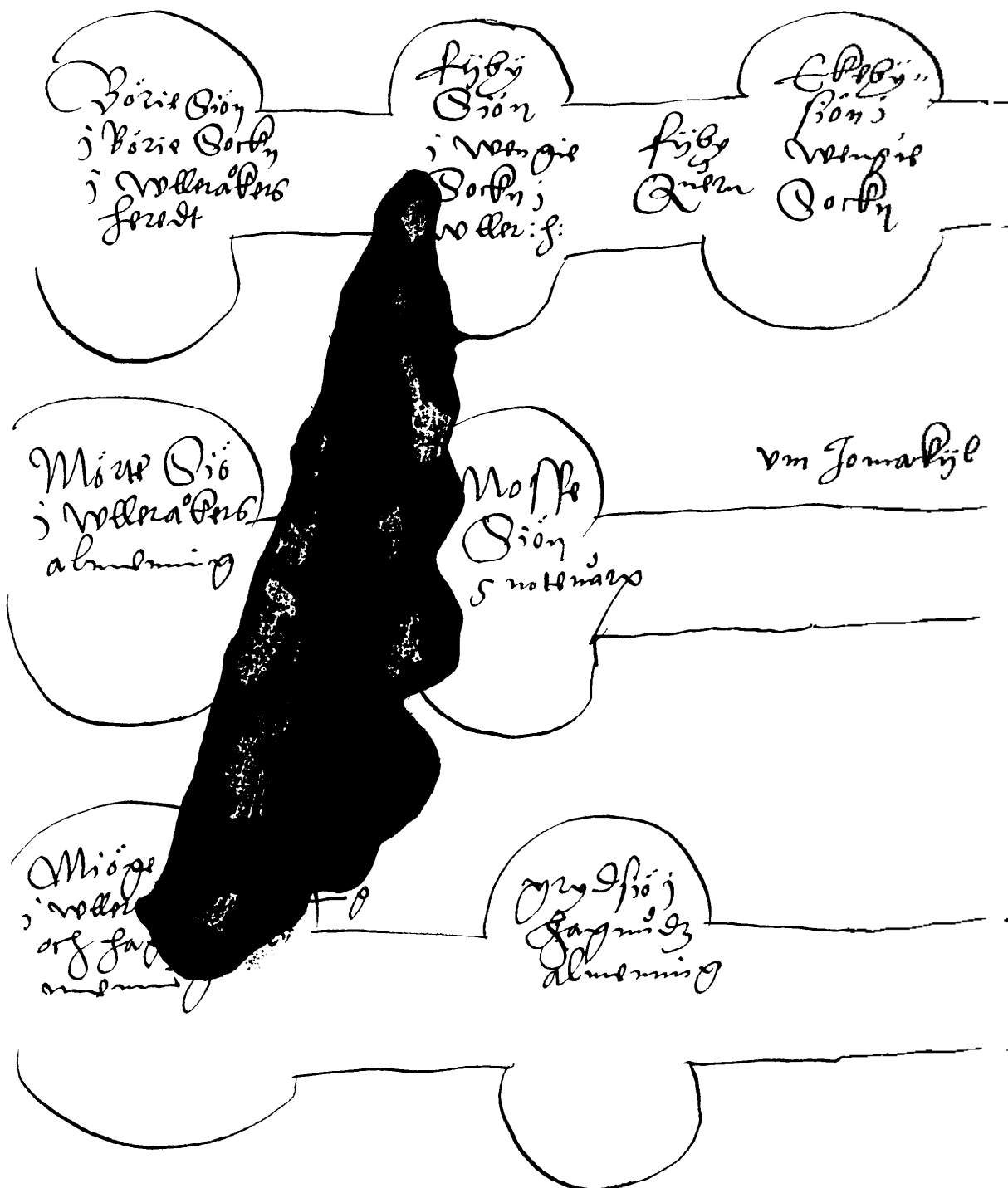
Olikheter i namn och stavningar.

Åmod = Åmot
ocklebo = Ockelbo
Lundby Siön = Lundbosjön
Åssbyggie = Åbyggeby

På 1550-talet fanns det fem bondgårdar fördelade på båda sidor om Testeboån vid Åbyggeby. De ägde två laxkar i ån som flöt genom byn. På sträckan mellan Åbyggeby och utloppet i Gävlebukten fanns det ytterligare åtta laxkar som ägdes av bönderna i trakten omkring Testeboån.

Ööj

Vej Vllna 26 Jost

Qulmbo
Qulmbo
Ladby Q:

Polen

Löp ut
med vandsätter

Ennppro
En fannemide
Lopre Q: mtr

Blagsta
Dage Q
R: mtr

Vysals
Lä

Tissie Q: mtr

Jageby Q: mtr

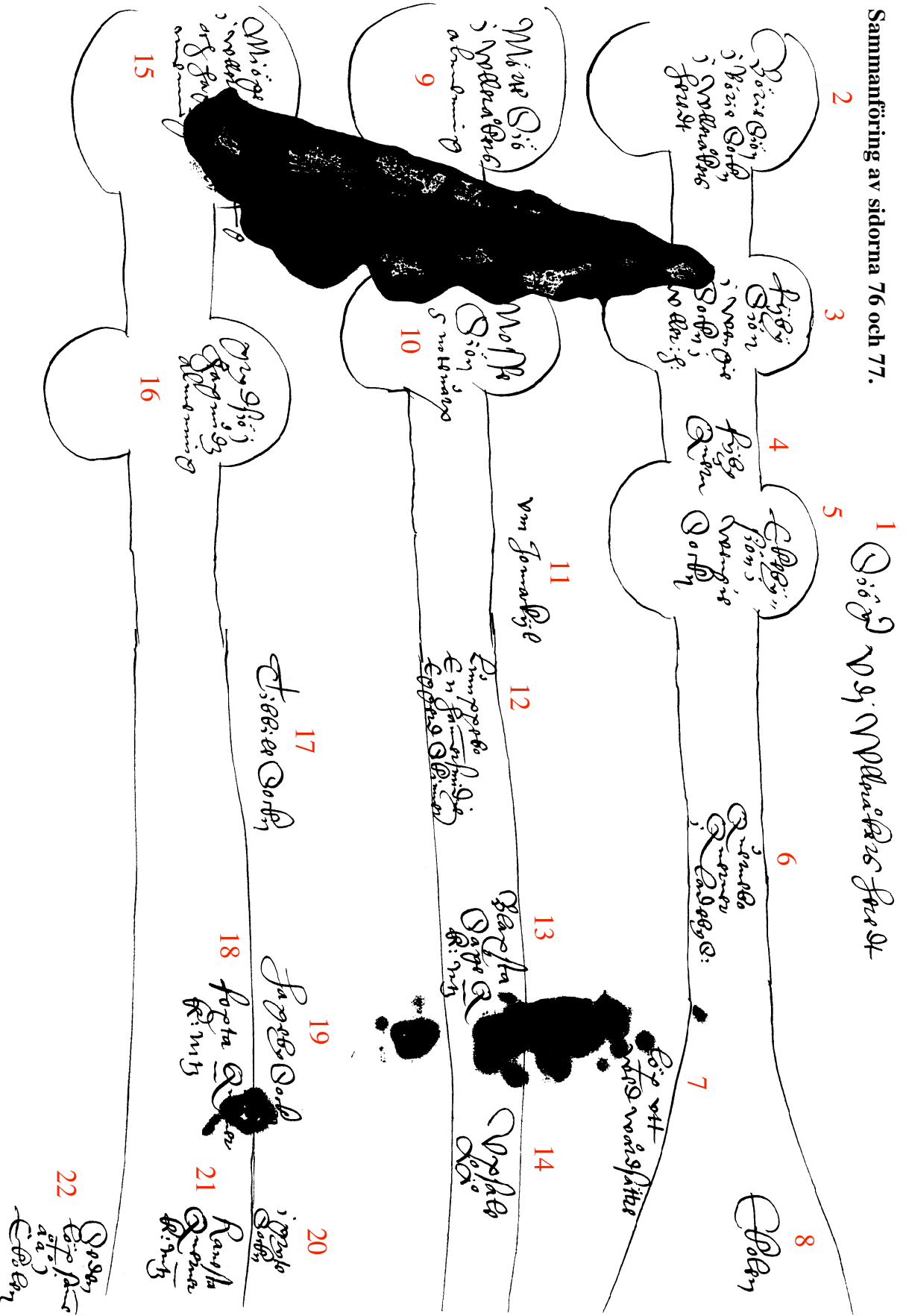
i gylto
Q: mtr

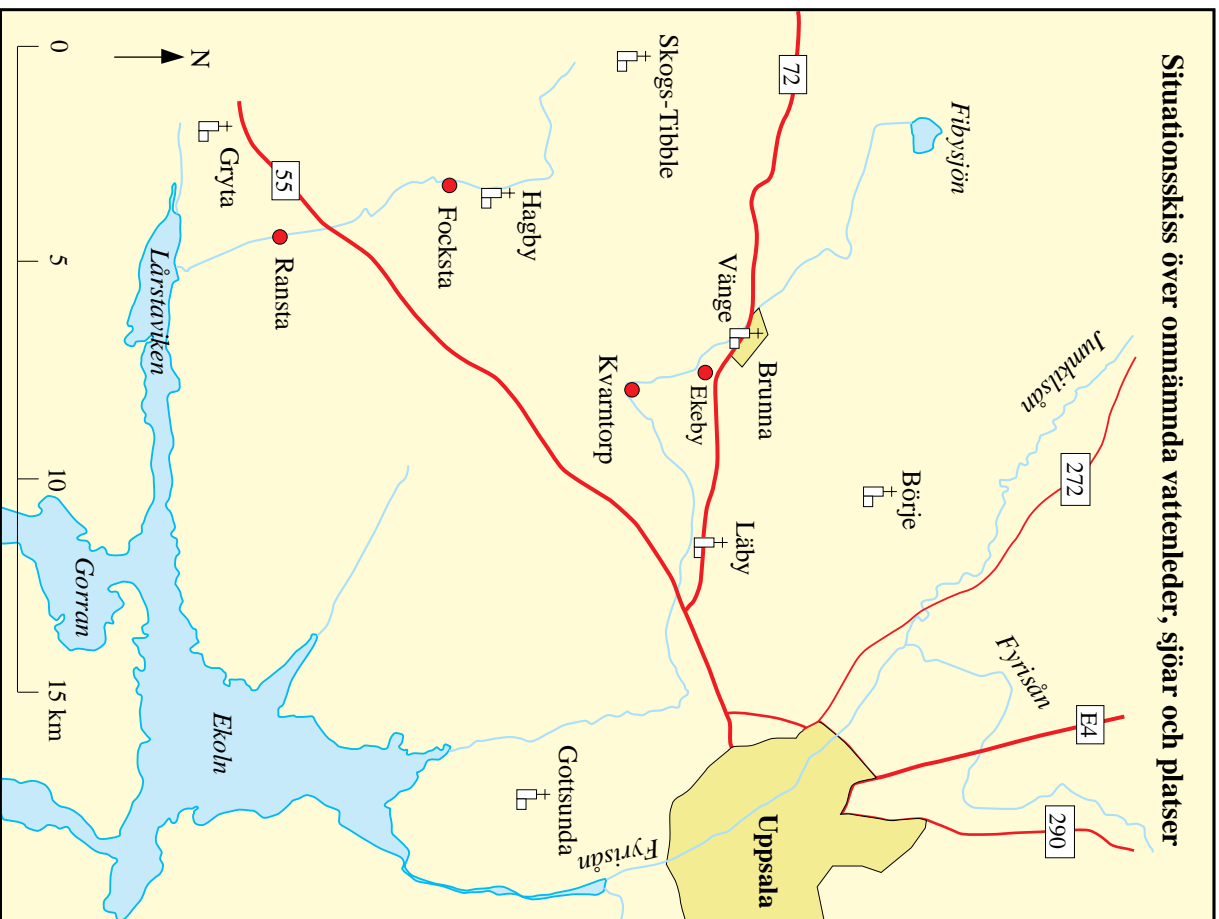
lopta Q: mtr

Ranssta
Q: mtr
R: mtr

Q: mtr
Löp pame
aa)
Polen

Sammanföring av sidorna 76 och 77.

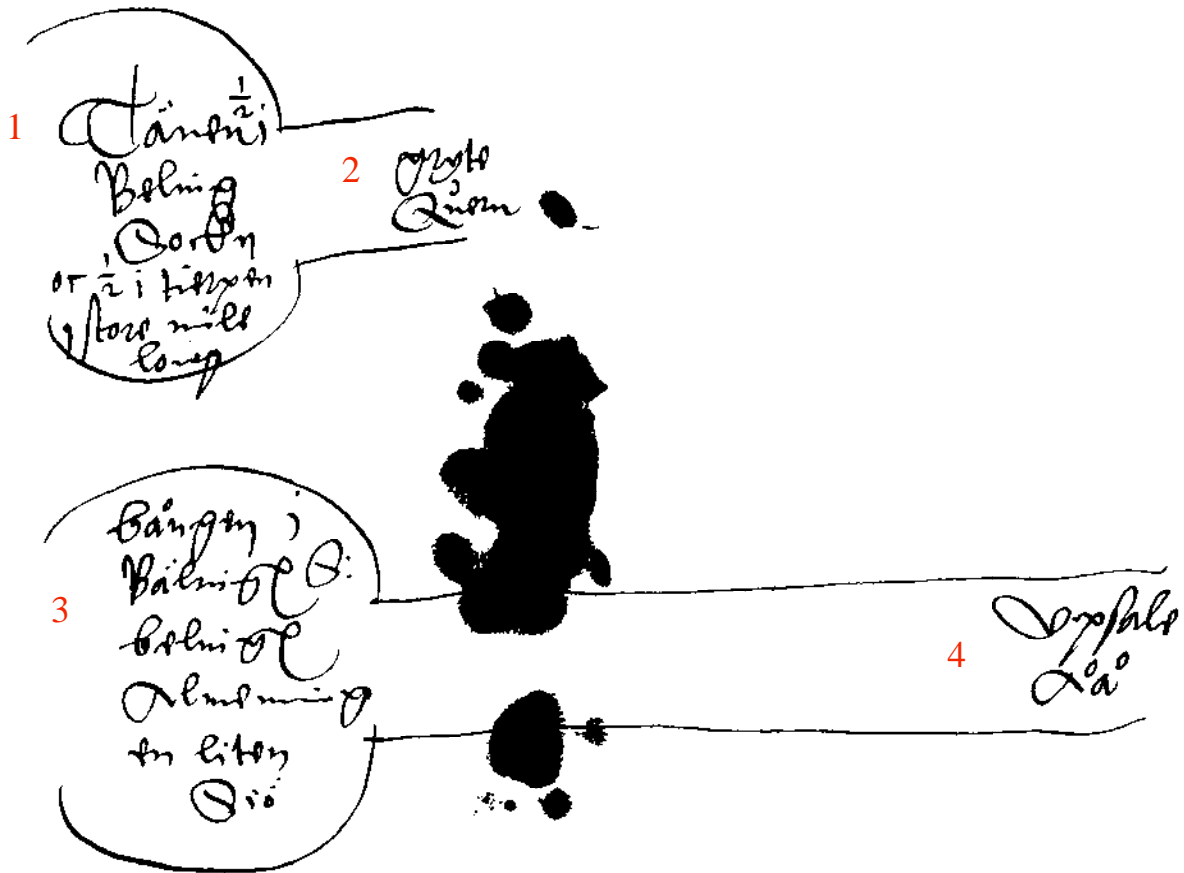

Tolkade texter från sidan 78.

1	Siöger Vdi Willeråkers heredt	11	vm Jomackyl
2	Börje Siön i Börje Sockn i Willeråkers heredt	12	Lumpebo En hammersmidie Eggerd Skimers
3	föby Siön	13	Blaxsta Såge Q: K: Mtz
4	Wengie Sockn i Willeråkers heredt	14	Vpsale åå
5	Quern Ekeby- siön i Wengie Sockn	15	Miöge i Willeråkers och hagunds almenning
6	Quernebo Querner i ladeby S: Wengie Sockn	16	grydsjö i hagundz Imenning
7	löper vitt wed wårdsättre	17	Tibille Sockn
8	Ekolen	18	Hageby Sockn
9	Mörte Siö i Willeråkers almenning	19	foxta Querner K: mts
10	Nosse Siön 5 notuarp	20	i gryte Sockn
		21	Ranesta Querner K: mts
		22	Seden löper samme åå i Ekolen

Olikheter i namn och stavningar.

Börje = Börje
 föby = Filby
 Wengie = Vänge
 Quernebo = Kvarntorp
 Jomackyl = Jumkilån
 Vpsale å = Fyrisån
 foxta = Focksta

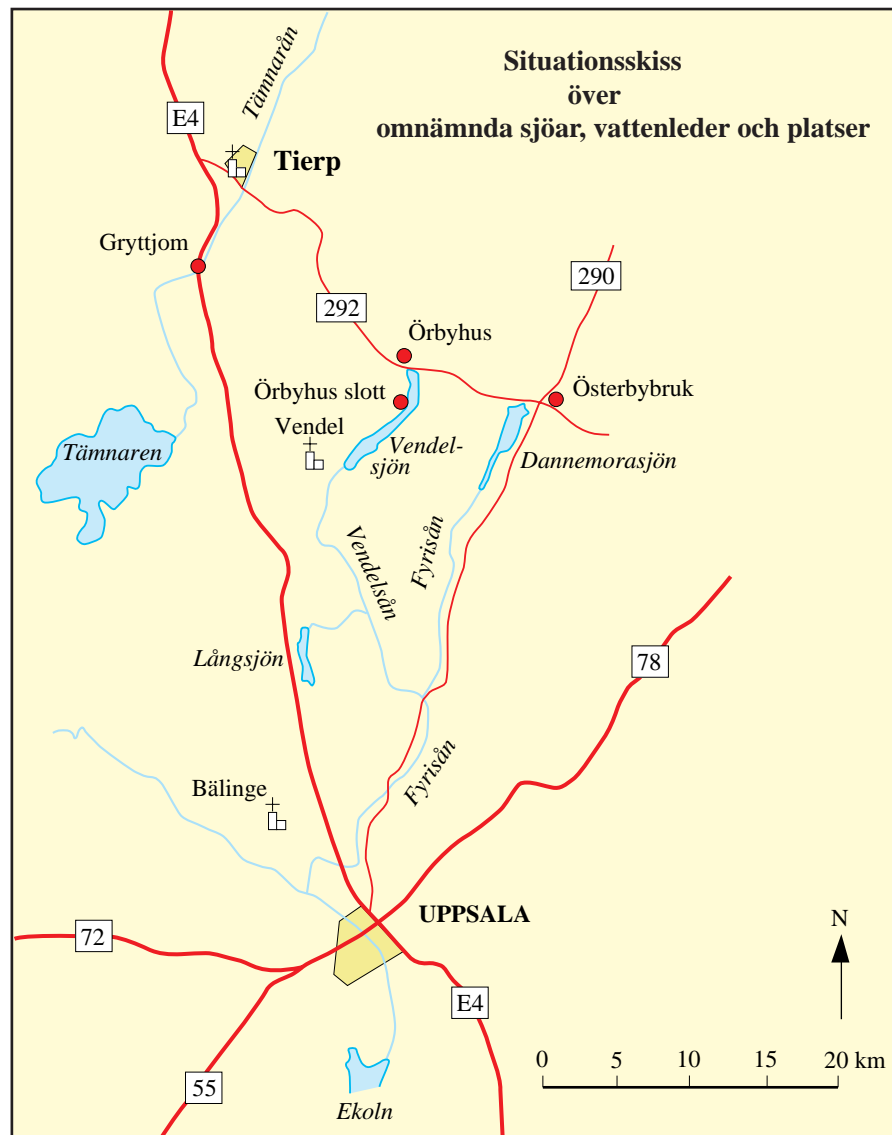

Tolkade texter.

- 1 = Tänen 1/2 i
Belning
Sockn
oc 1/2 i tierpen
1 store mile
long
- 2 = gryte
Quern
- 3 = längen i
Bälningx S:
belningx
Almenning
en liten
Siö
- 4 = Vpsale
Åå

Olikheter i namn och stavningar.

Tänen = Tämnnaren
Belning = Bälningen
tierpen = Tierps socken
gryte Quern = troligen Gryttjoms kvarn
längen = Långsjön
Bälningx S: = Bälings socken
Vpsale Åå = Fyrisån

Tämnnarån.

Foto: Mårten Sjöbeck, juni år 1947.

Från den stora men grunda sjön Tämnnaren flyter Tämnnarån som förr gav drivkraft åt såväl Gryte kvarn som åt längre norrut belägna Strömbergs järnbruk. Kring sjön och åsträckningen utbreder sig en riklig och vacker växtlighet.

Södermanland

Relator
Lasse pson
fogte; Jona:
og hans feres

Vm till Alefide i tgan aa som löp
fram om Ålsberg og ligg tger 2 mil
ifra og är feres äger, förtbet alle
fide fri Anna på Ålsberg farfad
löste vnd sig för 40 R

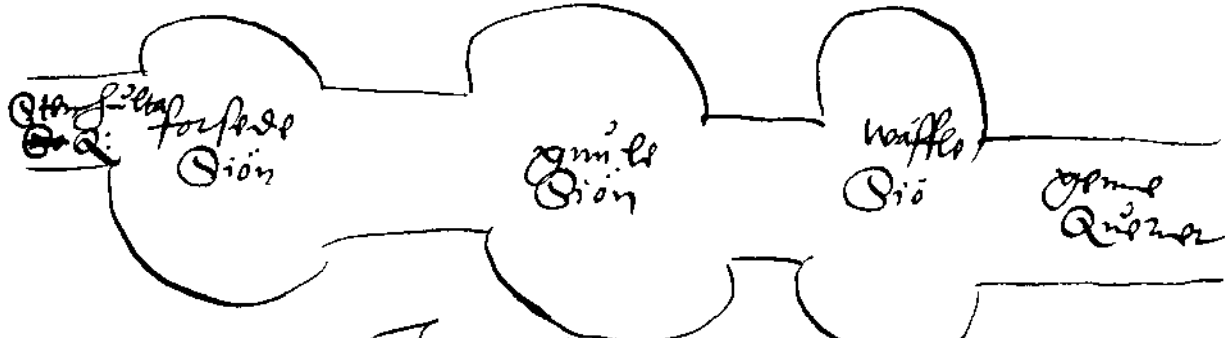
It att vnd Ålsberga R. nu off
og sigit motte byggas en Mjölqvarn
til tette Sörners Bredvinda, Lunds,
Bjles og Dine Sörners malming

Relator Jan
Eriksön på
Om Ålsberg

It att R. nu vill sätta en god
Mjöl Qvarn vnd Stållbo og qvarn
i dmiter dety i Wilåtingen

Relator Ande
Ståll

Taste Sjögren löp vtt vnd Stållbo
Qvarn og Alefide. Malm bligen

It satta för cliff i Malm en Eng
som löp vnd öfverstora som kan 20 R till
till 50 R.

Södermanneland

Relator
Lasse person
fogte i Jönå:
och Röne hereder

Vm thz Ålefiskie i then åå som löper
fram om Åleberg och ligger ther 1/2 mile
ifrå och är heredz äger, huilket åle-
fiskie fru Annas på Åkerös farfader
löste vnder seg för 40 marker

vdi Kÿle S: i Jönåkers H:

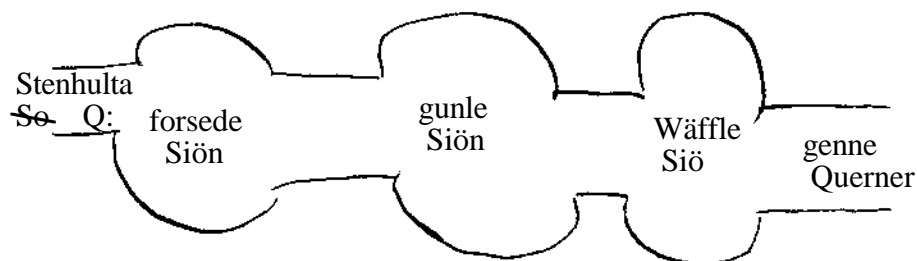
It att wed Åleberga K: Mtz arff
och eigit motte bygges en Miölquern
til tesse Söckners Bierckeuckx, Lundes,
Kÿles och Tune Sockners mälning

Relator Hans
Ericksson på
Sundbo giöl

It att K: Mt will haffwe en god
Miöll Quern wed Stålboge quern
i duncker Sockn i Wilåttingen

Relator Anders
Ståle

Tässe Siöger löpe vtt wed Stenhultta
Querner och Ålefiskie, Nembligen

It haffwer her Eleff i Malm en Eng
som låg under Österstorp som kan rödies
till 50 las.

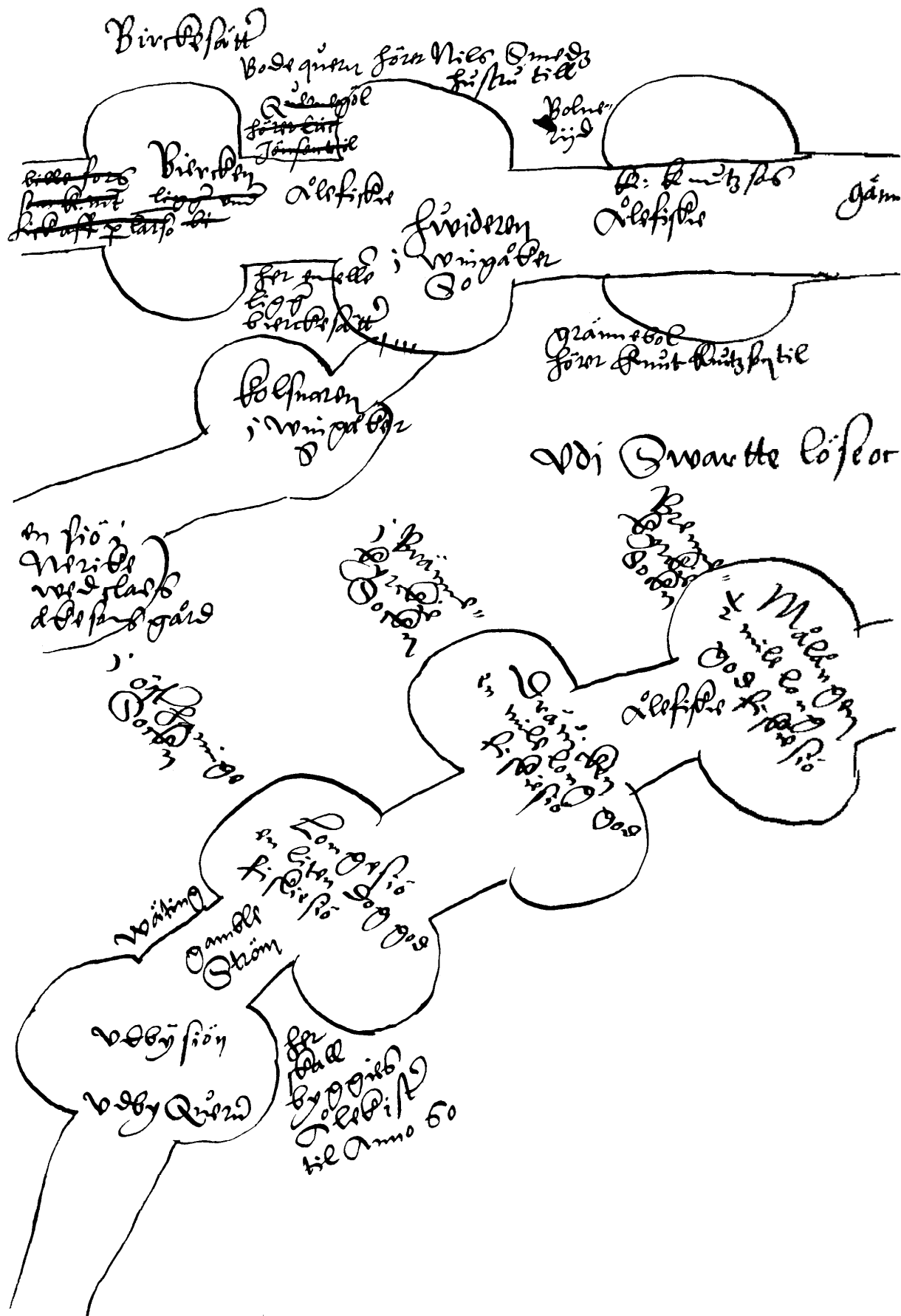
Olikheter i namn och stavningar.

thz = det
Åleberg = Ålberga gård
huilket = vilket
vti = uti
Kÿle S: = Kila socken
Jönåkers H: = Jönåkers härad
Bierckeuckx = Björkviks

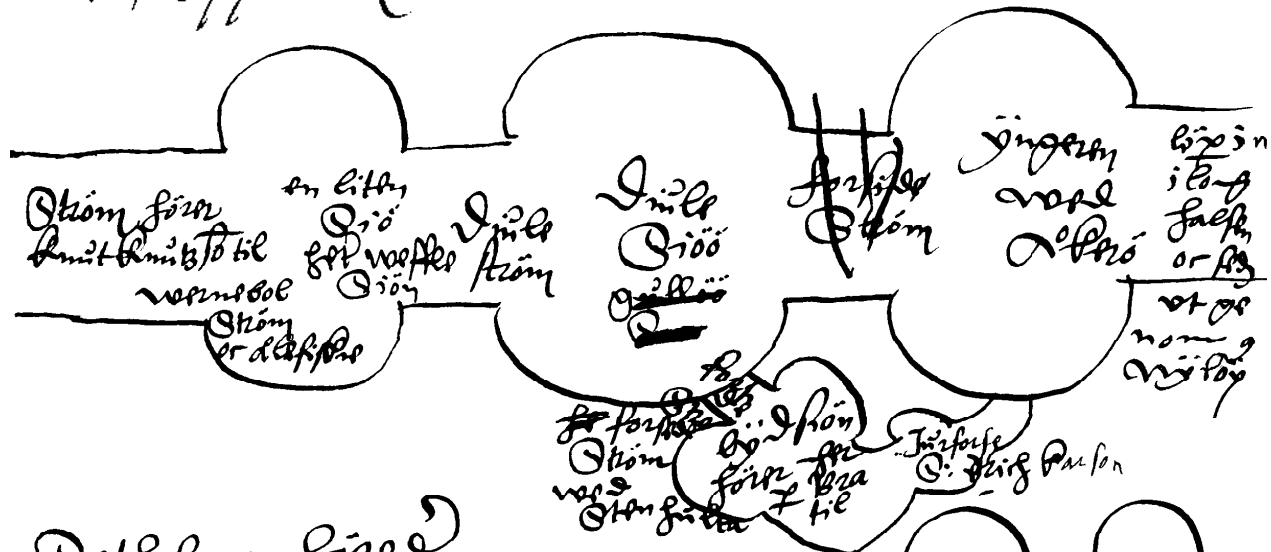
Situationsskiss över omnämnda platser, sjöar och vattendrag.

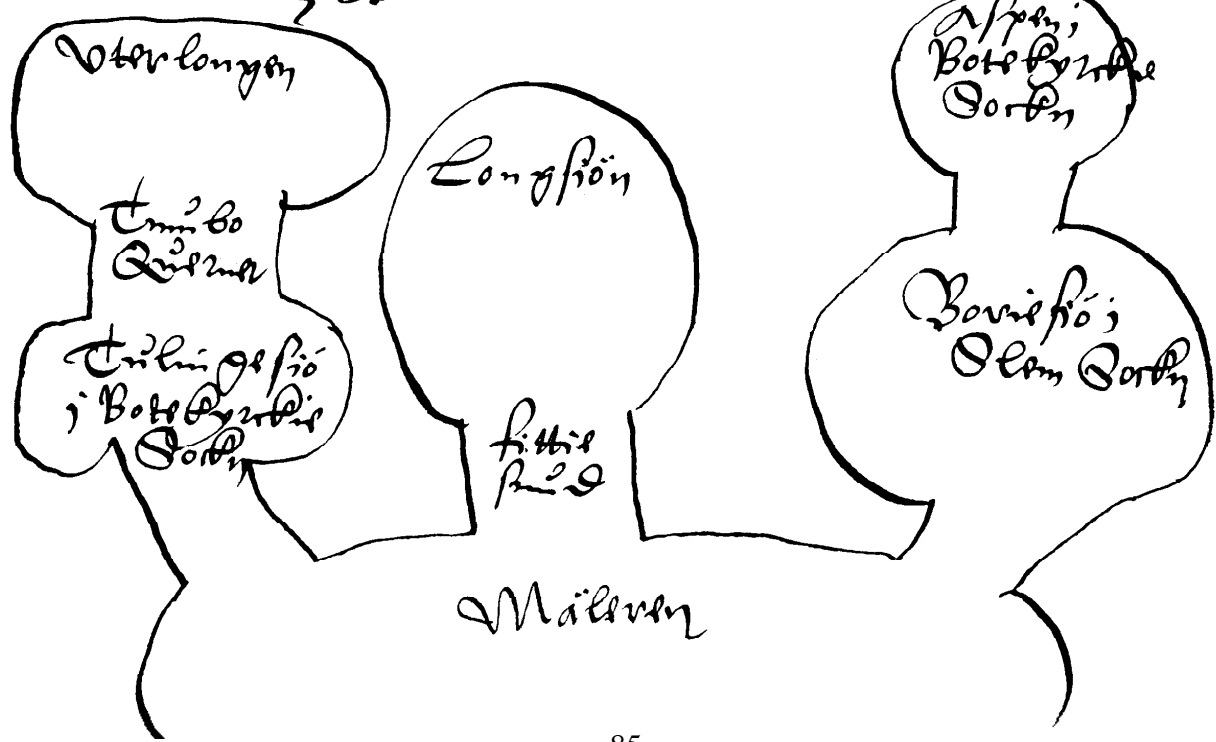
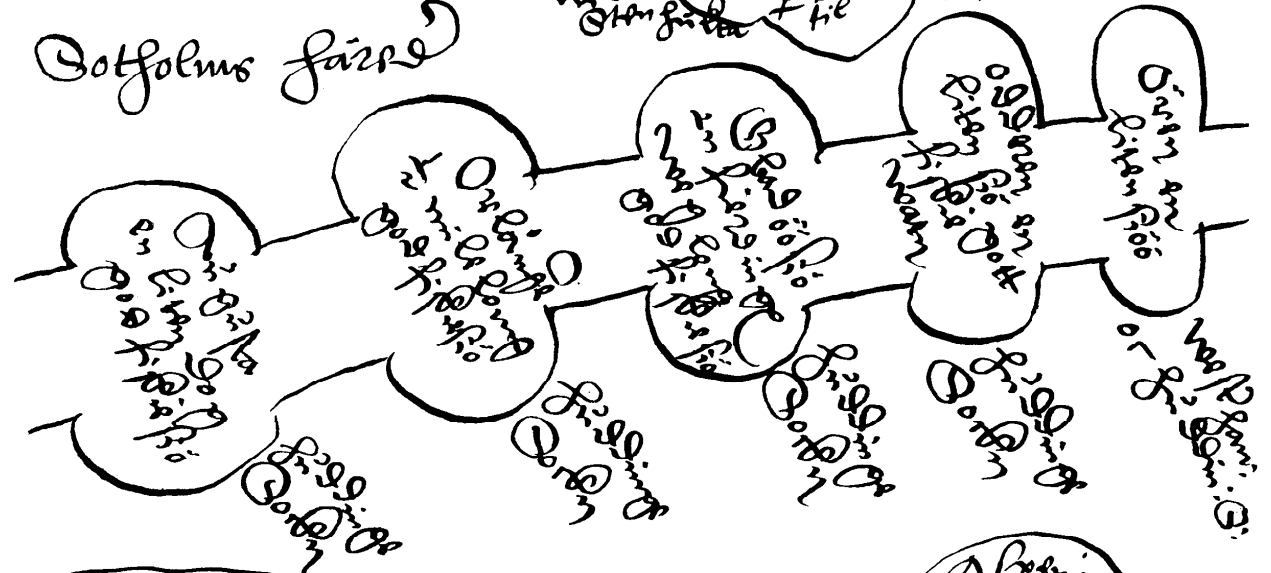
Från originalsida 15 (vänster).

Vej oppimden

Botfolms färd

1 Birddikt 2 Västgötare från Västergötlands
 14 vdr öppnarsän Sammanföring av sidorna 84 och 85.

3 Västgötare från Västergötlands
 4 ~~...~~
 5 Birddikt
 6 Västgötare från Västergötlands
 7 ~~...~~
 8 Västgötare från Västergötlands
 9 ~~...~~
 10 ~~...~~
 11 ~~...~~
 12 ~~...~~
 13 ~~...~~
 14 vdr öppnarsän
 15 ~~...~~
 16 ~~...~~
 17 ~~...~~
 18 ~~...~~
 19 ~~...~~
 20 ~~...~~
 21 ~~...~~
 22 ~~...~~
 23 ~~...~~
 24 ~~...~~
 25 ~~...~~

Litt.A

26 vdr Öronen till för Gafvells försänd

10 ~~...~~
 11 ~~...~~
 12 ~~...~~
 13 ~~...~~
 14 ~~...~~
 15 ~~...~~
 16 ~~...~~
 17 ~~...~~
 18 ~~...~~
 19 ~~...~~
 20 ~~...~~
 21 ~~...~~
 22 ~~...~~
 23 ~~...~~
 24 ~~...~~
 25 ~~...~~
 26 ~~...~~
 27 ~~...~~
 28 ~~...~~
 29 ~~...~~
 30 ~~...~~
 31 ~~...~~
 32 ~~...~~
 33 ~~...~~
 34 ~~...~~
 35 ~~...~~
 36 ~~...~~
 37 ~~...~~
 38 ~~...~~
 39 ~~...~~
 40 ~~...~~
 41 ~~...~~
 42 ~~...~~
 43 ~~...~~
 44 ~~...~~
 45 ~~...~~
 46 ~~...~~
 47 ~~...~~
 48 ~~...~~

Litt.B

Litt.C

27 ~~...~~
 28 ~~...~~
 29 ~~...~~
 30 ~~...~~
 31 ~~...~~
 32 ~~...~~
 33 ~~...~~
 34 ~~...~~
 35 ~~...~~
 36 ~~...~~
 37 ~~...~~
 38 ~~...~~
 39 ~~...~~
 40 ~~...~~
 41 ~~...~~
 42 ~~...~~
 43 ~~...~~
 44 ~~...~~
 45 ~~...~~
 46 ~~...~~
 47 ~~...~~
 48 ~~...~~
 49 ~~...~~
 50 ~~...~~
 51 ~~...~~
 52 ~~...~~
 53 ~~...~~
 54 ~~...~~
 55 ~~...~~
 56 ~~...~~

Tolkade texter från sidan 86.

Litt. A				
1 Birkesätter	13 grämebol hörer Knut Knutzson til	23 Jurforse S: Erich Karso	34 i Bränne- kyrkie Sockn	44 Huddinge Sockn
2 Bode quern hörer Nils Smedz hustru till	14 udi Oppunden 15 gärne Ström hörer Knut Knutzson til	24 yngeren wed Åkerö	35 Dräuicken en mile long god fiskiesiö	45 Odderen en liten siö gott fiskie- watan
3 Quernegöl- höret-Erite- jönsen-til-	16 Wernebol Ström oc ålefiskie	25 löper in i long halsen oc seden vt ge- nom Nyköping	36 Ålefiskie 37 Brenne- kyrkie Sockn	46 Huddinge Sockn
4 billefors- som-Kemt- fiek-aff-per-larsen-	17 en liten Siö heter Weffle Siön	Litt. B	38 Malängen 1/2 mile long god fiskiesiö	47 Ören en liten siö
5 Biercken ligger-vader- bi-	18 Diule ström	26 Vdi Swartte löse oc Sotholms häreder	39 Augusta en liten dog god fiskiesiö	48 Westerhan: oc Huddin: S:
6 Ålefiskie	19 Diule Siö	27 Vdby Querner	40 Huddinge Sockn	Litt. C
7 her emellen ligger bierckesätter	20 Førsede- Stäm- S-	28 Vdbyision	41 Orlången 1/2 mile long god fiskiesiö	49 Verlängen
8 Hwideren i Wingåker So	21 forsede S tro hæ-forsede Ström	29 Wätung	42 Huddinge Sockn	50 Tumbo
9 Kolsnaren i Wingåker s	22 Stenhulta wed bydsion hörer her per Bra til	30 gamble Ström	43 Gladöosiö en fierdingx weg long god fiskiesiö	51 Querner Tulingesiö i Botekyrkie Sockn
10 en siö i Nerike wed claes åkesons gård		31 her skall byggies Ålekister til Anno 60		52 Longsion
11 Bolne- ryd		32 i Österhaninge Sockn		53 fittie sund
12 K: Knutzsons Ålefiskie		33 Longesiö en liten dog god fiskiesiö		54 Mälaren
				55 Aspen i Botekyrkie Sockn
				56 Boriesiö i Slem Sockn

Sammanföringen av sidorna 84 och 85 visar tre olika vattensystem här betecknade med **Litt. A**, **Litt. B** och **Litt. C**.

Litt. A är det mest omfattande systemet och sträcker sig ända från Närke in till Vingåker och vidare genom Södermanland till utloppet vid Nyköping.

Litt. B redovisar ett pärlband av sjöar med uppgifter om i vilka socknar de är belägna. Sjösystemet utgår från Huddinge och går vidare via Örlången, Ågesta, Magelungen, Drevviken, Långesjö, Albysjön och utmynnar i Uddbyviken, som ligger i Tyresö socken söder om Stockholm.

Litt. C visar tre vattenleder med utlopp i Mälaren. Det första är vattenleden via sjöarna Uttran och Tullingesjön med vidare förbindelse med Mälaren. Den andra vattenvägen beskriver Långsjön med åförbindelse ut i Fittiasundet. Det tredje vattensystemet består av sjöarna Aspen och Bornsjön med utlopp i Mälaren.

Olikheter i namn och stavningar.

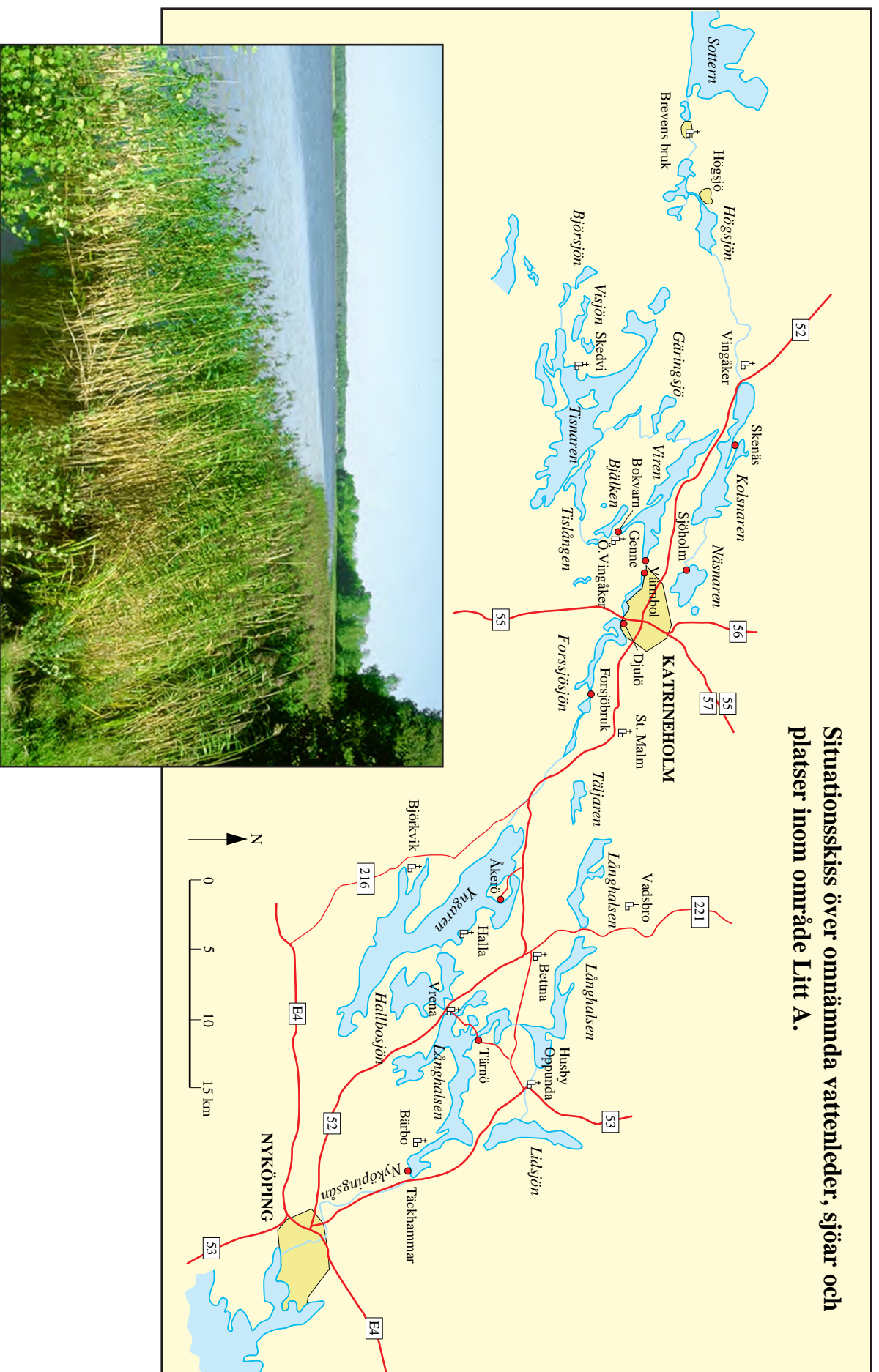
Litt. A

Birckesätter = Björksätter
Bode quern = Bokvarn
Hwideren = Viren
Wingåker S = Vingåkers socken
gårne = Genne
Wernebol = Värmbol
Diule = Djulö
forsede = Forssjö
yngeren = Yngaren
Bydsjön = Bysjön

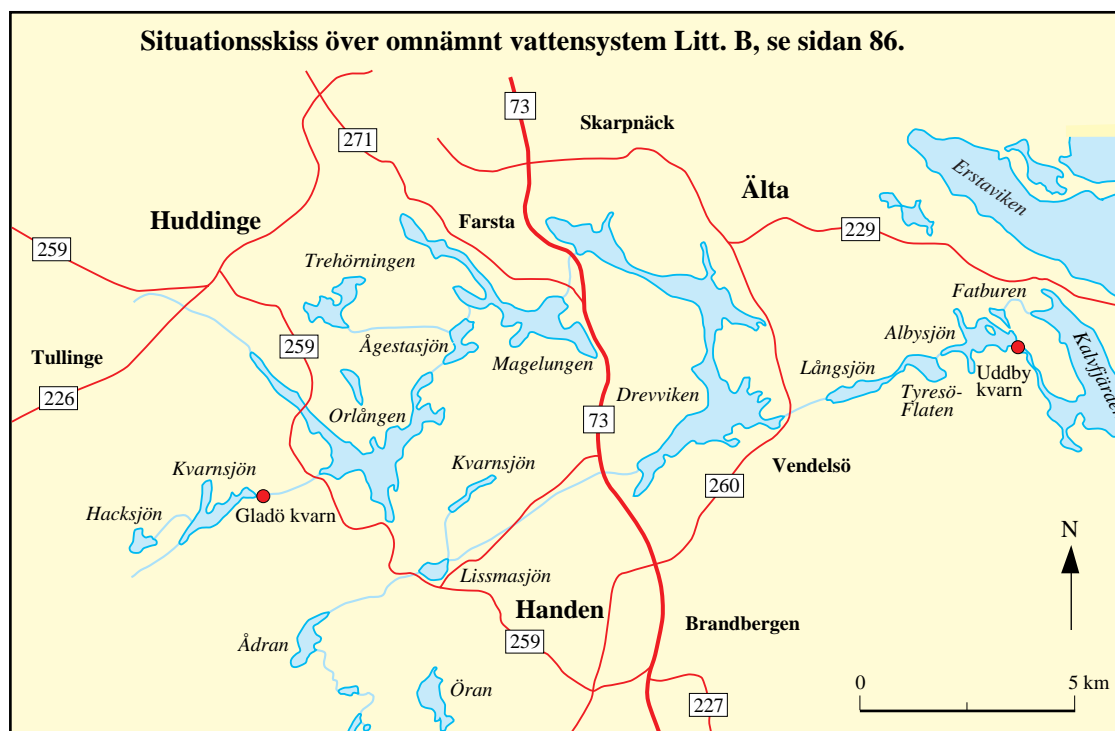

Del av Långhalsen från bron över Stensundet invid Tärnö säteri. Gården är omtalad sedan 1300-talet. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Situationskiss över omnämnda vattenleder, sjöar och platser inom område Litt A.

Norra delen av sjön Virens. Foto: Elkiz Lundin, september år 1999.

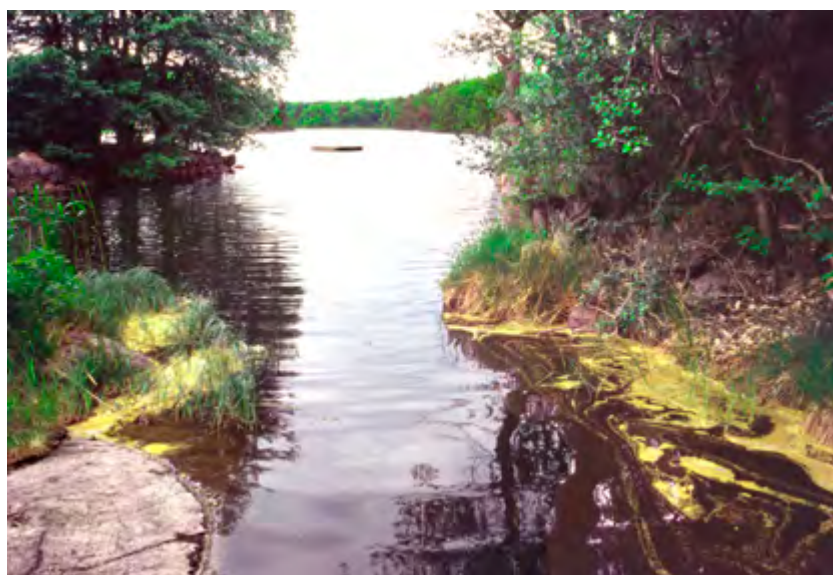

Olikheter i namn och stavningar.

Litt. B

Vdby Querner = Uddby kvarnar
 Vdbysiön = Albysjön
 Dräuicken = Drevviken
 Målången = Magelungen
 Augusta = Ågesta
 Gladöosiö = Kvarnsjön
 Odderen = Ådran
 Ören = Öran
 Huddin: S = Huddinge socken

Albysjön, på 1500-talet kallad Uddbysjön, har sitt ut-lopp i Saltsjön genom en smal å och nedför ett 13 meter högt vattenfall. Redan på medeltiden byggde man upp en kvarnanläggning här. På Rasmus Ludvigssons skiss står det "Vdby Querner", dvs här låg då flera kvarnar. Så sent som på 1800-talet anlades en stor mjölkvarn på samma plats. Spannmål kom med fraktfartyg från både Ryssland och Estland. Vintertid gick en "bagarväg" över Albysjön och vidare på frusen mark in till bagerierna i Stockholm. Midsommaren 1895 brann hela kvarnan- läggningen ner till grunden. Den ersattes därefter med en kraftstation, som idag i moderniserat skick drivs och förvaltas av Vattenfall.

Albysjöns övre smala utlopp till Uddbyviken. Nedanför ligger det 13 meter höga vattenfallet med kraftstation.

Foto: Eliz Lundin, 1996.

*Uddby kraftstation på platsen för forna kvarnanläggningar.
Foto: Eliz Lundin, 1996.*

"Mållången 1/2 mile long god fiskiesjö". Sjön heter numera Magelungen. Höghusen visar oss var Farsta ligger. Längst till vänster på bilden bryggar Ågestabron över den smalste delen av sjön. Foto: Eliz Lundin, 1999.

Magelungen, Ågestasjön och Trehörningen hade fram till 1860-talet en vida större utsträckning än i dag. Då genomfördes nämligen en sjösänkning som gav ca 500 tunnland odlingsbar mark. Under samma tidsperiod byggdes vägen genom Huddinge och vägbanken över sjön Orlången.

Olikheter i namn och stavningar.

Litt. C	
Vterlången	= Uttran
Tumbo Querner	= Tumba kvarnar
Tulingesiö	= Tullingesjön
fittiesund	= Fittiasundet
Mälaren	= Mälaren
Botekyrkie	= Botkyrka
Boriesjö	= Bornsjön
Slem Sockn	= Salems socken

Salems 1100-talskyrka vackert belägen på en kuperad udde i Bornsjön. Den säreget terrassformade kyrkogården är en sevärdhet. Här vilar operasångaren och 1900-talets mest uppskattade "smörsångare" Sven-Olof Sandberg. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Östra delen av Bornsjön. Salems kyrka syns sticka upp från en utskjutande udde i sjön.

Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Bornsjön är undantagen som reservvattentäkt åt Norsborgsområdet. Genom fridlysning är vattnet skyddat mot föroreningar. Det är därför förbjudet att bada, fiska och befara sjön med båt. Det är inte ens tillåtet att beträda sjön vintertid.

Tullingesjön något söder om Tullinge kyrka, där strandvägen smyger fram tätt invid sjöns östra strand.

Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Vid norra delen ligger Flottsbro som var passpunkten för in- och utfartsleden till Stockholm före 1660-talet då vägleden över Fittja till Hornstull byggdes ut. Från Flottsbro gick den forna mycket miserabla vägförbindelsen till Stockholm via Snättringe- Brännkyrka-Långbro och vidare till Skanstull.

Uttrans östra del kallad Utterkalven. Vid sjöstranden ligger flera stora villor med som synes välskötta trädgårdar. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Es efter ^{no} skall Ande ~~Op~~
och Lärde vrette sig sin
befalning till Anno 60
först att han lat arto på the ~~del~~ ~~del~~
ved Anno 60 ~~Querna~~ Botbyrdes Dordy

It att han fott joller in Egan Molned
ved Nygårdz Querna my mindy the
som ni fakk samt Q: vor the aff störr
till

+ befalning är the same the, så or ved Buresta, Torso
ore jag or ett It att han lat Rödie the Enger som
fido bades aff Polo some vud the Dore gards ved
Daltosön or i Trosa
friste in hörd
the R: mit fakk
fins landboor 40
It att han legg opa the faar or
are allist för ringe affredlagde, Ball
han föiöte på the

It att han lat vpskriff alle the Diäg
aär or the; fangs befall är, or
fränd fido the vander

It the han finner söms Där som
man kan late rödie til Eng, att han
than lat rödie or in fegne.

It at han fakk flitigt vpskriffe my
the landboor han fakk; befalning isu
att the i retten tijd söms the ~~del~~
or stå the ängier, opa the att the ite
motte tage ställe på the säid or föo

Tolkning av texter från sidan 94.

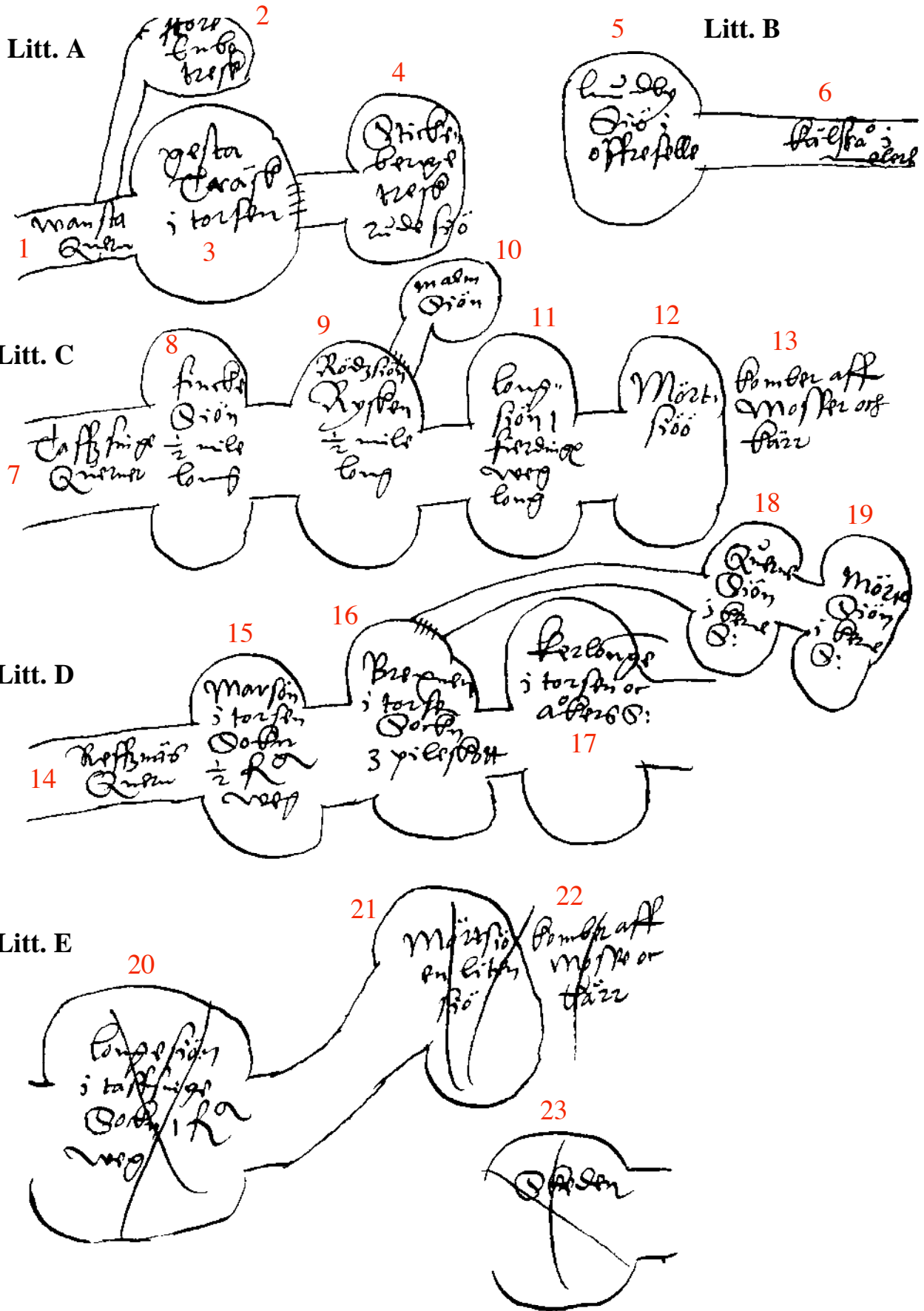
Thette efterne ~~skall Anders Stå-~~
Arff^t Låcke utrette vdi sin
befalning till Anno 60
Först att han later arte på thet Ålefiskie
wed Tumbo Querner i Botekyrkie Sockn
It att han sett holler en Egen Mölnere
wed Njgårdz Quern mz mindre then som nu
haffwer samme Q: gör ther aff större Tull
It att han fliteligen arter på Ålefiskiet ther
samededz, så oc wed Biuresta, Toröö C
så oc på the Ströminge oc torske fiskie i hans
It att han later Rödie the Enger som
skole Komme under Konungxgården wed
Trosa 60
It att han legger opå the fåår och
40 giäss som befalet är, och ther gårderna
äre älliest för ringe affredlagde, skall han
föröke på them
It att han later vpscriffe alle the Siöger
åår och Elffuer i hans befalng äre, och huad
fisk ther wancke
It ther han finner sköne kärr som
han kan late rödie til Enger, att han
them later rödie oc inhegne.
It at han hafwer flitigt vpseende mz
the landboor han hafwer i befalning så
att the i retten tyd skäre theres Åker
och slå theres Ängier, opå thz att the ike
motte tage skade på theres sääd oc höö

+ befalning ärer
och tager oc lott
fisk både aff
Saltesjön och i
friske insjöer
ther K:mt hafwer
sine landboor

Olikheter i namn och stavningar.

efter ^{ne} = här efter nämnda affredlagde = beskattade vpscriffe = skriva upp befal g = befallning
--

Från originalsida 16 (höger).

Skisserna på sidan 96 beskriver områden med två skilda geografiska lägen.

Litt. A ligger kring Vannesta på landsidan om Stallarholmsfjärden.

Litt. B är ett område på Selaön.

Litt. C visar ett vattensystem med utlopp i Mälaren vid Taxinge.

Litt. D för oss tillbaka till trakterna norr om Mariefred.

Litt. E beskriver samma vattensystem som ingår i nummer 11, 12 och 13.

Tolkade texter från sidan 96.

Område Litt. A

- 1 Wansta Quern
- 2 Store Enbo tresk
- 3 gesta Träsk i torsen
- 4 Stickeberge tresk rudesjö

Område Litt. B

- 5 Lundby
Siö i
öffreselle
- 6 Kälsså i
meler

Område Litt. D

- 14 Reffznäs Quern
- 15 Marsön i torsen Sockn
1/2 fierdings weg
- 16 Brexnen i torsen Sockn
3 pileskott
- 17 Kerlongen i torsen oc
Åkers S:
- 18 Querne Siön i Kerne S:
- 19 Mörte Siön i Kerne S:

Olikheter i namn och stavningar.

Wansta = Vannesta
store Enbo = St. Eneby
öffreselle = Överselö
Reffznäs = Rävsnäs
Marsön = Marsjön
Brexnen = Braxan
Kerlongen = Kärrlängen
QuerneSiön = Kvarnsjön
Kerne S: = Järna socken
torsen Sockn = Toresunds socken

Reffznäs Quern" = Rävsnäs kvarn. Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.

Den närliggande kungsgården Rävsnäs tillhörde Gustav Vasas fader. Gustav Vasa vistades här då han fick budskapet om att såväl fadern som hans svåger Joakim Brahe hade halshuggits vid Stockholms blodbad år 1520. Från Rävsnäs begav han sig upp till Dalarna för att få hjälp i sin frihetskamp mot danskarna under ledning av Kristian II. Som en ortsbo kommenterade händelsen till mig. *"Vid Rävsnäs började Vasaloppet"*. Kungsgården har i långa tider ägts av ätterna Sture och Vasa. På gården sägs det finnas tre ekar planterade av respektive Gustav I, Gustav II Adolf och Gustav IV Adolf.

Toresunds kyrka med ursprung från 800-talet då Mälaren gick upp till grannskapet av kyrkan. Till vänster är en bild av ett sk begravningsklot från 500-800 e. Kr.

Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.

Toresunds socken heter *"torsen Sockn"* i Rasmus Ludvigssons rapport. Torsen lär vara fornsvenska och betyda "torr mark". Kyrkan är ett "urhem" för den gamla Stureätten. Framför altaret ligger sedan år 1463 Anund Sture begravd. Han var under sin levnad ägare till Rävsnäs. I kyrkans södra murvägg är ett gravklot insatt som ursprungligen sägs komma från en gravvård över en kvinna vars make tros ha varit en "hög herre" eller kanske rent av kung.

Situationsskiss över omnämnda sjöar och platser inom områdena Litt. C och Litt E.

Tolkade texter från sidan 96.

Område Litt. C	Område Litt. E
7 Taffzsinge Querner	12 Mörtsiö
8 fincke Siön 1/2 mile long	13 Komber aff Mosser och Kärr 20 longesjön i taffsinge Socken 1 fierdings weg
9 Rödksiön Rysken 1/2 mile long	21 Mörtsiö en liten siö
10 malm Siön	22 Komber aff Mosse oc Kärr
11 long-siön 1 fierdingx weg	23 Skeden

I Taxinge liksom på många andra platser i landet har man av oförklarliga skäl raderat ut sin äldsta historia och hellre bevarat senare tiders slotts-, herrgårds- och industrimiljöer. De omtalade "Taffzsinge Querner" är rivna. Kvar finns endast några delar av kvarnstenar, som ligger vid en undanskymd utomhuslänga kallad "Kvarnmuseet".

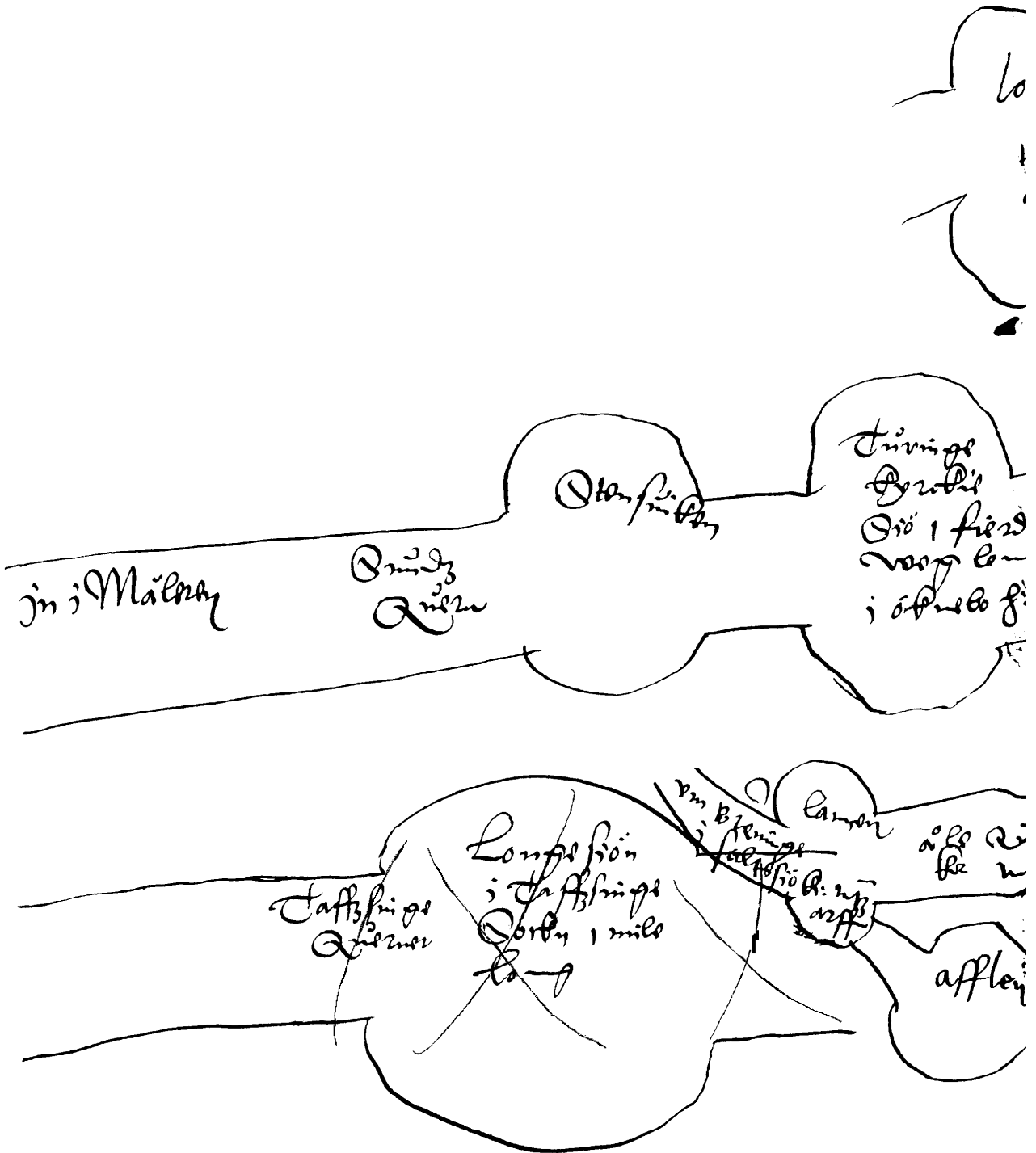
Olikheter i namn och stavningar.

Taffzsinge = Taxinge
 Querner = kvarnar
 fincke = Finkarby
 Rödksiön och Rysken = Ryssjön
 malmsiön = Almsjön
 longSiön = Långsjön
 Mörtsiö = Mörtsjön
 Komber aff = Kommer från

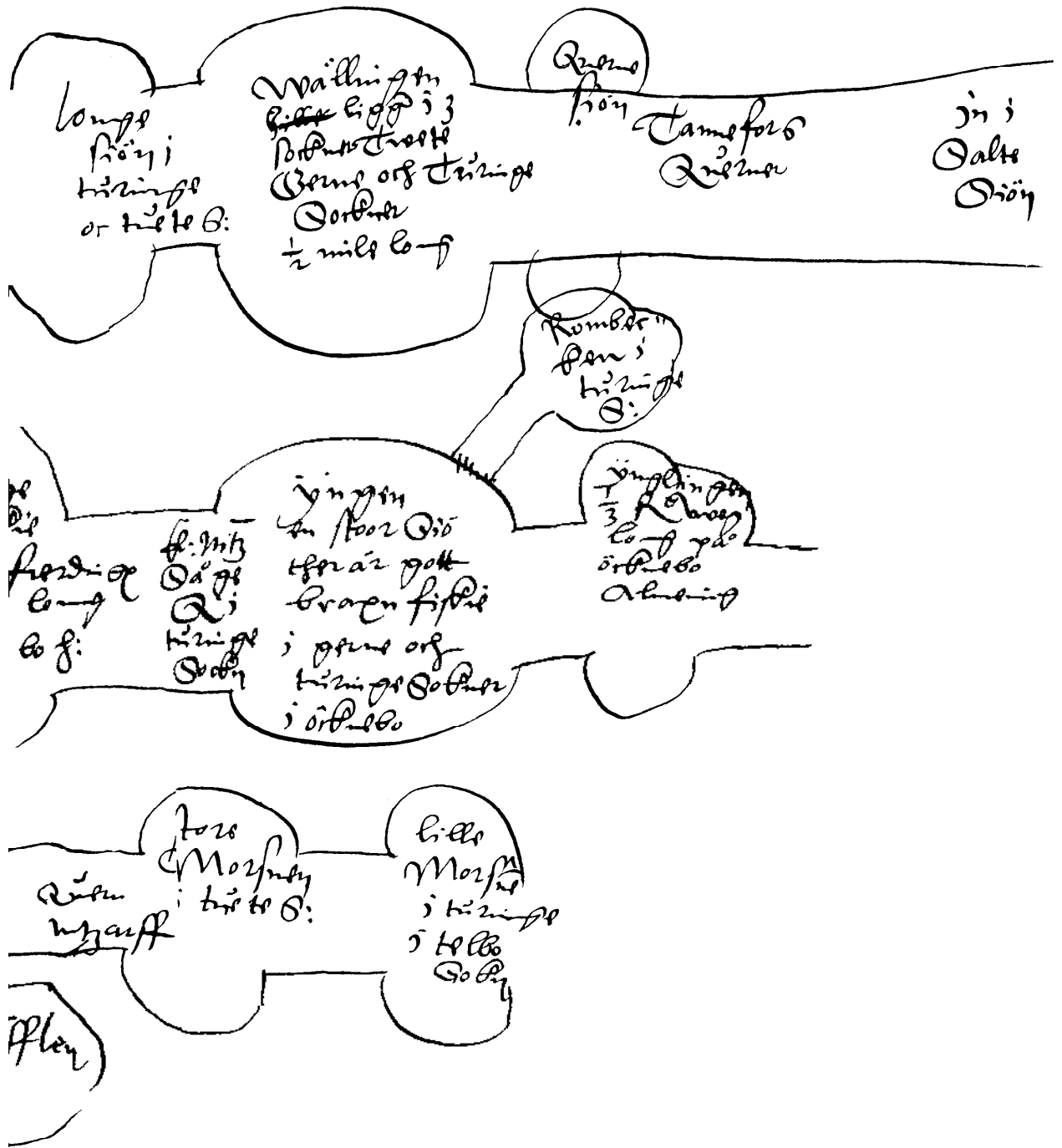

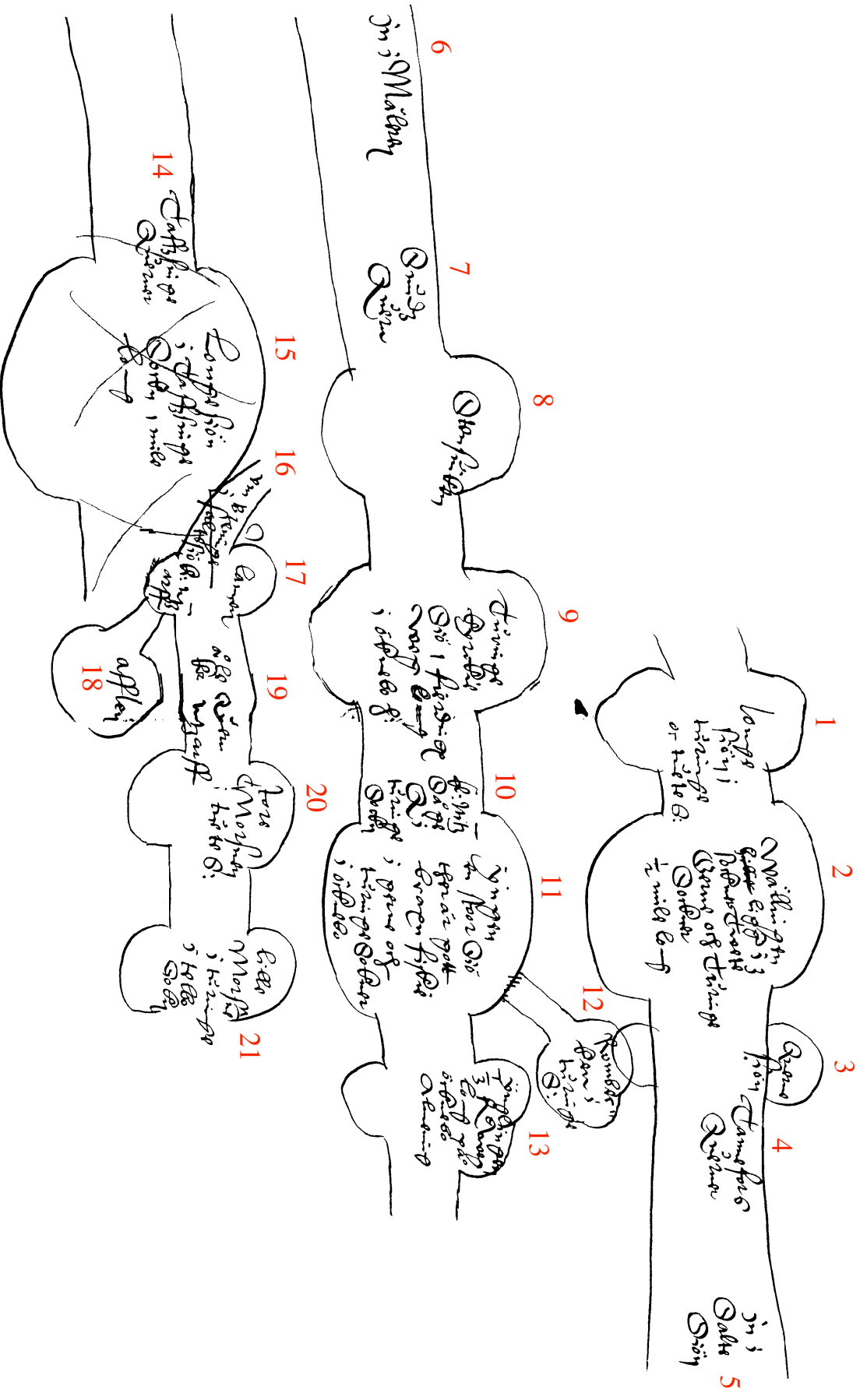
Rester av stenar från Taxinge kvarnar. Foto: Eliz Lundin, augusti

Från originalsida 17 (vänster).

Från originalsida 17 (höger).

Situationskiss

över

områdena på skisserna sidan 102.

Olikheter i namn och stavningar.

Tuete = Tveta
 Geme = Järna
 Quernesön = Kvarnsjön
 Stensuiken = Stensviken
 Såge Q = Sågkvarn
 Taffzsinge = Taxinge
 Breninge = Bränninge
 lanen = Lanaren*
 Afflen = Aglasjön
 Morsnen = Måsaren
 Åle = Älö

Tolkade texter från sidan 101.

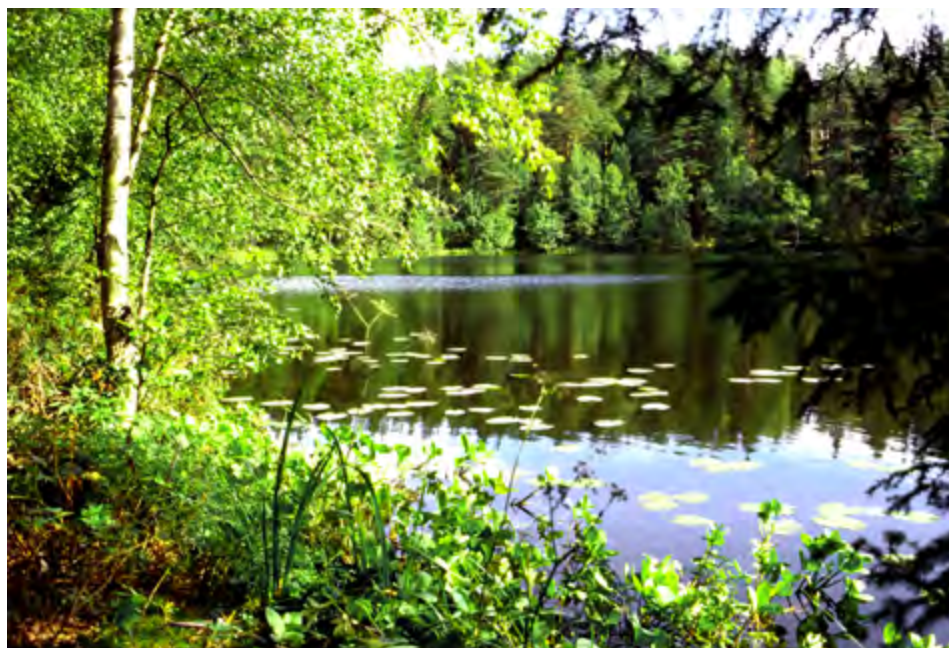
- 1 longesjön i turinge oc tuete S:
- 2 Wällingen higger i 3 sockner
- 3 Twete Geme och Turinge Sockner
- 4 1/2 mile long
- 5 Quernesön
- 6 Tannefors Querner
- 7 in i Salte Siön
- 8 in i Mälaren
- 9 Sundz Quern
- 10 Stensuiken
- 11 Turinge Kyrckie Siö 1 fierdingx
- 12 weg long i Öcknebo h:
- 13 K:mtz SågeQ: i turinge Sockn
- 14 Yngen en stor Siö ther är gott
- 15 braxnfiske i geme och turinge
- 16 Sokner i Öcknebo
- 17 Rumbecken i turinge S:
- 18 ynglingen 1/3 fierdings weg long
- 19 på Öcknebo almening
- 20 Taffzsinge Querner
- 21 Longesjön i Taffzsinge Sockn
- 1 mile long
- 16 vrn Breninge i saltesjö K:mtz arff
- 17 lanen
- 18 afflen
- 19 Åle Quern K:mtz arff
- 20 Store Morsnen i tuete S:
- 21 lille Morsnen i turinge
- 22 i telbo Sokn

*Lana var ett fiskeredskap som bestod av en träräm med ett kilformat nät som slutade i en fångstlåda. Den sattes ut i forsande vatten då ålen var på sin väg ut till Saltsjön.

De på originalsidan 17 redovisade sjösystemen ligger alla väster och söder om Södertälje. Den största sjön är Norra och södra Yngen. På skissen sidan 101 anges att den har ett tillflöde av vatten från sjön "jünglingen 1/3 fierdings weg long på Öknebo almening". Troligen är det Gullsmorasjön som här kallas jünglingen.

*Östra sidan av Norra Yngen.
Det mest välbekanta och fotograferade motivet av sjön Yngen avtecknar sig här i Bommersvik mot bakgrunden till skulpturen "Katedral" av skulptören Arne Jones. Foto: Eliz Lundin år 1996.*

*Yngens ursprungliga förbindelse med Vällingen har snörts av och bildat sjön Hundsjön. En landsväg har ytterligare orsakat att Hundsjön tvingats att avknoppa en mycket vacker skogsgöl på östra sidan om vägen.
Foto: Eliz Lundin år 1996.*

Södra delen av Turingen sedd från Turinge strand i riktning mot Turinge k:a.
Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Som nybliven och förkrossad änkeman flyttade Erik Dahlbergh till svärföräldrarnas gård Ströpsta i Turinge socken, Södermanland. Här har sockenborna rest ett minnesmonument till hans ära. Erik Dahlbergh har själv ritat det gravkor, som redan år 1712, dvs nio år efter hans död, också kom med på en kartbild.

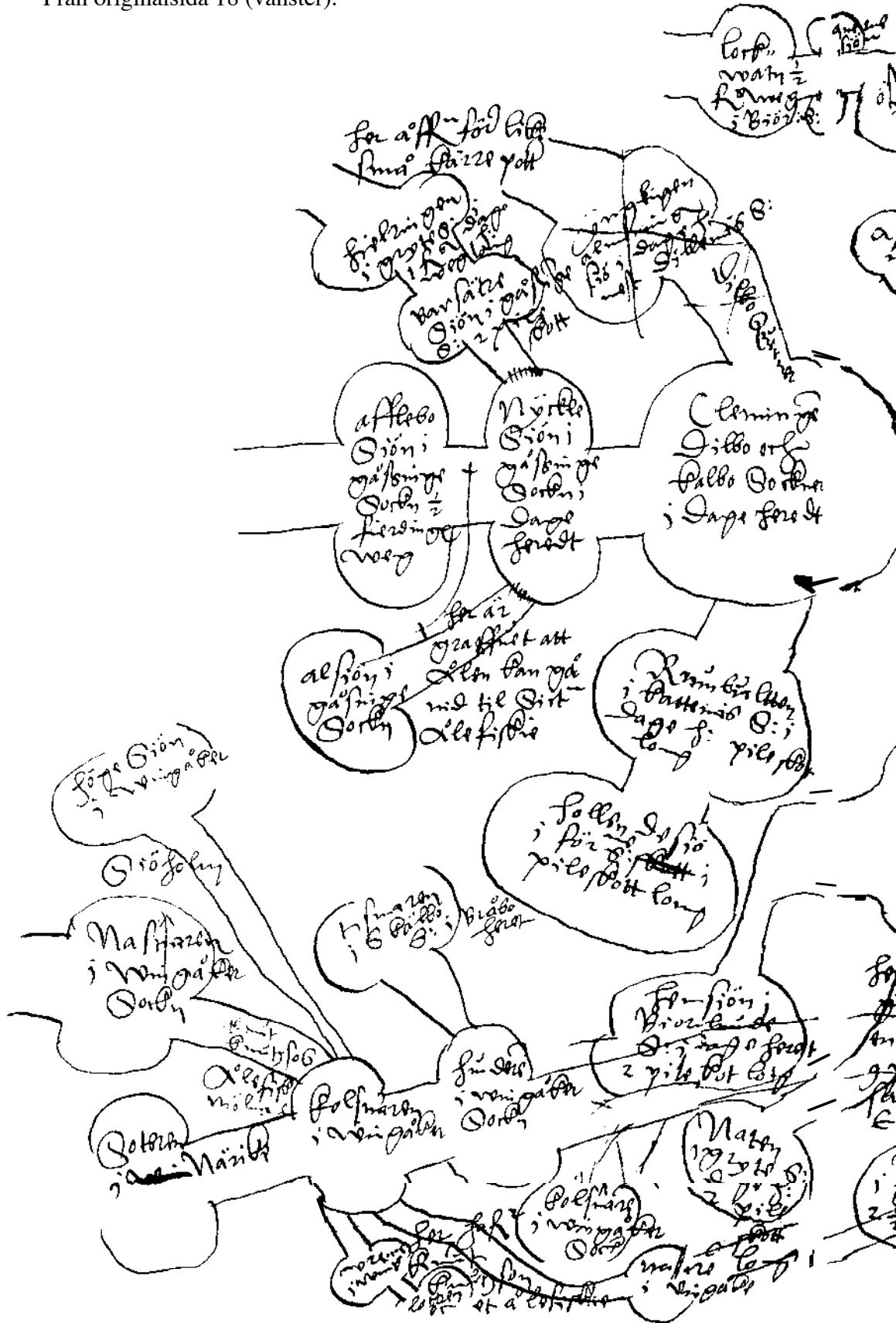

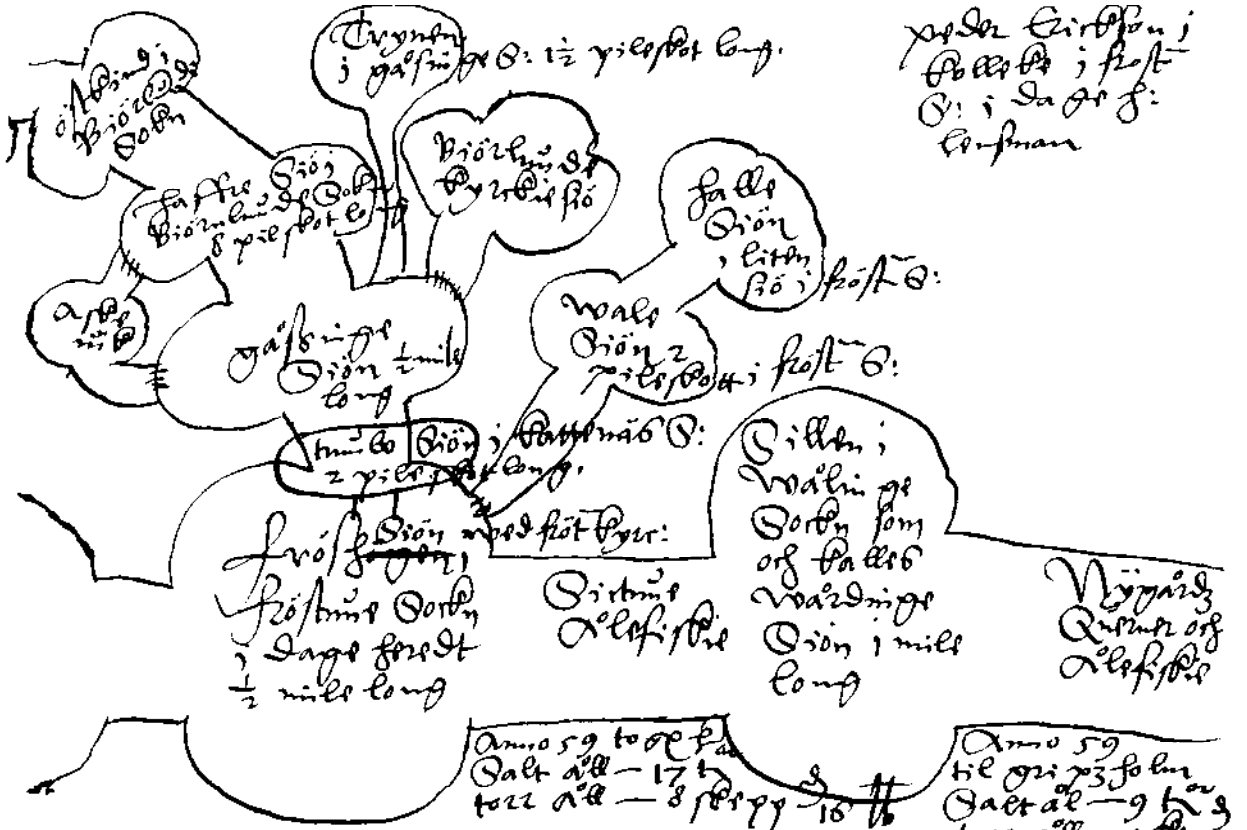
Turinge kyrka inritad på en karta från år 1712.
Observera Erik Dahlberghs gravkor som en utbyggnad till kyrkan. längst till höger. Foto: Eliz Lundin år 1966.

Monument över "Erich Dahlbergh" (1625-1703) beläget så att han blickar ut över Ströpsta gårds ägor. Sockenbornas omdöme om honom står tecknat på monumentet med följande text:

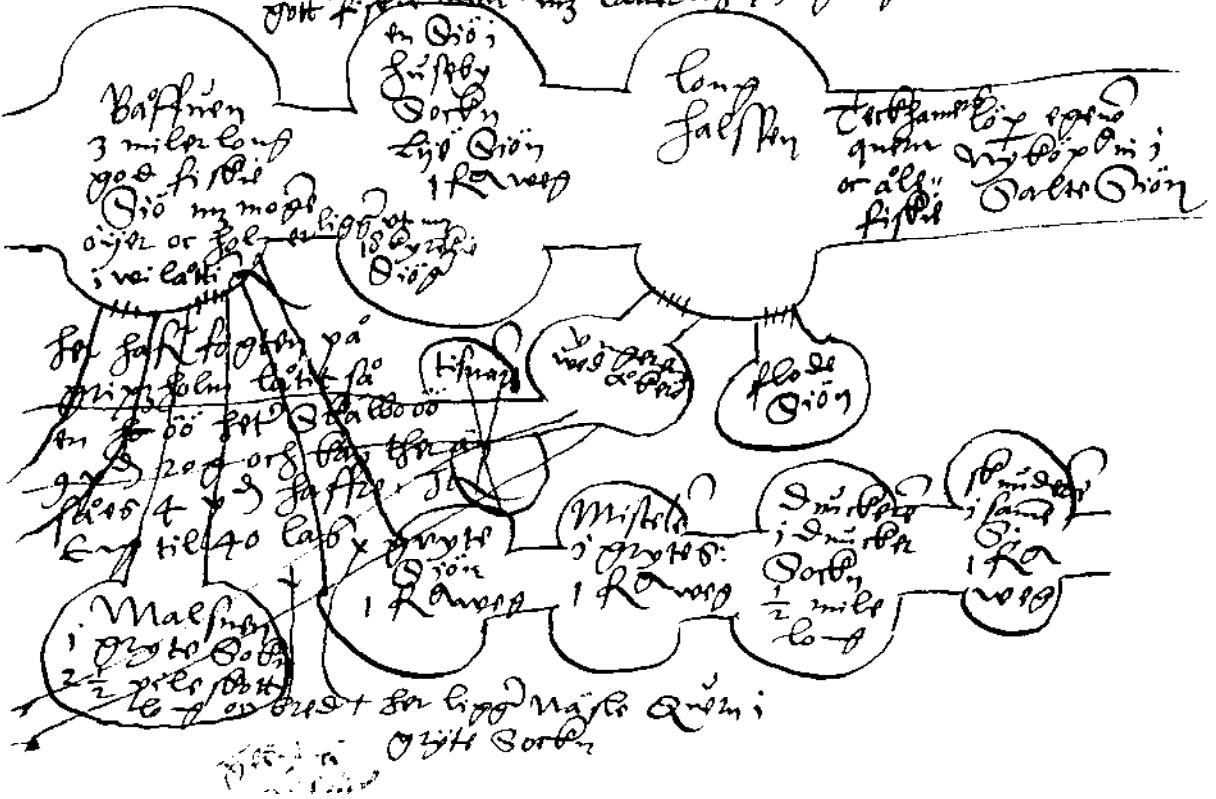
"Med Djärfva Dåd Snillrika Verk och idogt arbete Gagnade han sitt land".

Från originalsida 18 (vänster).

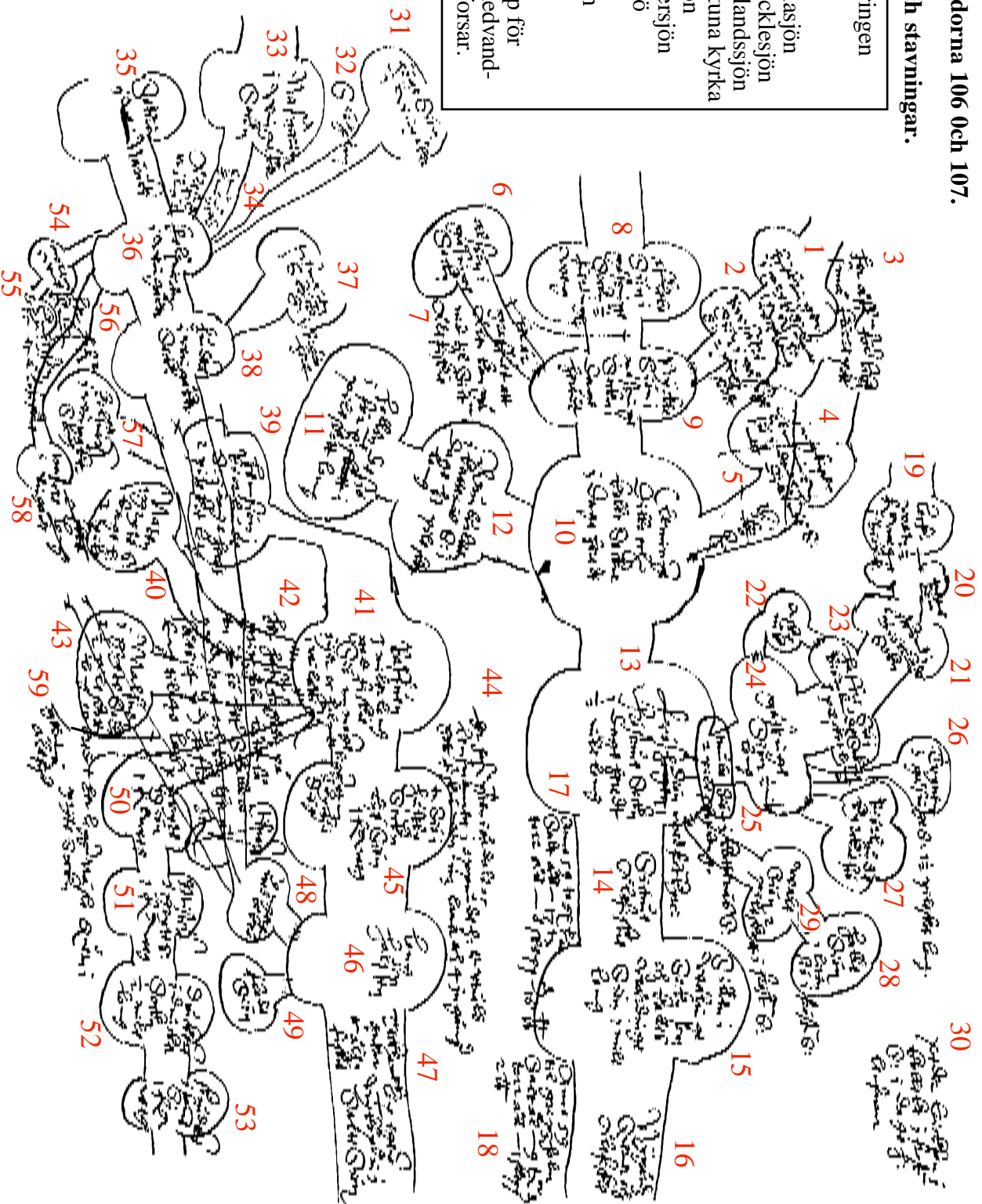
En fäst by i Åkers dals or
Löråsen i öppna d: 4 v: nals
Sjöbo fäst by i m: land of 4 j: gamp

Sammanföring av sidorna 106 Och 107.

Olikheter i namn och stavningar.

Hielringen = Gällringen
 graffuet = grävt
 Sictune = Sigtuna
 afflebo Siön = Avlasjön
 Nyckle Siön = Nycklesjön
 hollendesio = Hollandsjön
 fröt Kyrre: = Fröstuna kyrka
 Lyö Siön = Lidsjön
 Hoffre Siö = Haversjön
 Wale Siö = Valasjö
 Östland = Ålsken
 Huinderen = Viren
 Bäffuen = Båven
 Lotren = Låtren
 laner = fiskredskap för
 fångst av nedvand-
 rande ål i forsar.

Tolkade texter från sidan 108.

1	Hielringen i gryte S: 1 fierdings weg long i dage h:	16	Nygårdz Querner och Ålefiskie	33	Nasnaren i Wingåker Sockn	47	Teckhammers quern oc åle- iskie
2	Barsåtre Siön i gåsinge S: 2 pileskott	17	Anno 59 togx her Salt all ——— 17 tunnor torr all ——— 8 skeppund	34	Knut Knutzsons Ålefiskie Mölnare	48	löper egenom Nyköping in i Salte Siön
3	her affenföre like små Kärre- pottor	18	Anno 59 til gripzholm Salt al ——— 9 tunnor torr all ——— 1 skeppund 2 lispund	35	Soteren i Witt Närike	49	Yngeren wed Åkerö flode Siön
4	ynglingen almenningssiö i dage h: mest Dillenas S:	19	lockwath 1/2 fierdings weg i Biör: s:	36	Kolsnaren i Wingåker	50	+ her ligger Näsle Quern i gryte Sockn
5	Dilbo Querner	20	quernesion	37	tisnaren i Skälbo S: i Bråbo heret	51	Mistelsten i gryte S: 1 fierdingx weg
6	alsiön i gåsinge Sockn	21	östkind i Biörlunde Sockn	38	Hunderen i Wingåker Sockn	52	Dunckeren i Duncker Sockn 1/2 mile long
7	her är graffuet att Ålen kan gå mid til Siert ~ Ålefiskie	22	Askenik	39	Hensjön i Biörlunde S: i Dage heret 2 pileskot long	53	Skunderen i samme S: 1 fierdingx weg
8	aflebo Siön i gåsinge Sockn 1/2 fierdingx weg	23	Haftre Siö i Biörlunde Sockn 8 pilskot long	40	Naten i gryte S: Dage h: 2 pileskot	54	Oläslig text
9	Nyckle Siön i gåsinge Sockn i Dage heredt	24	gässinge Siön 1/2 mile long	41	Båffuen 3 miler long god fiskie Siö mz monge öyer oc holmer ligger vt mz 18 Kyrkie Siögger i Wiättingen	55	lottren
10	Cleningen i Dilbo och Kalbo Sockner i Dage heredt	25	tunbo Siön i Kattenäs S: 2 pileskot long	42	her hafwer fogten på gripzholm låtit så en öö heter Skälbo öö 9 skeppund rog och kan ther än sås 4 skeppund haftre. It Eng til 40 lass	57	Her hafver Knut Knutzson et ålefiskie
11	hollendesio i för:ne s: skott 1 pileskott long	26	Trynen i gåsinge S: 1 1/2 pileskot long.	43	Malsnen i gryte Sockn 2 1/2 pileskott long oc bred	58	Nastre i Wingåker + glömnstä
12	Rumbulten i Kattenäs S: i Dage h: 1 pileskot long Siön wed fröt ~ Kyr:~	27	Biörlunde Kyrckiesiö	44	her hafwer prosten i årdale oc lensmannen i oppunde h: et vtuald gott fiskiewath mz laner och 4 ingånger	59	ålefiske
13	Fröshäggen, Frötune Sockn i Dage heredt 1/2 mile long	28	Halle Siön, en liten siö i fröst ~ S:	45	en Siö i Huseby Sockn Lyö Siön 1 fierdingx weg		
14	Sictune Ålefiskie	29	Wale Siön 2 pileskott i fröst S:	46	longhalsen		
15	Sillen i Wålinge Sockn som och kalles Wårdinge Siön 1 mile long	30	eder Erickson i Kollcke i fröst ~ S: i Dage h: lensman				
		31	Höge Siön i Wingåker				
		32	Siöholm				

Inget annat svenskt landskap lär väl ha längre sträckor kustremsor och antal sjöar än Södermanland. Det var därför en mycket svår uppgift för Rasmus Ludvidsson att inom ramen för ett par pappersark skapa utrymme för alla vattensystem av betydelse. Det blev också en rejält rörig bild med utströdda anteckningar. Trots detta går det dock att i all oredan tyda vad han ville framhäva om infrastrukturen inom landsdelen.

På skisserna ingår bl a den forna inre, väl skyddade båtleden mellan Mälaren och Östersjön. Den utgick från Gripsholmsviken och tog sig fram genom en djup förkastning med sjöarna Visnaren, Marviken, Klämningen, Frösjön och Sillen. Ifrån Sillen rann sedan Trosaån ut i Hållfjärden.

På näset mellan sjöarna Frösjön och Sillen låg redan i forntiden Sigtuna handelscentrum. Ån som ännu flyter mellan sjöarna heter Sigtunaån. Den var fortfarande båtled under medeltiden. Flera av de fasta fiskena var leverantörer till Gripsholms slott.

Frustuna kyrka.

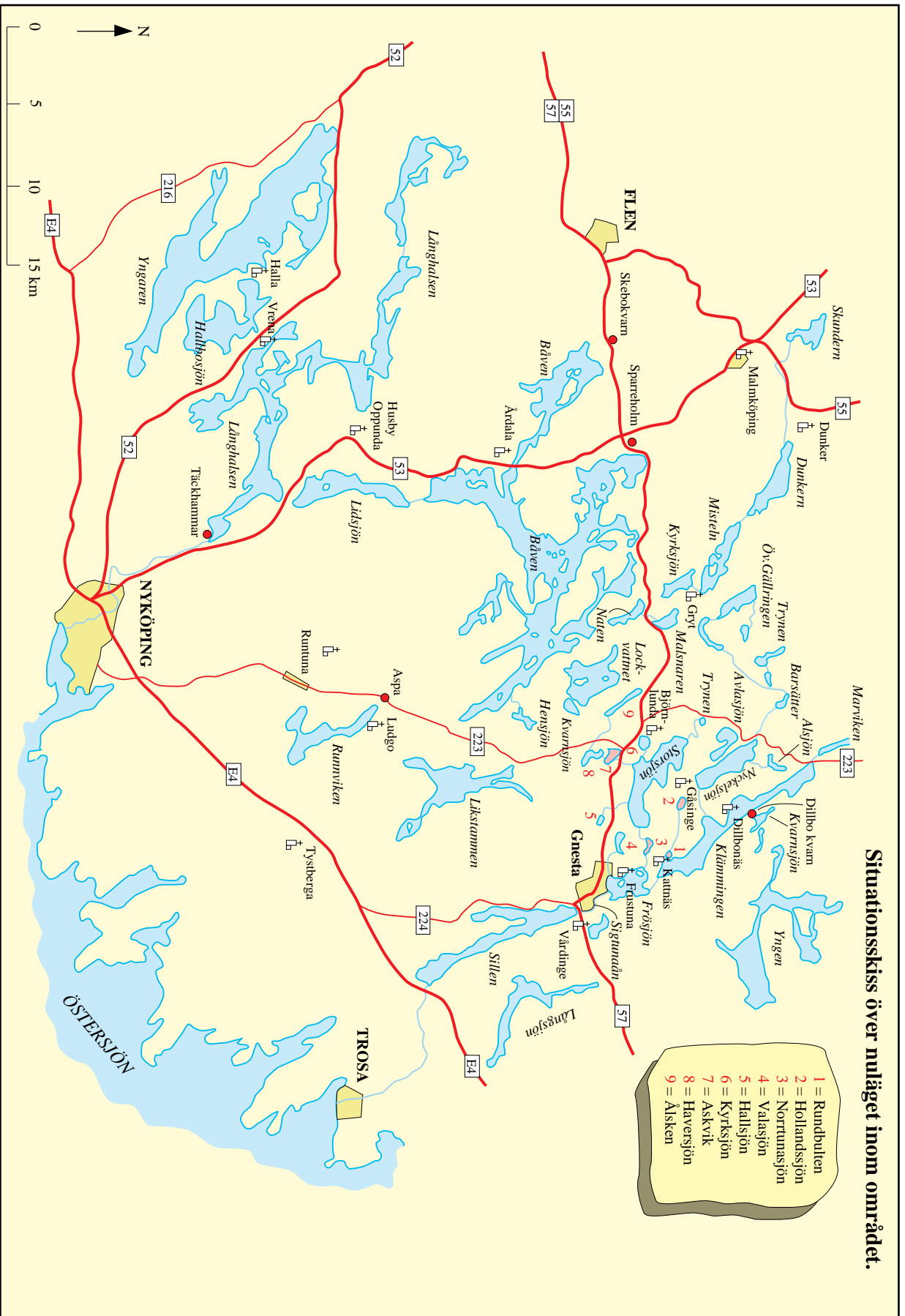
Foto: Eliz Lundin, 1996.

Socknen ligger i en bygd som genom sitt forna namn "*Fröstune*" vittnar om en kultplats helgad åt fruktbarhetens gudinna Frö. Kyrkan är belägen invid Frösjön, som klokt nog har fått behålla sitt ursprungliga namn.

Frösjön sedd från Frustuna kyrka. Foto: Eliz Lundin, 1996.

Situationskiss över nuläget inom området.

- 1 = Rundbulten
- 2 = Hollandssjön
- 3 = Norrtunasjön
- 4 = Valasjön
- 5 = Hallsjön
- 6 = Kyrksjön
- 7 = Askvik
- 8 = Häversjön
- 9 = Ålsken

Sigtunaån "Sictune Ålefiskie".
"Anno 59 togx her Salt åll — 17 tunnor, torr åll— 8 skeppund 16 lispund".
Foto: Eliz Lundin år 1996.

Klämningen. Sedd söderut från landsvägsövergången i sjöns norra del.
Foto: Eliz Lundin år 1996.

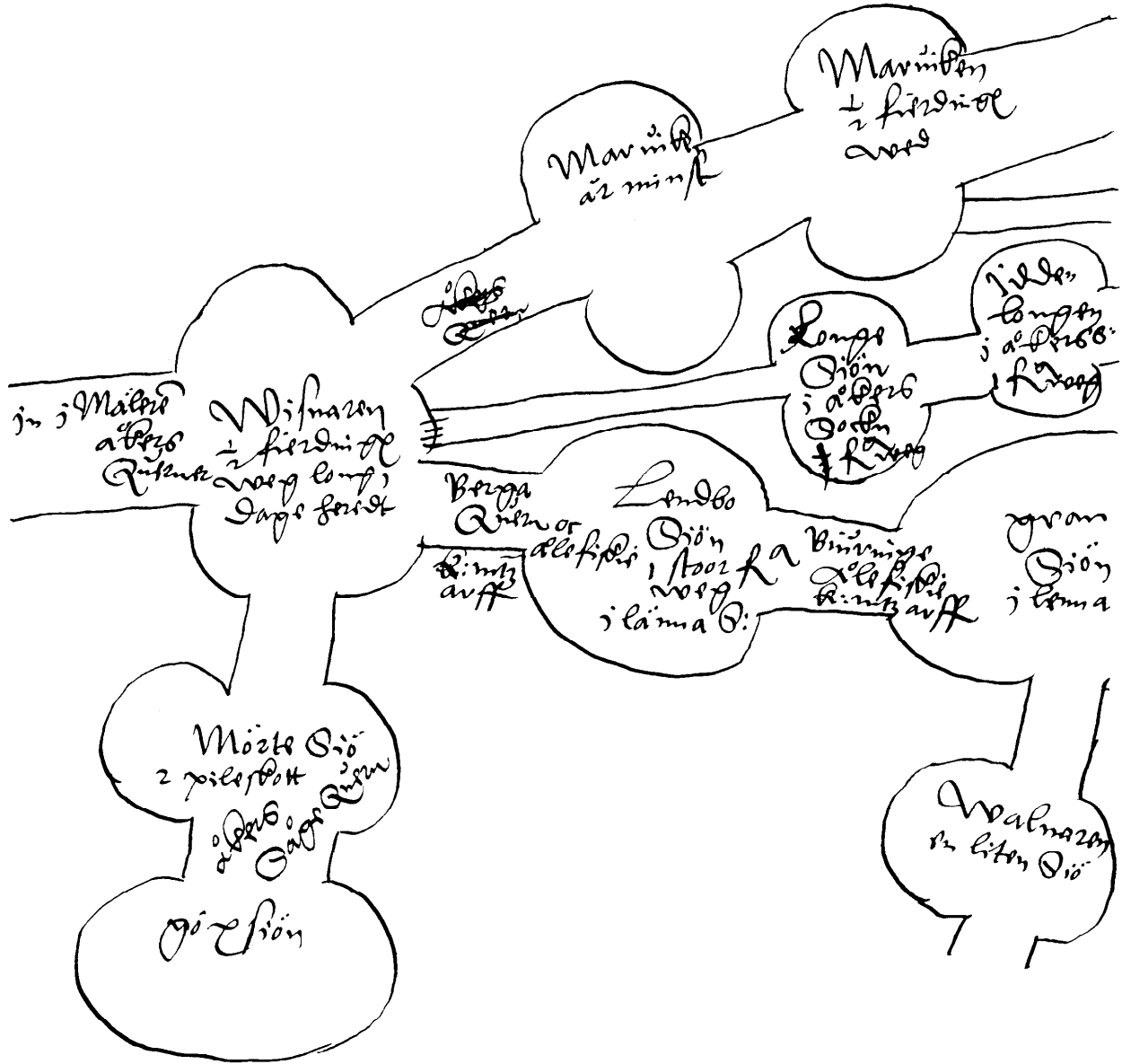
*Dillbo kvarn. Den ligger utmed östra stranden av Klämningen.
Kvarnen är ej längre i bruk. Foto: Eliz Lundin år 1966.*

De namngivna sjöarna Rundbulten, Hollandssjön, Askvik och Norrtunasjön har sedan 1500-talet nästan helt torkat ut. Allt eftersom torrläggningen fortskridit har de nya arealerna tagits i bruk som betes- och åkermarker.

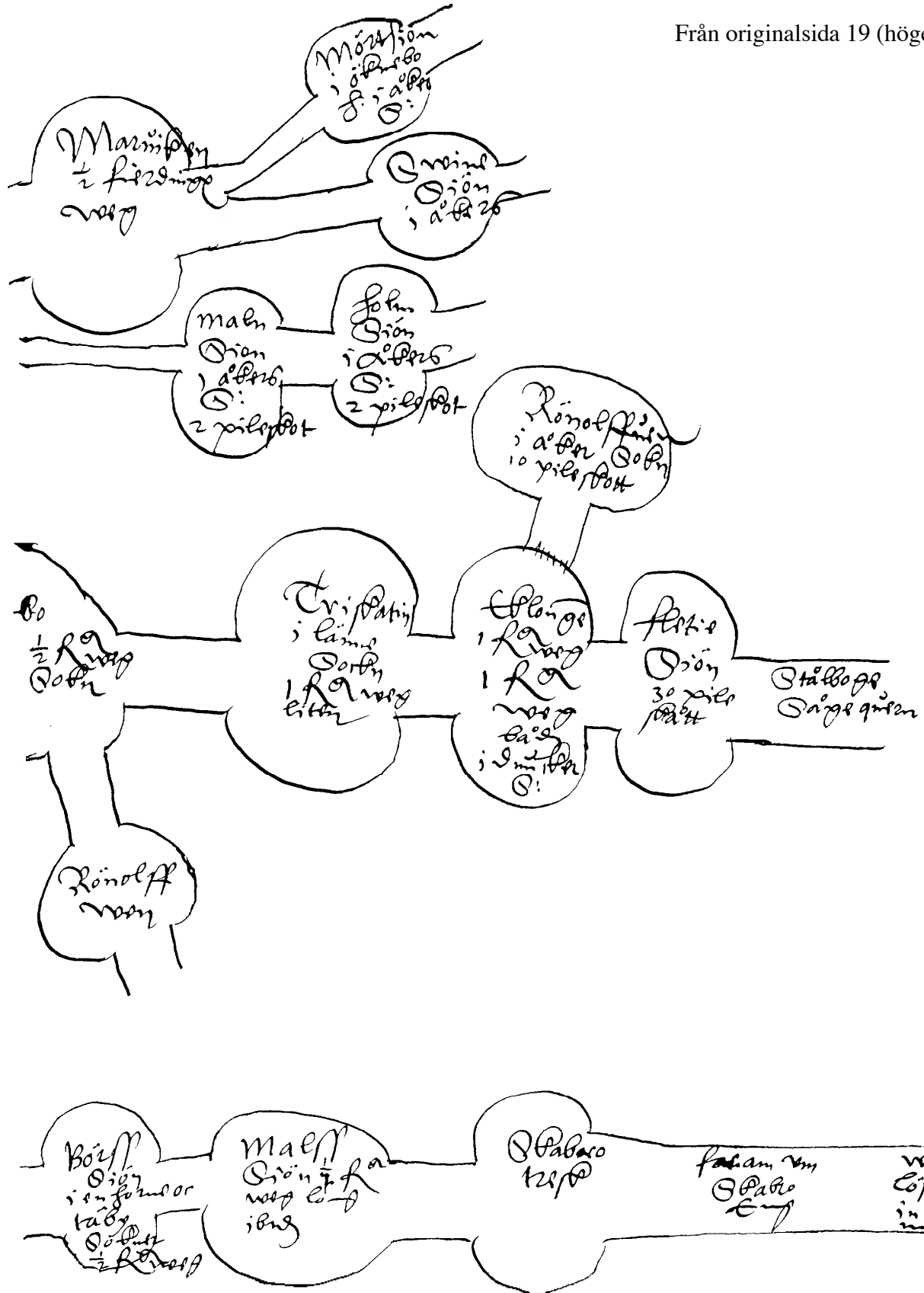

*En blick över återstoden av Norrtunasjön i Kattnäs socken.
Foto: Eliz Lundin år 1996.*

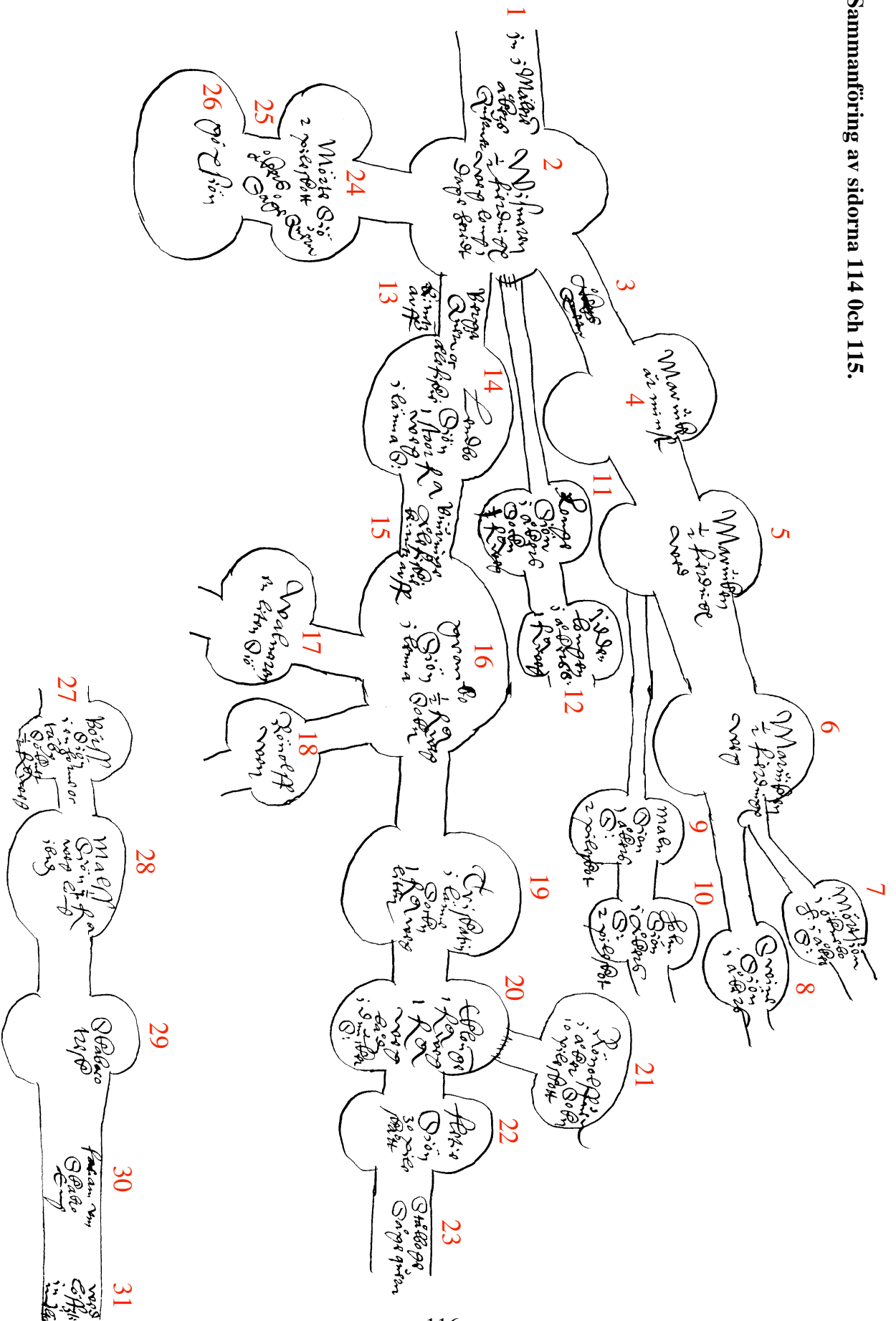
Från originalsida 19 (vänster).

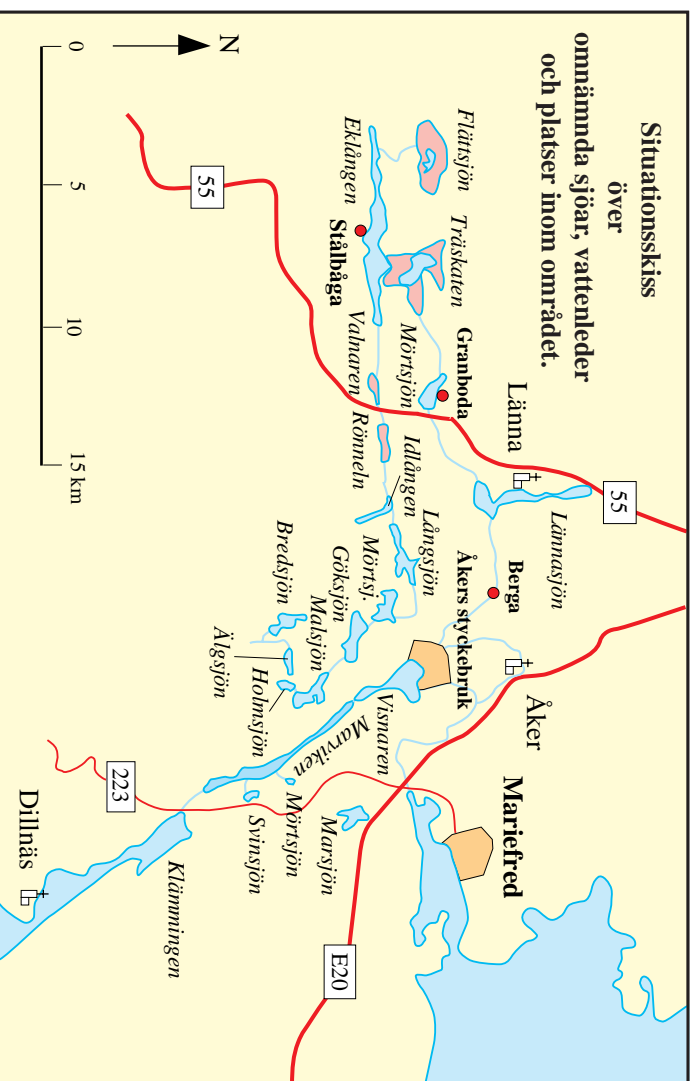

Från originalsida 19 (höger).

Sammanföring av sidorna 114 och 115.

Olikheter i namn och stavningar.

Maruike = Marviken
H: = härad,
S: = socken
Swine Sjön = Svinsjön
Mahn Sjö = Malsjön
Holm Sjö = Holmsjön
Longe Sjö = Långsjön
Iddelungen = Idlängen
Quern = kvarn
Lendbo Sjö = Länmasjön
Granbo Sjö = Mörtsjön öster om Träskaten
Vahnaren = Vahnaren
Rönolffuen = Rönneln
Flette Sjö = Flattsjön
Stålboge = Stålbåga
göxsjön = Göksjön
Triskating = Träskaten
Eklongen = Eklängen
Duncker = Dunker

Tolkade texter från sidan 116.

1 in i Maleren Åkers Querner	6 Maruiken 1/2 fierdingx weg	10 Holm Sjön i Åkers S: 2 pileskot	13 Berga Quern oc ålefiskie K: mtz artf	16 granbo Sjön 1/2 fierdingx weg	20 Eklongen 1 fierdingx weg 1 fierdingx weg både i Duncker S:	23 Stålboge Sågequern
2 Wisnaren 1/2 fierdingx weg Long, Dage heredit	7 Mörtsjön Öknebo H: i Åker S:	11 Longe Sjön i Åkers Socken 1/2 fierdingx weg	14 Lendbo Sjön 1 stoor fierdingx weg i länna S:	17 Wahnaren en liten Sjö Rönolff wen	21 Rönolffuen i Åker Soken 10 pileskott	24 Mörte Sjö 2 pileskott
3 Åkers Quern	8 Swine Sjön i Åkers	12 Idde- longen i Åkers S:	15 Biringe Ålefiskie K: mtz artf	18 Triskatin i länne Socken 1 fierdingx weg	22 Flette sjön 30 pile skått	25 SågeQuern
4 Maruike är minst	9 Mahn Sjön i Åkers				26 göxsjön Vattenleden med nummering från 27 - 31 har ett helt annat geografiskt läge och är redovisad på sidan 119.	
5 Maruiken 1/2 fierdingx wed	2 pileskot					

Under pkt 23 omnämns "Stålboge Sågequern". På sidan 83 framgår att "K:Mt will haffwe en god Miöll Quern wed Stålboge quern i duncker Sockn i Wilåttingen".

Bilden visar de mossbelupna resterna av anläggningarna vid Stålbåga, där fortfarande ett mindre vattenflöde med forsande vatten minner om flydda tider.

Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

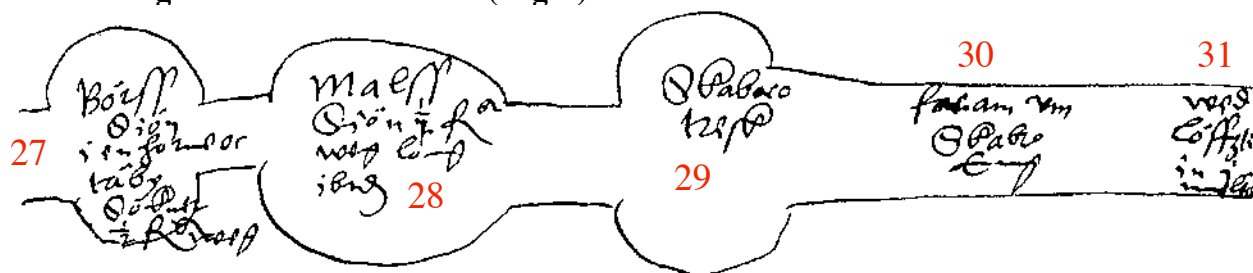
Husgrunder och skärvor av kvarnstenar liggande i den för dagen vattenfattiga åfåran är de enda återstoder som i dag finns på platsen för den forna "Berga Quern oc ålefiskie K:mtz arff". Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

Sjön Visnaren är en i raden av långsträckta sjöar som ingår i den sk Gnesta-förkastningen. Foto: Eliz Lundin, augusti 2000.

Visnaren ingår i den forntida sjöleden från Mälaren vid Gripsholm via sjöarna Visnaren - Marviken - Klämningen - Sillen och vidare till Östersjön på Trosaåns vatten.

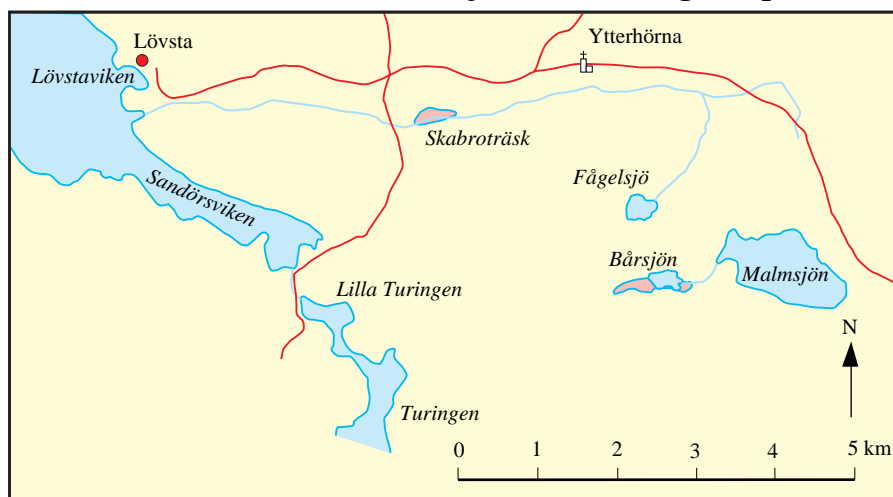
Del av originalkartskiss sidan 19 (höger).

Tolkade texter.

27	Börss
Siön
i enhörne oc
täby
Sockner
1/2 fierdingx
weg
28	Malss
Siön 1/2 fierdingx
weg long
i ????
29	Skabro
tresk
30	sedan vm
Skabro
Eng
31	wed
Löffzte
in i
meleren

Situationsskiss över omnämnda sjöar, vattendrag och platser.

Olikheter i namn och stavningar.

Börss Siön troligen = Bårsjön
Malss Siön troligen = Malmsjön
oc = och
Löffzte = Lövsta
meleren = Mälaren

Lövstaviken. Foto: Eliz Lundin, augusti 1999.

Lövsta herrgård.
Foto: Eliz Lundin, augusti år 1999.

Treffe efter^{no} Öioy liggie vej
öfnebo, Sage og fölbo færd
først

Ödi Öfnebo jävedt
Öfne En förne Dordn

Hamberoo Træst, Brangsta Træst, her vej
äre Bedder, Rinder, Abbor og Mörtter

Ytre En förne Dordn

Öfabro Træst liggie til all Dimpoytten,
her vej äre Bedder, Abbor og Mört

Trüninge Dordn

Trüningen, her vej äre Bædder, Brayn,
All, Abbor og Mört

Jüngen her till all Trüninge Dordn, her
vej äre Bedder, Brayn, All, Abbor og Mört

Lille Mærshen, her vej äre Bedder, All,
Abbor, Mört

Tællie Dordn

Storø Mærshen, her vej äre Bædd, Brayn,
All, Abbor, Mört og Bræst

Tröete Dordn

Lammen, her vej äre Bædder, Brayn, All,
Abbor, Mört og Binsker

Langesbrön her vej äre Bædd, Brayn, all,
Abbor, Mört

Tolkad text från sidan 120.

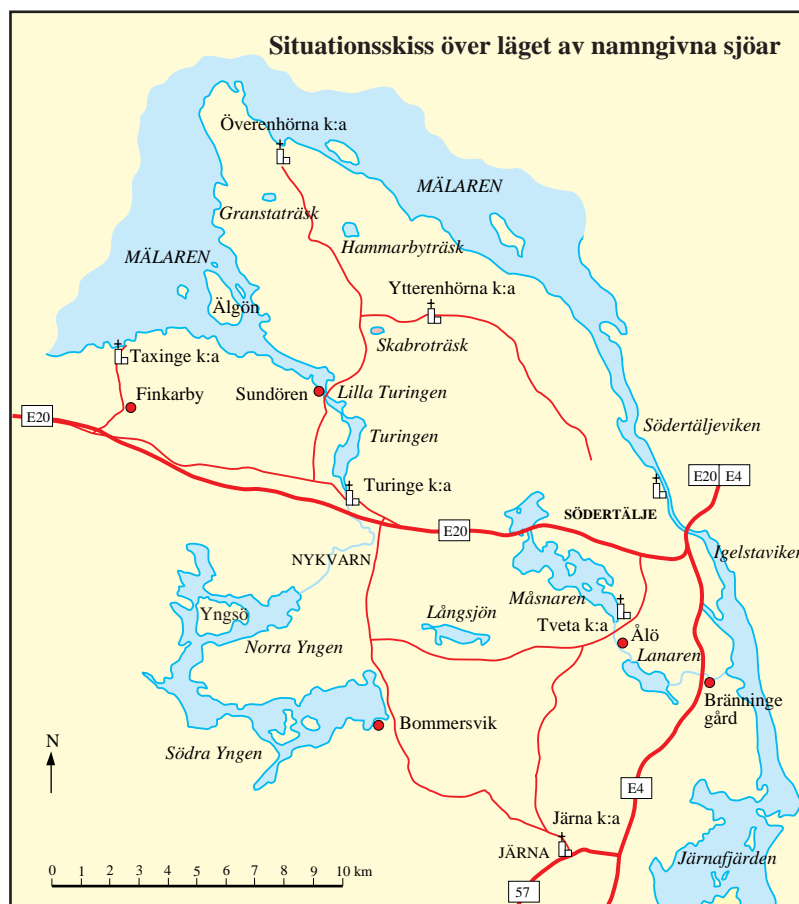
Tesse effter^{ne} Siöger liggie vdi
Öknebo, Dage och Hölbo Hereder
Först
Vdi Öcknebo Häredt
Öffre Enhörne Sockn
Hammerboo Träsk, Granesta Träsk, ther vdi
äre Gedder, Ruder, Abbor och Mörtter
Ytre Enhörne Sockn
Skabro Tresk ligger til all Diupwýken,
ther vdi äre Giedder, Abbor och Mörter
Turinge Sockn
Turingen, ther vdi äre Gäddor, Braxn, Åll,
Abbor och Mörtter
Yngen lyder till all Turinge Sockn, ther
vdi äre Gedder, Braxn, Åll, Abbor och Mörter
Lille Morsnen, ther vdi äre Giedder, Åll,
Abbor, Mörter
Tällie Sockn
Store Mårsnen, ther vdi äre Giedder, Braxn
Åll, Abbor, Mörter och Giärss
Twete Sockn
Lannen, ther vdi äre Gädder, Braxn, Åll,
Abbor, Mörtt och Giersser
Långessiön ther vdi äre Giedder, Braxn, Åll,
Abbor, Mörter

Olikheter i namn och stavningar.

effter ^{ne} = här efter nämnda
vdi = uti
Öffre Enhörne = Överenhörna
Hammerboo Träsk = Hammarbyträsk
Granesta Träsk = Gransta träsk
Ytre Enhörne = Ytterenhörna
Diupwýken = Djupviken
Giedder = gäddor
Braxn = braxen
Lille Morsnen = Lilla Måsnaren
Lannen = Lanaren

Anmärkning.

Här gör Rasmus Ludvigsson en första sammanfattning över ett antal sjöar och vilka tillgångar av olika arter fisk som finns i dem. Avsikten var inte bara att undersöka försörjningsläget utan också att få ett underlag för beskattning.

Öfvergifvne Dörby

Wälhings ligg til Arndmingsen, tfor tage
gælden, Braen, All, Abbe og Mört.

Querne Dion ligg til Parga R. n. s. v. f.
og rigt, tfor vej äre Bædder, All, Abbe,
Mört

Aften tfor vej äre Bædder, Abbe og Mört

Böls Dörby

Ljerdie Dion tfor vej äre Bædder, Braen
All, Abbe, Mört, gißer fod

Dorfion ligg till Kjølsta, tfor vti äre
Bædder, Abbe og Mört

Wagnfæred Dörby

Norbo Dion tfor vej äre Bædder, jid, abbe,
mört, Rinder og Limare

Wälhings Dörby

Dinnende Dion, tfor vej äre Bædder, Braen
Abbe, Mört

Ar Dion tfor vej äre Bædder, Braen, abbe,
Mört

Jyllen til fjordberg, tfor vej äre gælden,
Braen, All, Rind, Limare, Abbe, Mört

Ladesion ligg til Estsa, tfor vej äre gæde
Abbe, Mört

Roesion ligg til Mølnebo, tfor vti äre gælden,
Braen, Mört, abbe

Sjillen ligg til wagnfæred, Rinesfæred,
wälhings Dörby, tfor vej äre gæde, All,
Braen, gißer, abbe, Mört, Limare

Tolkad text från sidan 122.

Öffre gierne Sockn
Wällingen ligger til Almenningen, ther tagx
gedder, Braxn, Åll, Abbo och Mörtter.
Querne Siön ligger til Berga K:mtz arff
och eigit, ther vdi äre Gedder, Åll Abbor,
Mörtter

Afflen, ther vdi äre Giedder, Abbor och Mörter

Höle Sockn

Kyrkie Siön ther vdi äre Gedder, Braxn
Åll, Abbor, Mörtter, girsser store
Sorsjön ligger till Kylessta, ther vti äre
Gedder, Abbo och Mörter

Waghäredz Sockn

NorboSiön, ther vdi äre Giedder, yd, Abbor,
Mörter, Ruder och Limare

Wålinge Sockn

Siuunde Siön, ther vdi äre Giedder, Braxn

Abbor, Mörter

År Siön, ther vdi öre Giedder, Braxn, Abbor,
Mörtt

Hyllen til Hiordzberg, ther vdi äre gädder,

Braxn, Åål, Ruder, Limare, Abbor, Mörtt

Kadesiön lyder til Esesta, ther vti äre gedder

Abbor, Mörter

Röosiön ligger til Waghherede, Röneherede,

Wålinge Sockn, ther vdi äre gedder, Åll,

Braxn, giöss, Abbor, Mörter. limare

Olikheter i namn och stavningar.

Afflen = Aglasjön
Kyrckie Siön = Kyrksjön
Sorsjön = Sörsjön
NorboSiön = Norasjön
Siuunde Siön = Sjundesjön
Wålinge Sockn = Wårdinge socken

Sjundasjön. Foto: Mårten Sjöbeck år 1940.

Situationsskiss över namngivna sjöar.

Från originalsida 21 (vänster).

Dage herred: Vei Fröskuna Boden
Frösön ligger Gollfenne till Fröskuna, og Gollf,
Larsen till Walinge. Tgor vej air gaddor,
Bravn, All. Lader, Abbor og Moitt,
Malafion, tgor vej air gaddor. Abbor. Moitt
og Kuidfor,
Pallasion. og vej air. gaddor. Abbor og Moitt,
Pallefa Lingsio, tgor vej air. gaddor. Bravn.
Abbor og Moitt
Ligger till Gollf. Prolusion, tgor vej air, Kuidfor. Abbor og
Moitt.

Rattenäs Boden
Ligger till Linn, Rumbulion tgor vej air, gaddor. Abbor. Moitt,
Bravn og Kuidfor,
Pollenosion, tgor vej air. gaddor, Kuidfor,
Abbor og Moitt,

Björulunda Boden
Ligger till Gavn, Paffusion. tgor vej air, gaddor. Bravn. Abbor
og Moitt.
Ligger till Mala, Ydovijel, tgor vej air, gaddor. Bravn. Abbor
og Moitt,
Riv. Pusion, tgor vej air, gaddor. Bravn. Abbor
og Moitt,

Originalsidorna 21 (vänster+höger) och originalsida 22 (vänster) är skrivna av annan än Rasmus Ludvigsson. Utöver skillnaderna i handstil finns tydliga olikheter i stavningar och skrivmanér. Ett par exempel visar tydliga egenheter i författarens sätt att stava och skriva.

Kuidfor = Rudhor = Rudor

air = ähr = är

I ordet Rudor använder skribenten w med accent för bokstaven u. Vidare inför han ett h.

Här ser vi återigen skribentens egenhet att sätta in ett h i orden. Dessutom gör han en snygg ögla i stället för prickar över ä och ö.

Tolkad text från sidan 124.

	Dage herede vdi Fröstuna Sockn Fröösiön ligger helfftenne till Fröstuna, och halff- parthen till Wålinge. Ther vdi äre geddor, Braxn, Åll. Lakar, Abbor och Möörtt, Walasiön, ther vdi äre geddor, Abbor, Möörtt och Rwdhor, Hallasiön, och vdi ähr, geddor, Abbor och Mörtt, Hållesta Långesiö. Ther vdi ähr. geddor Braxn,
Abbor och Mörtt Ligger till Hellesta	Hielmesiön. Ther vdi ähr, Rwdhor, Abbor och Mörtt.
	Kattenäss Sockn
Ligger till Rum- botorp	Rumbultten. Ther vdi ähr, geddor, Abbor, Mört Brax och Rwdhor, Hollendesiön. Ther vdi ähr, geddor, Rwdhor, Abbor och Mörtt,
	Biörlunda Sockn
Ligger till Harre- broo	Haffresiön. Ther vdi ähr, gedder, Braxn, Abbor och Mörtt.
Ligger till Wåla och Mörtt,	Askeuyck, Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor Kyrckiesiön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor och Mörtt,

Olikheter i namn och stavningar.

Fröstuna = Frustuna Fröösiön = Frösjön Wålinge = Vårdinge Hallasiön = Hallsjön Hielmesiön = Hjälmsjön Kattenäss Sockn = Kattnäs socken Rumbotorp = Rundbotorp	Rumbultten = Rundbulten Hollendesiön = Hollandssjön Harrebroo = Harbro Kyrckiesiön = Kyrksjön Haffresiön = Haversjön Askeuyck = Askvik
---	---

Frösjön sedd från Södertuna herrgård i riktning mot Frustuna kyrka, vars torn sticker upp över träden i bildmitt. Till vänster därom och bortom skymtar Gnesta.

Foto: Eliz Lundin, juni år 2001.

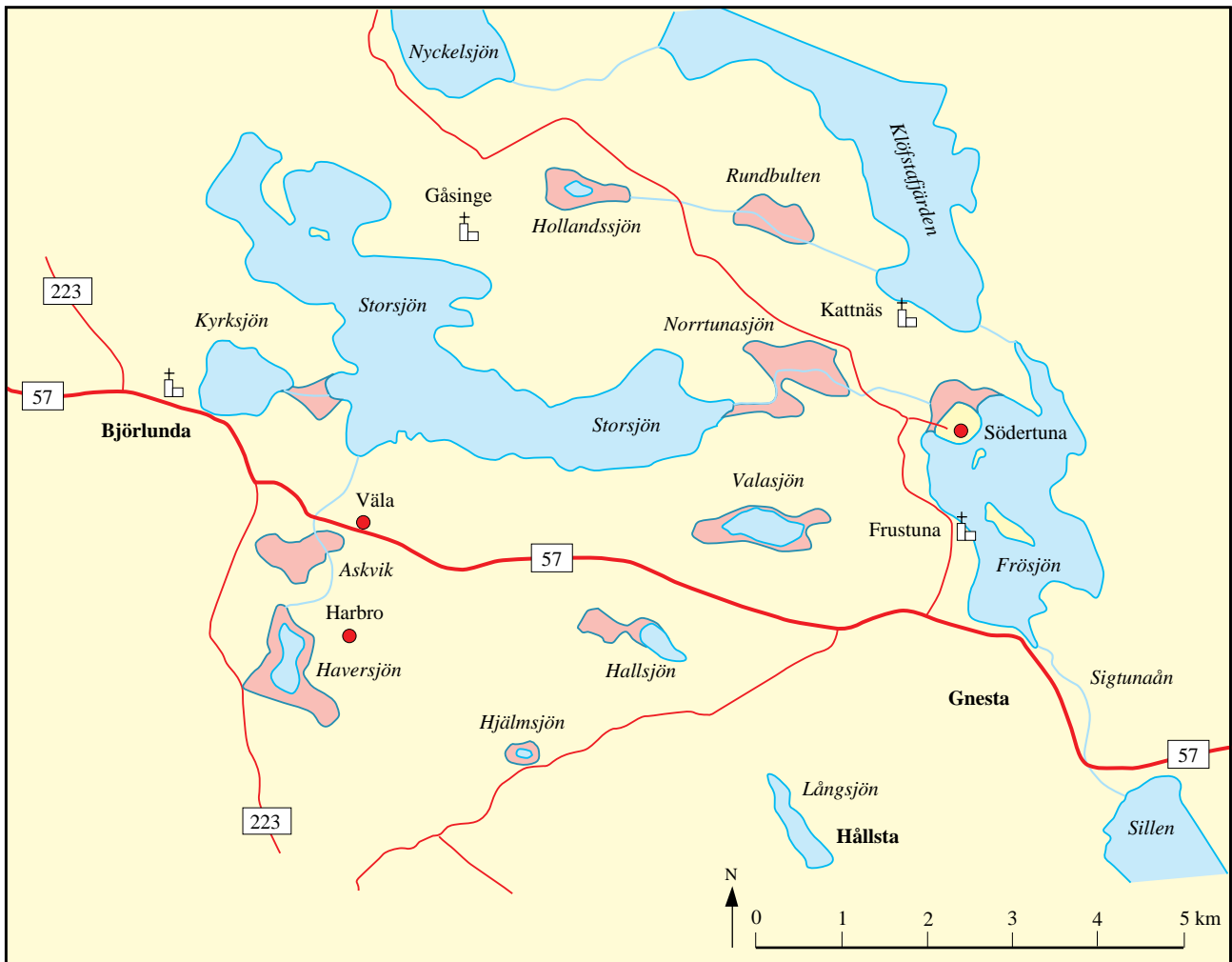
I originaltexten sidan 124 står att "*Fröösjön ligger helftenne till Fröstuna, och halffparthen till Wålinge. Ther vdi äre geddor, Braxn, Åll, Lakar, Abbor och Möörtt*".

Klungan av gamla uthusbyggnader tillhör gården "Rumbotorp". Foto: Eliz Lundin, juni år

På sidan 124 står omtalat att "*Rumbotorp*" = Rundbotorp ägde fisket i sjöarna "*Rumbultten*" = Rundbulten och "*Hollandesiön*" = Hollandssjön.

Situationskiss över namngivna sjöar.

En blick över den forna sjön Rundbulten, som numera är i det närmaste helt torrlagd. En åfåra tränger dock igenom de båda forna sjöarna "Hollandesjön och Rumbulten" och avvattnar dem i Klöfstafjärden. Foto: Eliz Lundin, år 1996.

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Brayan, Abbor
gärdan, of Moitt,

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Brayan Abbor,
gärdan, of Moitt of Ostorvåderf,

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor Abbor of
gärdan, of Moitt,

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Abbor, Brayan
gärdan, of Moitt,

Öfversta Borden

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Abbor of
gärdan, of Moitt

^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Ab,
gärdan, of Moitt of gärdet,

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Brayan, Abbor,
gärdan, of Moitt,

^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Abbor, Moitt
of Brayan

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Brayan,
gärdan, of Moitt,

Ligger vill ^{Öfver} ~~gärdet~~ ^{Öfver} ~~gärdet~~, tger nej äfr, galdor, Abbor
gärdan, of Moitt of Brayan,

Tolkad text från sidan 128.

Ligger till prestegården.	Östkind. Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor och Mörtt.
Ligger till Älghammer.	Låckwatn. Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor, Mörtt och Stoor nåårss.
Ligger till Mälbyqwärnn.	Qwarnesiön. Ther vdi ähr, geddor, Abbor och Mörtt.
Ligger till Swinenäss.	Henesiön. Ther vdi ähr, geddor, Abbor, Braxn och Mörtt.
	Grÿtha Sockn
Ligger till Håggården.	Nathen. Ther vdi ähr, geddor, Abbor och Mörtt.
	Hunssgransiön. Ther vdi ähr, geddor, abbor, Mörtt och stor gierrss.
Ligger till Neslesta.	Malsne. Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor och Mörtt.
	Grÿthesiön. Ther vdi ähr, geddor, Abbor, Mörtt och Braxn
Ligger till Jerna.	Mistelen. Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor och Mörtt.
Ligger till pwgesundh	Hielringen. Ther vdi ähr, geddor, Abbor Mörtt och Braxn.

Olikheter i namn och stavningar.

Östkind = Ålsken Låckwatn = Lockvattnet Mälbyqwärnn = Mälbykvarn Qwarnesiön = Kvarnsjön Swinenäss = Svinnäs Henesiön = Hensjön Grÿtha Sockn = Gryt socken	Nathen = Naten Malsne = Malsnaren Grÿthesiön = Kyrksjön Mistelen = Misteln pwgesundh = Pungsund Hielringen = Gällringen
---	--

Pungsund i Gryt s:n, Södermanland. Foto: Eliz Lundin, den 6 august år 2000.

”Hielringen. Ther vdi ähr, geddor, Abbor, Mörtt och Braxn. Ligger till pwgesundh” står det i originaltexten på sida 21 (höger). Den omtalade gården Pungsund, som i handlingarna påstås äga fisket i den närbelägna sjön Gällringen, är väl skyltad invid vägkanten. Den unika porten på husets baksida (se bilden) sägs komma från Gryts k:a. Anledningen till att jag fotograferat husets baksida beror på att en stormby nyligen hade slitit sönder delar av framsidan. Dessutom hade huset utsatts för ett utvändigt egendomligt mögelangrepp, som husägarna nu var i full färd med att sanera. I kanten av den bakre gårdsplanen finns lämningar av den äldre bebyggelsen.

Mälby kvarn är raserad. Ån från kvarnen ses här ha sitt utflöde i Kvarnsjön. Foto: Eliz Lundin, september år 1999.

En namnsatt vägsten utmärker fortfarande var den gamla kvarnen varit belägen. Foto: Eliz Lundin, september år 1999.

Situationsskiss över namngivna sjöar och platser.

Båven sedd från Vibyholm. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Båsinge Boden,
Båsinge sön, tfor vli äfr, gaddor, Bravn,
giöfs Abbor of moitt,
Affla sön, tfor vli äfr, gaddor, Bravn,
Abbor of moitt,
Vij. Olaf sön, tfor vli äfr, gaddor, Bravn
giöfs Abbor of moitt,
Barfattersön, tfor vli äfr, gaddor, Bravn
Abbor of moitt,
Bofolunda sön, tfor vli äfr, gaddor,
Bravn. Abbor of moitt,
Ligger vill Datta. Moitt sön, tfor vli äfr, gaddor,
Abbor of moitt,
Båsmäs sön, tfor vli äfr, gaddor, Abbor,
of moitt,
Wallasön, tfor vli äfr, gaddor, Bravn
Abbor of moitt,
Ligger vill Berd. Alf sön, tfor vli äfr, gaddor, Bravn Ab,
bor. Moitt of Barffmar,
Dillebruds Boden.
Elovingen, tfor vli äfr, gaddor, Bravn
Gjöl. Gjölfs, Abbor, of moitt

Tolkad text från sidan 132.

Gåsinge Sockn,
Gåsingesjön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn,
giöss, Abbor och Mörtt,
Afflasiön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn,
Abbor och Mörtt,
Nycklesiön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn,
giöss, Abbor och Mörtt,
Barsattersiön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn,
Abbor och Mörtt,
Scholundasiön, Ther vdi ähr, geddor,
Braxn, Abbor och Mörtt,
Ligger till Sättra Mörttsiön, Ther vdi ähr, geddor,
Abbor och Mörtt,
Båssnäsсион, Ther vdi ähr, geddor, Abbor,
och Mörtt,
Wallasiön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn,
Abbor och Mörtt,
Ligger till Bonde- Alsjön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Ab-
ekeby bor, Mörtt och Sarffwar,

Dillessnäss Sockn
Klemingen, Ther vdi ähr, geddor, Braxn
Syk, giöss, Abbor, och Mörtt.

Olikheter i namn och stavningar.

Gåsingesjön = Storsjön
Afflasiön = Avlasiön
Nycklesiön = Nyckelsjön
Barsattersiön = Barsättern
Bondeekeby = Bondekeby
Dillessnäss Sockn = Dillnäs socken
Klemingen = Klämningen

De omnämnda sjöarna Scholundasiön, Båssnäsсион och Wallasiön är för mig okända.
Förmodligen är de torrlagda eller har de bytt namn.

Bondekeby invid Nyckelsjöns norra strand. Enligt texten hörde den norrut närbelägna Alsjön till den här gården.

Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

Citat från originalet sidan 132:
"Alsjön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor, Mörtt och Sarffwar".

Anm: Sarvar är av mörtsläktet.

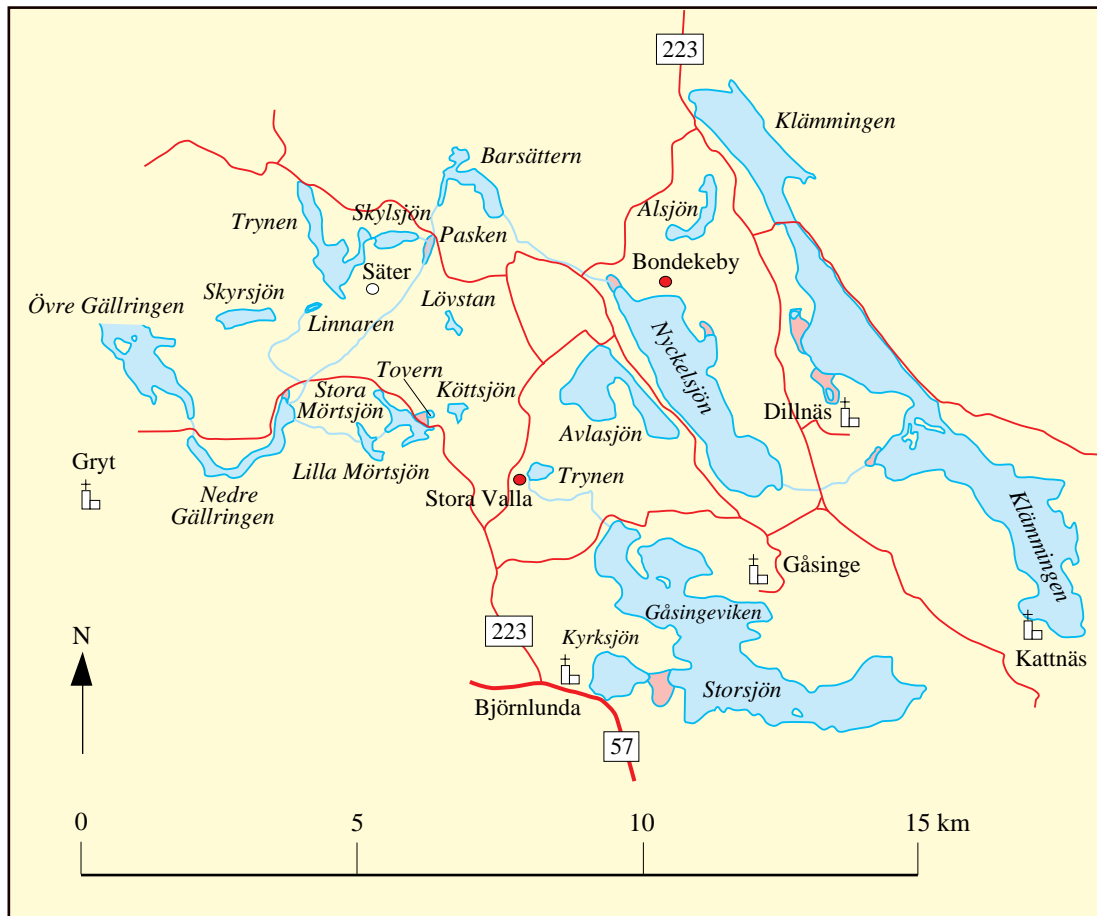
Dillnäs kyrka lyser upp i skogsdungen till vänster. Den naturgivet slingrande vägen leder fram till Dillnäs by. Till höger ser vi en skymt av den stora och avlånga sjön Klämningen, som på 1500-talet ännu ingick i sjötransportleden mellan Gripsholm och Trosa, dvs mellan Mälaren och Östersjön. Foto: Eliz Lundin, 1966.

På originalsida 22 (vänster) står noterat om Klämningen att "*Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Sÿk, giöss, Abbor och Mörtt*". Bilden ovan illustrerar väl hur de första bosättarna slog sig ned på de väl-dränerade och torra höjderna nära intill sjöar och vattenleder. De stora åkerfälten och vägleden tillhör en senare del av bygdens historiska utveckling.

"Njäckelsjön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn, giöss, Abbor och Mörtt" står det skrivet i originaltexten på sidan 132. Den stora och långsträckt sjön är här sedd från Bondekeby. Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

Situationsskiss över omnämnda sjöar och platser.

*Avlasjön i Gåsinge s:n, Södermanland. Så här står det i texten om denna sjö. "Afflasiön, Ther vdi ähr, geddor, Braxn, Abbor och Mörtt".
Foto: Eliz Lundin, den 6 augusti år 2000.*

Från originalsida 22 (höger).

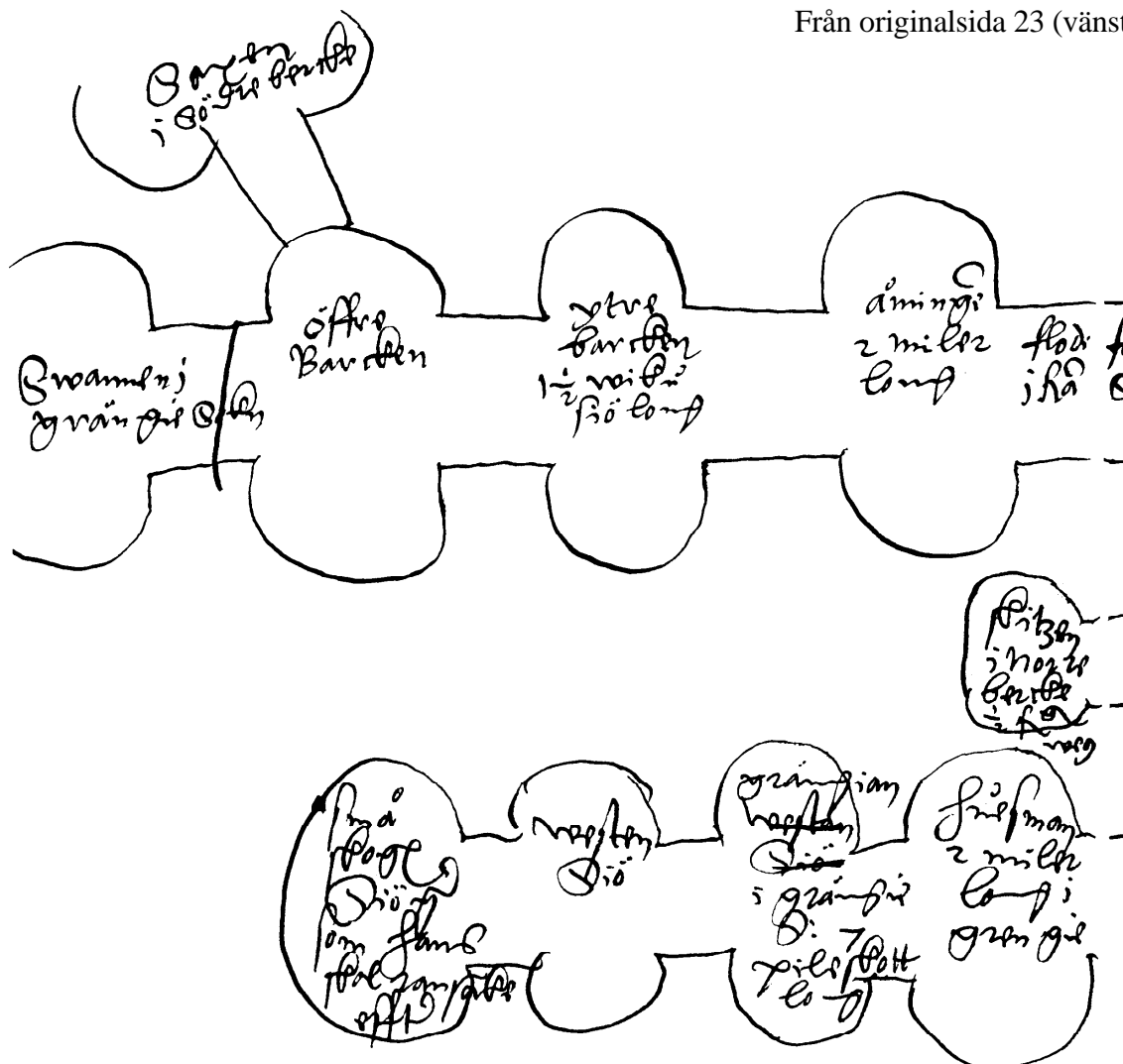
Wäsmanneland
 3 gård K: Mtz Nickelsbode Laxefiskie i Kniffzstade Socken,
 Edzbergx häredt rentede Anno C 59
 Salt Lax _____ 8 1/2 tunna

Tolkad text.

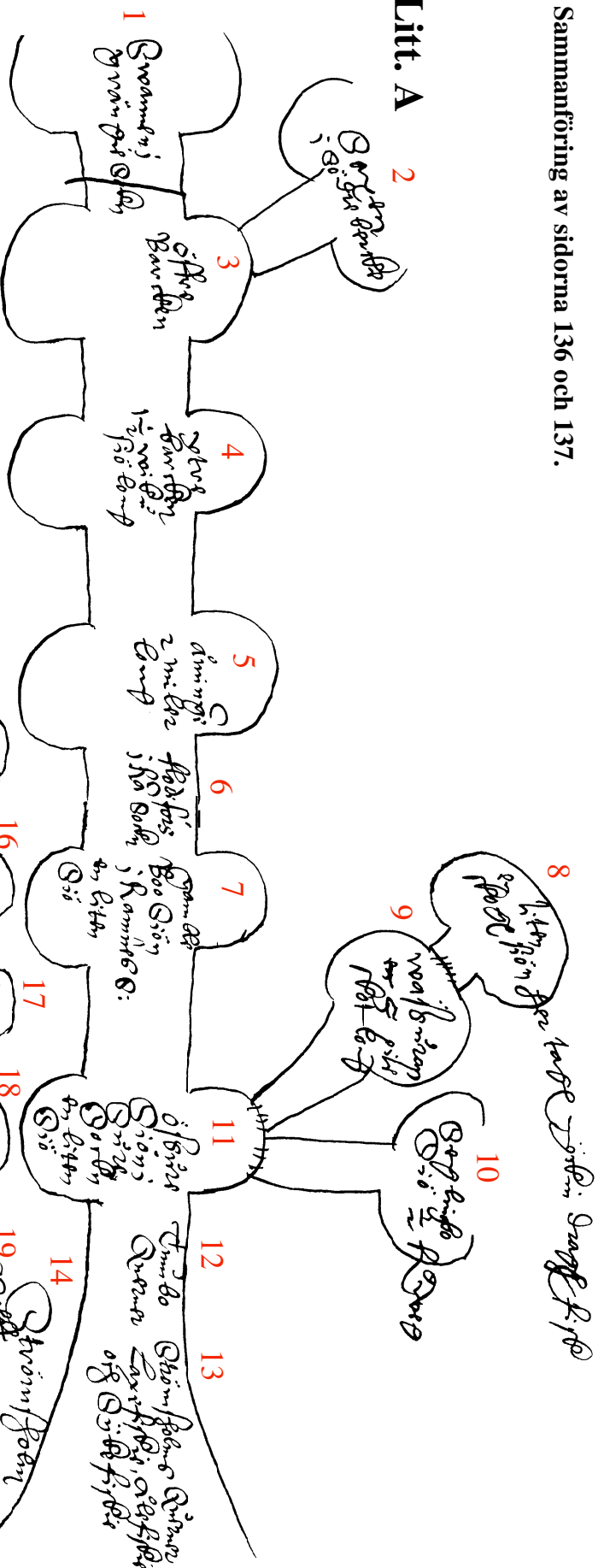
Wäsmanneland

3 gårdar K: Mtz Nickelsbode Laxefiskie i Kniffzstade Sockn,
 Edzbergx häredt rentede Anno C 59
 Salt Lax _____ 8 1/2 tunna

Från originalsida 23 (vänster).

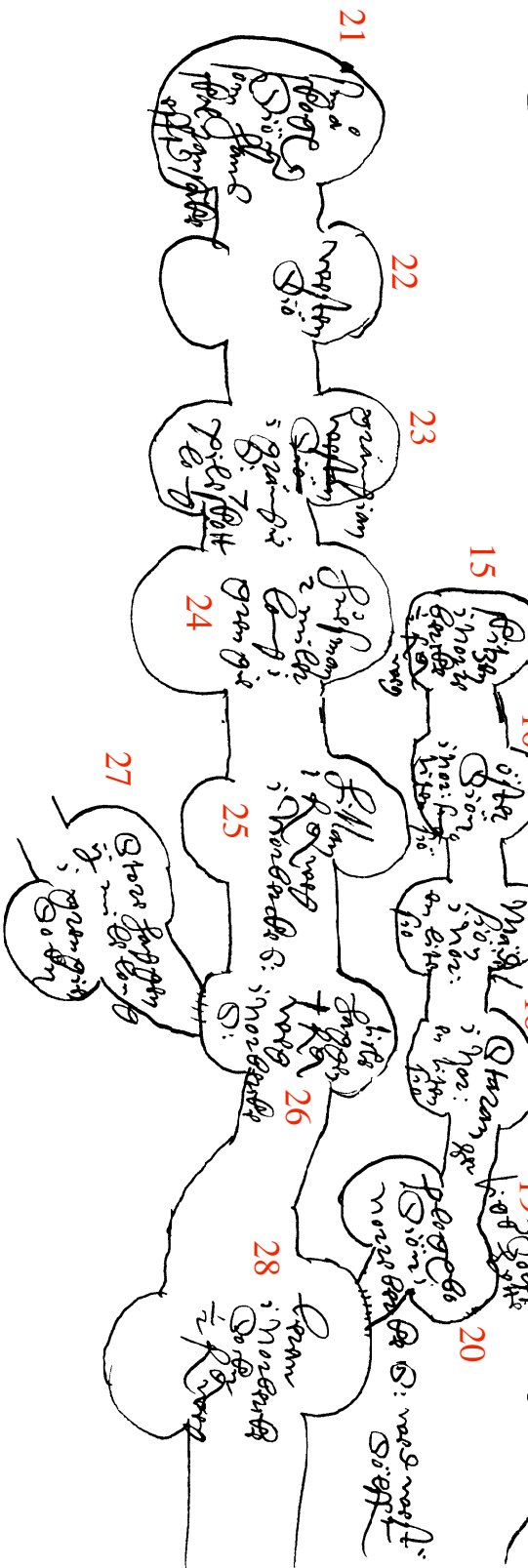

Litt. A

Litt. B

nr 15-28

Tolkade texter från sidan 138.

Litt. A		
1 Swamen i grängie Sockn	12 Tumbo	21 små skogx Siöger
2 Saxon i Södre bercke	13 Strömsholms Querner Laxefiske, Alefiske och Sykefiske	22 skolan hans skol ransake efter
3 Öffre Barcken	14 Strömsholm	22 western Siö
4 ytre barcken 1 1/2 wiku	Litt. B	23 grängian Westan
5 Åmningen 2 miler long	15 Skitzen i Norre bercke 1/2 ferdings weg	23 Siö i grängie S: 7
6 flode fors i Ran Socken	16 Öster Siön i Nor: liten siö	24 Huesman 2 miler long i grengie
7 gamble Boosiön i Rammes S: en liten Siö	17 Mädel siön i Nor: en liten siö	25 Hillan 1 ferdings weg i Norbercke S: lisle
8 en liten skogxsiön her tagx myckin dragh fisk	18 Staran i Nor: en lien	26 lisle Hagen 1 ferdings weg i Norbercke S:
9 wässuran en 5 pile skot long	19 her ligger Solff hytte	27 Store Hagen y mile long i grengie
10 Seglingebo Siö 1/2 ferdings weg	20 Plogxbo Siön i Norrebercke S: wed west-	28 leran i Norbercke Sockn 1/2 ferdings weg
11 Ossure Siön i Sure Sockn en liten Siö	Solfft	

Olikheter i namn och stavningar.

Öffre Barcken = Norra Barcken
ytre barcken = Södra Barcken
Åmningen = Åmänningen
i Ran Sockn = Ramnäs socken
wässuran = Västersjön
Össure Siön = Östersjön
skitzen = Skissen
Staran = Staren
Plogxbo Siön = Plogen
Western Siö = Västersjön
Huesman = Väsman
Hillan = Övra Hillen
lisle Hagen = Nedre Hillen
store Hagen = Hagen
leran = Leran
Western Siö = Västersjön
grängian = troligen Bysjön
y = två

Tillsammans illustrerar kartskisserna och texterna, här betecknade Litt A och Litt B, den vattenled av sjöar och vattendrag inom Västerbergslagen, som ledde från Dalarna, genom Västmanland till Mälaren. Vattenleden kom att spela en allt högre roll för näringslivet i bygderna ända från tidig medeltid och fram till våra dagar, då man efterhand oftast genom malmetning med "slagrutemetoden" fann brytvärda malmer, som gav upphov till etableringar av åtskilliga små järnbruk med masugnar och hammarsmedjor. Till all denna industri gick det åt stora mängder skog, som bränsle. Under 1500-talet skedde en politisk sanktionerad inflyttning av finnländare, som skulle hjälpa till att utvidga näringslivet genom svedjejordbruk. Med den alltmer tilltagande brytningen och bearbetningen av järnmalm steg skogsråvaran i värde, vilket medförde att finnarnas innehav av skogsmark inte längre tolererades. De fick istället anställningar som kolare för produktionen av träkol. Kolarens hårda och slitsamma vardag i dessa trakter är väl dokumenterad av skalden Dan Andersson, som föddes i Skattlösberget år 1888 och som där på nära håll fick uppleva slutet av denna epok, som i industriell mening påbörjades i mitten av 1500-talet, då de här redovisade kartskisserna med detaljbeskrivningar över området tillkom.

Malmetning med slagruta. Texten lyder: Blind är den planlöshet som tager slumpen till ledare.

Trots den ironiska texten om slagrutans otillförlitlighet lyckades man i Bergslagen att med denna metod som hjälpmedel finna de flesta av de malmkroppar som senare kom att lägga grunden till områdets mycket omfattande järnhantering. Även om malmbrytningen till en början utfördes med primitiva redskap var den dock på 1500-talet inledningen till den "järnålder" som kom att präglade bygderna ända fram till vår nutid. De många små järnbruken kom med tiden att avlösas av större enheter som den vid Grängesberg, vilken i slutet av 1800-talet räknades som en av världens största.

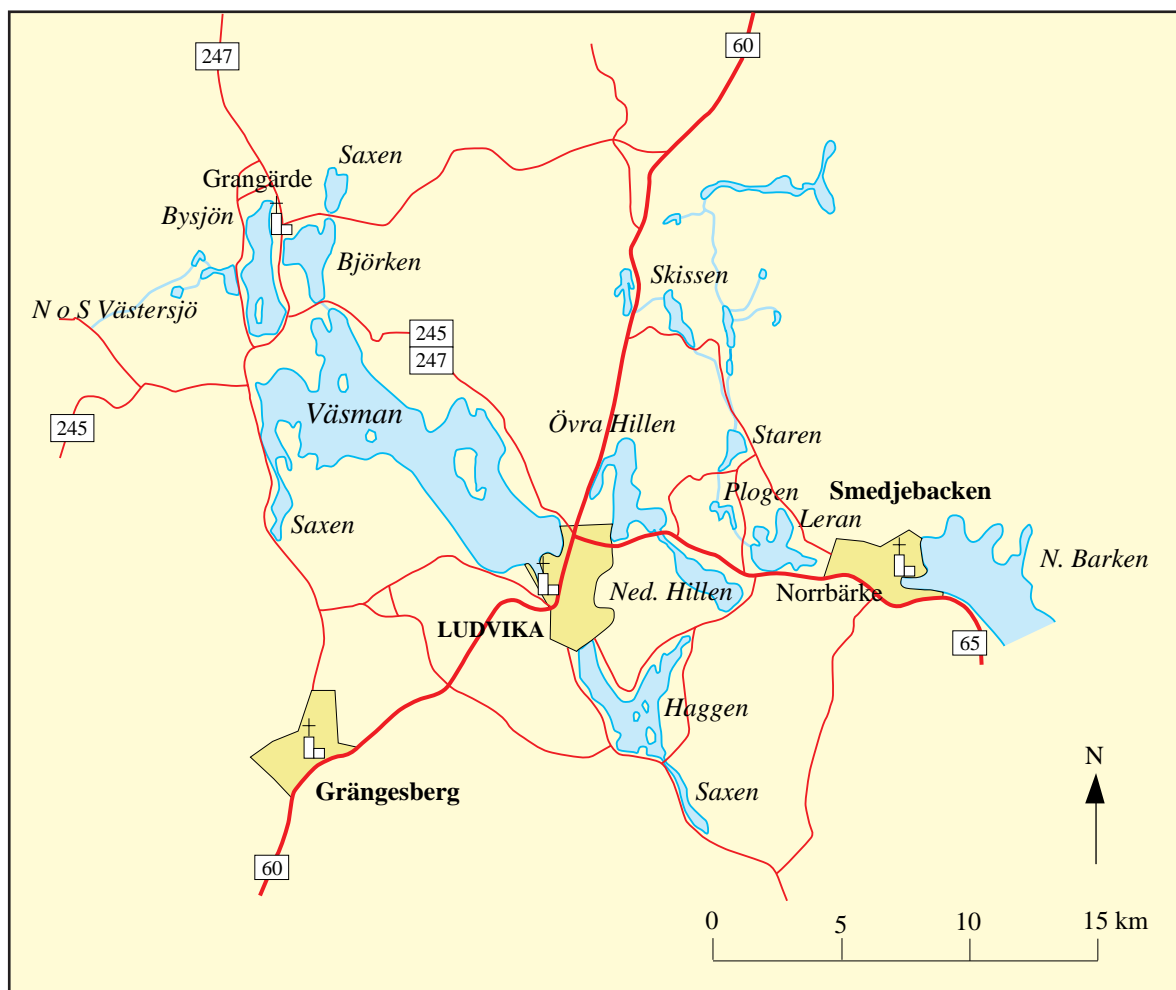
Primitiv, manuell gruvdrift.

Texten lyder: Ringa är vinsten, större är kostnaden och arbetet.

Båda bilderna ingår i en takmålning från 1680-talet. Målningen finns i Lassåna säteri, Ramundeboda socken, Närke. Foto: Nordiska museet.

Trots den rikliga tillgången på farbart vatten fick man under vägen ned till Mälaren göra flera av- och pålastningar för vidare transport med hästdragna släpor eller kärror. Under vintertid gällde slädar såväl på vatten som land. Dessa tidsödande och kostsamma transporter kunde inte fortsätta, då konkurrensen från andra länder tilltog. Därför tillkom utbyggnaden av Strömsholms kanal, som i hela sin längd inklusive 25 slussar stod klar år 1765.

**Situationsskiss
över
omnämnda platser, sjöar och vattenleder inom område Litt B sida 138.**

Bönder med malmföra på vinterväg i Bergslagen på 1860-talet.

På Rasmus Ludvigssons textsatta kartskiss på sidan 138 anges namnet Strömsholm under de två tolkade numren 13 och 14. Nummer 13 visar läget av den tidigare kungsgården Mølnetorp, som Gustav Vasa lät omvandla till en slottsbyggnad som stod färdig år 1560 och som då fick namnet Strömsholm. Kanske är den här noteringen på kartskissen första gången namnet Strömsholm blev officiellt. Till kungsgården hörde, som framgår av nummer 14 på kartskissen, där texten lyder: ”Strömsholms Ouarner, Laxfiskie, Ålefiskie och Sjökefiskie”.

Gården användes också för uppfödning av hästar till armén. Hit förlades även en ridskola som populariserade den ridsport, som än i dag bedrivs med uppmärksammade årliga ridtävlingar under pingsthelgen.

Strömsholms slott välkänd plats sedan 1500-talet för sin hästavel och ryttartävlingar. Foto: Örebro läns turistnämnd.

Situationsskiss över område Litt. A sidan 138

Från originalsida 24 (vänster)

Pa Noze.
Oboge

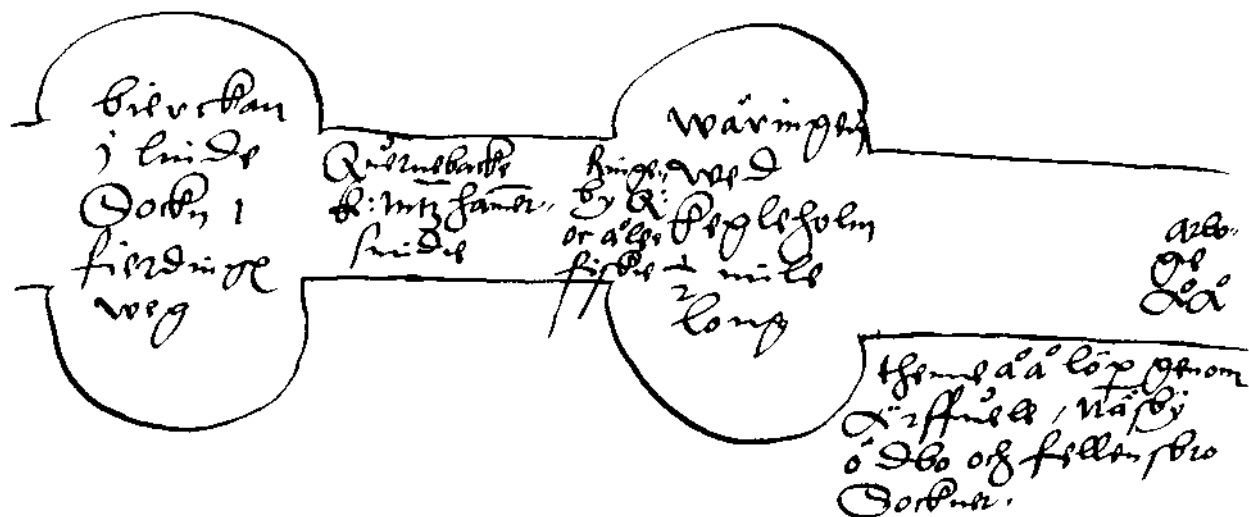
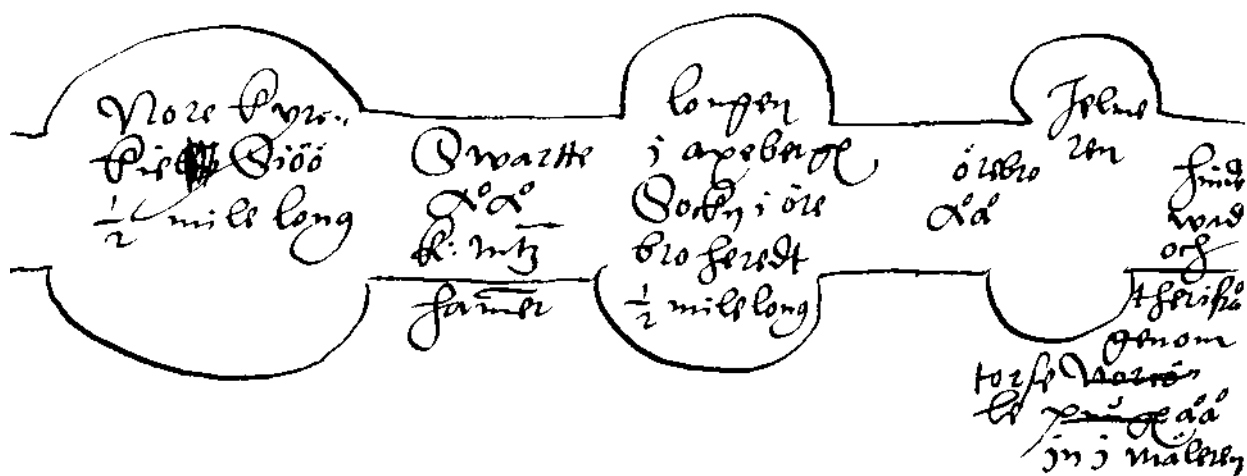
Jääbö
i Noze
Dorby
 $\frac{1}{2}$ mile lög

vsten
i Noze
Dorby
 $\frac{1}{2}$ mile
long

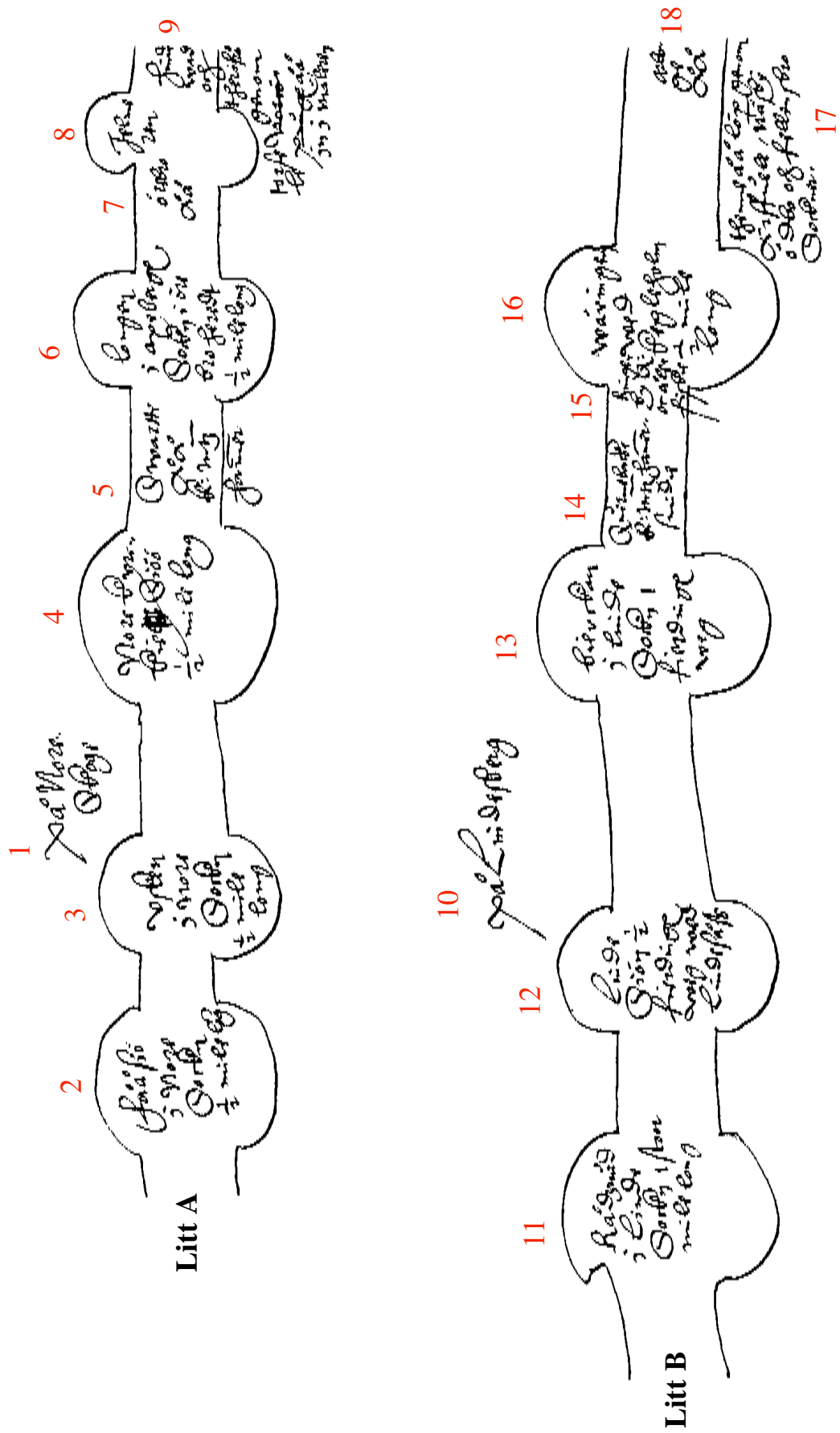
Pa Lindesberg

Rågnid
i Linde
Dorby 1/2
mile long

Linde
Dion $\frac{1}{2}$
firrdinge
weg raad
Lindesåfs

Sammanföring av sidorna 144 och 145.

Tolkade texter från sida 146.

Litt A

1 På Nore-Skoqe	4 Nore Kyrkie Siöö	7 Örebro åå
2 Fååsiö i Nore Sockn 1/2 mile long	5 Swartte åå K:Mtz hammer	8 Jelmeren
3 Vsken i Nore Sockn 1/2 mile long	6 longen i axebergx Sockn i Ore bro heredt 1/2 mile long	9 Hindewad och therifrå genom Noreö-torse ptttx åå in i Maleren

Olikheter i namn och stavningar.

Fååsiö = Fååsjön
Vsken = Usken
Swartte åå = Svartån
axebergx Sockn = Axbergs socken
Jelmeren = Hjälmaren
Hindewad = Hyndevadsström
torsle åå = Torshällåån

Litt B

10 på Lindesberg	13 bierckan i linde Sockn 1 fierdingx weg	16 Wäringen wed Kegelholm 1/2 mile long
11 Rådznad i Linde Sockn 1 stoor mile long	14 Quernebacke K:Mtz hammer-smidie	17 themne åå löper genom Ärtfuele, Näsby Ödbo och fellensbro Sockner.
12 Linde Siön 1/2 fierdingx weg wed Lindesåss	15 Ringeby Q: oc åle-fiskie	18 Arbo-ge åå

Olikheter i namn och stavningar.

Rådznad = Råsvalen
bierckan = Björkasjön
Ringeby Q: = Ringby kvarn
Ärtfuele = Ervalla
fellensbro = Fällingsbro
Arboga åå = Arbogåån
Ödbo = Odeby

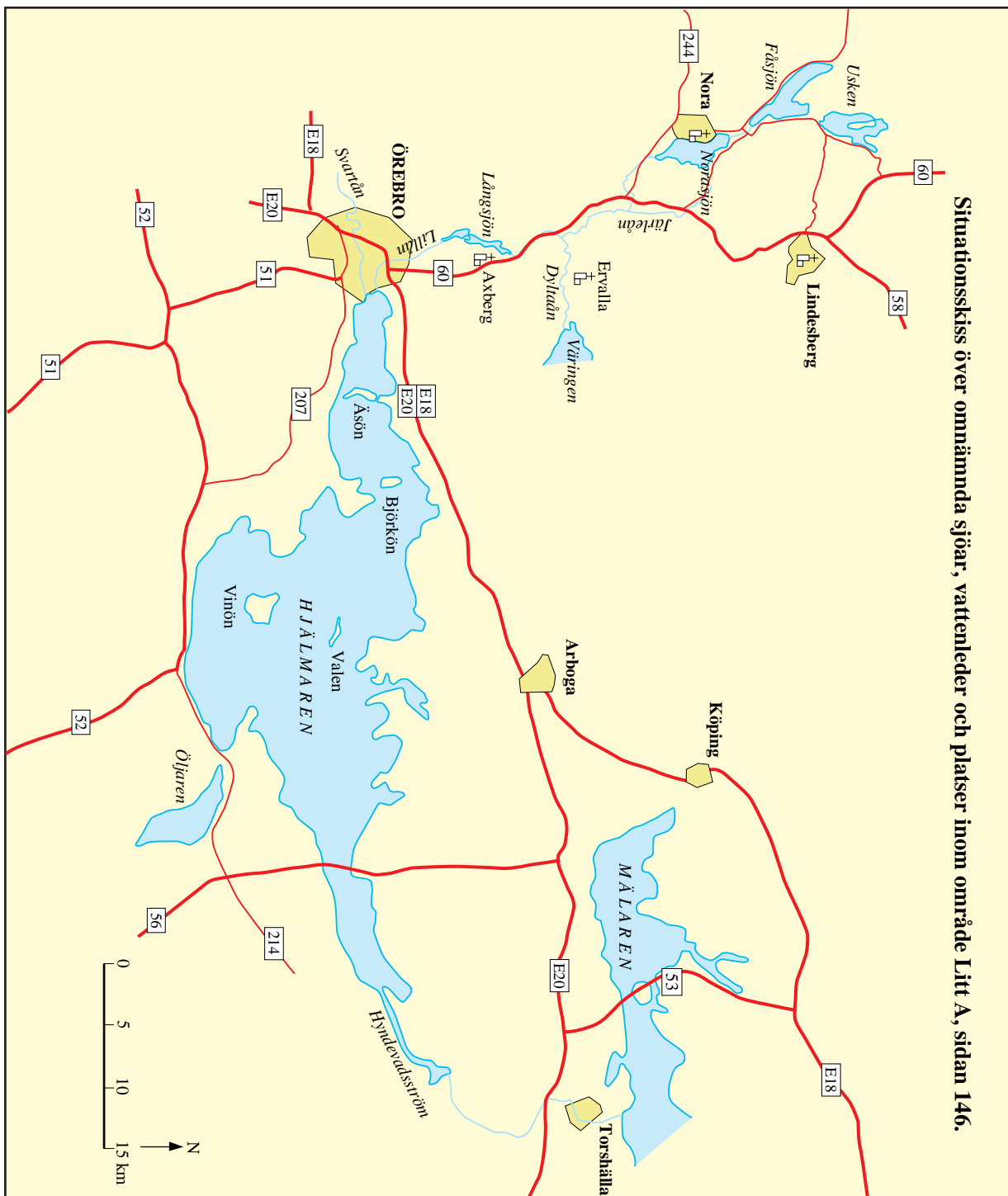
"torsele åå in i Mäleren". Foto: Mårten Sjöbeck år 1940.

Hamnen i Torshälla låg inne i åmynningen där vattnet var tillräckligt djupt för fraktskutor att lägga till och lasta ur. Magasinbyggnaden på bilden är ett gammalt magasin där Bergslagsjärnet lagrades innan det såldes vidare till sörmländska uppköpare.

"Vsken (Usken) i Nore Sockn 1/2 mile long" här sedd från en av Lindesbergs kommun anordnad badplats. Foto: Eliz Lundin, den 21 maj 2000.

Situationskiss över omnämnda sjöar, vattenleder och platser inom område Litt A, sidan 146.

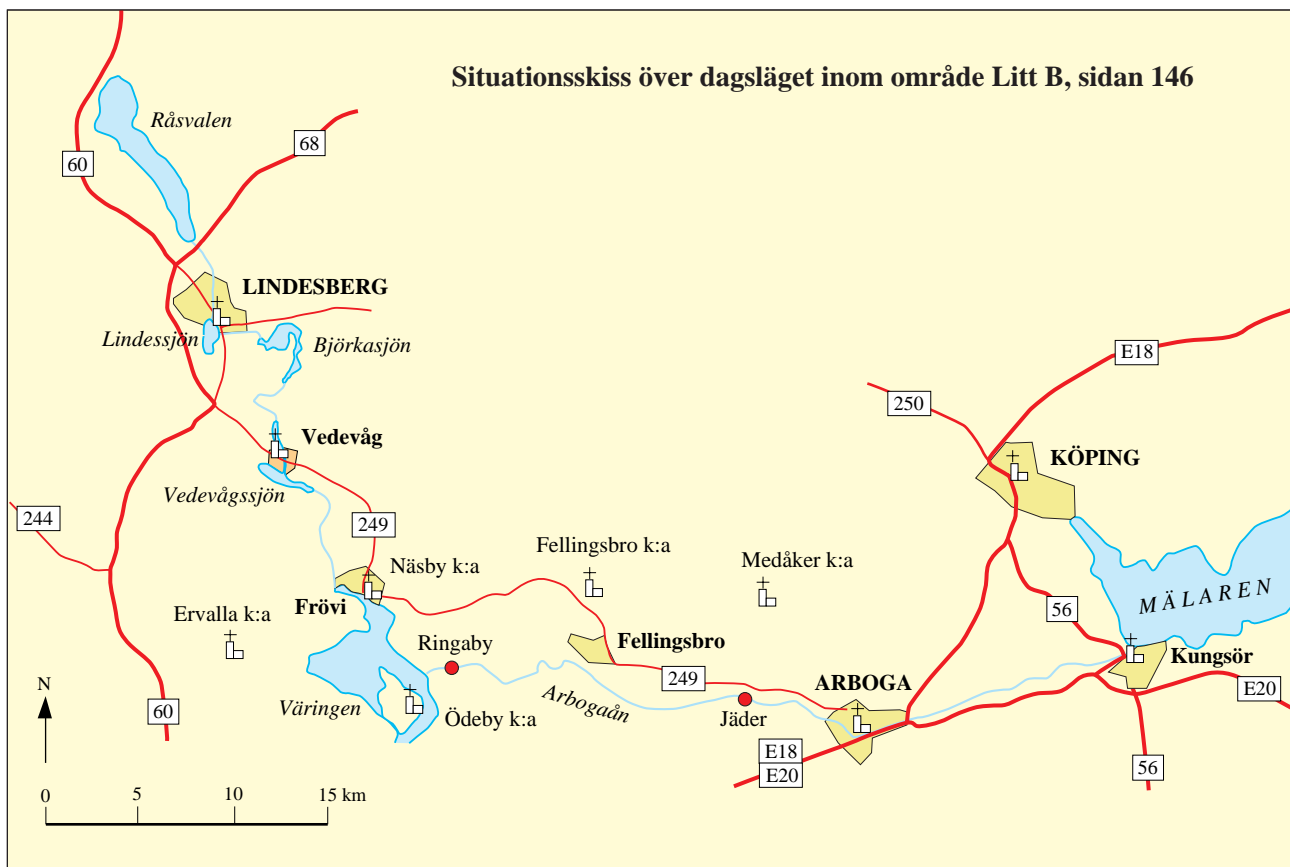

Lindesjön med Lindesberg vid horisonten. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

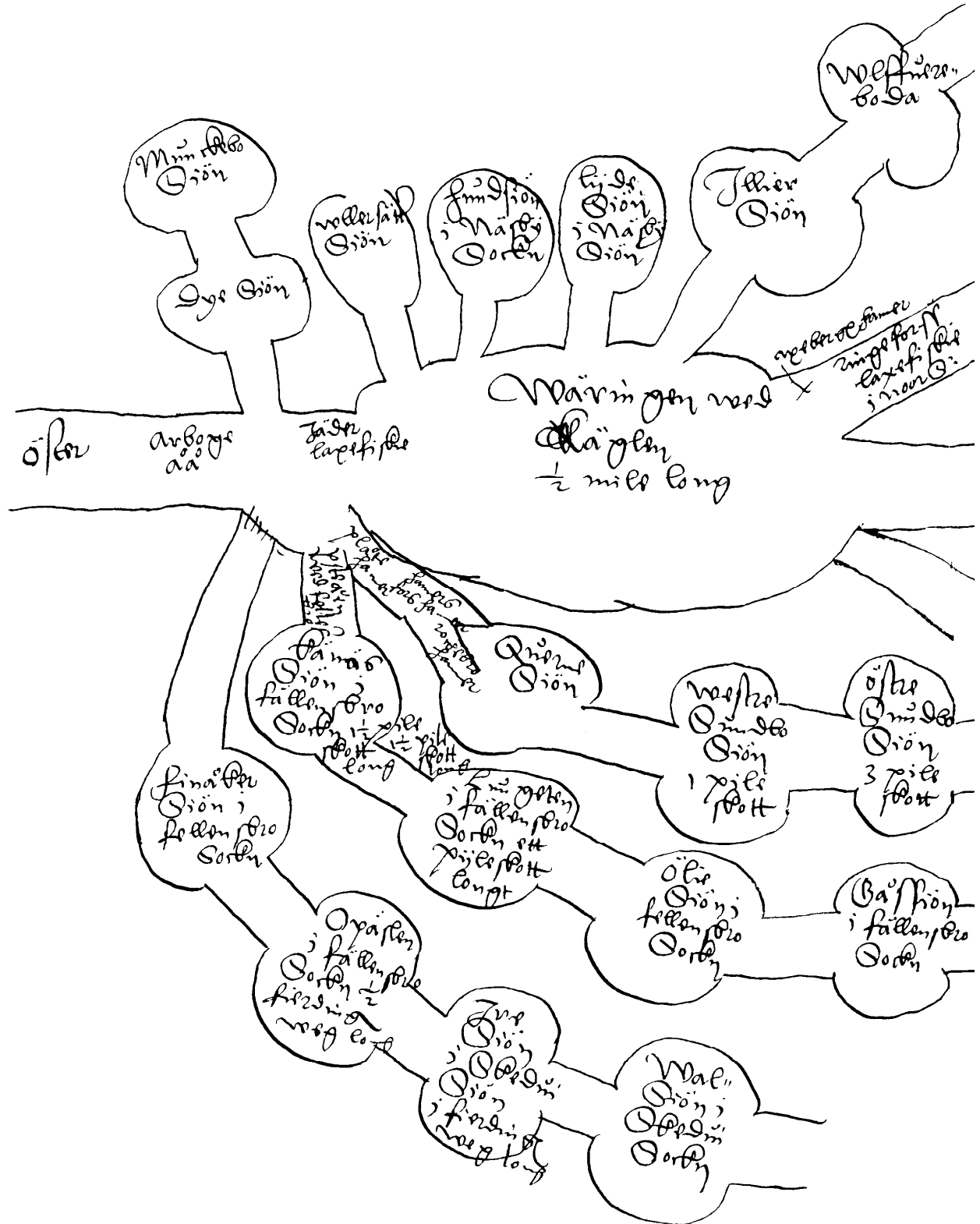

"Ringeby Q: oc ålefiskie". Den gamla kvarnen och fisket har här, som på många andra platser, fått lämna plats åt en kraftanläggning. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Sydspetsen av sjön Råsvalen nära länsväg 68. Stranden är här blockerad för tillträde av flera sommarstugotomter. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Originalsidorna 25 (vänster och höger är blanka).
Från originalsida 26 (vänster).

Från originalsida 26 (höger).

Böder

Björk
Siön
i
Sörby

Siön
i
Noors
i
Lith
Siön

Wijst
i
Noor
Sörby
 $\frac{1}{2}$ mil
long

Ooor
i
Noor
Sörby
i
Noor
mil
long

Toor
i
Noor
Sörby
 $\frac{1}{2}$ mil
long

Sörby
i
Noor
Sörby
 $\frac{1}{2}$ mil
long

Noor
Siön
 $\frac{1}{2}$ mil
Siön

fa
tael
naef
om
waer

Ja
Siön
i
Noor
Sörby
 $\frac{1}{2}$ mil
long

fa
tael
naef
om
waer

Bj
Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Siön
i
Noor
Sörby
Lith
Siön

Sörby
i
Noor
Sörby
 $\frac{1}{2}$ mil
long

Sörby
i
Noor
Sörby
 $\frac{1}{2}$ mil
long

Wijst
Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Björk
i
Lith
Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Barr
bar
fa
tael
naef
om
waer

Li
Siön
 $\frac{1}{2}$ mil
Siön

Kal
Siön
i
Lith
Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Oor
i
Lith
Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Wijst

Soor
Siön

Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Noor
Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Sörby
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Sörby
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

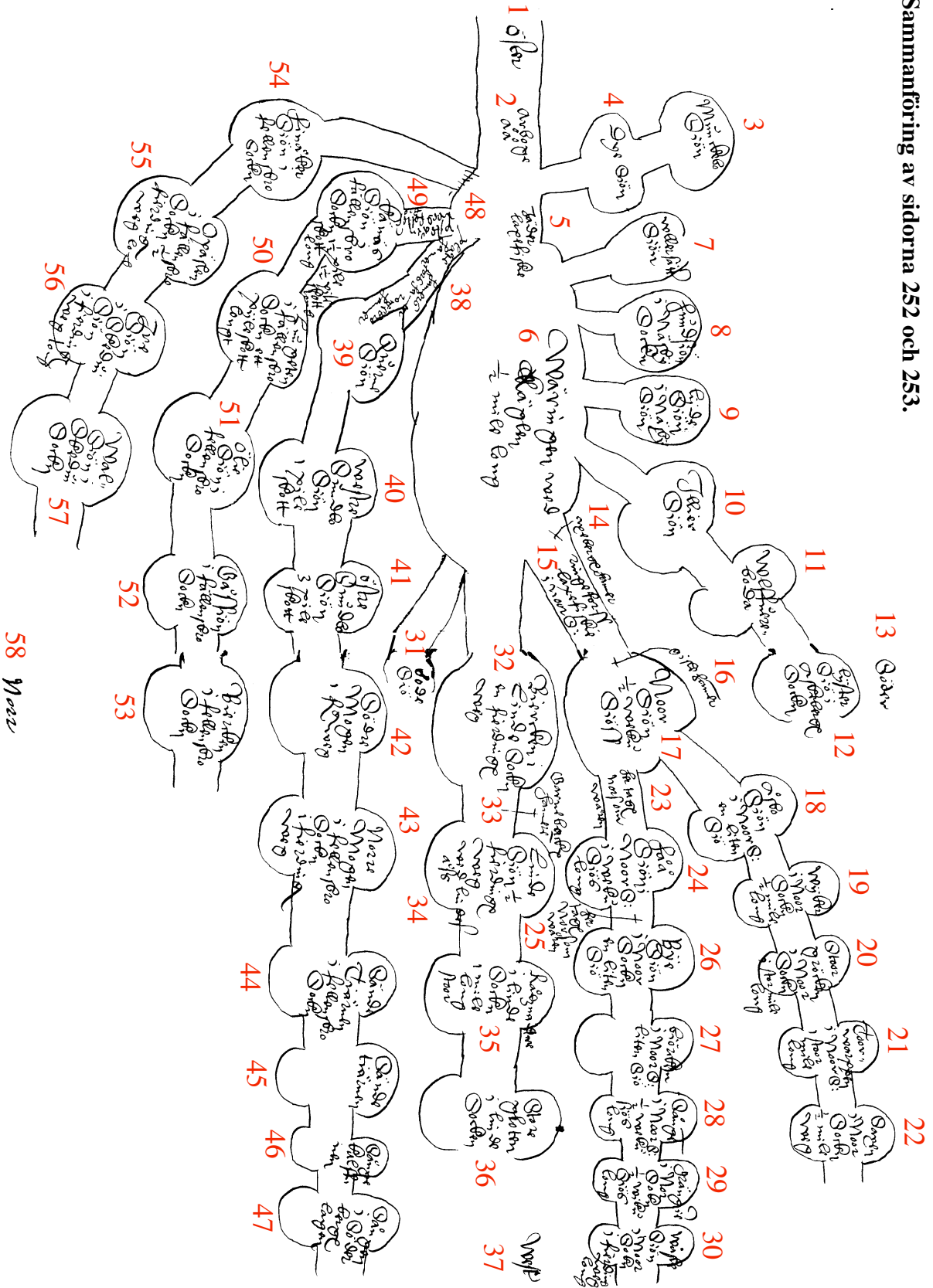
Sörby
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Sörby
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Björk
i
Lith
Siön
i
Noor
Sörby
i
Lith
Siön

Noor

Sammanföring av sidorna 252 och 253.

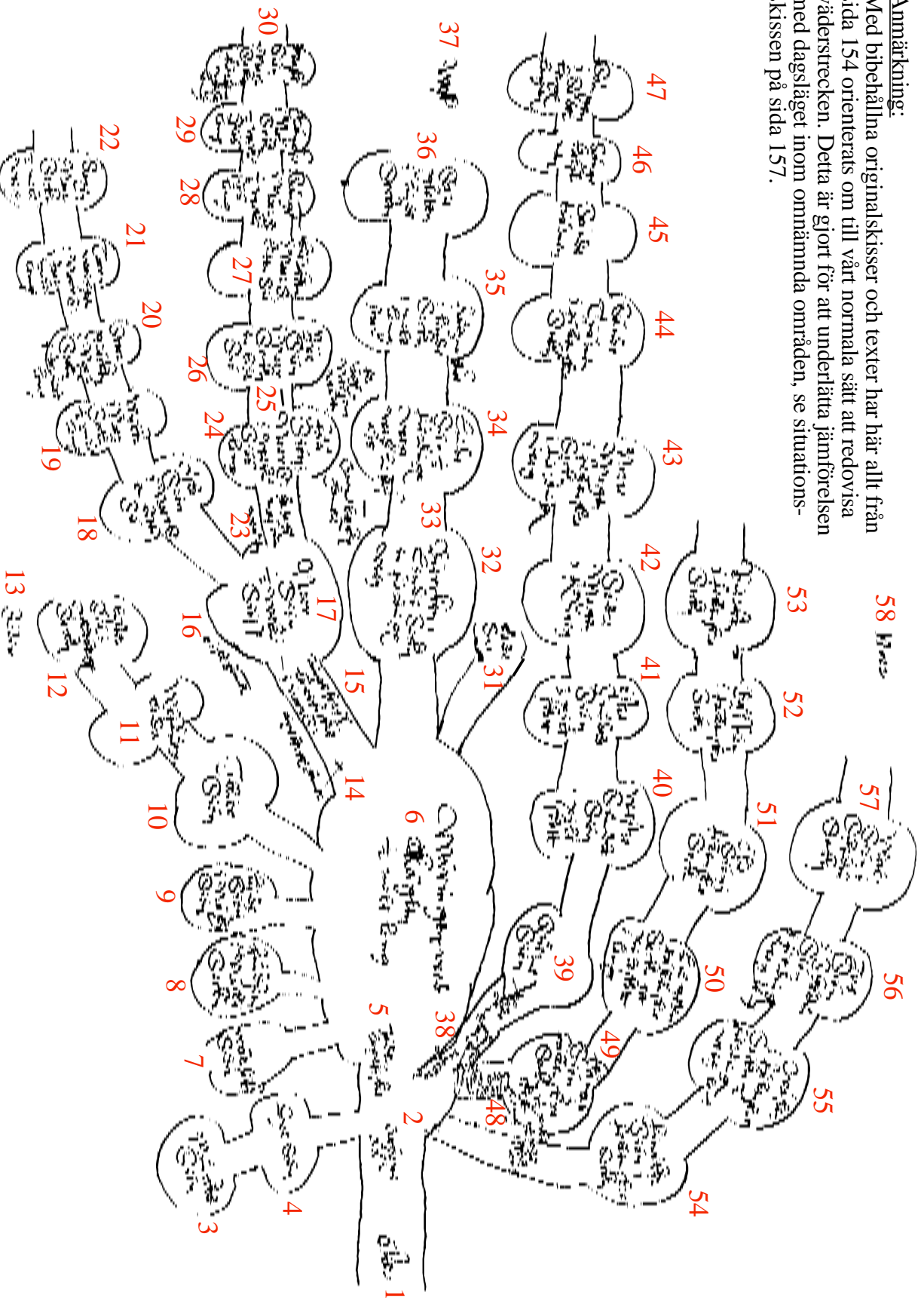
58 Mazz

Tolkade texter från sidan 154.

1 Öster	18 Åsbo	25 her	33 Garnebacke	42 Södre	50 Lungeten
2 Arboge	Siön	tagx	hameren	Mogen	i fällensbro
3 Munckebo Siön	i Noor S:	Nors om	Linde	1 fierdings weg	Siön ett
4 Dye Siön	en liten	wären	Siön 1/2	Norre	pyleskott
5 Jäder	Siö	Bye	fierdingx	Mogen	longt
6 laxefiskie	19 Wjker	Siön	weg	i fellensbro	Ölle
Wärningen wed	i Noor	i Noor	wed lindes	Siön	Siön i
Käglen	Siön	Siön	åss	1 fierdings	i fellensbro
1/2 mile long	1/2 mile	en liten	Rådzuahnen	weg	Siön
7 Vllersätter	long	Siö	i linde	Sände	52 Gåssön
Siön	20 Stoor	biörcken	Siön	Triännen	i fällensbro
8 Hundsiön	gröcken	i Noor S:	1 mile long	i fellensbro	Siön
i Näsby	i Noor	liën Siö	stoor	Siön	i fellensbro
Siön	Siön	Sängen	Store	Sände	Siön
9 lÿde-	1 stoor mile	i Noor S:	gloten	tiännen	54 Finåker
Siön	long	1/2 weku	i linde	Sänge	Siön i
i Näsby	21 Toor-	siös	Siön	Kalff-	Siön i
Siön	warppen	long	Wester	nen	fellensbro
10 Illier	i Noor S:	grängien	pläte hamer	47 Sängen	55 Opäslen
Siön	1 stoor	i Nor	hamers	i Söder-	i fällensbro
11 Viffluere-	mile	Siön	fors hamer	bergx	Siön 1/2
boda	weg	1/2 wiku	rocksbro hamer	lagen	fierdingx
12 lÿster	22 Saxen	Siös	39 Querne	48 Presteaën	56 Ire
Siö i	i N oor	long	Siön	wed fellens	Siön
Åskebergx	Siön	Wäslé	Westre	bro	i Skedui
Siön	1/2 mile	Siön	Sundbo	Känäs	Siön (borde vara Siön)
Siön	long	i Noor	Siön	Siön i	1 fierdingx
13 Söder	23 her tagx	Sokn	1 pile	fallenbro	weg long
14 Axebergx hamer	Nors om	1 fierdingx	skott	Siön 11/2 pile	57 Wal-
15 Ringeforsx	wären	weg long	Ostre	skott long	Siön i
laxefiskie	24 Fåå	Bode	Sundbo	1 1/2 pile	Siön i
i Noor S:	Siön i	Siö	Siön	skott	Siön i
16 gisle hammer	Noor S:Siös	32 Biercken	3 pile	long	Siön
17 Noor	long	i Linde	skott		Siön
Siön		Siön			58 Norr
1/2 weku		weg			
Siös					

Ammärkning:

Med bibehållna originalskitser och texter har här alla från sida 154 orienterats om till vårt normala sätt att redovisa väderstrecken. Detta är gjort för att underlätta jämförelsen med dagsläget inom omnämnda områden, se situations-skissen på sida 157.

Situationskiss över platser, sjöar och vattenleder inom ommärmda områden

Olikheter i namn och stavningar.

- Iyster = Listresjön
- Uffuerbododa = Halvarbosjön
- IllerSjön = Iljansjön
- axebergx hamner = Axbergshammar
- Noor Siön = Norasjön
- Wasle glöten = Vasselstjön
- Store glöten = St. Klöten
- Rådzualen = Råsvälen
- Linde Siön = Lindesjön
- Biercken = Björkasjön
- Bode Siö = Bosjön
- Sände tiemen = Sandtjärnen
- Södre Mogen = Södermogen
- Norre Mogen = Normogen
- Ölie Siön = Ölsjön
- Lungeten = Lunten
- Opäslen = Oppäsen
- Fellensbro = Fellingsbro
- Wÿker = Vikern
- Stoor gröcken = Grecken
- Toorwarppen = Torrvarpen
- Queerne Siön = Kvarnsjön
- Skedui Sockn = Skedvi socken

"Wäringen wed Käglen 1/2 mile long". Här är Wäringen sedd söderut från Näsby kyrka. Bakom de många skymmande öarna döljer sig ett större och öppnare vatten av den stora sjön. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

"Skansen" vid broöverfarten till Jäders bruk, som till stora delar är beläget på en ö i Arbogaån. Ön är till höger i bilden. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Troligen var det här i forsen vid Skansen som det omnämnda "*Jäder laxefiskie*" bedrevs. Forsen på den andra sidan ön gav kraft åt att driva hamrarna i den vapenindustri som statsmakten anlade här år 1551. Denna vapenindustri var den dominerande ända tills tillverkningen på 1600-talet övertogs av Finspångs och Vira bruk. Redan på medeltiden fanns en kvarn på holmen. Ägare var Julita kloster. År 1527 beslagtogs staten området, som då tillfördes kungsgården i Arboga.

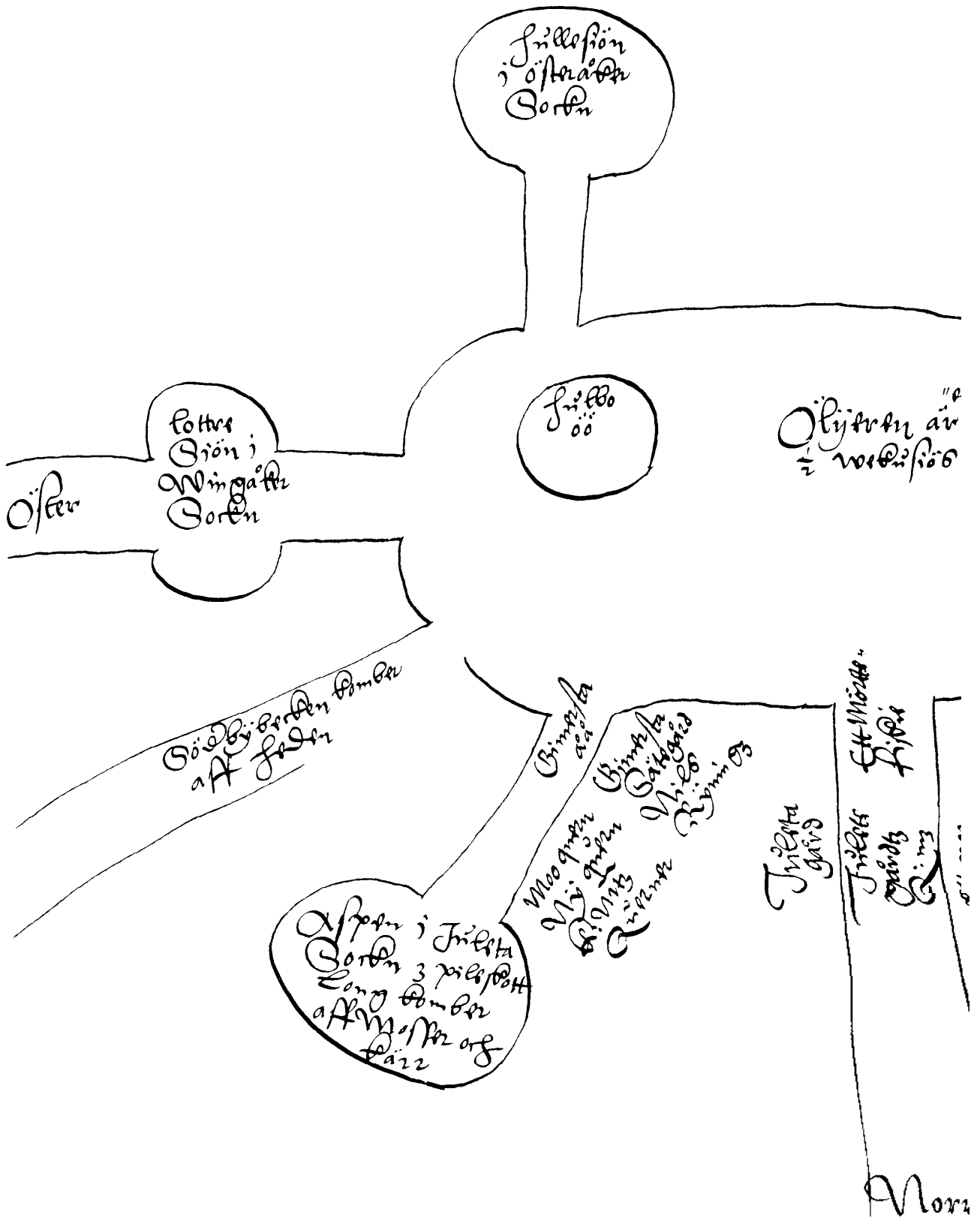
"Noor Siön 1/2 wecuSiöss", dvs Norasjön. Sjön ligger här i ödesmättad väntan på ett oväder, som kom att utlösa en smattrande iskall hagelskur. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

"Toorwarppen i Noor S: 1 stoor mile weg". Ja, nog är Torrvarpen stor. Den består av en nordlig och en sydlig del. Bilden visar den norra delen sedd söderifrån i riktning mot Saxhyttan och till höger bort mot Grythyttan. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Originalsidorna 27-30 (vänster och höger) är blanka.
Från originalsida 31 (vänster).

Göd

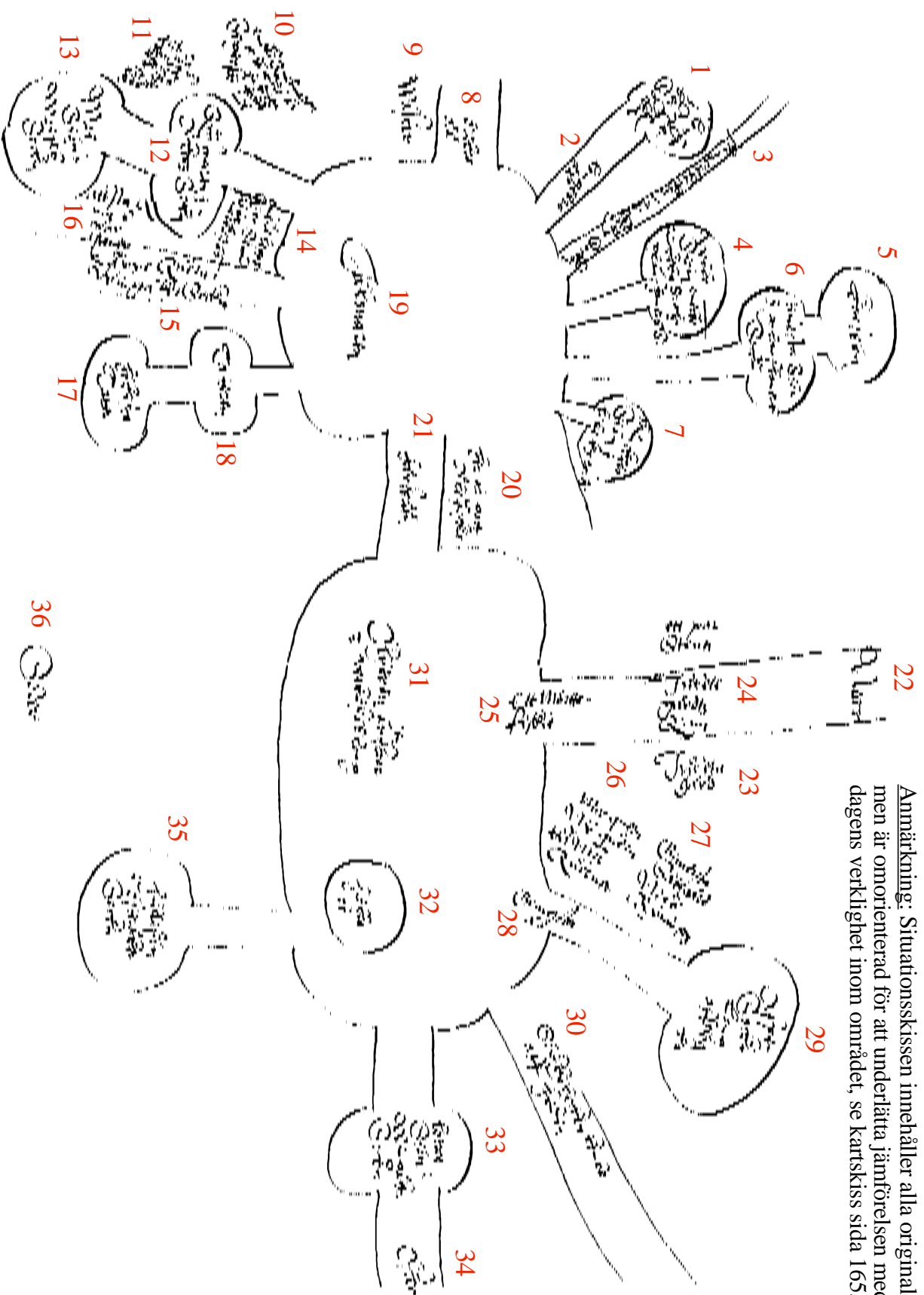

Tolkade texter från sidan 162.

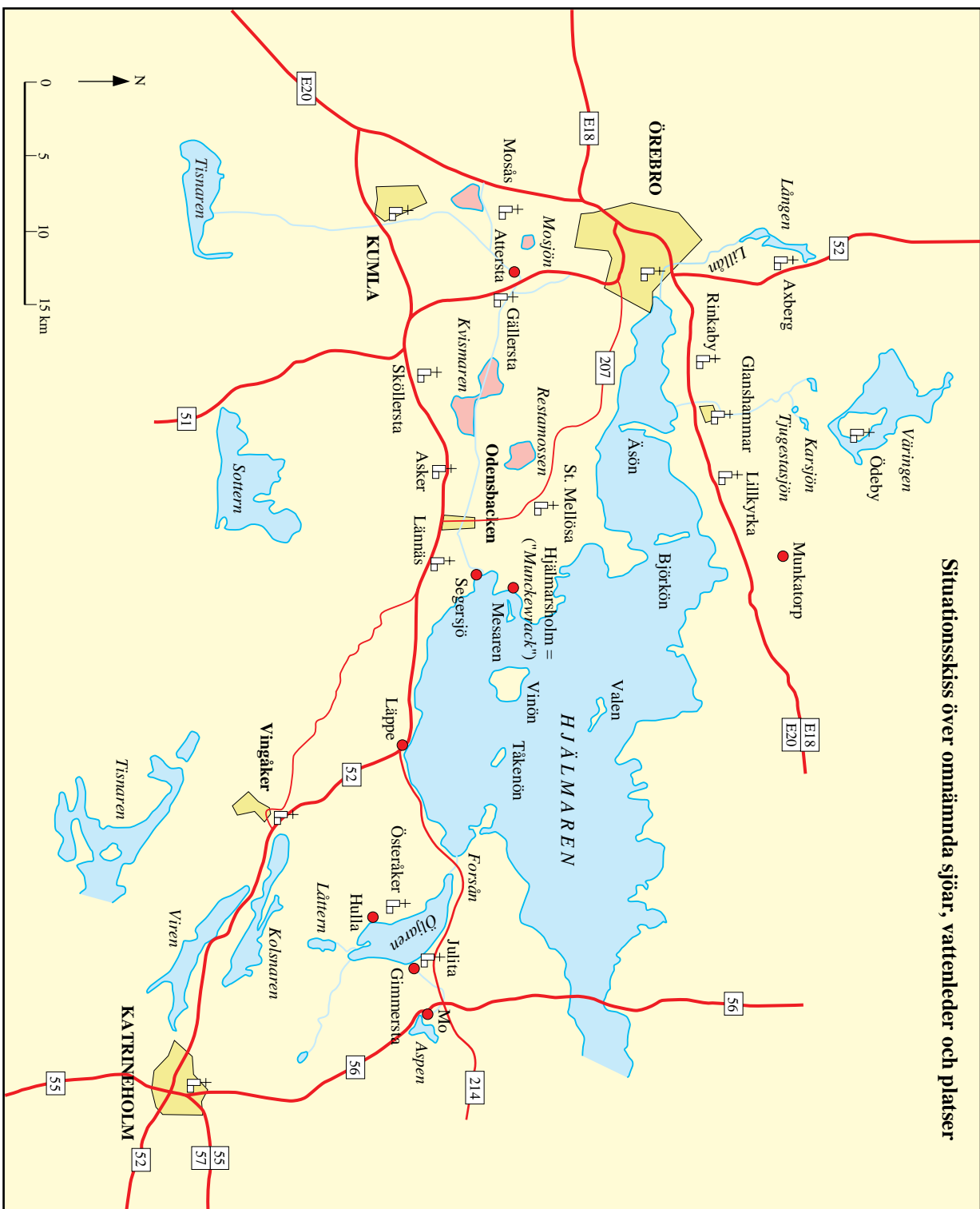
Olikheter i namn och stavningar.

1	longan i Axe- bergx Sockn	11	hyt kan man komme mz båt ifrå Segersjö	23	Juleta gård 24 Julete gårdtz Q: mz ett par Stener	32	Hulbo öö	longan = Lången longebro åå = Lillån
2	longebro åå	12	Quisnaren i Åkers Sockn	24	Julete gårdtz Q: mz ett par Stener	33	lotre Siön i Wingåker Sockn	Örebro åå = Svarån Jälmaren = Hjälmaren Munckebo = Munkaboda
3	skinnerebecken i rinckeby Sockn	13	Moe Siön i Moises Sockn	25	Ett Mörtte- fiske	34	Öster Sockn	tusta Siön = Tjugestasjon Karssjön = Karssjön Moe Siön = Mosjö
4	Vlbo Siön emellen	14	emellen leppe Q: oc Seger- siö är 1 wekusjös	26	Gimersta Sätégård Nils Ryningz	35	Hullestön i Österåker Sockn	Mosjes Sockn = Mosås socken Attersta Q: mz 6 par stener = Attersta kvarnar med 6 par stenar
5	Karssjön	15	Läppe Quern i Wingåker Sockn	27	Moo quern Ny quern K: Mtz Querner	36	Söder Sockn	Fårssåån = Forsån Segersöö = Segersjö Quisnaren = Kvismaren
6	tiusta Siön i glanshamers Sockn	16	Attersta Q: mz 6 par stener	28	Gimersta åå			Julete = Julita lillekyrc: S: = Lillkyrka socken Mörttefiske = Mörtfiske Gimersta = Gimmersta Moo quern = Moo kvarn
7	Munckebo Siön i lillekyrc: S:	17	Hökista Tatter	29	Aspen i Juleta Sockn 3 pileskott Long komber aff Mosser och kärr			lotre Siön = Lättern Hullestön = Hullestasjon (finns inte kvar) Öljeren = Öljaren
8	Örebro åå	18	Tatteren	30	Söderbybecken komber aff heden			1/2 wekusjös long = ca 3,7 km Axbergx Sockn = Axbergs socken
9	Wäster	19	Jälmaren	31	Öljeren är en stoor 1/2 wekusjös long			
10	Segersöö emellen Quisnaren oc sägersjö är en liten halff mil	20	her är got Alefskie					
		21	Fårssåån					
		22	Norr					

Anmärkning: Situationskissen innehåller alla originaldelar men är omorienterad för att underlätta jämförelsen med dagens verklighet inom området, se kartskiss sida 165.

Situationskiss över ommärkta sjöar, vattenleder och platser

Sjön Öljaren från stranden vid Julita gård. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Invid sjöns stränder ligger flera storgårdar med gamla anor. De flesta av dem har en gång tillhört Julita kloster. Det omnämnda herresätet "*Gimersta Sättegård*" var dock i enskild ägo. Gårdens ägare var Nils Ryning. Även släkten Ribbing har innehaft gården.

Attersta kvarn vid Täljeån. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

"*Attersta Q: mz 6 par stener*" står det skrivet på kartskissen sidan 161. Attersta ligger vid Täljeån nära den forna Mosjön dit man på 1500-talet kunde ta sig med båt från Segersjö. Det har allt sedan medeltiden funnits flera kvarnar på rad här utefter ån i Attersta. Det finns fortfarande lämningar av dem bl a delvis inbyggda i uthus. Endast ovanstående kvarnanläggning finns kvar, men den är mycket väl bevarad och som synes skön att skåda.

Gamla båttor som förr var vanliga färdmedel på stora sjöar och på Mälarens vatten. Julita socken, Södermanland. Foto: Mårten Sjöbeck år 1939.

Notbod i Julita socken, Södermanland. Foto: Mårten Sjöbeck år 1939.

Bodar som förråd för fiskedon och materiel för underhåll och reparation av fasta fiskeanläggningar har säkerligen varit tämligen allmänna invid de flesta större insjöar och vattendrag. Namn som Bodarnesjön i Tiveden på gränsen mellan Närke och Västergötland kan snarare tyda på fiskebodan än som på någon typ av fäbodan.

Om tgen lägenheet ved
Sägerfö i Närille ved
Jälmaren, till att vprelle
tger a ftuell.

Sägerfö 2 gårdar, tgen sä 6 arligen 8
xind, Eng till 120 las

Domge fagen ved Sägerfö rent
föo ————— 20 las

Ojer og folmer vnder
Sägerfö

Hasten rent

föo ————— 20 las

Brördan rent

föo ————— 12 las

Rving om för^{ne} 2 öjer är gott fistemat

Jtem gott fistemat vj Sägerfö vjben
og Sägerfö åå

Sägerfö Torv får 4 x^d Eng till 60 las
fakk² og gott fistemat

Jt emellen Sägerfö og Sägerfö Torv
stär ra^d til att rödre åben till $\frac{1}{2}$ last
og demet allt vj ett Brårde

Jt bötberga Eng — 150 las

Tolkad text från sidan 168.

Vm then lägenheet wed
Sägersiö i Närike wed
Jälmare, till att vprette
ther affuell.

Sägersö 2 gårdar, ther säes årligen 8
pund, Eng till 120 las
Konungx hagen wed Sägersiö renter
höö _____ 20 las

Öyer och holmer vnder Sägersö

Hästen renter
höö _____ 20 las
Biörckan renter
höö _____ 12 las
Kring om förne 2 öyer är gott fiskieuatn
Item gott fiskieuatn vdi Sägersö wýken
och Sägersö åå
Sägersö Torp sår 4 skeppund Eng till 60 las
haffwer och gott fiskieuatn
It emellen Sägersö och Sägersö Torp
står råd til att rödie åker till 1/2 lest
och komet allt vdi ett Giärde
It Kötberga Eng _____ 150 las

Olikheter i namn och stavningar.

Sägersiö alt. Sägersö = Segersjö
Jälmare = Hjälmare
renter = räntar
Biörckan = Björkön
öyer = öar
fiskieuatn = fiskevatten
Item = likaså
It = dessutom

Segersjö säteri, Lännäs s:n i Närke. Foto: Märten Sjöbeck år 1931.

Segersjö säteri skänktes år 1278 till biskopsstolen i Strängnäs men återtoggs till Kronan vid reformationen. År 1647 överlämnade drottning Kristina den åtråvärda gården till Lennart Torstensson.

Från originalsida 33 (vänster).
Originalsida 33 (höger är blank).

Mundwrad 3 gård 180 sås $\frac{1}{2}$ last
Eng till 60 last

Ojter og folner vnder
Mundwrad

Mäskaren vnd

Föö ————— 40 last

Yrnäs

Föö ————— 10 last

Wjdsfolner

Föö ————— 12 last

Värms folner

Soofolner

Dalfolner

Föö folner

It är vns Mundwrad 2 stons trä
gårdn Summa till ett år 60 sås

Spamål ————— 12 laster

Eng till ————— 504 last

It är för vns Sägersö, Sägersö Torp
og Mundwrad 2 sås til ett år 60 sås
äng

Tolkad text från sidan 170.

Munckewrack 3 gårdar ther såes 1/2 lest
Eng till, 60 las

Öyer och holmer vnder
Munckewrack

Mäsaren renter

höö _____ 40 las

ÿxnäs

höö _____ 10 las

Wydeholmen

höö _____ 12 las

Pärune holmen

Soolholmen

Kalffholmen

Hööholmen

It är wed Munckewrack 2 sköne trä-
gårdar,

Summa till ett års Säde

Spannemål _____ 12 lester

Eng till _____ 504 las

It står her wed Sägersö, Sägersöö Torp
och Munckewrack råd til att rödie merer
äng

Olikheter i namn och stavningar.

Munckewrack = Munkevrak = Hjälmarsholm
såes = sås
Öyer = öar
vnder = under
Mäsaren = Mesaren

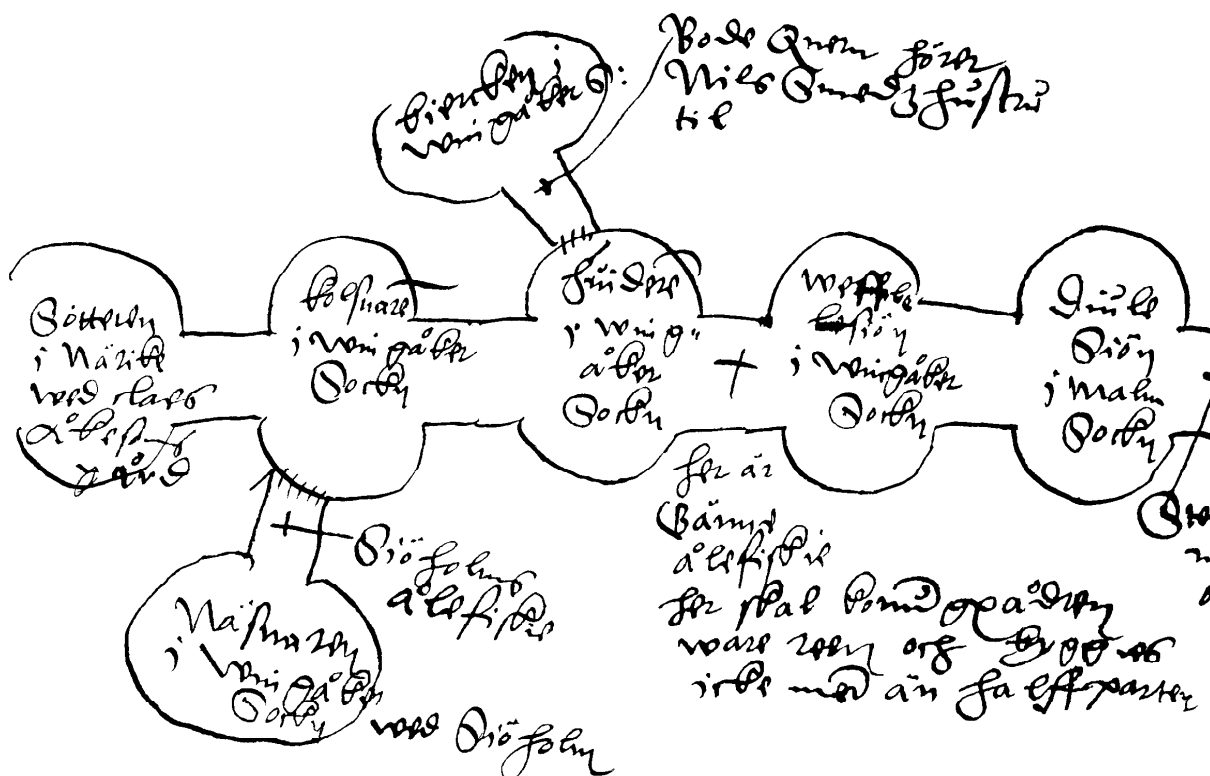
Det forna "Munckewrack", som i dag heter Hjälmarsholm, är ett strandnära, vackert beläget hemman, vilket tydligt framgår av ovanstående flygfoto exponerat år 1946.

Foto: Örebro läns museum.

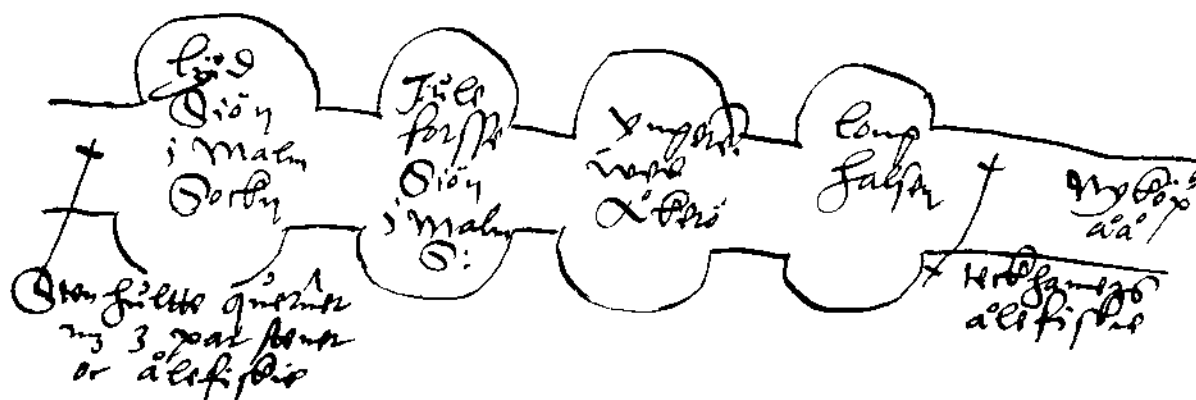
I Gustavs Löws beskrivning av den historiska utvecklingen i Stora Mellösa socken, Närke, framgår, att gården Segersjö, allt från hertig Karls dagar och framåt, lade beslag på såväl flera gårdar som öar i Hjälmaren. Munkevrak miste då bli ön Mesaren. På 1630-talet uppstod därför flera hårda tvister om äganderätter.

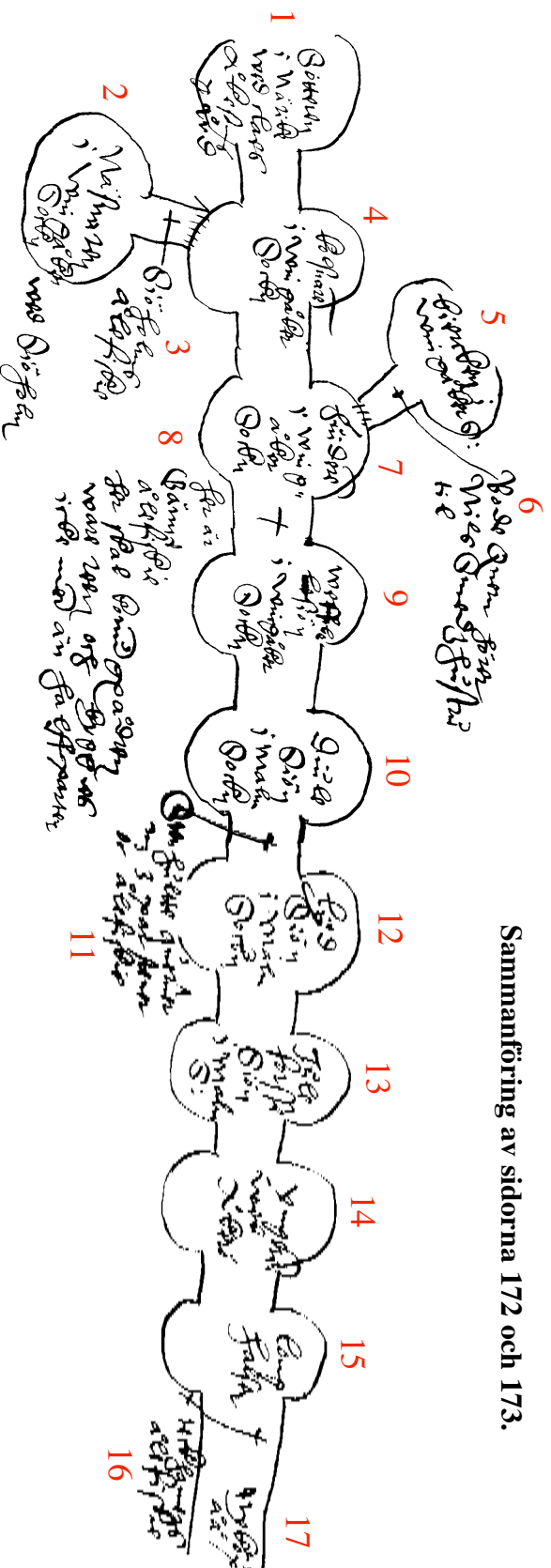
Gården "Munckewrack" med nio personer paraderande framför manbyggnaden år 1913. En av männen har en cykel, vilket på den här tiden fortfarande var en modernitet. De äldsta personerna lär varit födda före år 1850. Foto: Örebro läns museum.

Från originalsida 34 (höger).

Sammanföring av sidorna 172 och 173.

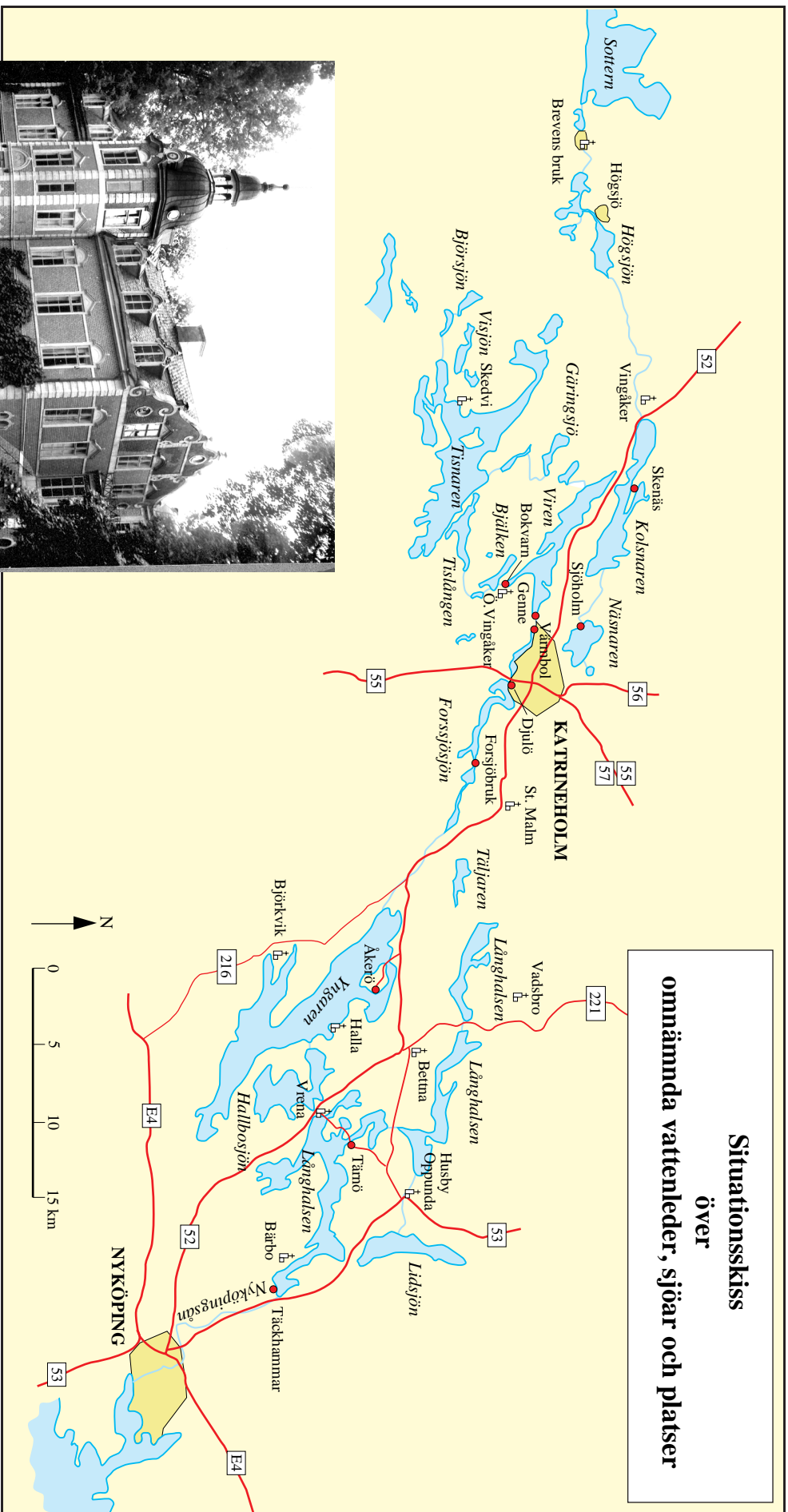

Tolkade texter.

1	Sotteren i Närke wed claes Åkesons gård	6	Bode Quern hörer Nils Smedz hustru till	9	Wessle-lesjön i Wingåker Sockn	13	Jule forsse i Malm S: Yngeren wed Åkerö
2	Näsnaren i Wingåker Sockn wed Stöholm	7	Huideren i Wingåker Sockn	10	Djule i Malm Sockn	14	Yngeren wed Åkerö
3	Stöholm älefiskie	8	Gänne älefiskie	11	Stenhulte querner mz 3 par stener oc älefiskie	15	long halsen
4	Kolsnaren i Wingåker Sockn		her skal Konungxådren ware reen och bygges icke merer än halfparten	12	lyd i Malm Sockn	16	teckhamners älefiskie
5	biercken i Wingåker s:					17	Nyköpings åå

Olikheter i namn och stavningar.

Sotteren = Sottern
Huideren = Viren
Biercken = Bjälken
Bode Quern = Bokvarn
Gänne = Genne
WessleSjön = troligen DuveholmsSjön
DjuleSjön = DjulöSjön
teckhamer = Täckhammar

Sjöholm i Ö Vingåkers s.n, Södermanland. Gården var ett säteri redan på 1400-talet och ägdes då av släkten Ulf. Foto: Mårten Sjöbeck år 1939.

Den urgamla körvägen från fastlandet via en vägbank över till ön Åkerö i sjön Yngaren. Vägbanken byggdes på 1750-talet. Ön var redan under medeltiden säte för en betydande herrgård.
Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Åkerö slottsbyggnad uppförd år 1757 av C.G. Tessin efter ritningar av Carl Hårleman ligger vackert belägen invid stranden till sjön Yngaren.

Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Bebyggelsen på Åkerö är känd sedan slutet av 1200-talet. Den nuvarande slottsliknande byggnaden uppfördes under åren 1752-57 på platsen där "det stora fladdermusfästet" legat, dvs den gamla nedslitna stenborgen. Här finns stamträdet till Åkeröäpplet. På sidorna 82, 363 och 368 omnämns "*Fru Anna på Åkerö*" som ägare av fiske i Södermanland och gårdar i Värmland. Kvinnan var dotter till riksmarsken Svante Sture, ägare till Läckö slott i Västergötland. Hon var sedan år 1569 gift med riksrådet Hogenskild Bielke. Både hennes fader och make blev avrättade. Fadern år 1567 vid Sturemorden och maken avrättades år 1605 för högförräderi.

Del av Forssjösjön vid Forssjö bruk. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

"Bode Quern hörer Nils Smedz hustru til". Boda kvarn också kallad Bokvarn i Ö. Vingåkers socken, Södermanland. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

På sidan 296 står Nils Smed noterad som fogde i Aspehammar, Värmland. Kvarnen är nyligen totalrestaurerad och satt i funktionsdugligt skick av hembygdens folk. En tavla är uppsatt med en förteckning över årtal och namnen på de olika ägarna som drivit kvarnen sedan 1600-talet. Stor blev därför förvåningen hos hembygdsföreningens representanter när jag visade dem att kvarnen är geografiskt lokaliserad och redovisad med ägarens namn redan på 1550-talet. Detta blev ett ytterligare sorgligt bevis på hur okänd vår första detaljredovisning av förhållandena i vårt land är.

Item tötet andre åfers Qade
Wijugamter 4 gård 3 R. my of en sk
gård, tfer säas 1 last Eng till 120 lab
Feste folken ————— 40 lab för

Qvante gård Timas säa 4 p 3 Eng till 80 lab
Qvanta tötet andre års säas
Qvanta ————— 16 p 3
Eng till ————— 240 lab

In stads för vrad Wijugamter Råd
till att röditt med Eng
Qvanta tötet Eng bändes
fastas bedant
För ————— 744 lab

In en liten fast vrad sig i en affiner
för sägs för ligg en den sig sig sig
Qvanta tötet man den den med säat
iför vrad sig sig sig sig sig sig sig sig
Larsson sin Qvanta gård samt of tötet tötet
tötet gård, tfer om tötet samt sig
fast R. ut tötet sig sig sig sig
Lörstads 3 gård
Qvanta tötet en gård fast varit gamelt
tötet tötet tötet
Lörstads 2 gård, Dalt 2 gård, vrad
en gård

Tolkade texter från sidan 178.

Item thet andre åhrs Såde
Wynhamer 4 gårdar 3 K: mtz och en skatte
gård, ther såes 1 lest Eng till 120 las
Hestholmen————— 40 las höö
Skattegård Tunäs såå 4 skeppund Eng til 80 las
Summa thz andre års säde
Spannmål————— 16 skeppund
Eng till————— 240 las
It ståår her wed Wynhamer Råd
till att rödie merer Eng
Summa på then Eng bönderne
haffue bekänt
höö————— 744 las
It en liten halff wekusiös ~~ifra~~ åffuen
för sägersöö ligger en skön fiskiesjö heter
Quisnaren tyt man kan komme mz bååt
~~fra~~ vp mz Sägersjö åå, ther haffwer Jören
Larsson sin Sättegård Hamer och tagx ther
store gädder, Ther om kring samme Siö
haffwer K: mt tesse h: n: h godz
Köpstade 3 gårdar
Quinnestade en gård hafwer warit gammelt
~~frälse~~ heradzäte
Kalstade 2 gårdar, Dalen 2 gårdar, Wråen
en gård

Olikheter i namn och stavningar.

Item = vidare, dessutom
Wynhamer = Vinhammar
såes = sås
haffue = hava
åffuen = ovan
sägersöö = Segersjö
Quisnaren = Kvismaren
tagx = tages
Köpstade = Köpsta
Quinnestade = Kvinnersta
Hamer = Hammar
Karlstade = Karlsta
Wråen = Vrana
h: n: h = hans nåd höghets

Under åren 1877 -87 sänktes Hjälmaren ca 2 meter. I samband därmed avtappades också sjöarna Kvismaren och Mosjön. Detta var för sin tid Europas största avvattningsföretag som gav ca 30 000 hektar åkerjord och betesmark. Täljeån, som genomkorsat området kanaliserades och går i dag till stora delar under namnet Kvismare kanal.

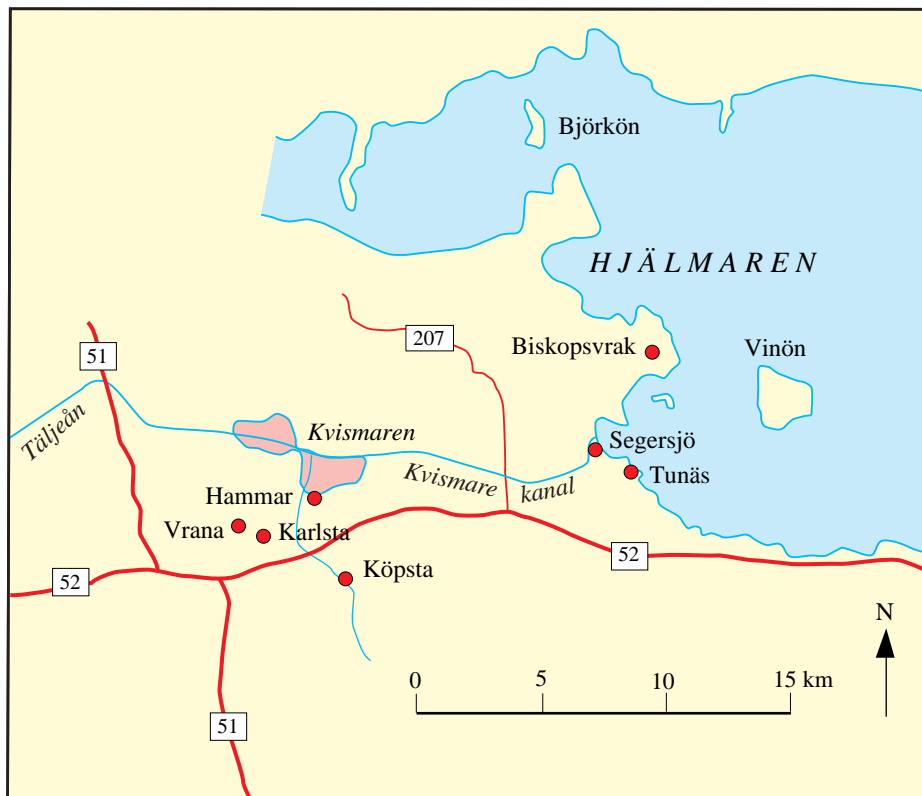

Täljeån flyter här fram invid Segersjö innan den rinner ut i Hjälmaren. Säteribygnaden tittar fram ur trädningen på kullen till höger i bilden. Bild av huvudbyggnaden finns på sidan 169. Foto:Eliz Lundin, september 1999.

Resterna av den avvattnade sjön Kvismaren norr om gården Hammar kan i dag till stora delar utnyttjas till betesmark. Genom området flyter en å i syd-nordlig riktning med anslutning till Kvismare kanal. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Situationsskiss över på sidan 178 beskrivet område.

"Köpstade 3 gårdar" sägs i texten tillhöra Kungl. Maj:t. Byn Köpstad ligger fortfarande kvar på platsen, som en sammanhållen isolerad klunga hus. Bilden visar ett av de kvarvarande äldsta husen. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

En gård i Myrby som ligger ut med ån

Den ligger vid Vägersjö En Eld och faste
skog är ~~en~~ ^{en} fiendings väg long of $\frac{1}{2}$
fiendings väg bred

Den är för gott Målets

Se vid för ^{ne} Årsted som man
brude till Öjre og Solner

Wijnöön s R. m. Landboor

Jivalen rent — 20 last föö

Stora Tordnöön

Lilla Tordnöön

Wärsby öön

} som ni brude vid
Julets,

Tolkade texter från sida 182.

En gård i Myreby som ligger vtt med åen

It ligger vnder Sägersöo En Eke och Hasle
skog är En fierdingx weg long och 1/2
fierdingx weg bred

It är her gott Mulbete

Her vnder för^{ne} Affwell kan man
bruke tesse Öyer och Holme

Wynöön 5 K: mtz landboor

Hwalen renter ————— 20 las höö

Store Tocknöön

Lille Tocknöön

Wäsbyöön

som nu brukes vnder
Julete.

Olikheter i namn och stavningar.

Myreby = Mörby
Sägersöo = Segersjö
för^{ne} = förut nämnda
Wynöön = Vinön
Hwalen = Valen
Tocknöön = Tåkenön
Wäsbyöön = Väsboön

Situationskiss över namngivna öar och platser.

Hampetorps färjläge är ett attraktivt rastställe och platsen för överfart från fastlandet till den omtalade Vinön. Här gick den gamla vinterleden från Hjälmarens södra strand över till Götlunda på nordsidan. Bilden visar hur den gula färjan rundar den vänstra närliggande ön på sin färd bort mot Vinön. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

Rautalett zodiac

Åkerbo Jeredtt

Des Goga		Bofattt bönder. ——— 37	
		bi: u: Landbor ——— 7	
		bi: bi Landbor ——— 7	
		frelst Landbor ——— 7	
Döyung G:		Bofattt bönder. ——— 47	
		bi: u: Landbor ——— 18	
		bi: bi Landbor ——— 5	
		frelst Landbor ——— 10	
Vastun G:		Bofatte bönder ——— 20	
		bi: bi Landbor ——— 7	
		Sorpar ——— 12	
Dionystog G:		Bofattt bönder ——— 38	
		bi: u: Landbor ——— 23	
		bi: bi Landbor ——— 3	
		frelst Landbor ——— 14	
Summa			
		Bofattt bönder ——— 147	} 235
		bi: u: Landbor ——— 47	
		bi: bi ? ——— 12	
		frelst L: ——— 26	
		Sorpar ——— 12	

Mantalett wdj Åkebo Heredtt

Bro Sogn	}	Schattebönder	37	
		Kong: m: Landbor	2	
		Kyrkie Landbor	2	
		Frelse Landbor	2	
Kiöpfungz S:	}	Schatte bönder	47	
		K: m: Landbor	18	
		Kyrkie Landbor	5	
		Frelse Landbor	10	
Malma S:	}	Schatte Lönder	20	
		Kyrkie Landbor	2	
		Torpere	12	
Biörnskog S	}	Schatte bönder	38	
		K: m: Landbo	23	
		Kyrkie Landbor	3	
		Frelese Landbor	14	
Summa				
		Schatte bönder	142	}
		K m: Landb:	43	
		Kyrkie L:	12	
		Frelese L:	26	
		Torpere	12	
			235	

Förkortningar och olikheter i namn och stavningar.

Kiöpfung = Köping
 Biörnskog S: = Björskogs socken
 Socken = Sokn
 S: = socken
 L: = Landbor
 Kong: m: = Konglig Maj:t
 K: m: = Konglig Maj:t

Anmärkning:

En okänd skribent har här utfört en redovisning av antalet Skattebönder, Kungl Maj:ts landbor, Kyrkans landbor och Frälse landbor inom Åkebo härad och Västra Rekarne (sidan 186). Handstilen är mycket personlig. En egenhet hos skribenten är att han skriver accenten (¸) helt omvänd. Observera att han också skrivit **L** istället för **b** i ordet "Skatte Lönder i Malma socken".

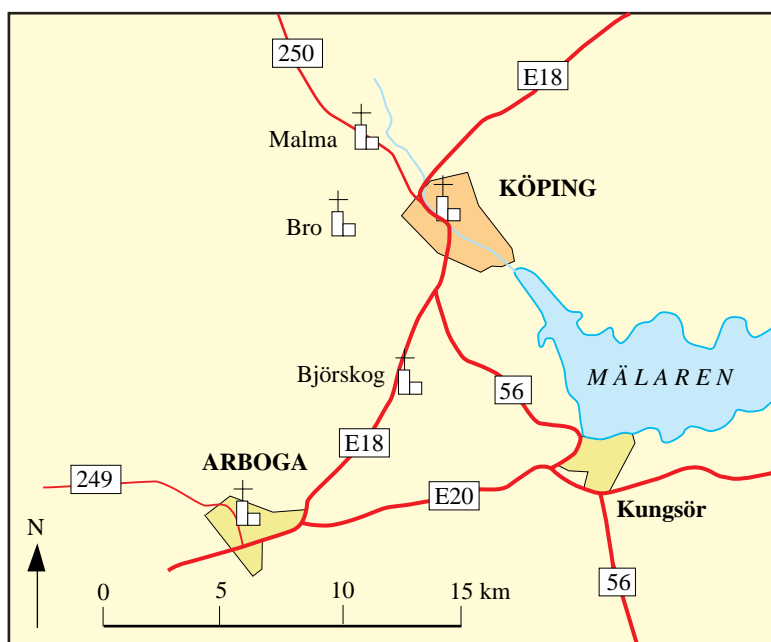
Skatte bönder = privata hemmansägare, som erlade skatt till kronan enligt storleken av heman-talet (mantalet).

Landbor = personer som med nyttjanderätt brukade hemman ägda av Kungl maj:t, kyrkan eller ståndsperson. Den årliga avgiften betalade landborna genom arbete dvs dagsverken åt markägaren eller in natura.

Frelese Landbor = Landbor, som med arrenderätt brukade av frälseadeln ägda hemman. Arrendet betalades med dagsverken eller in natura.

Torpere = Person som röjt mark och byggt sig hus på allmänning eller inom privatägt område. Markägaren fick ersättning genom antal överenskomna årliga dagsverken eller in natura.

Situationsskiss över läget av kyrkor inom omnämnda socknar.

Vesue Kelerne

Första §:	}	Statts bönder — 40
		Ö. u. Landb. — 4
		Ö. u. Landb. — 2
		frelse Landb. — 10
Andra §:	}	Statts bönder — 14
		Ö. u. L. — 9
		Ö. u. L. — 3
		frelse L. — 4
Tredje §:	}	Statts bönder — 23
		Ö. u. L. — 7
		Ö. u. L. — 1
		frelse L. — 11
Fjärde §:	}	Statts bönder — 17
		Ö. u. L. — 3
		Ö. u. L. — 1
		frelse L. — 8
Samman		
		Statts bönder — 89
		Ö. u. Landb. — 18
		Ö. u. Landb. — 6
		frelse Landb. — 33
Samman		
— 146		

Westre Rekerne

Torpa S:	Skattebönder ————— 40 Kong: m: Landbor ——— 4 Kyrkie Landbor ——— 2 Frelse Landbor ——— 10	40
Liesta S:	Schatte bönder ——— 14 K: m: L: ————— 9 Kyrkie L: ————— 2 Frelse L: ————— 4	14
Öya S	Skatthe bönder ——— 23 K: m: L: ————— 2 Kyrkie L: ————— 1 Frelse L: ————— 11	23
Westermo S	Schatte bönde ——— 12 Kong: m: L: ————— 3 Kyrkie L: ————— 1 Frelse L: ————— 14	
	Summa Skatte bönder ——— 89 K: m: Landb: ——— 18 Kyrkie Landb: ——— Frelse Landb: ——— 33 Summa ——— 146	6

Olikheter i namn och stavningar.

Westre Rekerne = Västra Rekarne
 Öya S: = Öja socken
 Liesta S: = Lista socken

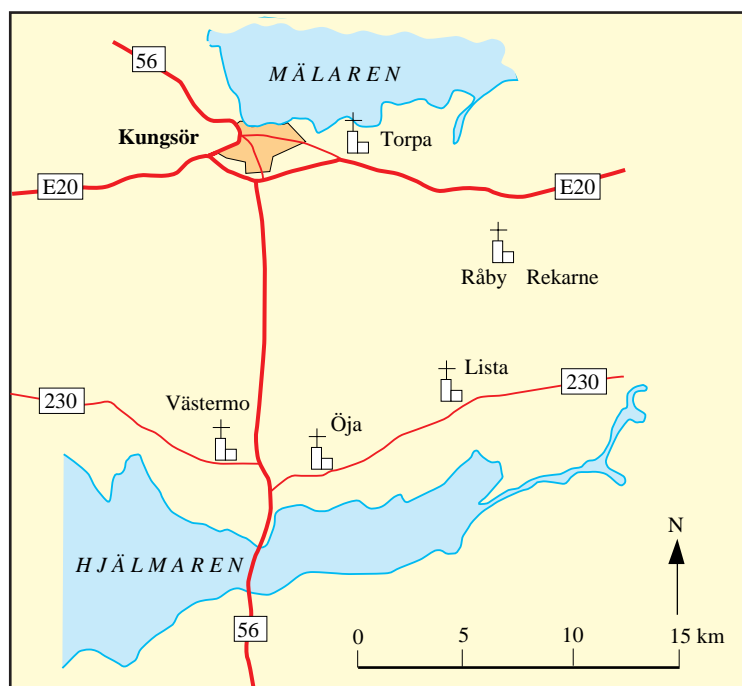
Bokstäverna S och k i ordet Skattebönder skrivs här på tre olika sätt.

Skatte

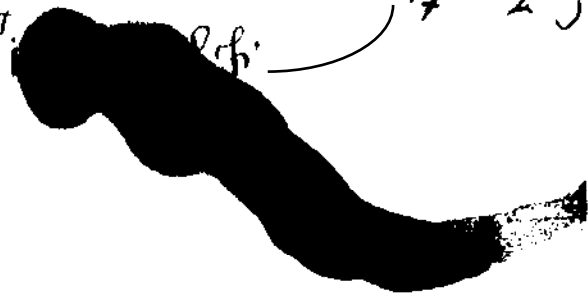
Kskatte

S'katte

Situationskiss över läget av kyrkor inom omnämnda socknar.

Hummavinn
Hjätte bändr — 731
Hj. u. Landb — 61
Hj. h. Landb — 18
Hj. l. Landb — 59
Korpar — 12
Summa — 781
Paffa utgjordt

Hjätte Dagsvård — 1190 $\frac{1}{2}$
Hj. h. u. Landb. — 558
Hj. h. h. Landbomst — 108
Hj. Korparum — 56
Summa — 1700 $\frac{1}{2}$ R.

Från originalsida 38 (höger).
Originalsida 38 (vänster) är blank.

Christi färd äre för länets
och Ståtholms län
här färdigt i minn
Axel Carlsson och
här Binge Nils Christ och Westin de Stad

här Örnatts } Örnatts län
Ostis } Örnatts län
här } Örnatts län
Ostis } Örnatts län
här } Örnatts län
Ostis } Örnatts län

här O:O: } Örnatts län
Wagn: } Örnatts län
Mör: } Örnatts län
här } Örnatts län
Ostis } Örnatts län

Tesse häreder äre förläntte
vdi Stäckholms län

Karl Håldgersson Kinden
Axel Ericksson Ydre
Her Birge Nilsson Tiust och Westeruike Stad

Anm: Östergötland

Läckö län

Her Swante Skånungx heredt
Sture Kinde
Åss och
Wiste hereder
Her Göstaff Olsson len

Anm: Västergötland

Hölbo h:

Trosa
Wagnh: Sockner
Her S: S: Mörcköö

Anm: Södermanland

Nils Kru??? Westerliungs Sockner
Höle

Olikheter i namn och stavningar.

Tiust = Tjust
Westeruike Stad = Västerviks stad
Läckö län = Läckö län
Hölbo h: = Hölbo härad
Mörcköö = Mörkö
Her S: S: = Herr Svante Sture
h: = härad

Herr Svante Stures residens i Läckö slott, Västergötland.

Foto: Eliz Lundin, juli år 1990.

Från originalsida 39 (höger).
Originalsida 39 (vänster) är blank.

Bergslagen oc Dalelagen

Tolkad text.

Bergslagen oc Dalelagen

Anmärkning:
Något innehåll under denna rubrik finns inte redovisat.

Från originalsida 43 (höger).
Originalsidorna 40-42 (vänster och höger) är blanka.
Originalsida 45 (vänster) är blank.

Ostergötland

Simon Larsson Tesse Örgö löpe ett vord fellsäa
i mörda 0. Jymingen är 2 vord fellsäa long og en
vord fellsäa bred, ligge smolt trest
og fane i den de färdt
Empten en liten fjo
Bingneren en liten fjo
Strälängen $\frac{1}{2}$ vord fellsäa lång

Tesse Estner og äar löpe
in i Bladstön
A. R. Roop En äa som löp ett vord forby tfor
h. mt faks² Quern og Jacob tfor
2 miöl Quern i ett fuff Jt
Manvitz fane fmed en Miöl Quern
Jt Ong fette

+ A. Ansonj
fellsäa 00th i
Brodo färdt
Jt en äa som löp om fellsäa tfor
faks h. mt en Tage Quern og en
Miöl Quern vord finspång, og löp
ett i daderen i Rysinge 00th.
Sadan löp daderen ett vord stofffall
in i gladm tfor är gott fiplo.
Jt Wislinge äan löp aff 2 Örgö
i Rysinge 00th bentmed fult stön

Tolkad text från sidan 192.

Östergötland

Simon Larsson	Tesse Siöger löpe vtt wed Helle åå
i ringerås S:	ÿxningen är 2 wikusiös Long och en wekusiös bred, ligger emellen Tiust och Hammerkinde häredt Empten en liten siö Biugneren en liten siö Strålången 1/2 wekusiös lång
Aff Rogxen	Tesse Elffuer och åår löpe in i Gladhsiön En åå som löper vtt wed forsbÿ ther K: mt hafwer 2 Querner och Jacob turson 2 miölQuerner i ett huss Mauritz Hamersmed en Miöl Quern It Orgehÿtte
+ Aff Ansiön i Hellesta Sockn i Brobo häred	It+ en åå som löper vm Hellesta ther hafÿwer K: mt en Såge Quern och en Miöll Quern wed finspång, och löper vt i Dåderen i Rÿsinge Sockn. Seden löper Dåderen vtt wed skafftefall in i gladen ther är gott fiskie It Wistningx åån löper aff 2 Siöger i Risinge Sockn benemdh Hultsiön

Olikheter i namn och stavningar.

Tesse = dessa
Siöger = sjöar
Helle åå = Hellaån
ringerås S: = Ringarum socken
Tiust = Tjust
Empten = Ämten
Biugneren = Byngaren
Strolången = Strålången
Elffuer och åår = Älvar och åar
Gladhsiön = Glan
forsbÿ = Forsby
miölQuerner = mjölkvarnar
Dåderen = Doverten
Rÿsinge Sockn = Risinge socken
gladen = Glan
benemdh = benämnd

*"Biugneren en liten siö".
Byngaren har åförbindelse
med både Strolången
och Yxningen.*

Foto: Eliz Lundin, september år
2000.

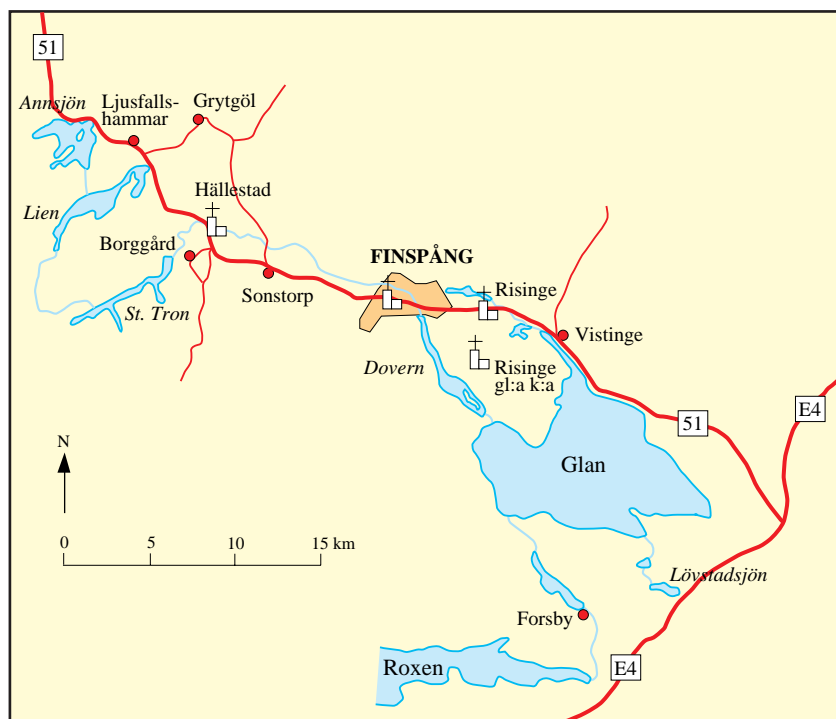
*De omtalade mjölkvarnarna i
Forsby är borta och ersatta av
en kraftanläggning.*

Foto: Eliz Lundin, september år 2000.

*De återstående resterna av kvarnanläggningarna i Forsby syns i den
bortre strandbanken. Foto: Eliz Lundin, september år 2000.*

Situationsskisser över på sidan 192 omnämnda sjöar, vattendrag och platser.

Från originalsida 44 (vänster).

fäden
Γ i lille runcken
Vtaff leffzsta Siön löp en beck;
Store Runcken ther aff löp seden en
beck; glad ther Knut Person hafwer
en Miöll Quern

Tolkad text.

seden
Γ i lille runcken

Vtaff leffzsta Siön löper en beck i
store Runcken ther Γ aff löper seden en
beck i glad ther Knut Person hafwer en
Miöll Quern.

Olikheter i namn och stavningar.

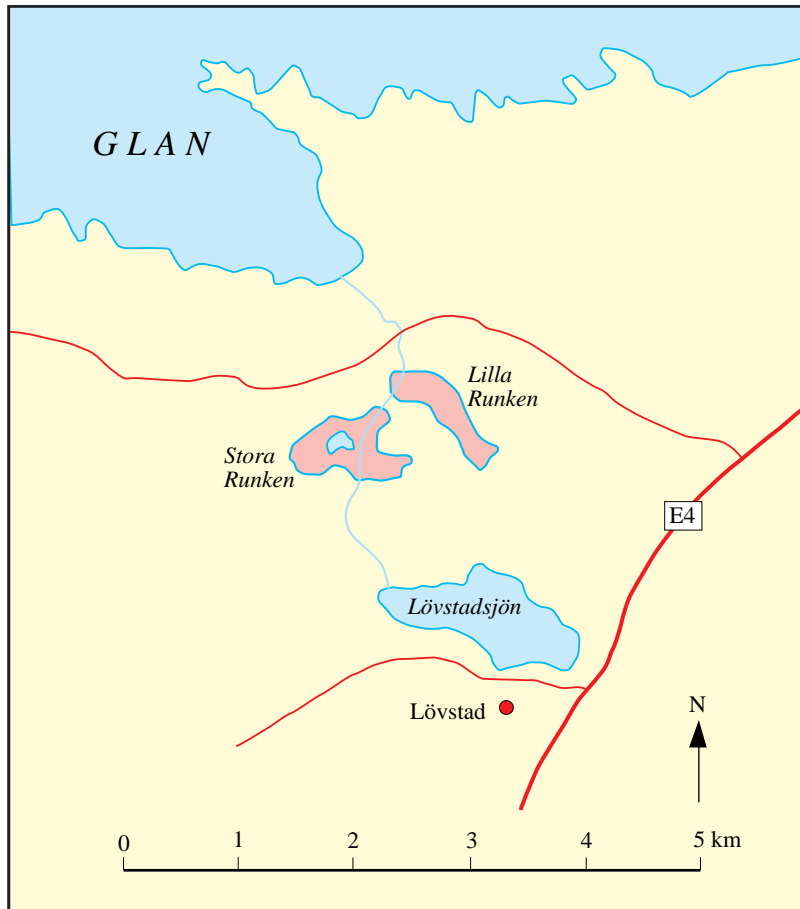
seden = sedan
Runcken = Runken
leffzsta Siön = Lövstadsjön
beck = bäck
glad = Glan
Miöll Quern = mjölkvarn

Västra delen av sjön Stora Runken. Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

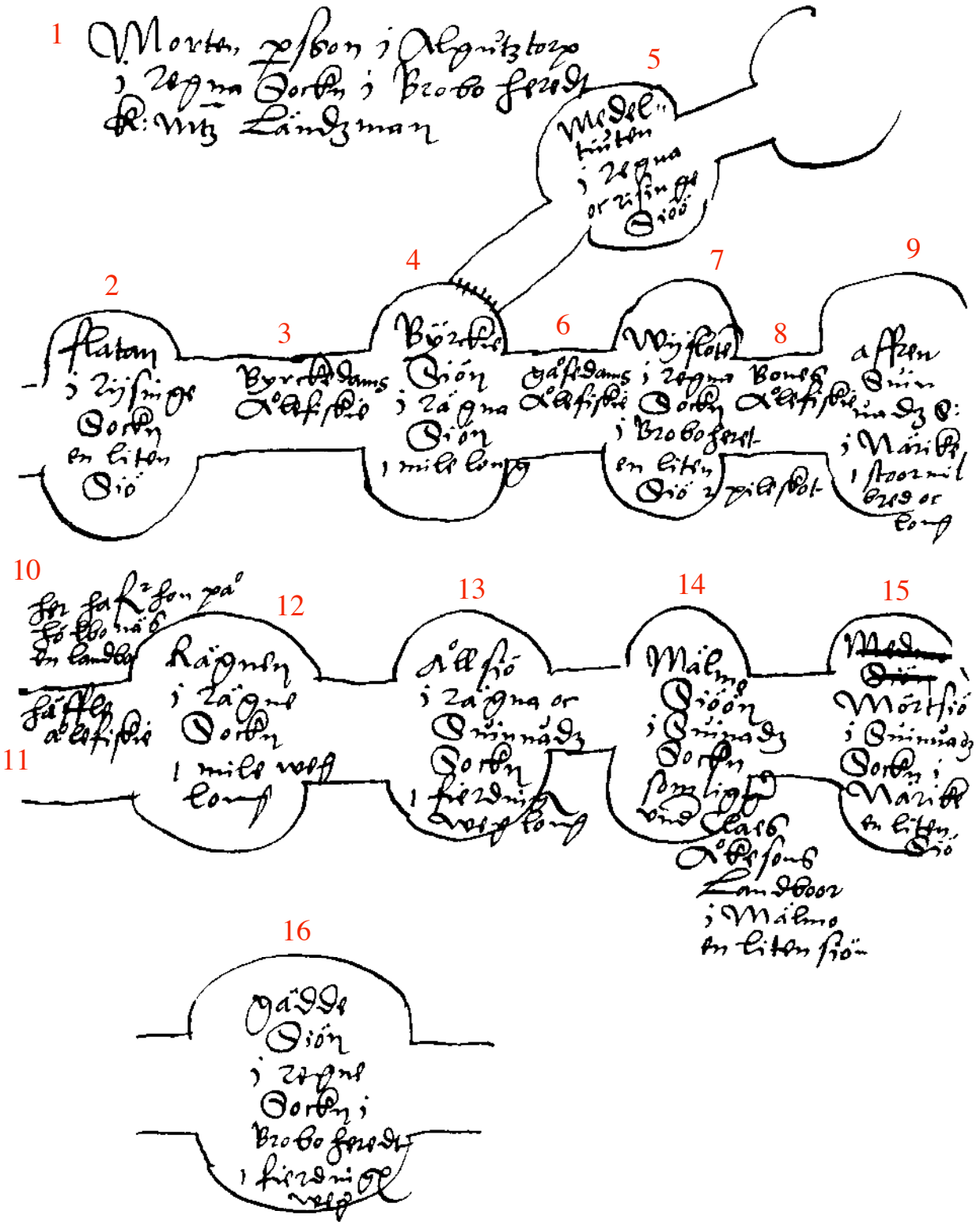
Både Stora och Lilla Runken kan snart inte längre betraktas som sjöar, då de i dag är kärlika med mycket små öppna vatten bakom yviga skärmar av vildvuxna och svårgenomträngliga träd- och buskridåer.

Situationsskiss över omnämnda sjöar och vattendrag.

"leffzsta Siön", dvs Lövstadsjön. Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

Lövstadsjön ligger nära nedanför det högt över den lilla sjön belägna Lövstad slott. Sjön blir allt mindre genom den kraftiga igenväxningen den är utsatt för. Detta gäller i ännu högre grad de andra två närliggande sjöarna Stora och Lilla Runken.

Tolkade texter från sidan 198.

1 Morten persson i Algutztorp i regna Socken i Brobo heredt K: mtz Ländzman	6 gåsedams ålefiskie	12 Räggen i rägne Sockn 1 mile weg long	15 Medmo Siön Mörtsiö i Suinuadz Sockn i Närke en liten Siö
2 Flatan i rýsinge Sockn en liten Siö	7 Wýfloten i regna Sockn i Brobo heredt en liten Siö 2 pileskot	13 Ållsiö i rägna oc Suinuadz Sockn 1 fierdings weg long	16 gädde Siön i regne Sockn i Brobo heredt 1 fierdingx weg
3 Byrckedams ålefiskie	8 Bones ålefiskie	14 Mälme Siöön i Suinadz Sockn som ligger vnder Claes Åkesons Landboor i Mälmo en liten siö	
4 Byrckie Siön i rägna Siön 1 mile long	9 affren Suin uadz S: i Närke 1 stoor mil bred oc long		
5 Medel- tiuten i regna oc risinge Siöö	10 her hafwer hon på Hölbönäs en landbo		
	11 Häffle ålefiskie		

Olikheter i namn och stavningar.

Flatan = Flaten
 Byrckie Siön = Björken
 Räggen = Regnaren
 Medeltiuten = Mellanjuten
 Wýflotten = Viflotten
 affren = Avern
 Ållsiö = Ålsjön
 Mälme Siön = Storsjön
 Suinuadz S: = Svennevads socken

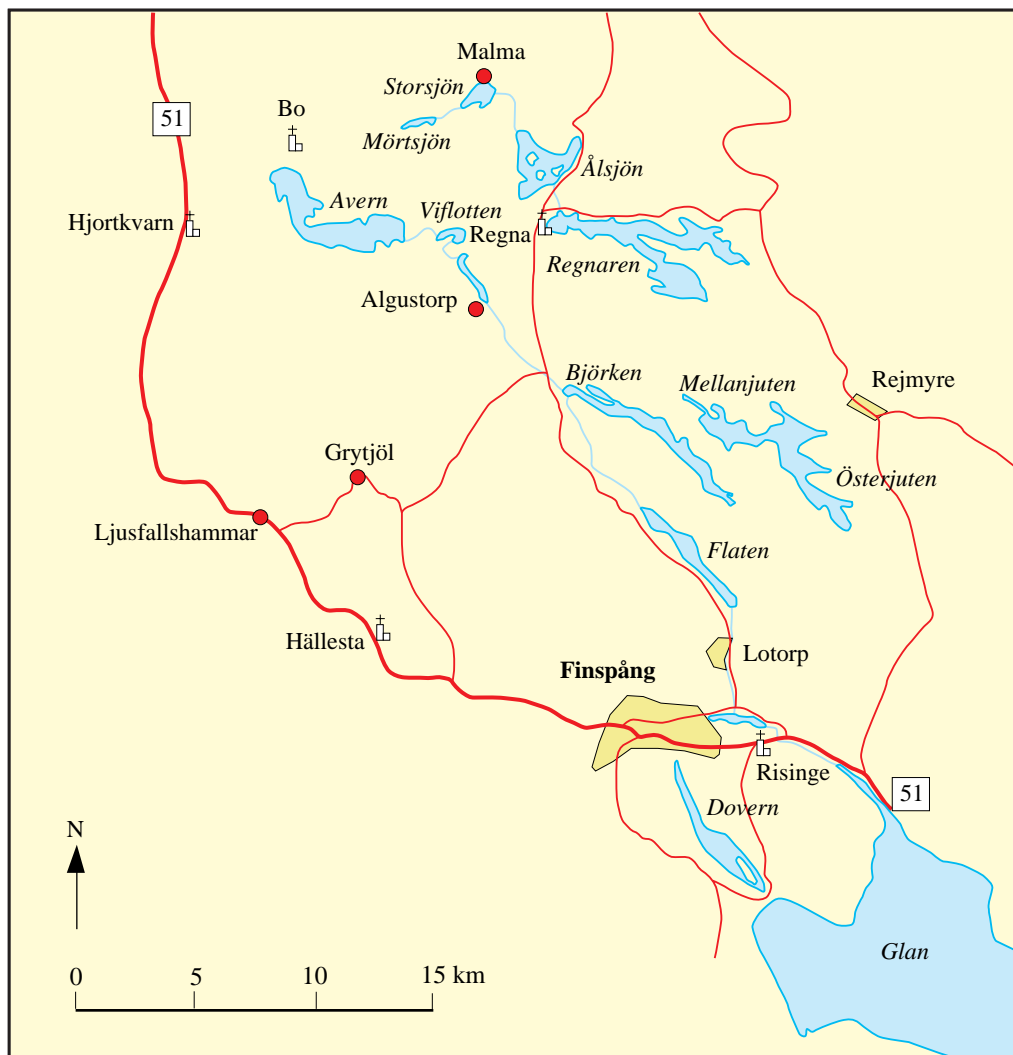

"Morten person i Algutztorp i regna Socken i Brobo heredt K: mtz Ländzman" var bosatt här på 1550-talet. I dag förefaller platsen något avlägsen eftersom vi utgår från vägar och järnvägar som kommunikationsleder och inte från dåtidens naturliga färdleder som var vattendragen. Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

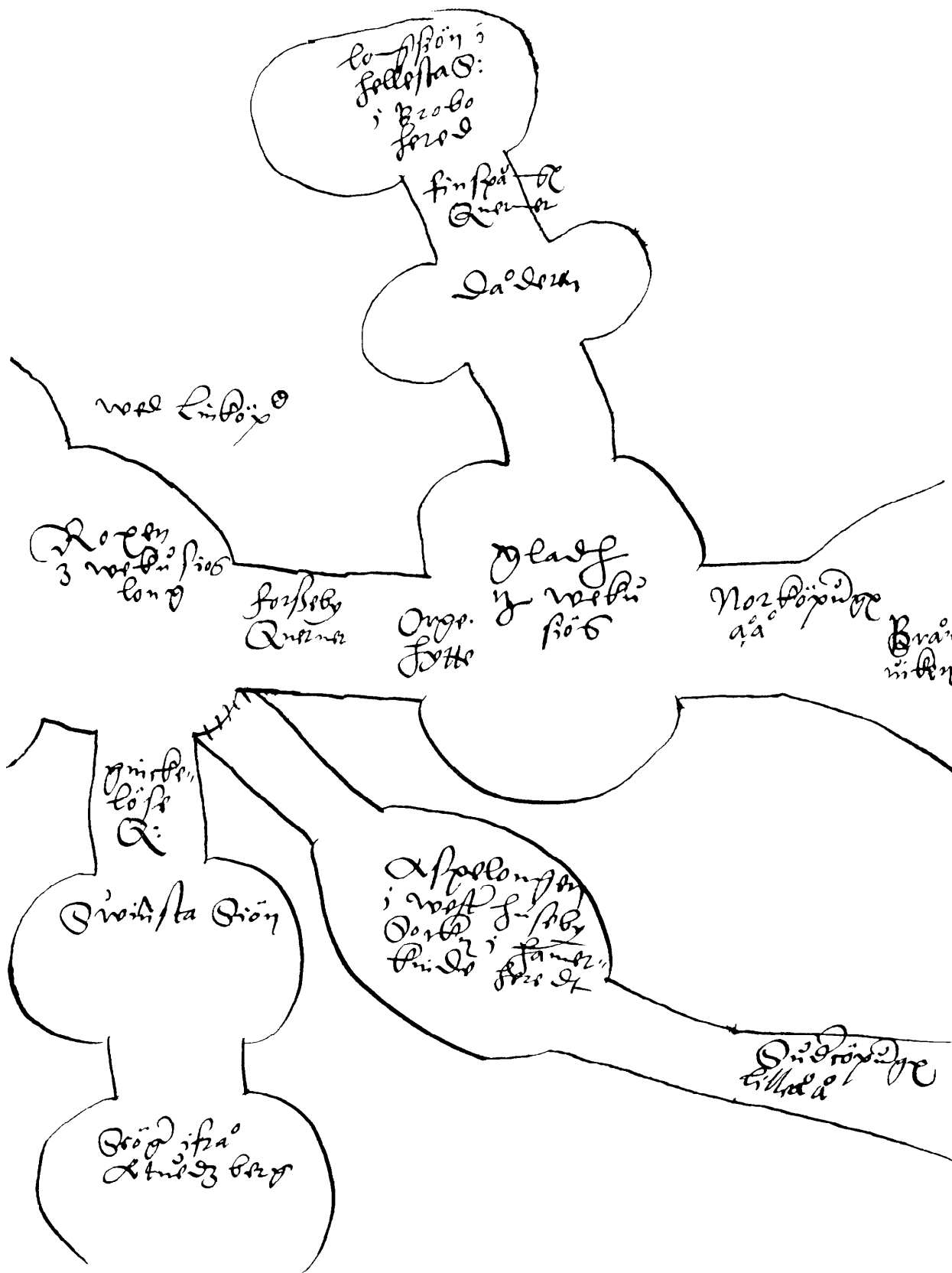
*"affren Suinuadz S: i Närke 1 stor mil bred oc long".
Tolkning: Avern Svennevads socken i Närke 1 mil bred och lång.
Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.*

Situationsskiss över på sidan 198 omnämnda sjöar, vattendrag och platser.

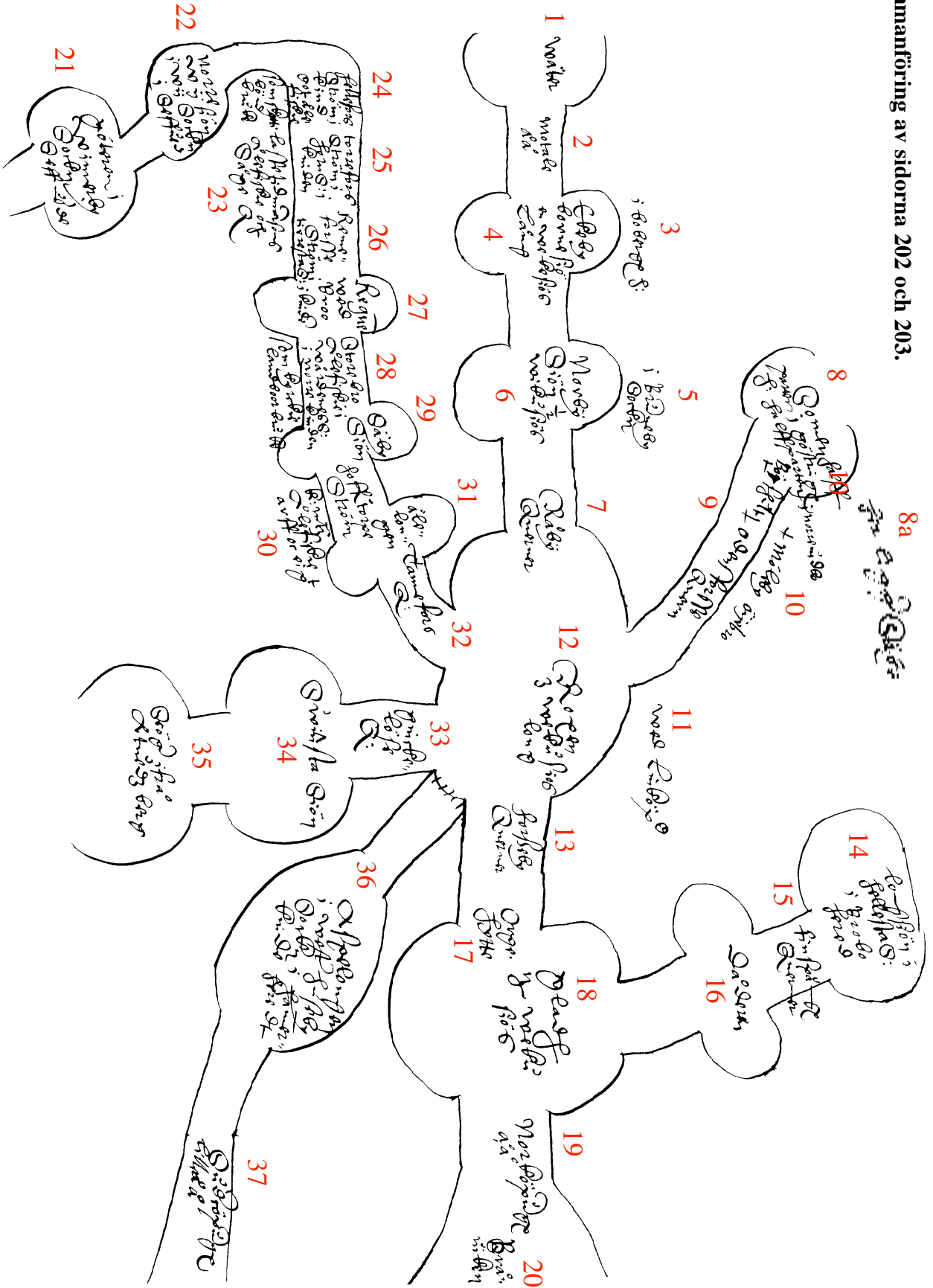

"Ålssiö i rägna oc Suinuads Sockn I fierdings weg long"
Tolkning: Ålsjön i Regna och Svennevads socken I fjärdings väg long.
Foto: Eliz Lundin, augusti år 2000.

Från originalsida 45 (höger).

Sammanföring av sidorna 202 och 203.

Tolkade texter från sida 204.

1 Väter	16 Dåderen	26 Reme- forsche	36 Aspelongen i Westerhuseby
2 Motale åå	17 Orge- hytte	27 Ström i tieresta S: i Kinden	37 Sockn i Hamner- kinde heredt Sudercöpfungx lille åå
3 i bobergx H:	18 gladh y weku siös	27 Regnen wed	
4 Ekeby- bornesiö en wekusiös	19 Norköpfungx åå	28 Broo Storebro ålefiskie i	
5 Lång i Brunneby	20 Brå- uiken	28 Wårdenes S: i norre Kinden som Kyrkie landboor bruke	
6 Sockn Norby Siön 1/2 wikusiös	21 göteren i Winneby Sockn	29 Saby Siön	
7 Råby Querner	22 Seffuede Norre Wysion i Wy Sockn	30 Hoffwertorpe Ström K. mtz ålefiskie	
8 Somen halff parten i göstringx H: halffparten i norreuidbo	23 lasse tidmasons ålefiskie och Såge Q	31 artf oc eigt åle- lon- gen	
8a her ligger Säby	24 Hellefors Ström i Kind	32 Tannefors Q:	
9 Börshult + Odenforsse Quern	24 Hellefors Ström i Kind	33 gincke- löse Q:	
10 Möleby Öjebro	25 got åle- fiskie somen skatti bönder bruke	34 Swinsta Siön Siöger ifrå	
11 wed Linköping	25 Ström i Horn S: i Kinden	35 Åtuedz berg	
12 Roxen 3 wekusiös long			
14 longsiön i Hellesta S: i Brobo Hered			
15 finspångx Querner			

Olikheter i namn och stavningar.

Väter = Vättern
Ekebybornesiö = Boren
Norby Siön = Norrbysiön
forsseby = Forsby
Somen = Sommen
Möleby = Mjölby
Öjebro = Öjebro
longsiön = troligen Ormlängen
Dåderen = Dovern
gladh = Glan
Norköpfungx åå = Norrköpingså
Bråuiken = Bråviken
Norre Wision = troligen Krön
Remeforsche Ström = Rimforsa ström
Wårdenes = Vårdsnäs
Hoffertorpe = Hovetorp
alelongen = Ärlången eller Erlången
Swinsta Siön = Svinstasiön
Wester Huseby = Väster Husby
Åtuedz berg = Åtvidaberg
Sudercöpfungx lillåå = Söderköpingsån
tiersta S. = Tjärstad socken
seffued = Seved
ginckelöse Q: = Ginkelösa kvarn
y wekusiös = 2 wekusiös (ca 14,8 km)
Regne = Regnen = St. Rången
tidmasons = Tidmansons

Kartbilden på sidan 206 klargör innehållet i Rasmus Ludvigssons skisser med skriftliga kommentarer om de fortsatta kommunikationslederna från Vänern genom Västergötland - Vättern - Östergötland till utloppen i Östersjön vid Bråviken och Slätbaken. Vidare redovisar han de urgamla vattenledningarna från Linköping till Vimmerby och Åtvidaberg.

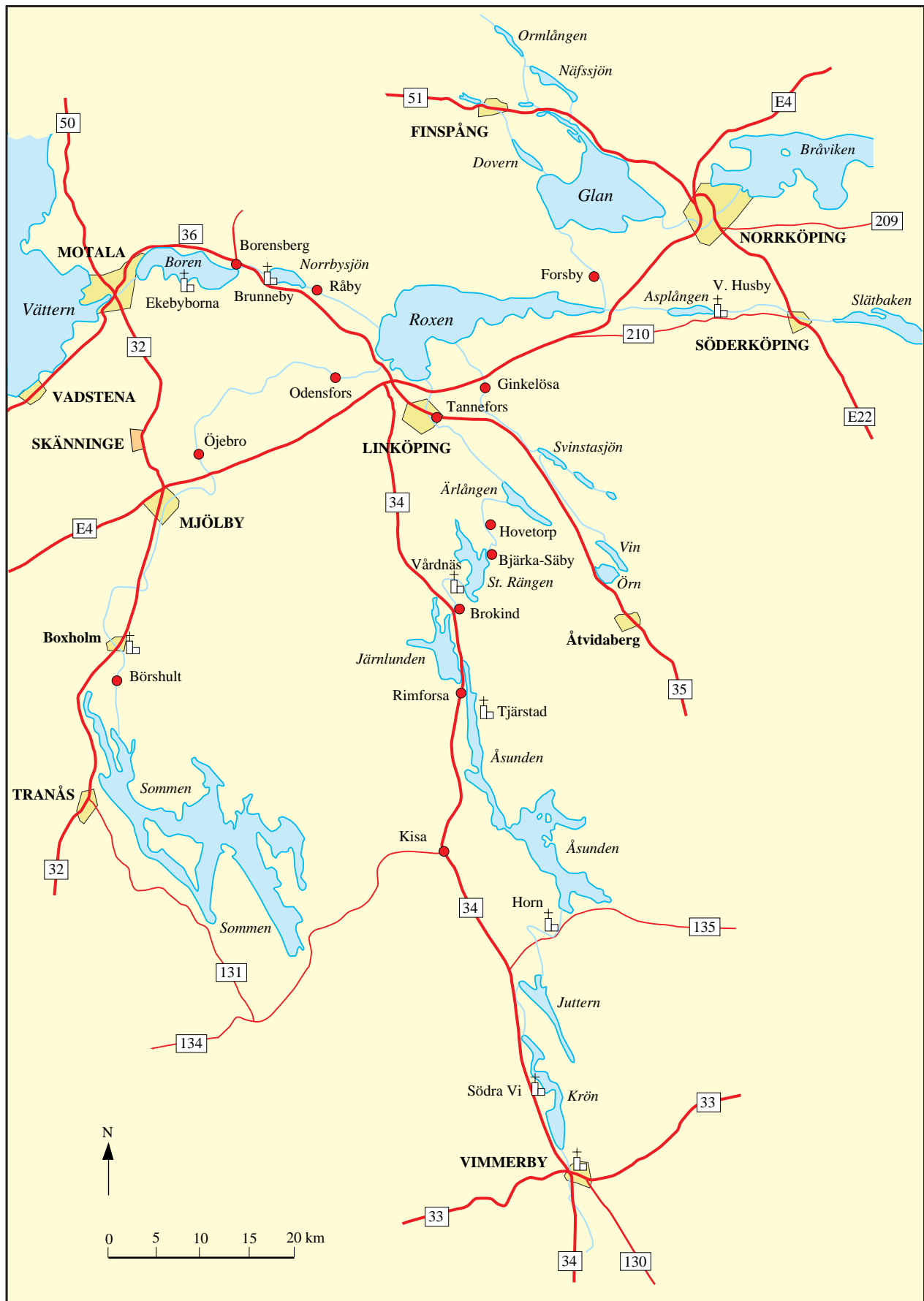
Ekebyborna kyrka. Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

"*Ekebybornesiö en wekesiös Lång*" skriver Rasmus Ludvigsson om sjön Boren. Sjön hade troligen fått sitt dåvarande namn efter kyrkan eller den tidigare förmodade kultplatsen. Långt tillbaka i tiden gick strandlinjen upp nära intill kyrkan.

Sjön Boren från stranden några hundra meter norrr om Ekebyborna kyrka.
Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Situationsskiss över namngivna vattenleder, sjöar och platser inom området.

Råby kvarn i Ljungs socken, Östergötland. Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Råby kvarn står utförligare omnämnd i originalhandlingen på sidan 48 (höger), där texten lyder "*Enn quarn i råby renter Tul rogmiölt — 9 spenner Tul biugmiölt — 9 spenner*". I marginalen står antecknat att "*thenne är bygt til Anno 60 både til Miöl Q: och Ålefiskie*". I dag är kvarnen flyttad ett kort stycke från vattendraget, men mycket av den forna interiören och kvarnstenarna är inbyggda i den nya anläggningen, som dock ej längre är i bruk.

"gladh j wekusiös", dvs Glan två wekusiös (= 14,8 km).

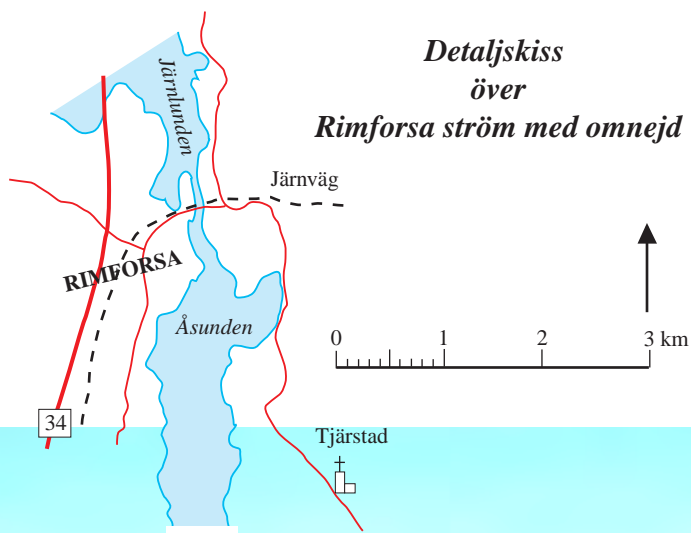
Foto: Eliz Lunden, den 13 augusti år 2000.

Avståndsangivelsen stämmer väl med sjöns nuvarande storlek. Bilden är exponerad från sjöns norra strand invid tätorten Svärtinge.

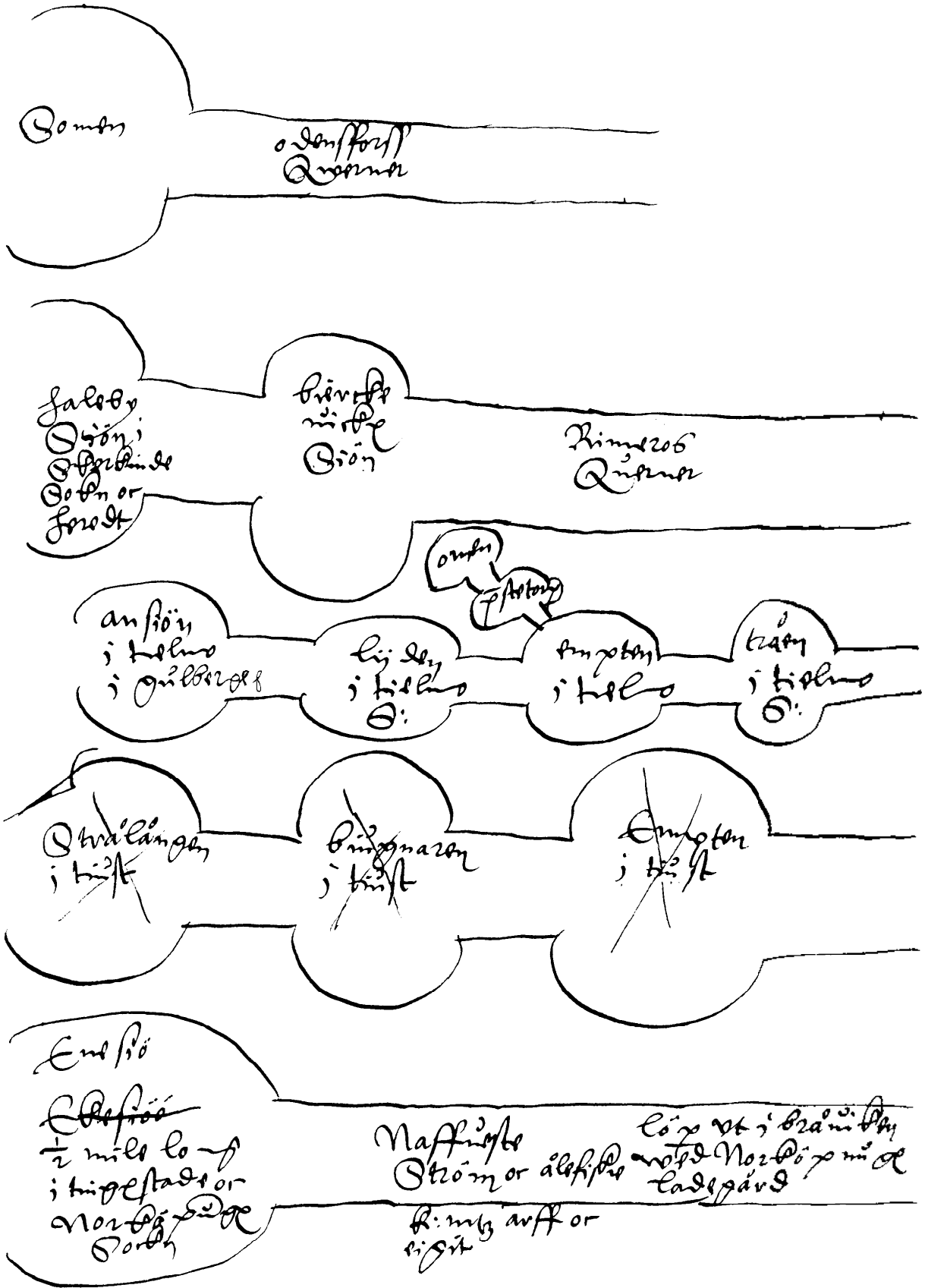
*Bilden visar platsen där sjön Åsunden genom en kort kanal (till vänster) övergår i sjön Järnlunden.
Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.*

På originalsida 4 (vänster) läser vi "*Remeforsse Ström i tieresta S: i Kinden*", dvs Rimforsa ström i Tjärstads socken, Kinda härad. Rimforsa ström var den smala vattenförbindelsen mellan ovan nämnda sjöar, se kartskissen nedan. Strömmen är även omnämnd på originalsida 60 (höger) med följande text: "*It han later försökje, om wed Remefors i tierestade Sockn i Kind står icke råd til att late byggie ther Ålekister effter Åsen som är 5 mile long löper ther vtt*".

Tjärstads kyrka i Östergötland. Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

Från originaösida 46 (vänster).

Olof Nilsson

Ju hall rödies Eng En Mofte ved
Brönselmid i Apsy Dordn i Böstunge
fördt, när för blifv röt blifv för
Eng til 200 lab

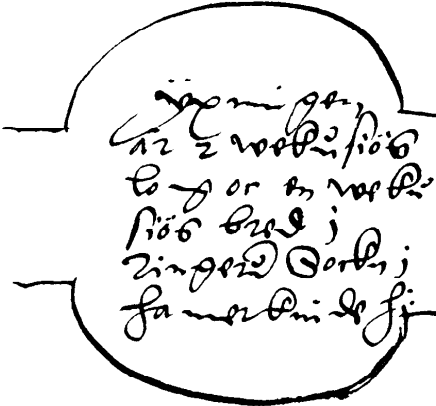
Ju hall rödies Eng ved Tiff
i färd Dordn i färd Dordn de färd

Löp 200
Dordn i Dordn
i Dordn

bolgard

Eing Jönson

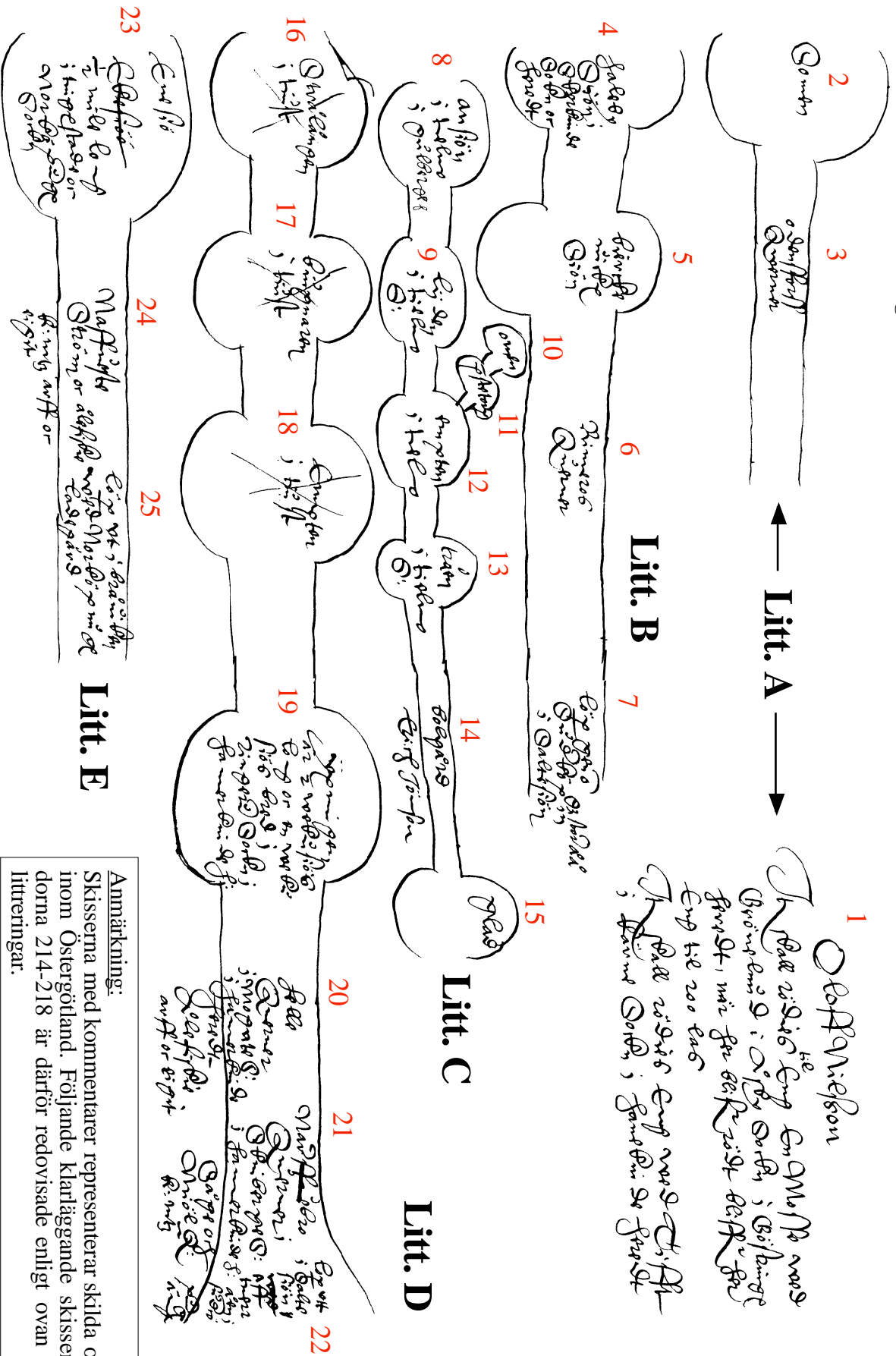
Jönson
ar 2 vedfio
to or m ved
fio ved i
zingerd Dordn i
färd Dordn de fj

Jöle
Qumer
i mogate S:
i färd Dordn
fördt
Lefydie
avff or eigit

Narffabro
Qumeri
Dordn Dordn:
i färd Dordn de
Bägg or
Möle
R: mtz

Expott
i Dalt
fion
aff
tuz
atn
föro
ing

Sammanföring av sidorna 210 och 211.

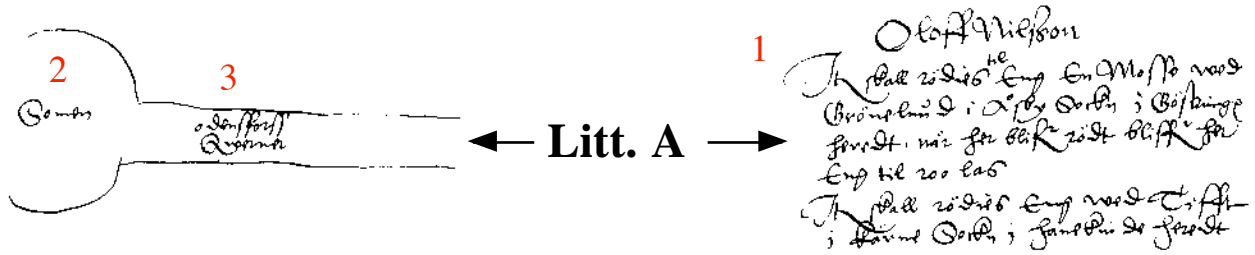
Anmärkning:
 Skisserna med kommentarer representerar skilda områden inom Östergötland. Följande kartläggande skisser på sidorna 214-218 är därför redovisade enligt ovan angivna littereringar.

Tolkade texter från sidan 212.

1	Oloff Nilsson It skall rödies til Eng. En Mosse wed Grönelund i Asby Sockn i Göstringx heredt, när her blifwer rödt bliffwer her Eng til 200 las It skall rödies Eng wed Tiffit i Kärne Sockn i Hanekinde heredt	10	omen	21	Naverffuebro Querner i Skinberge S: i Hamerkinde h: Såge och Miol Q: K: mtz
2	Somen	11	perstorp	22	löper vitt i Salte sion wed aff tuerr äen i suderköpingx äng
3	odensforss	12	emplen i tielmo	23	Enesiö Ekesiöö 1/2 mlie long i tingxstade oc Norköpfungx Sockn
4	Querner Haleby Siön i Skerkinde Sockn oc heredt	13	träen i tielmo S: bolgård	24	Naffueste Ström oc ålefiskie K: mt arff oc eigit
5	biercke uickx Siön	14	bolgård Erich Jönson glad	25	löper ut i bråuiken wed Norköpfungx ladegård
6	Rimmeros Querner	15	Sksälängen i tust		
7	löper genom Suderköpfungx store åå i Salesiön	16	Siön i tust		
8	ansjön i tielmo i gulberge h	17	Siön i tust		
9	lyden i tielmo S:	18	Siön i tust		
		19	yxnngen är 2 wekusios long oc en wekusios bred i ringerrud Sockn i Hamerkinde h: Helle		
		20	Querner Mogate S: i Hamerkinde heredt Alefskie arff oc eigit		

Olikheter i namn och stavningar.

Somen = Sommen
Haleby = Halleby. I dag en nästan torrlagd sjö.
bierckewickxSiön = björkvikssjön = Hövern
Suderköpfungx store åå = Söderköpings ån
Salesiön = Saltsjön
Ansiön = Annsjön
tielmo S: = Tjällmo socken
lyden = Lien
Omen = Ommen
perstorp = Perstorpssjön
emplen = torrlagd sjö invid gården Ämta
träen = Stora Tron
bolgård = troligen Borggård
glad = Glan
Strälängen = Strolängen
tust = Tjust
Helle Querner = Hälla kvarnar
Skinberge S: = Skönberga socken
Enesiö = Ensjön
bråuiken = Bråviken
Naffueste Ström = Navestad ström

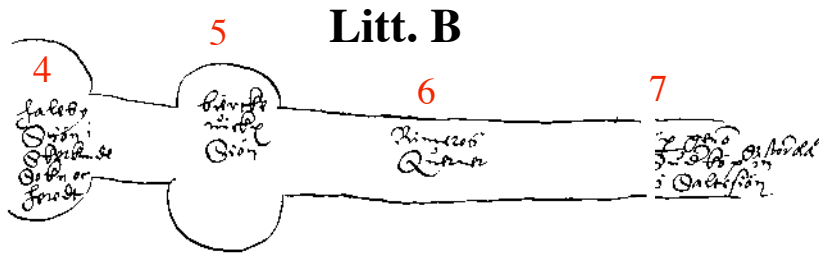
Tolkade texter.

- 1 Oloff Nilsson
 It skall rödies til Eng En Mosse ved Grönelund i Åsby Sockn i Göstringx heredt, her Eng til 200 las
 It skall rödies Eng ved Tiff i Kärne Sockn i Hanekinde heredt
- 2 Somen
- 3 odensforss Querner

Sjön Somen sedd från Blåvik.
 Foto: Märten Sjöbeck år 1928.

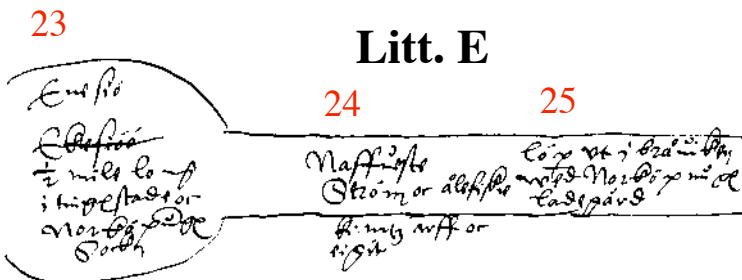

Tolkade texter.

Litt. B

- 4 Haleby
Siön i
Skerkinde
Sockn oc
heredt
- 5 biercke
uickx
Siön
- 6 Rinneros
Querner
- 7 löper genom
Suderköpings store åå
i Saltesjön

Litt. E

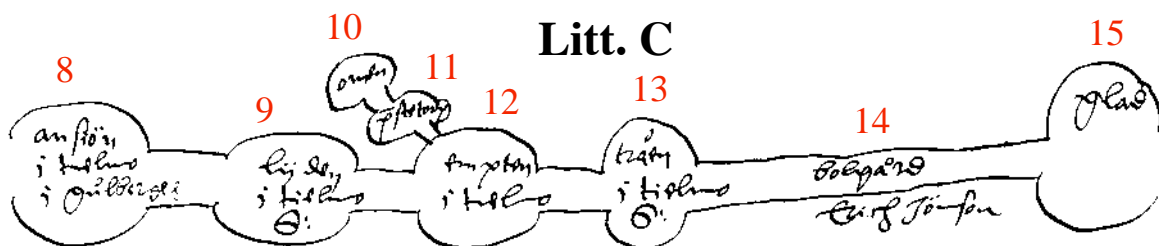
- 23 Enesiö
Ekesiö
1/2 mile long
i tingstade oc
Norköpungx
Sockn
- 24 Naffueste
Ström oc ålefiskie
K:mt arff oc
eigit
- 25 löper ut i bråuiken
wed Norköpungx
ladegård

**Situationsskiss
över
omnämnda sjöar, vattenleder och platser**

Olikheter i namn och stavningar.

Haleby Siön = hallebysjön
bierckieuickx Siön = Hövern
Enesiö = Ensjön
bråuiken = Bråviken

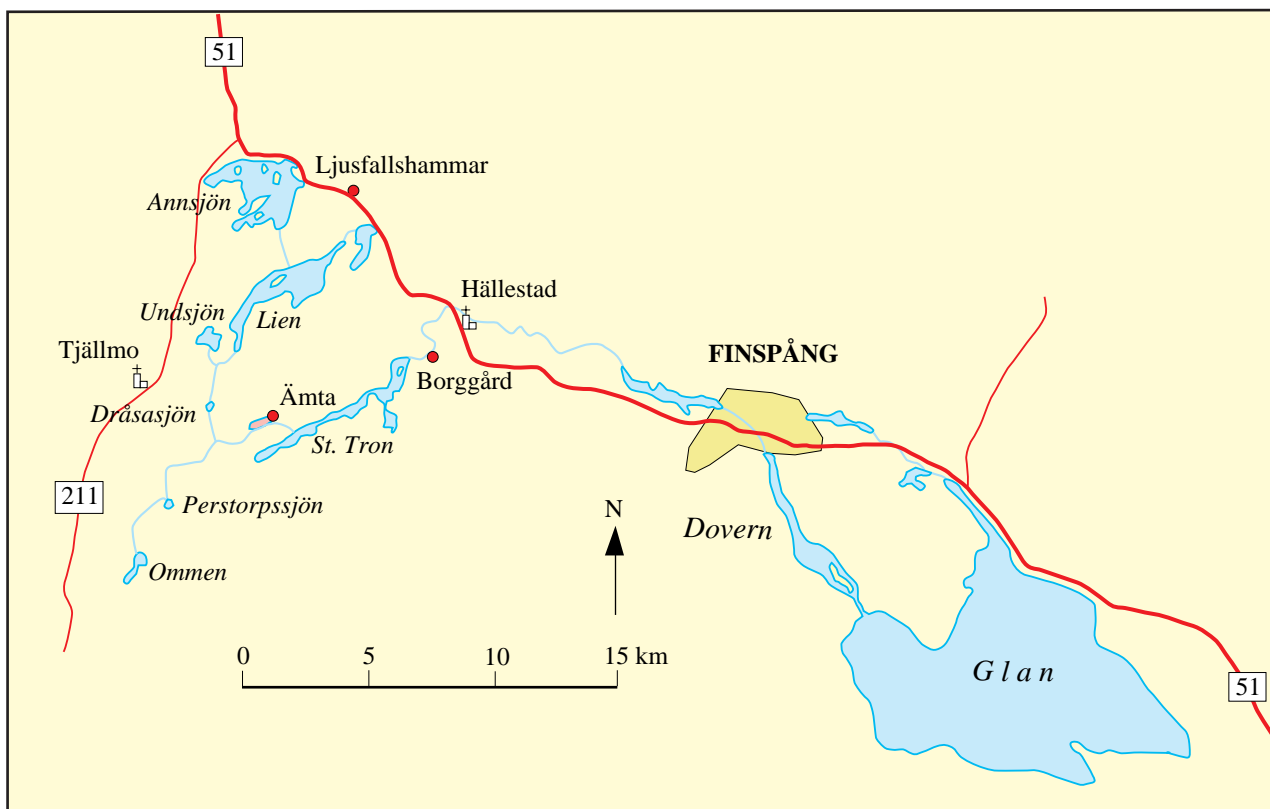
Tolkade texter.

8	ansjön i tielmo i gulberge h	12	empten i tielmo
9	lyden i tielmo S:	13	träen i tielmo S:
10	omen	14	bolgård Erich Jönson
11	perstetorp	15	glad

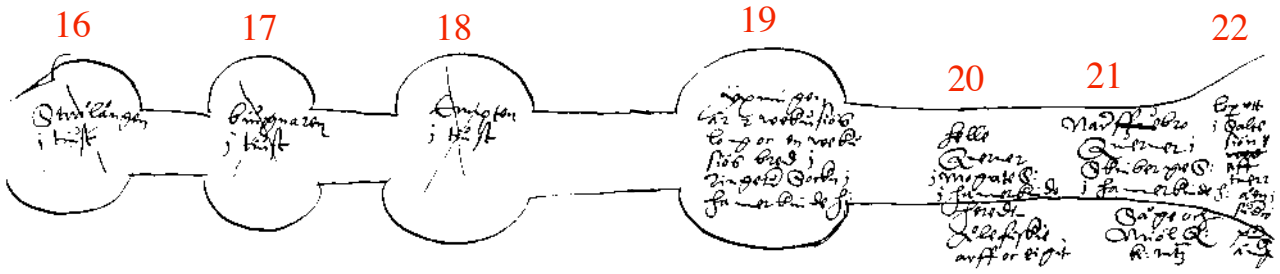
Olikheter i namn och stavningar.

ansjön = Annsjön
tielmo = Tjällmo
lyden = Lien
omen = Ommen
perstetorp = perstorpsjön
emten = Ämta
träen = St. Tron
bolgård = Borggård
glad = Glan

Situationsskiss över omnämnda sjöar, vattenleder och platser.

Litt. D

Tolkade texter:

16	Strålängen i tust	20	Helle Querner i Mogate S: i Hamerkinde heredt Ålefiskie arff oc eigit	22	löper vtt i Salte sion wed aff tuerr åen i sudercöpfungx äng
17	bjugnaren i tust	21	Naverffuebro Querner i Skinberge S: i Hamerkinde h: Såge och Miöl Q: K: mtz		
18	Empten i tust				
19	yxningen är 2 wekusiös long oc en wekusiös bred i ringerud Sockn i Hamerkinde h:				

Annsjön i Tjällmo s:n, Östergötland. Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

"lyden i tielmo S:", dvs sjön Lien i Tjällmo socken. Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Den här östra delen av sjön är i dag en välskött badplats till glädje för traktens befolkning och för många Finspångsbor. På motsatta stranden skymtar Johannisberg, som byggdes i början av 1700-talet som lustslott åt Johannes De Geer.

Hälla gamla kvarn är huset med tre rader fönster. Kvarnverksamheten är i dag avlöst av kraftproduktion. På kartskissen står antecknat "Helle Querner i Mogate S: i Hamerkinde heredt Ålfiskie arff oc eigit".

Foto: Eliz Lundin, den 9 september år 2000.

Enligt texten står det kvarnar. Kvarnen på bilden var den mellersta i raden av tre som fanns här i trakten. På platsen för min position vid fotograferingen fann jag en del av en kvarnsten liggande gömd i högt gräs. Hälla är omnämnd som övernattningsställe i den tyske borgaren Samuel Kiehls resebeskrivning från år 1586. Han kom då från Söderköping. Troligen följde han Hällaåns sträckning.

Hällaån vid Narebro. Foto: Eliz Lundin, den 9 september år 2000.

I dag finns endast några ruinrester kvar i strandkanterna, som minner om de kvarnar som är omnämnda i Rasmus Ludvigssons rapport. En man från platsen visade mig bilder tagna vid extremt lågvatten, då både husgrund och stenmurar framträdde väl synliga. Dessutom såg jag ett ursprungligt mycket gammalt källarvalv inbyggt i hans bostadshus.

Från originalsida 47 (höger).
 Originalsida 47 (vänster) är blank.

Thessi Efter skuffiense
 Quæren og enges jøde odt
 At hænd gøre retheds Pap for anno 59
 Jofte
 Hanakind hætt
 Ledveds socken

Briller og J.
 Jans B. og J.
 Waal og J.

Odenfælde quæren
 for skal og fættis
 in R. og J. og
 Möltet som må
 anasne for vstopping
 på hæng og

Enn quæren bevirnde küningsquæren um
 Jul wgmist _____ 9 pund
 Julwgmist _____ 9 pund
 Kappesid socken
 At tude forquæren forsen um thome skal wffis
 quæren geming _____ 4 den
 Bortt til anno 60
 Gavn Lars socken
 At enn quæren i Samstid
 Langt hude _____ 3 1/2

Hst sig og löpe ut
 ved Tolbro A:
 Bonny
 Th in forp og små
 Diögd i Åby Bortt
 for at tha rald gtt
 Byggid at rald
 grom sig i 2
 at og löpe ut
 vom sig og

for skal byggis in
 till Quæren til anno 62
 og wffis Bortt alle
 ande små smålt
 Quæren at for dan
 wifolde fættis

Enn quæren, tolbro um
 Jul wgmist _____ 3
 Julwgmist _____ 3
 melning ifra wotter og
 Bülberges

Återigen ser vi en ny handstil. Den nye skribenten har här och några sidor framöver noggrant dokumenterat jordbruksproduktion och skatteuttag. Under 1500-talet och långt in på 1600-talet var det i Sverige mera fråga om ett ängsbruk än om åkerbruk. I de fortsatta framställningarna kommer denna bild att bli allt tydligare. Det är därför intressant att jordbruket här i Östergötland i så hög grad även omfattade åkerbruk med den industriella bearbetningen av råvaran i mjölkvarnar. Observera att Rasmus Ludvigsson, som hade det övergripande ansvaret för innehållet i hela rapporten, har läst igenom all text och står här för egna förklarande och utvidgade anteckningar i marginalerna.

Tolkade texter från sidan 220.

	Thesså Effterskriffuene Quarner och engier skal Oloff Nilsonn göre reckenskap före anno 59 Försth Hanakindz härett Ledebergz socken Enn Quarn benemdh Konunzquarnen renter Tul rogmiöll _____ 9 spenner Tul biugmiöll _____ 9 spenn Rapestad Socken Aff tuå fotquarner i forza renter quarne penning _____ 4 öre Sant Lars socken Aff enn Quaren i Tannesfårs Langilles smör _____ 3 lispund Viffolca härett Normelösa Socken Enn quarnn i tollebro renter Tul rogmiöll _____ 3 spenner Tul biugmiöll _____ 3 spenner	Gulbergx h: Hanekinde h: Walckebo h: thenne skal riffues bortt til Anno 60 tesse siöger löpe vt wed Tolebro Q: Somen. It en hoop mz små Siöger i Åsby Sockn oc är ther råd att byggie Ålekister
Odensforsse quern her skal och setties en K: mtz egen Mölnere som må anname sin vtspisning på Konungxbro		
Her skall byggies en tull Quern til anno 60 och riffues bortt alle andre små squalte Querner effter her kan komme melning ifrå Bobergx h: Gulbergx h: Wifolcke heredt		

Olikheter i namn och stavningar.

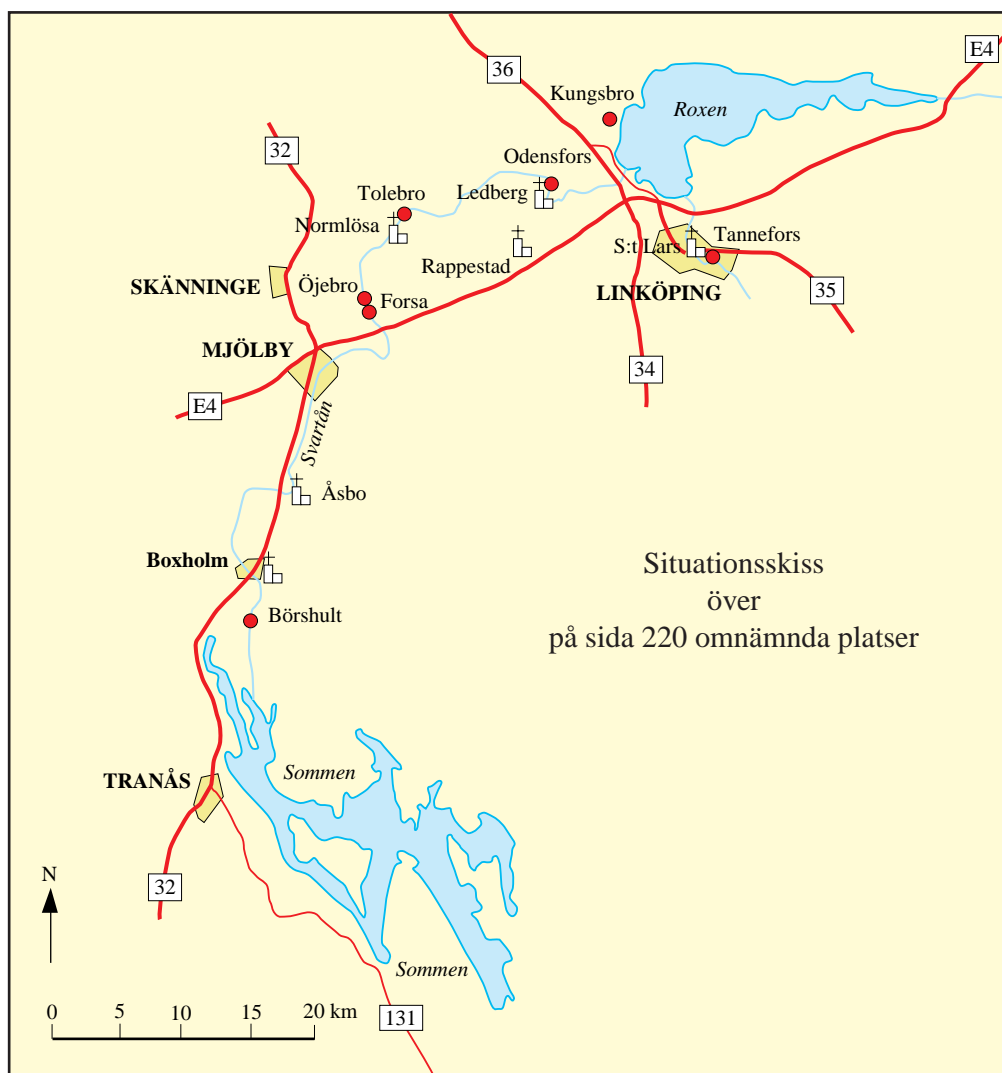
Thesså = Dessa
Effterskriffuene = här uppskrivna
biugmiöll = bugmjöl = kornmjöl
aname = anname = erhålla, medges
riffues = rivass
Tolebro Q: = Tolebro kvarn
Öyebro = Öjebro

Vid Odensfors kvarn skulle enligt texten "*sätties en K:mtz egen Mölnere som må anname sin vtspisning på Konungxbro*". Kungsgårdar och slott var kronans förvaltningsenheter, vars inkomster främst skulle gå till utspisning, dvs försörjning av konungens och kronans tjänstefolk och militärer.

grene sig i 2
åer och löpe vt
vom Öyebro

Kungsbro vid Motala ströms utlopp i Roxen.
Foto: Eliz Lundin, den 13 augusti år 2000.

I Forsa, Reppestad socken, skulle två fotkvarnar rivas till år 1560. Kvarntypen med den vertikala drivaxeln utvecklades för ca 2000 år sedan i medelhavsområdet. Kunskapen om den lär ha hemförts till Norden av sjöfarande nordmän. De effektivare vattenhjulen och väderkvarnarna med horisontella drivaxlar introducerades på 1700-talet och blev helt allmänna under 1800-talet.

Öjebro över Svartån på den urgamla landsvägen mellan Skänninge och Linköping. Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Bron, som i nuvarande utförande anlades år 1797 under ledning av kommissionslantmätare Adam Wadman, är i dag tagen ur bruk. Brobanan har omvandlats till en grön gräsmatta som smälter väl in i den omgivande lummiga grönskan kring Svartåns stränder. Här i grannskapet fanns det under 1500-talet flera fotkvarnar också kallade skvaltvarnar.

Tyvär är kvarnanläggningarna rivna Inom det tätbebyggda området kring Öjebro kvarnar har man dock bevarat en stallbyggnad, där hästar och körarna kunde få vila i väntan på att malningen skulle bli klar. På ett litet torg är en utställning av gamla kvarnstenar, där den övre bilden här visar en textsatt sten som berättar för oss att det funnits upp till 44 stenar på olika namngivna kvarnplatser i trakten. En av alla dessa mäktiga stenar ligger här uppallad till allmänt beskådande. I grannskapet låg de omnämnda större kvarnarna Forså och Tolebro.

Fotos: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Vid min rundvandring bland bostadshusen och ett grönområde invid Svartån i Öjebro fick jag många bekräftelser på att man här på olika sätt tagit till vara och dragit nytta av de stryktåliga lämningarna efter ortens forna kvarndrift.

Kvarnsten som bord var en praktisk möblering här som på många andra platser i landet.

Vid entrén till en villa trampar ägarna varje dag på detta historiska föremål, som är ena halvan av en kvarnsten. Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Böfvinge häret

Älsjöby Socken

En quämnings anstalts rum

Till rognidell _____ 6 hem

Till brynidell _____ 6 hem

Sjöbjörns Socken

En quämnings brennelydning rum

Till rognidell _____ 6 hem

Till brynidell _____ 6 hem

När se till sigt på En quämnings brennelydning rum Pal f Bygg
 Sigt rum med minning till 2 - 60
 i Ha^o Norrvidby. En quämnings rum
 Böfvinge S: Sjöbjörns S:

Aska häret

Morgala Socken

Wahl Stad

Sals S:

Aska S:

et Kraft Socken

All 4 Quämnings & Golan rum

Sals quämnings

Till rognidell _____ 91 hem

Till brynidell _____ 91 hem

Amnen Quämnings rum

Till rognidell _____ 67 hem

Till brynidell _____ 67 hem

Till vidu jehid rum

Till rognidell _____ 67 hem

Till brynidell _____ 67 hem

Tolkade texter från sida 224.

Två anmärkningar gjorda av
Rasmus Ludvigsson

↓
När her blifwer bygt kan
hýt komme mälning
ifrå Norrewidbo i ydre
göstringx h: lysingx h:

Vastena stad
Dals h:
Aske h:
et stycke aff bobergx h:

**Göstringz härett
Skrukeby Socken**

Enn quarnn mölnekule renter
Tul rogmiöll ————— 6 Spenner
Tul biugmiöll ————— 6 Spenner

Igbýrinne Socken

Enn quarn benemdh Öringen renter
Tul rogmiöll ————— 6 Spenn
Tul biugmiöll ————— 6 Spenn

Enn Quarn i börshult renter
quarne penning ————— 12 örer

Aska härett

Mothala Socken

Aff 4 Quarner i Holm renter
förste quarn
Tul rogmiöll ————— 9 } Spenner
Tul biugmiöll ————— 9 }

Annen Quarn renter
Tul rogmiöll ————— 6 } Spenner
Tul biugmiöll ————— 6 }

Tridie gårdh renter
tul rogmiöll ————— 6 } Spenner
Tul biugmiöll ————— 6 }

Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson

↓
skal her byggies
til Anno 60

Olikheter i namn och stavningar.

Skrukeby socken = Det forna Västra Skrukeby är numera införlivad med Högby socken. Namnet Skrukeby lever dock kvar här som ett gårdsnamn (se karts-kiss sida 227).

Mölnekule = troligen en kvarn i nuvarande Mjölby

Igbýrinne Socken = Rinne socken

Öringen = Öringe

Vastena = Vadstena. Stadens invånare uttalar i dag namnet enligt den gamla stavningen.

I förteckningen över kvarnar, ångar, ållonskogar, bygårder, fisken, får och lamm i Östergötland är de olika gårdarna och platserna lokaliserade med häradena som bas. Därför kan nedanstående häradslista vara ett bra underlag för sökningar av de angivna objekten. Några av dem är här dokumenterade i bild, andra har jag orienterat mig fram till för att beskåda och studera med egna ögon.

Fjärde Guld Sammenslag 2000
 1/2 ul roymidtl ————— 7 1/2 span
 1/2 ul tinnmidtl ————— 7 1/2 span

Boberg härett

binnelby socken

Enn quarn i Binnelby 2000
 1/2 ul roymidtl ————— 6 span
 1/2 ul tinnmidtl ————— 6 span

Bulberg härett

Linneg socken

Enn quarn i raby 2000
 1/2 ul roymidtl ————— 9 span
 1/2 ul tinnmidtl ————— 9 span

Hanne är bygt
 till 60
 på de 60 m².
 Q. og A. l. f. 1/2

Summa på för med Quarn

2000 ————— 13

Quarnne 2000 ————— 2 span
 1/2 ul roymidtl ————— 8 span 3 1/2 span
 1/2 ul tinnmidtl ————— 8 span 3 1/2 span
 Summa ————— 3 1/2 span

Tolkade texter från sida 228.

Fierde Gärdh Sammestadz renter

Tul rogmiöll ————— 7 1/2 Spenner
Tul biugmiöll ————— 7 1/2 Spenner

Bobergz härett
brunneby Socken

Enn quarn i hennefors renter

Tul rogmiöll ————— 6 } Spenner
tul biugmiöll ————— 6 }

Guldbergz härett
Liungh Socken

Enn quarn i råby renter

Tul rogmiöll ————— 9 Spenner
Tul biugmiöll ————— 9 Spenner

Summa på förnedr Quar-
ere ————— 13
renter

Quarne penger ————— 2 marker
Tul rogmiöll ————— 8 skeppund 3 1/2 Spenner
Tul biugmiöll ————— 8 skeppund 3 1/2 Spenner
Smör ————— 3 lispund

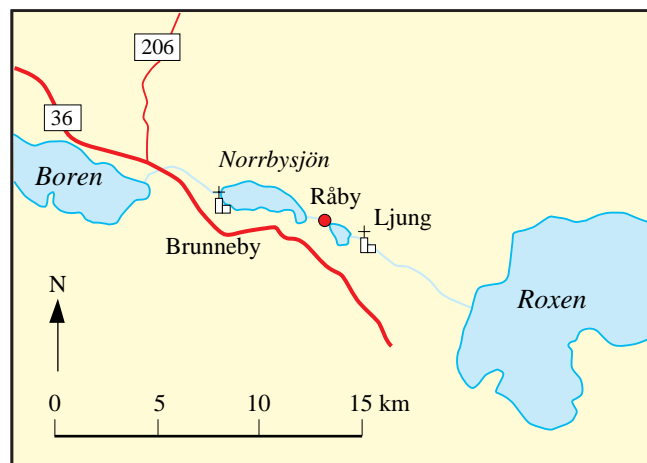
Olikheter i namn och stavningar.

Fierde = Fjärde
rogmiöl = rågmjöl
biugmiöl = kornmjöl
Liungh Socken = Ljung socken
för nedr Quarere = Förut nämnda kvarnar
Quarne penger = kvarnpengar
Miöl-Q: = Mjölquarn

thenne är bygt til ← Anmärkning gjord av
Anno 60 Rasmus Ludvigsson
både til Miöl- Q:
och Ålefiskie

Situationskiss över beskrivet område.

Råby kvarn, se bild sidan 208.

Angier

Hanakinds häret

Kärra Socken

Zestiererat till Länka } att en engelsk ungs i Luft ren
 xmyg gärd } Gös: ————— 2 sommarslag
 skada. 8:
 Enn äng i Norrbj ren }
 Sodr ————— 1/2 16

Plakabo häret

Sambelst Socken

Enn eng i Norrbj ren }
 Sodr ————— 5 70

Siogestad Socken

Enn äng i Norrbj ren }
 Sodr ————— 1/2 16

Zestiererat till Norbj }
 gärd } Enn eng i sommarslag ren }
 Gös: ————— 10 sommarslag

Markand Socken

Et eng i Hjörns län ren }
 Enn sommarslag ————— 2 80

Wifolca häret

Widöskorsen Socken

Zestiererat till }
 Norbj gärd } Enn eng i engelsk ungs ren }
 Gös: ————— 2 sommarslag

Tolkade texter från sida 230.

Ängier	
	Hanekindz härett Kärne Socken
Leffuereret till Linkö- pungz gårdh	Aff en engieshump Tifftr renter höö _____ 2 sommarlas
	Skeda S: Enn äng i Wariesetter renter Smör _____ 1/2 lispu
	Valcabo härett Gambelkils Socken
	Enn eng i brobytorp renter Smör _____ 5 marker
	Siögestad Socken Enn äng i besleberg renter Smör _____ 1/2 lispund
Leffuererat till Norby gårdh	Enn engh sammestadz renter höö _____ 10 sommarlas
	Rackaryd Socken Et engie stycke i lött renter Engie penningar _____ 2 örer
Leffuererat till Norby gårdh	Viffolca härett Wibyskorsten Socken
	Enn engh ridhara engienn renter höö _____ 2 sommarlas

Olikheter i namn och stavningar.

Leffuereret = Levererat
engieshump = ett stycke ängsmark
ordledet -hump betyder också åkermark
uppröjd inom ett skogsområde
Wariesetter = Vargsätter
gårdh = I ett par fall skrivs gårdh då man
troligen menar gård. I annat fall
betyder ordet en tillfällig pålaga.
Rackaryd = Rakered
Viffolca = Vifolka
Wibyskorsten Socken = Viby socken

Loffärendet till
 Norby gård }

Ein äng, ^{Wadstads socken} ~~Wadstads socken~~
 Gård _____ 2 sommardag

Måbys Socken
 Ein äng, ^{Wadstads socken} ~~Wadstads socken~~
 Lomb _____ 2 R

Höfvinge härad
 wadstads: d:
 Ein äng, ^{Wadstads socken} ~~Wadstads socken~~
 Gård _____ 2 sommardag

Loffärendet till
 Norby gård }

Hålgom Socken
 Ein äng, ^{Wadstads socken} ~~Wadstads socken~~ Pål 25 26 27 28 29 30
 Gård _____ 6 sommardag

Åbo Socken
 Ein äng, ^{Wadstads socken} ~~Wadstads socken~~
 Gård _____ 2 sommardag

Dals härad
 Adelfstad Socken
 Ein äng ^{Wadstads socken} ~~Wadstads socken~~
 Gård _____ 1/2 sommardag

Loffärendet till
 Norby gård }

Åke härad
 Sankt peders socken
 Ein äng, ^{Wadstads socken} ~~Wadstads socken~~
 Gård _____ 1 sommardag

Tolkade texter från sida 232.

Leffuererat till
norby gårdh } Enn angh i KKnutztorp renter
höö ————— 2 sommarlas

Möleby Socken

Enn angh i bergha renter
Lomb ————— 2 stycken

Göstringz härett

Wädersta: S:

Leffuererat till
Norby Gårdh } Enn angh i Lundhby renter
höö ————— 2 sommerlas

Hälgone Socken

Tuå engier i humkrudh renter
höö ————— 6 sommerlas

Åsbo Socken

Enn engies hump i rosendal renter
höö ————— 2 sommarlas

Dalz härett

Kedelstad Socken

Leffuererat till
Motal gårdh } Enn angh widh tocknen renter
höö ————— 1 1/2 sommarlas

Aske härett

Sant peder socken

Enn engh i Klostatorp renter
höö ————— 1 sommarlas

Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson

skäl rödies til
Anno 60

Olikheter i namn och stavningar.

Leffuererat = Levererat
Möleby Socken = Mjölby socken
bergha = S. Berga
Tuå = två
Keldestad = troligen Källstad
tocknen = Tåkern
Klostatorp = troligen Klosterstad

Anmärkning: Situationsskiss, se sida 243.

Gafner, Rosand färdig }
 2 orten, engler }

Kärlsten Socken

1 em engle, Kärlsten som
 1 God _____, sommarlag

Boberg härad
Kärlsten Socken

att stora engle
 engle pennings _____ 2 6 8

Bubberg härad
Fästad Socken

Zeffner till
 Nordby gård }

1 em Engle, fäst som
 1 God _____ 10 sommarlag

Dumma på förnd Engier

18 _____ 18
 som?

Engle pennings _____ 4 6 8
 Lomb _____ 2
 God _____ 3 9 2 sommarlag
 Smör _____ 1 7 5 8

Tolkad text från sidan 234.

Käluesten Socken

Haffuer Retaren Frith	}	Enn äng i Keluesten renter
L Olson i agelby		höö ————— 1 sommarlas

Bobergz härett
Klockricke Socken

Aff etorpa engh
engie penningar ————— 2 örer 6 marker

Gulbergz härett
Flistad Socken

Leffuereret till	}	Enn Engh i lött renter
Norbÿ gårdh		höö ————— 10 sommarlas

Summa på för^{ndr} Engier

Ere ————— 18
renter

Engie penningar ————— 4 örer 6 marker
Lomb ————— 2
höö ————— 39 1/2 sommarlas
Smör ————— 1 lispund 5 marker

Olikheter i namn och stavningar.

Socknen Käluesten antas vara nuvarande Källstads socken.
Haffuer = haver
Retaren = Rättaren
Leffuereret = levererat
för^{ndr} Engier = förut el. tidigare nämnda ängar
etorpa engh = Ättorpa äng

Anmärkning: Situationsskiss, se sidan 243.

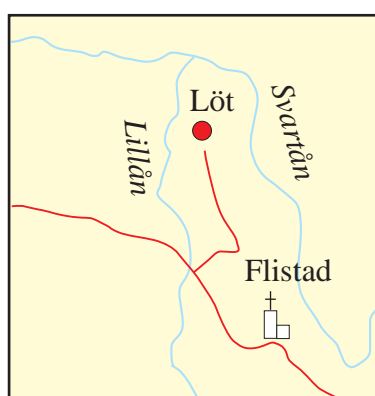

Kungs Norrby i Brunneby s:n, Östergötland.

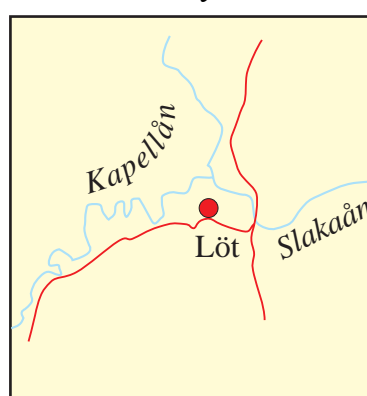
Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Den i rapporten omnämnda "Norbjå gårdh" resp. "Norbjå Siön" heter i dag Kungs Norrby gård och Norrby sjön. Kungs Norrby är belägen vid stranden av Motala ströms utlopp i Norrby sjön. På sidorna 49 (vänster och höger) och sidan 50 (vänster) redovisas en förteckning över produktiva ångar inom östgötska häradet och socknar. Totalt 34 sommarlass hö skulle levereras från ångar i Flistads, Väderstads, Viby och Sjögerstads socknar till "Norbjå gård".

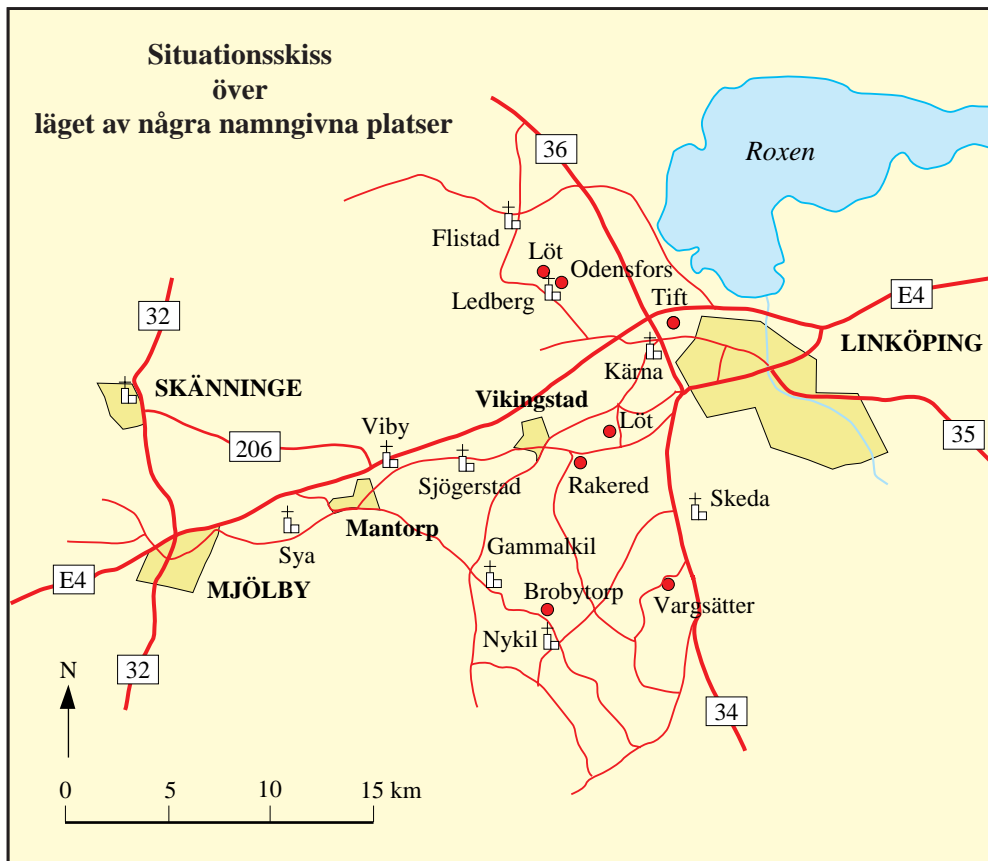
Löt i Flistads s:n

Löt i "Rackarjåds" s:n

Två gårdar med namnet Löt är omnämnda. Löt betyder betesmark eller utmark. Av de båda kartbilderna framgår att gårdarna enligt forntida mönster är belägna i anslutning till vattenleder där förutsättningarna var goda både för fiske och produktion av föda åt kreatur. Den naturliga utvecklingen inom jordbruket ledde till att dessa dåvarande ängsmarker så småningom omvandlades till bördiga åkermarker, vilket bilden på sidan 237 av gården av Löt i "Rackarjåds" socken bär vittne om. Med Löt i Flistads s:n åsyftas troligen Löt i nuvarande Ledbergs s:n.

Löt i "Rackaröd" socken, Östergötland. Foto: Eliz Lundin, september år 2000.

"Rackaröd Socken Et engiestjücke i lött renter Engie penningar————— 2 örer" står det på sida 230. Gården ligger här som en isolerad ö, väl inbäddad i trädgrönskan invid det omtalade "engiestjüket" som i dag är förädlat till bördig åkermark.

Fiske

Hananinds häret
Jedebergs socken

Et attlyst i Odenstons vand anno 59

I ar att _____ 15 $\frac{1}{2}$

Bostrungs häret

Jegby Kirke socken

Et fiske i Odenstons vand anno 59

Salt Fiske _____ 4 $\frac{1}{2}$

Opsteds Fiske _____ 2 i Skovene _____ 5 $\frac{1}{2}$

I ar att _____ 5 skov 16 $\frac{1}{2}$

Får og Lønd

Zandjilles får _____ 37

Zandjilles lønd _____ 12

får tvede ymning og søng Ege

Lønd _____ 298

Stedjilles lønd _____ 26

Sarous lønd _____ 11

Sarous får _____ 104

Stedjilles lønd _____ 18

Stedjilles ynd _____ 4 $\frac{1}{2}$

Omme

får og lønd _____ 502

Tolkade texter från sida 238.

Fiske

Hanakindz häret
Ledebergz Socken

Ett ålefiske i Odensfors renter anno 59
Tår åll _____ 15 marker

Göstringz häret
Igbÿ Rinne Socken

Ett fiske i börshulth renter anno 59
Salt Lax _____ 4 tunnor
Spickie Laxforeller _____ 21 stycken wäge - 5 1/2 lispund
Tår åll _____ 5 skippund 16 lispund

Får och Lomb

Landgilles får _____ 33
Landgilles Lomb _____ 12
För tredz penningar och höns Egh
Lomb _____ 298
Sttedzlöres Lomb _____ 26
Sacöres Lomb _____ 11
Sacöres får _____ 104
Stedzlöres får _____ 18
Stedzlöres gies _____ 4 stycken

Summan

får och Lomb _____ 502

Olikheter i namn och stavningar.

Ledebergs Socken = Ledbergs socken Hanakindz häret = Hanekinds härad Tår åll = Torr ål börshulth renter = Börshult räntar Lomb = lamm gies = gäss Landgille = årlig avgift som arrendator hade att erlægga till jordens ägare. Spickie = rökt eller insaltad mat som sedan kunde ätas okokt. Saköre = böter som utgick till någon

Anmärkning: Situationsskiss, se sidan 243.

Från originalsida 51 (höger).
Originalsida 51 (vänster) är blank.

Ligister opa the
bpaarden som Oluff
Nilson hafluer latte
opstreffue hos kongen
mitz tilfegne bender. No:
fran Kongens wiv Östergötland
Pro Anno 1559

Hanarinds hären
Peder Jorganson i tiff stor - 2 en föder konung mitz till
Buis i Storck - 7
Oluff peders stor - 1
Lasse andak. kupa. S. - 3 4

Balkado hären
Byne. afiniska stor - 4
Geming. alltor. stor - 6

Alsta hären
Oluff peders son. ^{Balkado} stor - 4

**Rigister opå the bygarder
som Oloff
Nilson haffuer latyt
opskriffue hos Kongl
mtz Arffegne bonder We-
stan Stongebro Wtÿ Östergötland
Pro Ano C 1 5 5 9**

Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson

Hanakindz härett

Peder Joganson i tiffstoc — 2 en hörer Kongl mtz till

Birie ??? Stocker — 7

Oloff pederson Stoc — 1

Lasse anderson i forsza: S: — 34

Valckabo härett

bÿrie i aluicka Stoc — 4

Henning i alletorp Stcer — 6

Aska härett

Oloff pederson i blåstade Stocer — 4

Olikheter i namn och stavningar.

bygarder = bygårder dvs avgifter haffuer latyt opskriffue = haver låtit skriva upp Wtÿ = Uti tiffst = Tift forsza = Forsa bÿrie = Birger aluicka = Alviken Stocer = stockar
--

Anmärkning: Situationsskiss, se sida 243.

Tift by i Kärna s:n, Östergötland. Foto: Eliz Lundin, den 13 augusti år 2000.

Den vitmålade texten "Tift by" på ett stenblock bekräftar att jag hamnat rätt. Här från gården skulle enligt anteckningen på originalsida 51 (höger) en herr Peder Johansson leverera två stockar, varav en stock till Kungl Ma:jt. På originalsida 46 (höger) talas om att röja för äng. På originalsida 49 (vänster) redovisas att en ängsmark i Tift räntade två sommarlass hö, som levererades till Linköpings gård. På originalsida 52 (höger) får vi veta att ållonskogen i Tift inte gav någon avkastning år 1559.

Odensfors kvarn står fortfarande kvar på plats, men den är nu tagen ur bruk.

Foto: Eliz Lundin, den 13 augusti år 2000.

I originalhandlingen sida 47 (höger) står följande anteckning: "*Odensforsse quern her skall setties en K:mtz egen Mölnere som må aname sin vtpisning på Konungsbro*". På originalsida 50 (höger), under rubriken fiske i Hanekinds härad i Ledbergs socken, omnämns Odensfors ålfiske med följande text "*Ett ållefiske i Odensfors renter anno 59 Får ått ————— 15 marker*". Nere i den för dagen nästan torrlagda åfåran syntes en av Vattenfall tillverkad ränna för ål. Ålfisket här har mycket gamla anor och bedrevs således ända fram till nutid.

Situationsskiss över några på sidorna 234, 236 och 238 omtalade platser.

Dals häret

Enid . wlling Enid - 15

Bostrungs häret

Zotie 1704 ——— 4 stor

Enidum 1 grundning stor - 2

Hobergs häret

Mång Mellfunda namn stor - 2

Palle . orred stor - 3

Zöng . grimmstj . ——— 8 st.

Enidum . Enid. stor - 2

Skut . gnickla stor - 6

Biric . tamstj stor - 4

Enidum af stor - 2

Skar . minsta stor - 3

Zöng . Twstorp stor - 3

Gulbergs häret

Breda Mellfunda . Gogstorp stor - 3

Stoff . Lunda Lilla stor - 6

Enid . orstj stor - 2

Fand . Kolsjö stor - 4

Enid . Odentorp stor - 8

Zöng . gornstorp stor - 6

Summa stor

Stor ——— 146

Tolkade texter från sida 244.

Dalz härett

Suen i wlleuÿ Sttocer 15

Gostringz härett

Helie i torp _____ 4 stocer

Enckian i hundeuadh Stocer— 2

Bobergz häret

Måns Nilsons i naruad Stcer_ 2

Lasse i Orbeck Stocer _____ 3

Jöns i brunneby _____ 8 stycken

Enckians i bricstad: S: _____ 7

Karl i Huckla Stocer _____ 6

Birie i torneby S: _____ 4

Enckian ?? Stocer _____ 2

Peder i rimstad St _____ 3

Jöns i Trostorp S: _____ 3

Gulbergz häret

Peder Nilsons i Siögestad S: _ 3

Oloff i Linckelössa Stocer _____ 6

Suen i Norby Sttocer _____ 2

Hans i Keresiö Stocer _____ 4

Erick i Odensfors Stocer _____ 8

Jöns i Hornsteffue S: _____ 8

Summa sÿ

Stocker _____ 146

Olikheter i namn och stavningar.

Suen = Sven
wlleuÿ = Ullevi
Helie = Helge
Enckian = änkan
Birie = Birger
hundeuadh = Hundevad
naruad = Narvad
Orbeck = Örbeck
Stcer = Stockar
Huckla = Håckla
torneby = Tornby
Keresiö = Kärrsjö
Hornsteffue = Hornstäve
sÿ= summari

Brunneby herrgård i Brunneby s:n, Östergötland.

Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Enligt originaltexten skulle "Jöns i brunneby" leverera 8 st stockar.

Örbäck i Brunneby s:n, Östergötland.

Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Enligt originaltexten skulle "Lasse i Orbeck" leverera 3 st stockar.

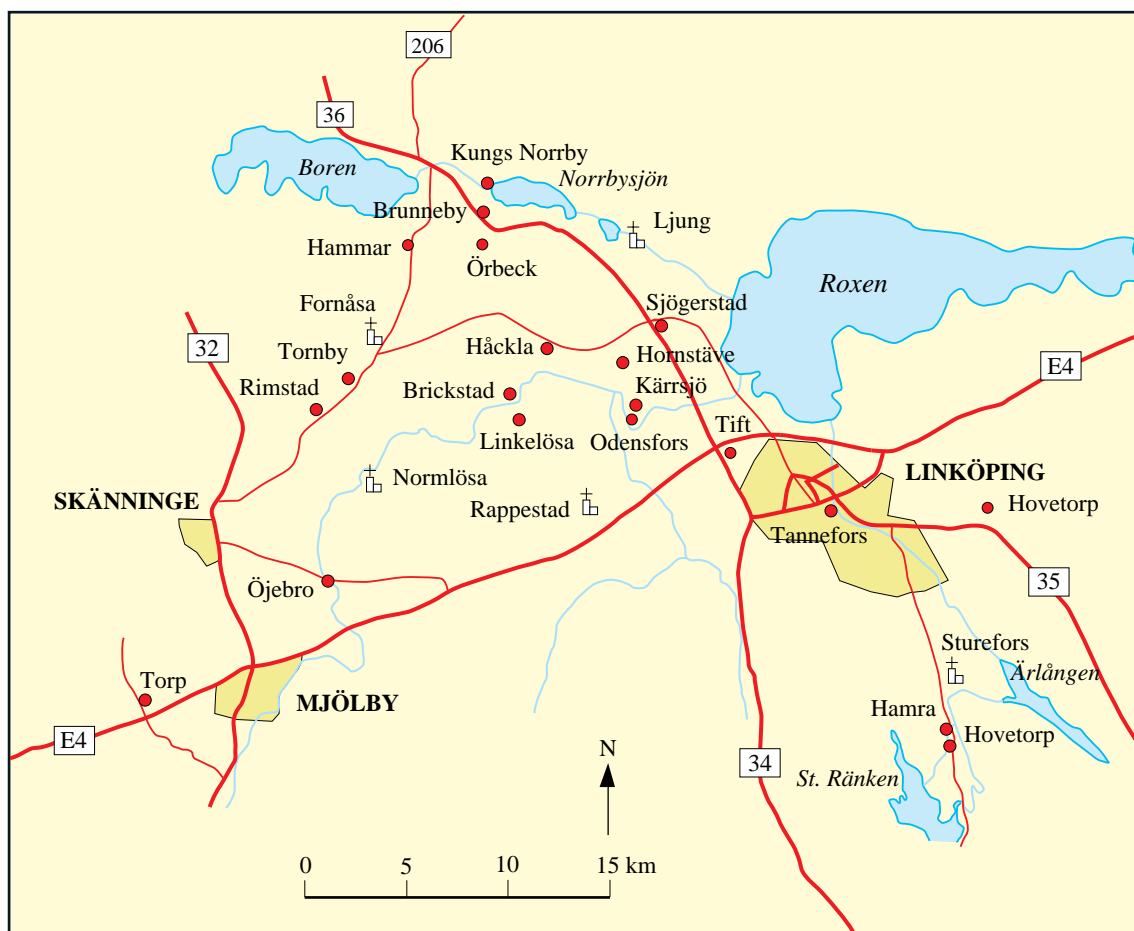

Rimstad i Skeppsås s:n, Östergötland.

Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Enligt originaltexten skulle "Peder i rimstad" leverera 3 st stockar. Snett till vänster och något hundratal meter bort från nuvarande huvudbyggnaden finns spår av såväl forna byggnader som äldre vårdträd.

Situationskiss över på sida 244 omnämnda platser.

Odensfors herrgård i Ledbergs s:n, Östergötland.

Foto: Eliz Lundin, den 13 augusti år 2000.

Enligt originaltexten skulle "Erick i Odensfors" leverera 8 st stockar.

Allonskoger
Hanakind heret
Enn allen skog i Odenfårs
bar intet ano 5 9
Enn ollonskog i Hoffuetorp
bar intit ano 5 9
Enn ollonskog widh tift
bar intet ano 5 9
Enn ollonskog widh hegle
bar inthit anno 5 9
Enn Lithen ollonskog udý
medh hambra engh

Tolkade texter.

Ållonskoger

Hanakinds heret

Enn ållen skog i Odenfårs
bar intet ano 5 9

Enn ollonskog i Hoffuetorp
bar intit anno 5 9

En ollonskog widh tift
bar intet anno 5 9

Enn ollonskog widh hegle
bar inthit anno 5 9

Enn Lithen ollonskog udý
medh hambra engh

Olikheter i namn och stavningar.

Odenfårs = Odensfors Hoffuetorp = Hovetorp tift = Tift hambra = Hamra
--

Några på sidan 248 omnämnda platser.

Det finns två platser på kartan med namnet Hovetorp. Här antas att det är det i söder belägna Hovetorp som avses. I den närbelägna ån kallad "*Hofftorpe Ström*" mellan Ärlången och Ränken hade Kungl. Maj:t ett givande ålfiske, se sidan 202.

*Omkring 200 meter bakåt från den plats, där den här bilden är tagen, ligger den strida ström som kallades "*Hofftorpe Ström*". På toppen av åsen ligger gården Hovetorp. Foto: Eliz Lundin, september år 2000.*

Från originalsida 60 (höger).
Originalsidorna 53-59 (höger och vänster) är blanka.
Originalsida 60 (vänster) är blank.

Peder Ballo ;
Småland

Först att som skall ~~den~~ vännas vord
tgen falken quern ; fannas quern ;
föggby Dorn ; Ambörd som Babriel
Cristofon falken mig R: miz Quern,
eft f: n: att byte sig til same falken
Quern

It att som lat försödit, om vord hems.
ford i kirrestade Dorn ; Dind star irt
rad til att late byggis tgen Alstift
eft Alstern som är 5 mile long löz tgen
vtt

It att som sett vord Alzede quern ;
flistrid Dorn ; Ambörd in egen mölnid
og irt lat böndus falken för till.

It om R: miz finge byte sig till tgen
Laxefisken vord Bötblor som ture pto
kildombr,

~~Carolus~~
i Södgerlt D
i Strande ferd
2000 Omör - 4 tto

It att som lagg med affredt og
land gille pa f: n: Landbooz vdy
Dinst, tans län og Dinden, eft tgen
äre för ruzge affred lagde

Tolkad text från sida 250.

Peder Galle i
Småland

Först att han skall Kelle Kännes wed then
halfwe quern i Hannåse quern i
Högxby Sockn i Ambörd som Gabriel
Cristerson hafwer inne mz K:mtz Quern,
effter H: n: arter byte sig til samme halfwe
Quern.

It att han later försökie, om wed Reme-
fors i tierestade Sockn i Kind står icke
råd til att late byggie ther Ålekister
effter Åsen som är 5 mile long löper ther
vtt.

It att han setter wed Alzede quern i
fliserid Sockn i Ambörd en egen mölnere
och icke later bönderne hafwen för tull.

It om K:mt finge byte seg till thz
laxefiskie wed Bökxlö Γ som Ture person
tilkomber.

It att han legger med affredt och
Landgille på H: n: h landboor vdi
Tiust, tune län och Kinden, effter the äre för
ringe affred lagde

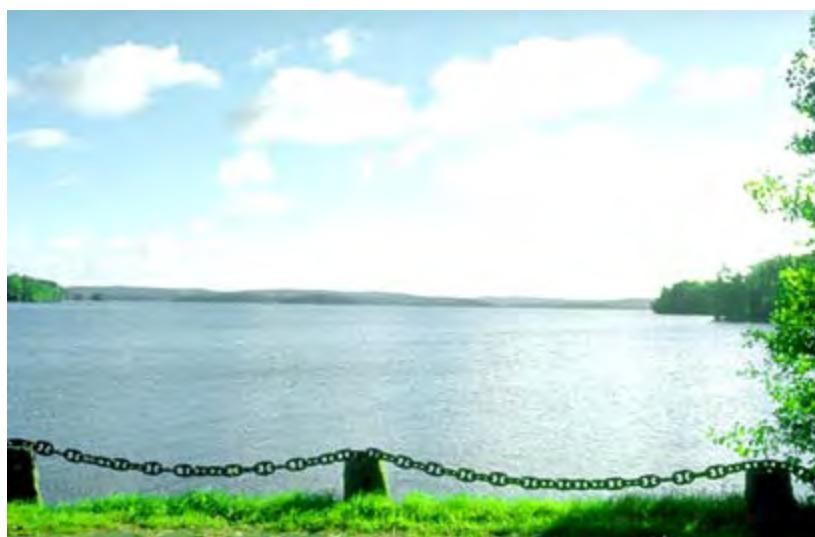
Γ ~~Emekalff~~
i Döderhult S:
i Strande heredt
renter Smör— 4 lispund

**Olikheter i namn och
stavningar.**

Hannåse = Hanåsa Högxby = Högsby mz = med H: n: = Hans nåd H: n: h = Hans nåd höghets Remefors = Rimforsa tierestade = Tjärstad Åsen = Åsunden Alzede = Allseda fliserid = Fliseryd affred = avrad (anm. skatt) Emekalff = Emmekalv
--

Anmärkning:

Rasmus Ludvigsson återkommer här med ett
par sidor om förhållanden av allmän karaktär
i Småland och Östergötland.
Situationskisser, se sidan 253.

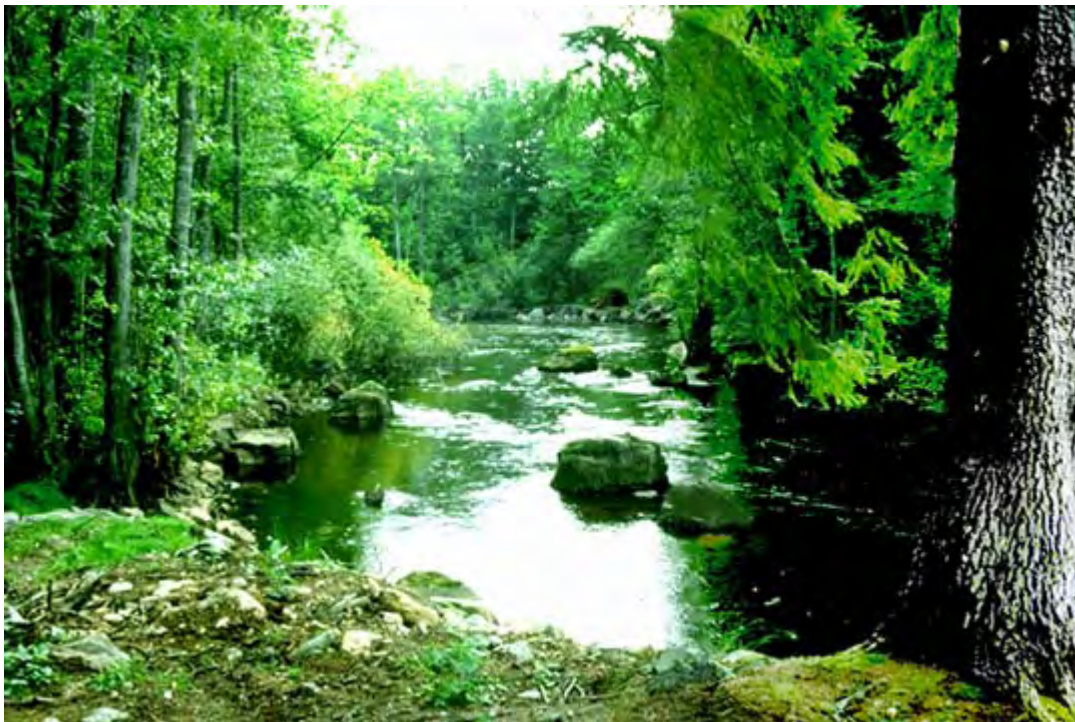

*Utsikt över Åsundens vidaste vatten invid väg 134:ans vägbank över
sjön på sträckan Kista - Oppenby.*

Foto: Eliz Lundin, den 11 september år 2000.

I trädgården till Hanåsa gård finns ett kvarnhjul som en rest från den omtalade "Hannåse quern i Högxby Sockn i Ambörd som Gabriel Cristerson hafwer inne mz K:mtz Quern". Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

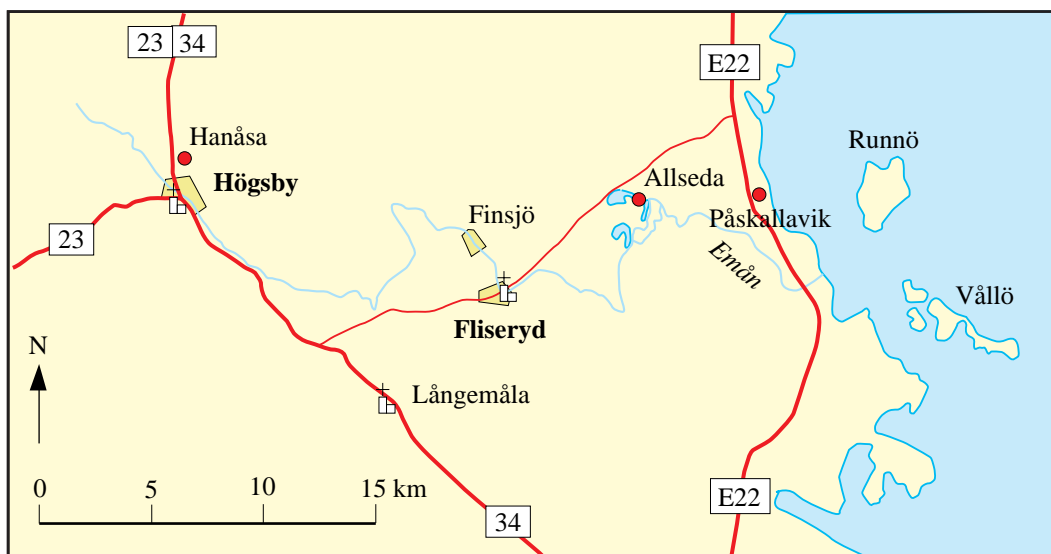

Enligt uppgift av närboende är det här i skogen vid Emån som Allseda kvarn en gång lär ha stått. Uppgiftslämnarens fader sades ha arbetat där.

Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

Situationskisser över på sida 250 omnämnda platser

i Småland

i Östergötland

Deffo godz fack^r Axel Lindström
i Åra Cronhu

Rektor Carl
Beltors,
Simon Larsson

Wärme prestegård som ligg fack^r vord
färd^r fack^r i handbänd fack^r i gredde G:
En Dage Quen vord fack^r fack^r fack^r
vord Lindström

It att som skal for dre aft vorner
Slatte vordslap for en gård fack^r
i fliserid Dordn som är k: utz gamla
avft. og som fack^r liggend vnder
sin gård fögrum

Vm Billeriga 2 gård; fög^r lath
i Ambers som fack^r varit k: utz
gamla avft. og slattebänd m: fack^r
tän ene utz 7 to snör tgan and 15
H

It att som vime vord en gård
for fack^r i wardenäs Dordn i
Norre Dindn som ligg Monson på Bro
fack^r.

It om Daby en slattegård i fack^r
Dordn; Norre Dindn som vord fack^r
tän Dordn fack^r bade öpa

It att som lath fack^r vord alle tgan Dindn
Daz og fack^r som är i fack^r fack^r
ning og fack^r for fack^r tgan vord

Tolkad text från sida 200.

Tesse godz haffwer Axell Ericksson
iffrå Cronen

ReLator lasse
Beltere.
Simon Larson

Wärne prestegård som ligger hartt wedh
Häredzsätter i Bancekinde häredt i grebo S:
En Såge Quern wed Hakeforss hart
wed Linköpfung.

It att han skal fordre aff Werner
Slatte wederlag för en gård finsöö
i fliseröd Sockn som är K:mtz gamble
arff, och han haffwer liggiendes vnder
sin gård Högxrum
Vm Gillberga 2 gårdar i Högxby sokn
i Ambörd som haffwer warit K: mtz
gamble arff, och skattebönder nu haffwer
then ene renter y lispund smör then andre 5
lispund

It att han kennes wed en gård
heter fielle i Wårdenäs Sockn i
Norre Kinden, som Erich Monsson på Bro
haffwer.

It om Säby en skattegård i hegersta
Sockn i Norre Kinden som Botolff Simonson
~~the~~ Dackens fogte bodde opå

It att han later scriffe vp alle the Siöger
Åår och Elffer som äre i hans befal-
ning och huad för fisk ther vdi wanke

Olikheter i namn och stavningar

Wärne = Värna
hartt wedh = nära intill
Häredzsätter = Herrsätter
grebo S: = Grebo socken
Hakeforss = Hackefors
finsöö i fliseröd = Finsjö (se skiss sid. 253)
renter y lispund smör = räntar 2 lispund smör
fielle = Fjälla
Wårdenäs Sockn = Vårdenäs socken
hegersta = Hägersta
scriffe = skriva
Siöger = Sjöar
Åår = Åar
Elffer = älvar
huad = vad

Gillberga by på Högsbyåsen. Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

I rapporten står skrivet att Gillberga bestod av två gårdar i Högsby socken. De hade varit Kungl Maj:ts gamla arv, men nu förfogade skattebönder över en av gårdarna. Den ena gården skattade 2 lispund smör och den andra 5 lispund. Vinter- och sommarleden följde den mäktiga Högsbyåsen förbi Gillberga och vidare ned till Ålem och Alsteråns åmynning, där manskapet i ett befäst rundtorn såg till att hindra fiender från att ta sig in för att sabotera eller utnyttja kommunikations- leden.

Skattegården Säby vid en vik av Åsunden i Hägerstads s:n, Östergötland.

Foto: Eliz Lundin, den 11 september år 2000.

På originalsidan 61 (vänster) noterar Rasmus Ludvigsson att "*It om Säby en skattegård i hegerstad Sockn i Norre Kinden som Botolff Simonson the Dacke fogte bodde opå*".

Situationsskiss över på sida 254 omnämnda platser.

*Hägerstads gamla kyrka. Den nuvarande sockenkyrkan byggdes år 1866.
Foto: Eliz Lundin, den 11 september år 2000.*

Ligistex opa the
eluer och Strömmen och
Sma di Som er einillgam
Ereke boy och Björnsabwo

8 öfkytt land

J föst öndrimma da som löper uti wijf Öndräpön

J tinsty tinstorinn da som löper uti wijf ödendell
och wa er af sköng dräffliga fusthauer föra
Caoman till og passyranu fu drit Nistön
och löst Sinnan före er en Ström ödendell
Skidron hwin för uti gaffin Jöen Curt
en Säge quinn uti

Ed Socken i tinst

Den Ström föra gaff
yrtigen känd uti till
och passyranu för drit
och Cuno gaff för
witi en tinsting

I er löper en för Ström uti og i Sockön
witi förtienet om fösten torg för skön lag och
om walen skön lödning och föra Strömmen
och Ström I er witi gaffin Jöden Nistön
en Säge quinn en tinstkvarn en gammalind
is och I er smot gaff höng uti önejt

Do kalla di som löper ut i Sockön witi
Samma lökalla di ter witi torg om walen
mör uti jödder abora

och föra Strömmen uti
en passyranu Cionan
till

En Ström som löper uti witi Nistön
ter uti Gads Säge witi Cionan en Säge
quinn och Lasse drit

Tolkad text från sidan 258.

Rigister opå the eluer och Strømmer och Små ärer Som ere emillom Steckeberg och Brÿmszabroo

I Östergöttlandh

Först Hundzrumma åå som löper wth widh Suderköping

I tiusth trysserum åå som löper wth widh Ödendall
och ter er eth skönth ällefiske halffparten hörer
Cronan till och halffparten her Birie Nilson
och lithet Sunnan före er en Ström benemdh
Skillron ström ther wtÿ haffuer Jören Ericsson
en Såge quern wtÿ

Ed Socken i tiust

Ten Ström hörer halff
parthen Kongl mttz till
och halffparten her byrie
och Cronon haffwer ther
wtÿ en tridingh

Ter löper en stor Ström wth och i Saltesiön
widh hellienes om hösten tagz ther skön lax och
om våren skön leckmörth och hetter Strømmen
edz Ström Ter wtÿ haffuer her birie Nilson
en Såge quarn en tulekuarn en hammarsmid-
ie och Ter emot haff Konglig mttz inthit

Bokalla ån som löper wt i Saltesiön widh
Samma bockala by ter wtÿ tagz om våren
mörter idh geddor abora

och hörer Strömen merer
en halffparten Cronan
till

Enn Ström Som löper wth widh Nÿgårdh
ther wtÿ hade Salige axsel Ericson en Såge
quarn - och Lasse belter

Olikheter i namn och stavningar.

eluer = älvar
ärer = åar
ere = äro
Steckeberg = Stegeborg
Brÿmszabroo = Brömsebro
Östergöttlandh = Östergötland
Suderköping = Söderköping
tiusth = Tjust
trysserum åå = Tryserumsån
hellienes = Helgenäs
Birie = Birger
lithit Sunnan före = litet söderut
haffuer = haver
hammarsmidie = hammarsmedja
abora = abborrar

Anmärkning:

Från originalsida 61, (höger) tar den registerförande skribenten över och gör en mycket detaljerad beskrivning av infrastrukturer utefter kuststräckan mellan Slätbaken (Stegeborg) och den dansk/svenska riksgränsen vid Brömsebro. Observera att den så omtalade forna trafikleden via Emån inte ingår i uppräkningsen av älvar, strömmar och åar. Detta tyder på att åns nedre, grunda delar före utloppet i Östersjön var för svåra att forcera med båtfrakter. Däremot är Emåns låglänta stränder omnämnda i registret över möjligheter till utvidgning av ängsmark.

Situationsskiss, se sida 261.

Stegeborgs medeltida slottsruin belägen på en holme i Slätbaken. Foto: Svenska Aerobilder.

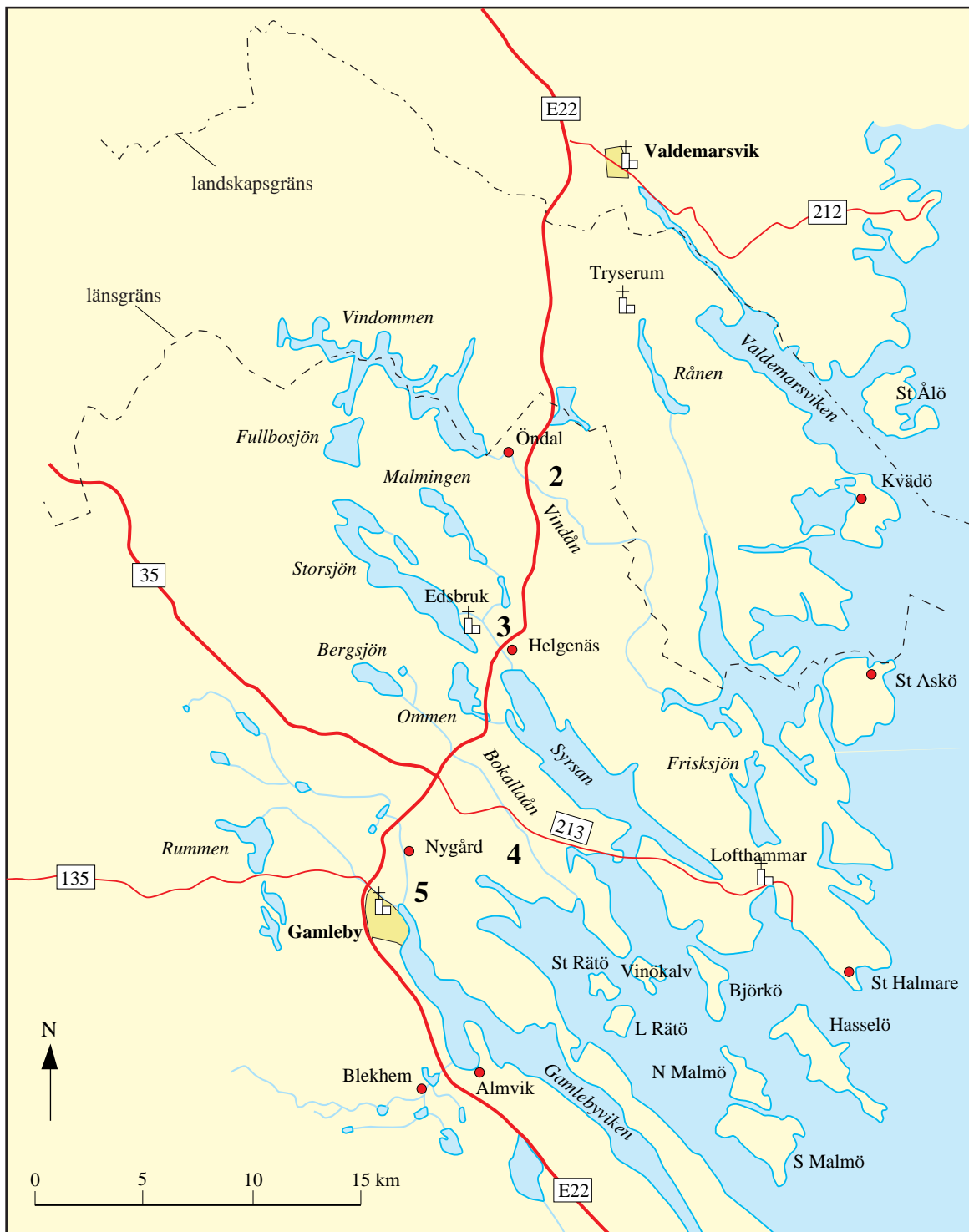
Stegeborgs slott och befästning uppfördes för att skydda en av det dåtida Sveriges viktigaste städer, nämligen Söderköping. Från holmen går en landsvägsfärja över till Södermanland. Denna trafikled har i alla tider förmedlat trafiken den närmaste vägen mellan östra Östergötlands inland och Södermanland.

Edsbruk i Eds S:n, Småland. Foto: Eliz Lundin, den 9 september år 2000.

Här är ruinerna efter den gamla hammarsmedjan och kvarnen i den omtalade strömmen som löpte ut härifrån på sin väg mot "helliènes", dvs Helgenäs och ut i Saltsjön. Om ägareförhållandet av vattendraget sägs att "*Ten Ström hörer halffparthen Kongl mttz till och halffparten her bjurie och Cronon haffwer ther wtj en tridingh*".

Situationskiss över omnämnda vattendrag och platser.

1 = Hunderumma å. Anm. Ej på kartan. Ligger vid Söderköping.

2 = trysserum åå = Tryserumsån = Vindån

3 = edz Ström = Edsström

4 = troligen Bokallaån

5 = Enn Ström Som löper wth widh Nygårdh

Löper och enn ett mig wäl yamde weter
 gode Ströman Gaff wind tger wti Gaffin Jorden Dufgin en
 potten Cronnan til Säfte quarm och korn Mott Gaffin tger
 och Gaffranen Jorden megit
 Dufgin

Wärfung and som Löper ut i Säfte sin mig
 alle wärd Gaffranen er korn mig wärd
 och wti och Gaffranen er Cronnan, och tger
 wti Gaffin borgan wti wärd tja Säfte
 quarm och korn mig megit

terna kallas i fowden
 tuf Jorden egger

Göttinger in Ström tger wti Gaffin korn
 mig en Säftequarm mig och ett tger alle Säfte
 Jordsada Ström tger wti tuf alle fonda
 Jordsada om wärd

Gylpa Ström tger sammald
 wärdes ad tger wti tuf om wärd mig
 wti Jorden och out och skom tamed

Gronda Härt

korn mig out och Säfte ad tger wti tuf alle fonda tger
 Egit om wärd

korn mig ut och
 out och wti

Säfte korn tger wti Gaffin korn mig a
 tger mig och tuf alle fonda tger wti

Tolkade texter från sida 262.

hörer Strömen halff
parten Cronnan til
och halffparten Jockem
Bulgrin

Löper och enn elff wth widh gambla wester
wick ther wtÿ haffuer Jockem bulgrin enn
Såge guarn och Kongl Mttz haffuer ther
inthit

Bleckings ån som löper wt i Saltsjön widh
Ålle wicken halparten er Kongl Mtz rette arff
och egit och halffparten er Cronans, och ther
wtÿ haffuer borgerne wtÿ westeruick tuå såge
quarner och Kongl mz inthit

thette kalles i fordom
tidh Deckne egger

Hörtingerum Ström ther wtÿ haffuer Kongl
Mttz en Sågequarn ny och ett lithit allefiskie

Solstada Ström ther wtÿ tagz allra honda
Leckfisk om wåren

I gÿlpa Ström Öicka sammaledhz

Werboda åå ter wtÿ tagz om wåren mörtter
idh gedor ocg ortt och sköner Lanneåll

Stronda härett

Kongl mttz arff och
Egit

Smelta åå ther wtÿ tagz allra honda lecffisk
om wåren

Kongl mttz rette
arff och egith

Tordzfårszen ther wtÿ haffwer Kongl mttz en
bygning och tagz aldra honda fisk wtÿ

Situationskiss, se sida 265.

Olikheter i namn och stavningar.

ganle wester wick = Gamleby
wtÿ = uti
haffuer = haver, har
inthit = intet, icke något
Bleckin = Blekhem
Ålle wicken = Almviken
westeruick = Västervik
Solstada Ström = Solstadström
Werbodha = Virsbo
Smelta åå = Applerumsån

Blekhemsån rinner här ut i Almviken, där ”wtÿ haffuer borgerne wtÿ westeruick tuå såge quarner och Kongl mz inthit”. står det i originaltexten på sida 62 (vänster). I Almvik var också lastageplatsen för gods som fördes till och från det medeltida säteriet Blekhem, se sida 264.

Almvik i Törnevalls s:n, Småland.
Foto: Eliz Lundin, september år 2000.

Blekhems säteri i Törnfalls s:n, Småland.

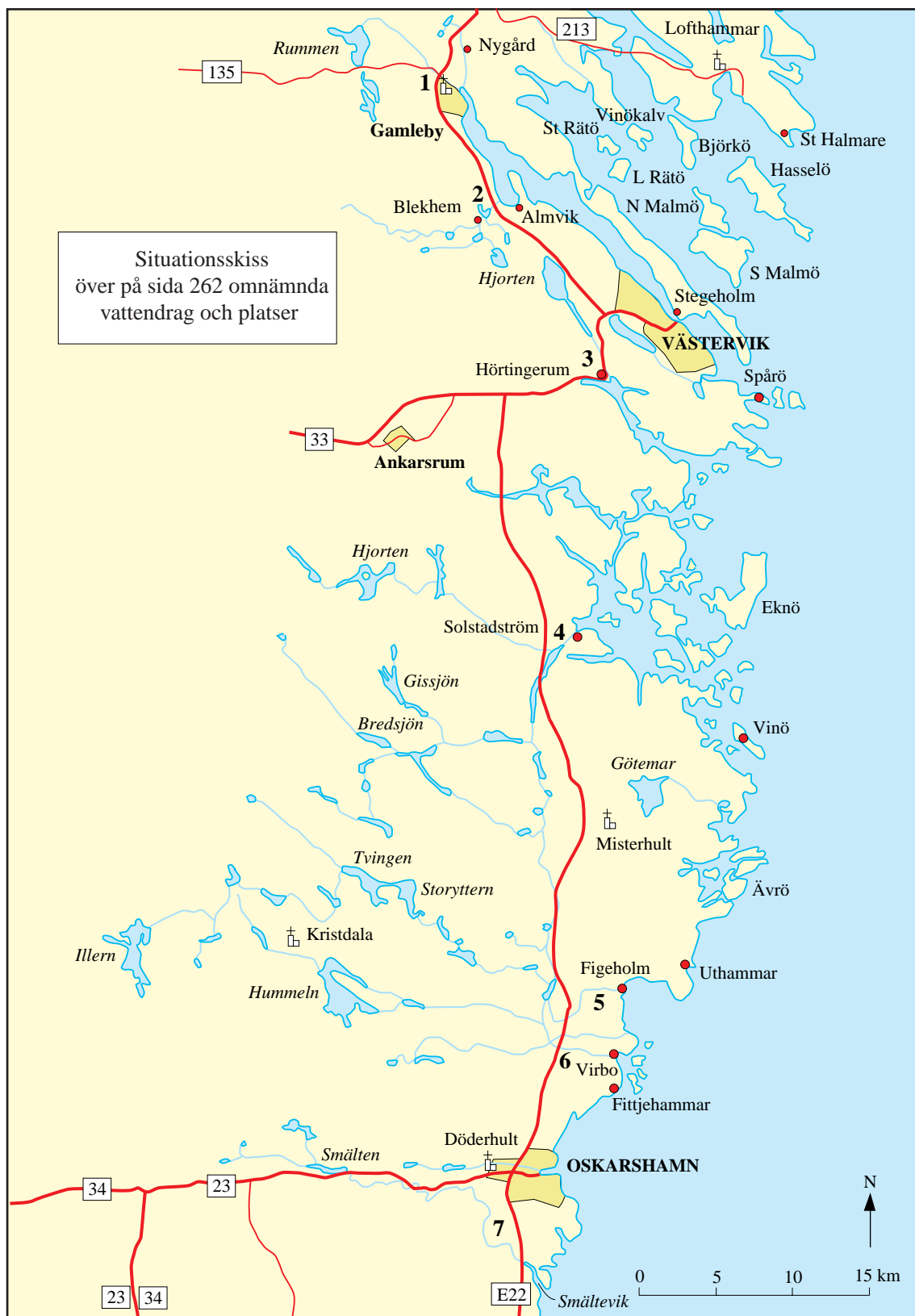
Foto: Eliz Lundin, den 9 september år 2000.

Under medeltiden ägdes godset av släkten Soop och en period av Gustav Vasa. Den nuvarande slottsbyggnaden uppfördes under åren 1838-1844.

Solstadström brusar här fram djupt ned mellan landsväg och bebyggelse på sin färd ut i Gåsfjärden och Östersjön. Foto: Eliz Lundin, den 9 september år 2000.

På originalsida 62 (vänster) får vi veta att i "Solstada Ström ther wtj tagz. aldra honda Leckfisk om våren".

1 = enn elff wth widh gamble westerwick
 2 = Bleckings ån = Blekhemsån
 3 = Hörtingerum Ström = Hörtingerumsån
 4 = Solstada Ström = Solstadströmmen

5 = gylpa Ström = troligen ån med utflöde
genom Figeholm
 6 = Werbodha åå = Virån
 7 = Smelta åå = Applerumsån

Kong mig aft og Eging } Døt an og Cistres døcten tæer mig tagt enatig
} Gærligend Døct enat om wæren

Kong mig aft og Eging } Store aftrem tæer ut wige Gærligend tæer
} mig tagt andra gonda fyt

Kong mig aft og Eging } Vestlens dæ tæer er ingen færligend til gærligend
} Døct

gærligend Kong mig aft og Eging } More More tæer dæ tæer mig tagt om wæren
} alle gonda fyt

gærligend og Eging } Enn tæer dæ tæer gærligend tæer mig tagt
} anetig gærligend tæer om wæren og mig anet
} fyt
} Kong mig aft og Eging } fyt

gærligend og Eging } Dæ tæer dæ tæer mig tagt om wæren
} tæer mig tagt om wæren og tagt dæ
} gonda fyt om wæren

gærligend og Eging } Gærligend Dæ tæer dæ tæer mig tagt om wæren
} tæer mig tagt om wæren og tagt dæ
} gonda fyt om wæren

Enn tæer dæ tæer mig tagt om wæren
} mig tagt om wæren og tagt dæ
} gonda fyt om wæren

Tolkade texter från sida 266.

Kongl. mz arff och egith	{ Bos ån och Clössters becken ther wtj mechtig } härligen Leckmörter om våren
Kongl. mz arff och egith	{ Store alstrem löper wt widh Strömsrom ther } wtj tagz aldre honda fisk
Kongl. mz arff och egith	{ Neffuere åå ther er inthit försöckt till huars her } Doger
hörer halparten Kongl mz till och halffparten Cronnan	{ Nore Möre rysby åå ther tagz om våren } alle honda Lecffisk
halffparten er Kronans och tridingen Kongl mz, och trudingen sten bengtdons	{ Enn Lithen å heter golssbeck ter wtj tagz } mechtig herligen gers om våren och ingen annen fisk
Hans N arffue Godz	{ Liungby åå Som löper wt widh Husholm } ter wtj er tuå tulkuarner och tagz aldre } honda fisk om våren
Hans N arffue Godz	{ Södre Möre Låffners åå ther wtj er en } Skön Tul quern och tagz skön leckfisk om } våren

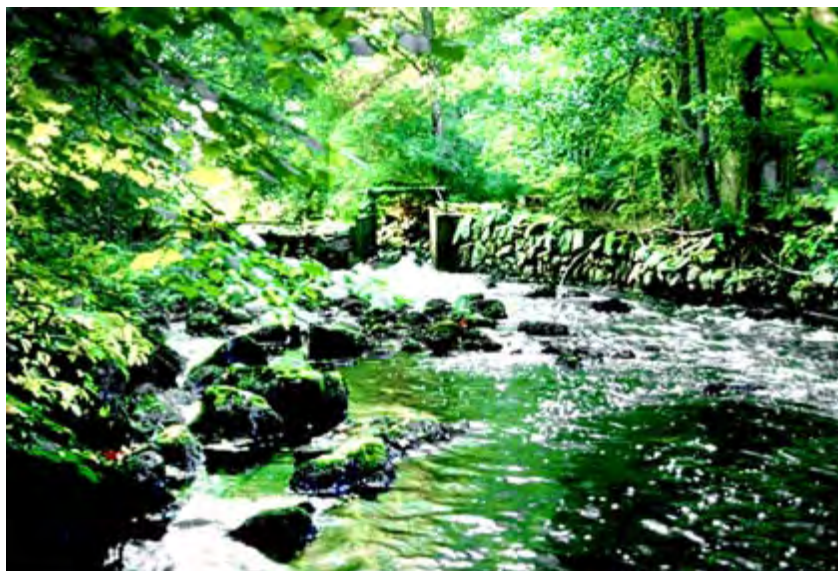
Enn Lithen å som löper wt widh werneby ther wtj ere tuå Små kuarner taxz litit fyisk om våren

Olikheter i namn och stavningar.

Clössters becken = Klosterbäcken
Store alstrem = Alsterån
Neffuere åå = Nävraån
rysbj åå = Ryssån
Liungby åå Ljungbyån

tuå = två
kuarner = kvarnar
Taxz = tas, tages
Hans N = Hans Nåds
arffue Godz = arvegods

Situationsskiss, se sida 271.

Virsoån, Småland.

Foto: Eliz Lundin år 1997.

”Werbodha åå ter wtj tagz om våren mörtter idh gedor och ortt och sköner Lanneåll” står det i originaltexten på sida 262.

Från originalsida 63 (vänster)

halffparten er Cronens och halfften Hans
N: egit
Söder åckra eluen ther wtj ere tua tulkuar
nar och ållefiske och tagz aldri honda fisk
om wåren

halffparten er Kongl m: och halffparten
Kongen i Dannemarck
Brjmsza åå

till Per galle
It om en beck i Mølstadeås Sockn
wed Krunebeckx cløster som är gott
lefkiske til Mørter, att han kennes
wed thz fiskie som bönderne leege
boort och icke frelsser bruke

Tolkade texter.

halffparten er Cronens och halfften Hans
N: egit

halffparten er Kongl m: och halffparten
Kongen i Dannemarck

till Per galle
It om en beck i Mølstadeås Sockn
wed Krunebeckx cløster som är gott
lefkiske til Mørter, att han kennes
wed thz fiskie som bönderne leege
boort och icke frelsser bruke

Anmärkning:

Det sista stycket "till Per galle" är skrivet av Rasmus Ludvigsson. Observera att de båda skribenterna skriver bågaccenterna åt skilda håll.

"Brjmsza åå", dvs Brömsebacken med Brömsebron. Stenen till vänster om huset minner om freden som slöts här år 1645, då Sverige tillskansade sig Jämtland, Härjedalen, Gotland och dessutom Halland på 30 år. Foto: Ivan Bratt.

Olikheter i namn och stavningar.

Söder åkra eluen = Torsåsån wtý = uti tua = två tulkuarnar = tullkvarnar aldra honda = allehanda	Brýmza åå = Brömsebäcken mz = Maj:ts Kongen = Konungen Kronebeck clöster = Kronobäcks kloster Hans N: egit = Hans Nåds eget
--	---

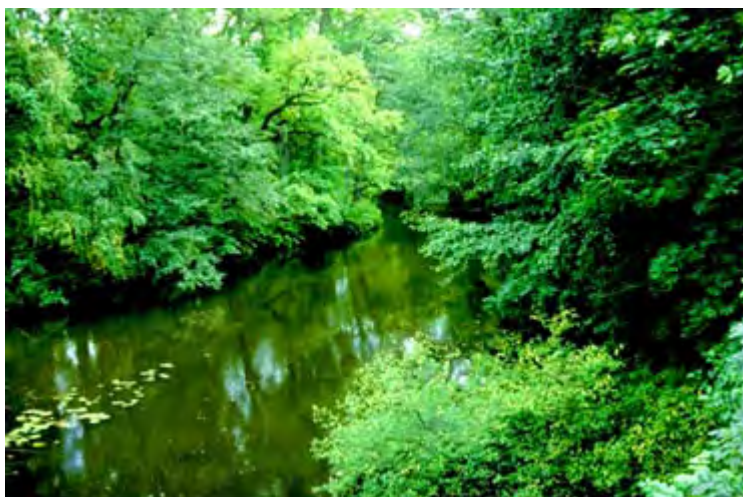
Kronobäcks klosterruin söder om Mönsterås i Småland. Ruinen består av lämningarna efter klosterkyrkan. Foto: Eliz Lundin, september år 2000.

Klostret grundades på medeltiden av Johanniterorden. En del av personalens livsmedelsförsörjning bestod av fisk från den förbipasserande ån, som underfundigt fått namnet Klosterbäcken. I registret över viktiga vattendrag som fanns mellan Stegeborg och Brömsebro noterades det att ” *Bos ån och Clössters becken ther wtý tagz mechtig härligen Leckmörter om våren*”. Vidare får vi veta att fisket tillhör Kungl Maj:ts arv och eget. I Rasmus Ludvigssons eget skrivna tillägg på originalsida 63 (vänster) står att det är ett ”*gott lekfiske til Mörter*” i en bäck i ”*Mölstadeås Sockn*”. Efter Karl XI:s reduktion år 1682 användes klostergodset till boställe åt chefen från regementet i Kalmar.

Frakterna som kom via Emån torde ha dirigerats om i trakterna öster om Högsby för att därifrån föras vidare sjö- och åvägar eller åsvägen ned till Ålem och Alsteråns åmynning. Ålem var sedan gammalt en betydande marknadsplats. Den finns omtalad år 1506, då Henning Gadh förhandlade där med bönder ifrån Möre. Att fraktleden var av högt nationellt värde vittnar de pålspärrar och ruiner efter ett medeltida rundtorn som anlagts för att skydda fraktleden och inloppet till Alsterån. Ett rundtorn är en försvarsanläggning som endast byggdes upp och bemannades invid rikets mest angelägna infarter. Nära Alsteråns åmynning ligger träslottet Strömsrum, känt sedan år 1312, då Ingrid Svantepolskdotter ägde gården. Senare har godset ägts både av Stureätten och Vasaätten. År 1553 utsågs gården till kunglig avelsgård. Med avel menas allt vad en gård kan producera. Från slutet av 1700-talet övergick Strömsrum till ätten Rappes ägo och är så fortfarande år 2000. Till Strömsrum leder en 2 kilometer lång grusväg kantad av gamla lövträd med inslag av värnadsvärda ekar. På delar av sträckan finns samtidigt breda stenmurar på ömse sidor om den ur natur- och kulturmiljö så märkliga väg.

Strömsrum i Ålems socken, Småland. Byggnaden, som är Smålands största träslott, uppfördes år 1762 av byggmästare A. Tornberg åt landshövdingen Carl Rappe.
Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

Alsterån flyter helt nära förbi Strömsrum genom en miljö liknande en tropisk regnskog. Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

På originalsidan 62 (höger) står skrivet att "*Store alstrem löper wt widh Strömsrom ther wtj tagz aldra honda fisk*". Vidare noteras att detta fiske är Kongl Maj:ts arv och eget.

- 1** = Brömsza å = Landabäcken
- 2** = Söder åkra eluen = Torsåsån
- 3** = Enn Lithen å som löper wt widh werneby = Halltorpsån
- 4** = Låffners å = troligen Hagbyån
- 5** = Liungby å = Ljungbyån

- 6** = golssbecken = troligen Åbyån
- 7** = rýssby å = Snärjebäcken
- 8** = Neffuera å = Nävraån
- 9** = Stora alstrem = Alsterån
- 10** = Bosån och Clösters becken = Koverhultsbäcken och Örnebäcken

20 g alle

Rigister opathe
engier och kai Zeffickist
moffen som skulle viditay
och Rodias my Omaland
Litt anno 60

Föft

Heude häret
wintery foran

ni gon städer op dets wimmery giend er om falkmitte long och 2 pille
och wi dog er for ang } stot brög och er stot myitnall
till god — 700 lag

Asboland häret
wintery foran

wimmery foran och
Basse minskan } en ang god } Basse minskan som wän aldyer god 50 lag
er Cunn }
erod

Amboß häret
Höjby foran

och er Sam N: 1144 } En giend bonund giend giend lyyer imt
sitt och opit } pa wette maort som wän daly
god ————— 60 lag

och goder kon my till } som er för bonund atwödyer där Ner den
Andingor och Cunn hiedet } wette opit och wärdat wän lag
god ————— 40 lag

Rigister opå the

engier och kär Teslickest
Mossar som skulle wtdickas
och Rödias wtÿ Småland
Till anno 60

Peder galle

ner hon bliffuer opdickat
och röd doch er ther eng
till höö _____ 700 las

Wimberby huen och
Gåssemuszan ere
Crone
eger

} en engh bockared?

och er hans N: rette
arff och egith

och hörer Kongl mz till
tridingen och Cronen tuede

Först

Seuede härett

Wimberby socken

} Wimmerby huen er en halffmile long och 2 pille-
skott bredh och er slete engieuall

Asbolandz härett

Målilda socken

} Gåsse muszand som renter årligen höö 50 las

Ambölz härret

Högzby socken

} Enn huen benemdh huiruill huen ligger inne
på westre marck Som renter årlig
höö _____ 60 las

} Item ett ker benemdh åttuedzbro kär Ner dett
bliffuer oprött och wtdickat renter thz
höö _____ 40 las

Olikheter i namn och stavningar.

engier = ängar
kär = kärr
Teslickest = desslikes
bliffuer = blir
slete ängieuall = slät ängsvall
Seuede härett = Seveds härad
Wimberby = Vimmerby
huen = ven = gräsäng.
Ven = gräs
huiruill huen = Virvill ängsmark
Item = Vidare
åttuedzbro ker = Åtvidsbro kärr
tridingen = tredjedelen
tuedelen = hälften
Målilda = Målilla

Et tegne konge usin
 rest aff og opit ma
 allernest gaffni justit
 iisterfor nogen ting
 eyer med usin summe
 Cunge med en hund lunde
 som gaffni mig kongematen
 og mig usin marchisfe malle

ten en for kongemid Dingumma som hysa woffe
 Söder afur kongematen og mi samma for duff
 op dirlat og opidig Dorg er for full eng
 god ----- 800 lag og byer
 vind summa eng en stund bodd sig opur kong
 eme sidan en stund wite storg og er wint hnt
 eng kongemid marchisfe malle og er for arker till
 rest kong kong opur kong eme side

Fliffen socken

og ad teg meste dete
 mid. n. foug aff og
 eyte efter yam. vi. fuff
 130 lunde ting om
 kong same eng
 allernest gaffni wande sate
 mid sin justit sampe
 justit Dorg ja sode by
 nogen eyer for istand

Store for engemid er eme for gaffni kong
 em gaffni firding wog bad Iger for er budaft
 og some had wite mer em tin yilstat bage
 og na for duffni op dirlat og wurdig bage
 sidan om emma Dorg er for eng full
 god ----- 1000 lag

og gort teg kong
 mig wite arffa till

Kongen wog sin kong summa for fuffad kong
 som wog er alligen fuffni for duffni op dirlat
 og op wite
 god ----- 50 lag

Tolkade texter från sida 274.

Er thette Kongl mz
rete arff och egit, men
alleneste haffuer gabriel
Cristerson nogon lithen
eger medh wthÿ samme
Engh meden sin landbo
han haffuer wtÿ långemålen
och inthit wtÿ marckusze mälle

Item ett ker benemndh Dunhammar som ligger wester
Söder iffrå Longemålan och ner Samma ker bliffwer
opdickat och oprödh doch er ther till engh
höö _____ 800 las, och liger
widh samma engh en sköner böckeskog opå then
enne Sidan en sköner ecke skogh och er widh frue
engh benemndh marckuse mälle och ther åcker till
tolff tunnor landh opå thenn enne Side

och ere thz meste delen
min: N: heres arff och
egith effter hans N: haffwer
130 landbor trinth om
kring Same engher
allenest haffuer werner slate
medh sin hustru sampt
hustru Ingel på söderby
nogen eger ther iblandh

Flissered socken

Store flis enghenn er enn stor halffmile longh
Enn halff fierdingz weg bred Ther hon er bredast
och Somestadz icke mer en trÿ pilskot bredh
och ner hon bliffuer opdickat och wtrödh bådhe
Sidan om emmen doch er ther eng till
höö _____ 1000 las

och hörer thett Kongl
mz rette arffue till

Skorpa torpe huen lithit sunnan före flisared kyrkie
honn renther årligen höö ner hon bliffuer opdickat
och op rÿd
höö _____ 50 las

Olikheter i namn och stavningar.

mz = maj:ts Longemålan = Långemåla böckeskog = bokskog ecke skogh = ekskog åcker = åker haffuer = haver inthit = intet	Flissered = Fliseryd trÿ = tre wtrödh = utröjd flisared kyrkie = Fliseryds numera öde kyrka emmen = Emån Skorpa torpe huen = Skorpatorps gräsäng
--	---

Situationsskiss, se sida 279.

*Bro över Emån inom tätorten
Fliseryd i Småland.*

Foto: Eliz Lundin, september år 2000.

vi till min N: feres
att aff og exir) og
te fästna i vinnu stas
bom mig orlts
og em jag, fästna mig

Stettis eng som tygd emittin fingsis og
Sittis Sittis med uti samund ang Sittis ang
og indirakti Borg waders for mig till
god _____ 40 lag

Edy Sigtusförs gam
te uti exir

Stuntor eng og Sigtusförs eng wad ydusförs
om te Sittis opred og Sittis Sigtis
for mig till
god _____ 130 lag

+
Loris genom engs eng
S: Paul Sigtusförs gam
en truding wad

Em emittin Sigtusförs og affsion uti
for Sittis op Sittis og opred wader Sittis
Sittis Sigtis er for mig till
god _____ 700 lag uti of uti min

Telli in kir er min
a: gaid uti aff og
Exir

Em Sigtis uti kir som em Sittis for Sittis og
emittin Sittisförs og Sittisförs wad Sittis
Sittis Sittis uti kir Sittis Sittis og Sittis
Sittis for mig till
god _____ 100 lag

Em Sigtis uti kir emittin wad Sittisförs og
Sittis Sittisförs wad Sittis Sittisförs uti
te Sittis opred er for mig till
god _____ 70 lag
og Sittisförs uti Sittisförs

Tolkning av texter från sida 276.

er thz Min: N: heres rete arff och egit, och thz haffuer werner slate borta mz orette och enn gårdh i finsziö mz	} Kettelbo engh Som ligger emellem finsöö och Kuile Kuille gerde ner samme eng bliffuer oprýdh och wtdickat doch warder ther eng till höö _____ 40 las
och er Teth Gröneskogz gam- le rete eger	} Brantelz engen och biergielz engh widh grönskog ner the bliffue opröde och dickade doch er ther engh till höö _____ 130 las
Wtý thenne engh eger H: Karl Ericksons barn en triding wtý	+ } engh Enn emillom tordzforszen och åszarom ner hon bliffuer opdickat och opröd båden sidan emmen dogh er ther eng til höö _____ 700 las mer och icke mindre
Tesse tu ker er Min N: häres rette arff och Egith	} Enn ligger ett ker Som nu står stor ålleskog opå emilom Sebbetorp och Wedelebodha benemdh Stort kerrett Nor thz bliffue dickat och oprött renter ther eng till höö _____ 100 las
	} Enn ligger ith ker emilom wedelebodha och Longe Mållann benemdh Olenmålla ker ner thz bliffue oprödh er ther engh till höö _____ 70 las och bönderne till ingen skadha

Olikheter i namn och stavningar.

Kettelbo = Kättlan finsöö och finsziö = Finsjö oprýdh = uppröjd doch = därefter, då Brantelz = Brandsven biergielz engh = Berggölsängarna rete eger = rätta ägare Sebbetorp = Sibbetorp en triding = en tredjedel Wedelebodha = Värlebo Longe Mållann = Långemåla Olenmålla = Osemåla
--

Situationsskiss, se sida 279.

Emån vid Högsby, Småland. Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

Emån flyter här ifrån Högsby på sitt vidare vindlande och bitvis förgrenade lopp mot Östersjön. Ån ingår inte i 1550-talets register över älvar, strömmar och åar från Stegeborg till Brömsebro. Skälet till detta torde vara att Emån inte var lämpad för fraktfarter, däremot gjorde man utdikningar för att nyttja de nyvunna strandarealerna till produktiva gräsängar, se originalsida 64 (höger).

Säteriet Grönskog i Fliseryds s:n, Småland. Foto: Eliz Lundin, den 10 september år 2000.

På originalsida 64 (höger) får vi veta att säteriet Grönskog var den rätta ägaren till Brandsven- och Berggölsängarna. För att få den beräknade avkastningen behövdes det dock utföras röjningar och uppdikningar. Ännu på 1600-talet fanns här både stenhus och gårdskyrka kvar från medeltiden.

Situationskiss över på sidorna 274 och 276 omnämnda vattendrag och platser.

Den på sidan 274 omtalade "flisared kyrkie" är den gamla Fliseryds kyrka. Den nya träkyrkan i Fliseryd byggdes i början av 1800-talet.

På sida 276 står det skrivet, att om man dikar upp på båda sidorna av Emån utefter sträckan från Tordsforsen till Åserum så blir där 700 lass hö "mer och icke mindre". Detta visar att Emån då hade en annan sträckning än dagens med utlopp vid Em. Den omtalade "tordzforszen" kan ha varit vid Forsalid. Därifrån flöt Emån mot Åserum med en åarm mot utloppet i Lervik. Det kan förefalla sensationellt att den så väldokumenterade fraktleden via Emån inte finns med i registret över älvar, strömmar och åar som hade sina

utlopp utefter kuststräckan mellan Stegeborg och Brömsebro. Anledningen torde vara att Emåns flöde från Ruda gård var otjänlig och lång för fraktfart via Finsjö, Tordsforsen och Åserum i jämförelse med "raka spåret" via våtmarker eller Högsbyåsen ned till Ålem och Alsterån utlopp i Östersjön. Nära Alsteråns dåvarande mynning ligger ruinerna efter ett medeltida rundtorn som ingått i försvaret av denna riksviktiga in- och utförselled och handelsplats, där gods kunde samlas och förmedlas från och till Östergötlands och Smålands produktionsområden.

Från originalsida 65 (höger).
Originalsida 65 (vänster) är blank.

Östen Jonsbo i Småland

först att fortiga sig art Gode sig till
En gård för Björns i Agniseret socken
i Smålands län Öst — th
thor är ett mestigt gott Ålsfiske of
Qvamen, thor lög Myrblöfion ut som
är 4 miler long of verten till lands
märket, th fören för qvinnillets ruff
till

Öst en gård; Biere Gorden i Östsmå.
th fören för Malin på Berges till of
är thor of gott Ålsfiske of qvamen
of ligg thor affuten en stor Öst thor
tagg Öst

Tolkad text från sida 280.

Swen Joensson i Småland
Först att hertug Eric arter byte seg till
En gård heter Byuerne i Agunieret sockn
i Sunderbo renter Smör————— 1 tunna
ther är ett mechtig gott Ålefiskie och
Querner, ther löper Mycklesiön vtt som
är 4 miler long och recker till lande-
märcket, thz hörer fru gunnilles erffinger
till
Ooss en gård i Biere Sockn i Sunner-
bo hörer fru Malin på berqre till och
är ther och gott Ålefiskie och querner
och ligger ther åffnen en stoor Siö ther
tagx Sÿck

Olikheter i namn och stavningar.

hertug Eric = Hertig Erik Byuerne = troligen Byvärma Agunieret = Agunneryd Mycklesiön = Möckeln landemärcket = Riksgränsen erffg = erffinger = arvingar
--

Efter Registerförarens utförliga beskrivningar om de infrastrukturella förhållandena utefter kuststräckan mellan Stegeborg och Brömsebro återtar här Rasmus Ludvigsson skrivningarna med ett par udda uppgifter av lokal karaktär från inre delar av Småland. När han talar om "*landemärcket*" betyder det den dansk/svenska riksgränsen, som då också var gräns mellan Småland och Blekinge. Se kartskisser, sidan 283.

"*hertug Erich*" var Gustav I:s och Katarina av Sachsen-Lauenburg son som år 1560 efterträdde Gustav Vasa på Sveriges tron som Erik XIV. Han gjorde sig mest omtalad för eftervärlden genom de båda ytterligheterna mord under påverkan av ett sinnessrubbat hat mot Sturesläkten och ett ömt, passionerat kärleksförhållande med Karin Månsdotter. Hon var dotter till en fångknekt och vistades tidvis tillsammans med den fängslade konungen i Gripsholms slott, där han under omtvistade omständigheter avled år 1568.

"*hertug Erich*" blivande konung Erik XIV.
Målning av Domenicus Ver Wilt.
Nationalmuseum, Stockholm.

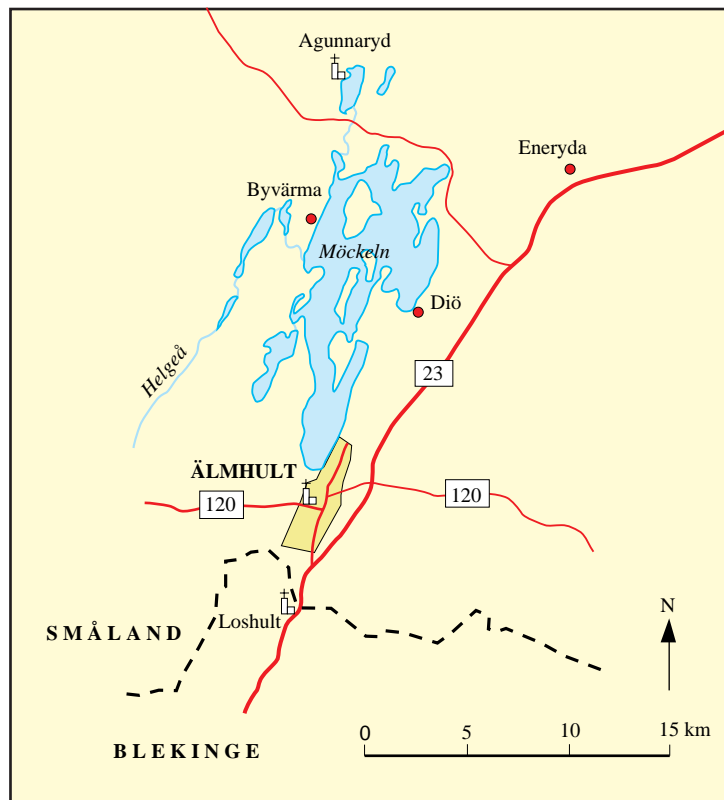

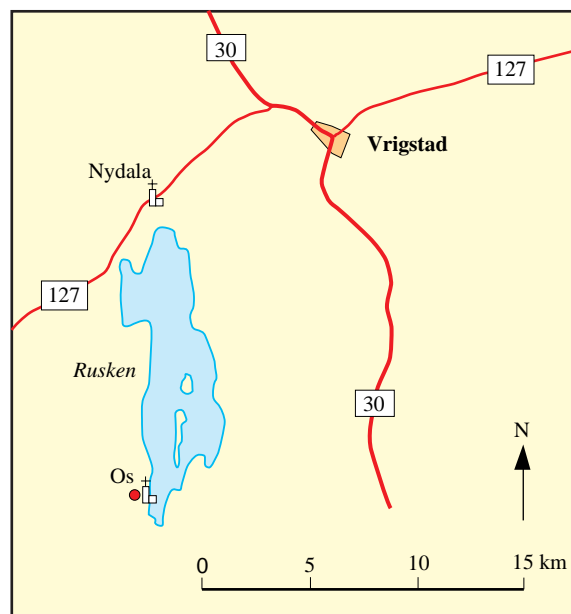
Vy över del av sjön Rusken från Svensbygd i Nydala s:n, Småland.
Foto: Mårten Sjöbeck år 1944.

Gården Os belägen på den södra delen av sjön ägdes av "*Fru Malin*" från Bergkvara. Invid sjöns norra strandområde låg Nydala kloster, som Gustav Vasa lät skänka bort som förläning år 1529.

Situationskisser över på sida 280 omtalade platser.

Den i texten omnämnda gården "Byuerne i Agunneret sockn" antas vara gården Byvärma. Det mäktiga ålfisket och kvarnarna lär då ha bedrivits i Helgeån.

Kyrkan och gården "Ooss" ligger vid stranden av sjön Rusken. Enligt skrivningen tillhörde gården "fru Malin på bergre" (Berkvara).

Från originalsida 67 (höger).
Originalsida 67 (vänster) är blank.
Originalsida 68 (vänster och höger) är blanka.

Wästergötland

Engette är tgen ynneste og beste
väg om winter tjd emellan

Norrsöge og Wäner

Först är emellan Norrsöge og Lin.
Leshög ij mile

It emellan Norrsöge Dordis og Nirkbej
bode som är 3 yärde R. Mij auff og eig
vej Sniffstade Dordis i Edsberge färdt
i Närke är 4 Mijler offr Jma Döj
og Mäster, og är besoff att late bro
en vantt aff same Mester för wärmste
og dällesige stöls, or tjs motte beställes
ms tjs förste om s. n. vill falk hit jem
tjt i wint.

4 Mijler

Jhra Nirkbejde og till Wernmismid;
Wernmeland i Wisnimsfärdt i wernid
Dordis är og 4 Mijler offr Döj og
Moster

4 Mijler

28 Wj Döj

Jhra Wernmismid in till Wasände är
28 Wj Döj

En Mijle

Jhra Wasände offr tjs store Sedet
är en mile väg om väg dog står
tjs tel att bro

Wästergötland

	Thette är then geneste och beste wäg om wintertyd emellem Noreskoge och Wäner Först är emellen Noreskoge och Lin- desberg y mile It emellen Noreskoge kyrkie och Nickels- bode som äre 3 gårdar K: Mtz arff och eig vdi Knisszstade Sockn i Edzbergx häredt i Närike äre 4 Mýler öffwer små Siöger och Måsser, och är behoff att late broe en partt aff samme Mosser för wärmsle och källesågx skuld, oc thz motte beställes mz thz förste, om H: N: will haffwe sitt jern tyt i Winter. Ifrå Nickelsbode och till Wernumsund i Wermeland i Wisnums häredt i Wernums Sockn äre och 4 miler öffwer Siöger och Mosser. Ifrå Wernumsund in till Wasände äre 28 wýkusiös Ifrå Wässende öffwer thz store Eedet är en mile wäg ond wäg dog står thz til att broe.
4 Mýler	
4 Miler	
28 wýkusiös	
En Mýle	

Olikheter i namn och stavningar.

y mile = två mil (en mile = 7,4 km)
28 wýkusiös = avstånd på sjön. En wýkusiös = 7,4 km
vdi = uti
Knisszstade Sockn = Knistad socken
Siöger och Måsser = Sjöar och mossar
broe = göra terrängen framkomlig
H: N: = Hans Nåd
tyt = dit
Wernumsund = utskeppningshamn i Kristinehamn
Wasände = Vänerns sydspets. Platsen omnämns som staden
Brette redan år 1583 och upphörde år 1644 för att
då flyttas till nuvarande Vänersborg.
öffwer = över
store Eedet = släpväg förbi vattenfallen i Trollhättan
thz = den

Situationsskiss, se sida 291.

En vesterlöf En sedan kommer man in i Estfien og är
30 en vesterlöf in till the lille Estet
vordt i Estfien, som är ett arborst ett
rotteff.

3 1/2 vesterlöf Sedan kommer man i Estfien igen som
löp till Estfien fram om Bergfio
og är 3 1/2 vesterlöf langt.

Quina på the Weg smalle
Norsborg or Estfien är
Landning 2 1/2 Miles
Dio Weg 3 1/2 vesterlöf
Dio 4 1/2 miles

Relator Olof
Stads

Effette är the Weg som man kan
fare ms store Odde så när på
ett redg när till Norge Land,

ifra Omfiesumid
Dette fiolen 2
vesterlöf

först att vater in i Omfiesumid
Ifra Omfiesumid in i Dette fiolen
Ifra Dette fiolen in i Jødeskion
Ifra Jødeskion in i gylberge fiolen
Ifra gylberge fiolen in i glass fiolen
ifra glass fiolen som är ett red an alle
en firden og vordt langt in i Rindon

ifra Omfiesumid og
the Estet är 12
vesterlöf

Tolkade texter från sida 286.

En wekusiös	Seden komber man in i Elffuen och är hon en wükusiös in till thz lille Eedet wed Åkeström, som är ett arborstskott utöffwer	
3 1/2 wekusiö	Seden komber man i Elffuen igen som löper till Elffzborg fram om Båhuss och är 3 1/2 wekusiös longt.	
	Summa på then weg emellen Noreskoge oc Elffzborg är	
	Landueg ————— 9 Miler	
	Siöweg ————— 32 1/2 wekusiös	
	Summa 41 1/2 myler	OBS! Här summeras mil -landväg och veckosjö - sjöväg som likvärdiga enheter. Resultatet uttrycks därefter i mil -landsväg
Relator Oloff Stake	Thette är then Leed som man kan fare mz store Skep så när på ett eedh när, till Norges Land.	
ifrå Knusesund til Kattefiolen 2 wekusiös	Först aff wener in i Knusesund Iffrå Knusesund in i Kattefiolen Iffrå Kattefiolen in i Hökeström Iffrå Hökeström in i gilbergefiolen Iffrå gilbergafiolen in i glassfiolen ifrå glassfiolen som är ett eed emellen en fierdingx weg longt in i Rencken	
ifrå Knusesund och til Edet är 12 wekursiös		

Olikheter i namn och stavningar.

En wekusiös = i denna handling 7,4 km lille Eedet = landväg förbi ett mindre vattenfall nedanför Trollhättefallen till farbart vatten vid Åkerström. komber = kommer Båhuss = Bohus Landueg = landväg Siöweg = sjöväg Skep = skepp wener = Väner Knusesund = inloppet från Väner till Säffle Kattefiolen = Harefjorden glassfiolen = Glafs fjorden Rencken = Ränken arborst = arborst
--

Situationsskiss, se sida 291.

Från originalsida 68 (höger).

ifra Ränken or te Ränken löp staden in till Böle präste.
Bölen är 3 wekus, gård i Goffe förs. It i Wärmeland
Söo, or sa long är
Ränken
E for ifra falk man 2 miler weg
till Mangars bro, som stäl Överige
or Norige,

Om en Dätgård till att
vaxte som oloft stable
falk förgiftmit,

Wij Wärmeland i by gald;
östru Gylfitt

Wid Rnise smid på vester sijden

för for las brat Tibbils an gård
til

Rnit Ribbin or Brosta Rnit Ribbinge Dätgård
Dätgård
teste för 2 gård ligger i dör or
ängre lag til foxe

für in Mangarsa Beffnell 2 gård emell teste 2 gård
på Olofftebi or för 2 gård ligger an lööt ut
m Beffnell

Sjön Ränken.

Foto: Märten Sjöbeck, 1933.

I Rasmus Ludvigssons text står det att Ränken är "3 wekusios long".

I detta avstånd bedömer jag att även längden av sjön Hugn ingår.

Sjön Ränken utgör en väsentlig och naturskön del av den mycket gamla båt- och fraktleden från Vänerne upp "till Norges Land".

Tolkad text från från sida 288.

ifrå rencken oc til Kölen äre 3 wekusios, och så long är rencken	Rencken löper seden in till Köle prestegård i Jösses häredt i Wärmeland Ther ifrå haffwer man 2 miler weg till Magnerebro, som skill Sverige och Norige.
	Vm En Sätégård till att vprette som Oloff Stake haffwer föregiffuit Vdi Wermeland i by geld i Östre Sÿslett Wed Knusesund på westre syden
hörer her Lae Bra till	Tibbile en gård
Knut Ribbingx Sätégård	Kroxsta Knut Ribbingx Sätégård tesse för ne gårdar liggie i åker och ängie lag tilhope
hustru Margarea på Skoffteby	Seffuell 2 gårdar emellen tesse 2 gårdar och för ^{ne} 2 gårdar ligger en lööt vtt mz Elffuen

Olikheter i namn och stavningar.

rencken = Ränken
Köle prestegård = Köla prästgård
Magnerebro = Magnorbro
skill = skiljer
Oloff Stake = fogde i Värmland
föregiffuit = uppgivit
Kroxsta = Kroksta
Seffuel = Säffle
lööt = betesmark
vtt mz = utmed
Elffuen = älven
Sÿslett = ett administrativt område under ledning av en syssloman. Organisationen infördes under 1100-talet och lade då grunden till kungamaktens styrning av riket genom tillsatta ämbetsmän.

Situationsskiss över omnämnda platser i sista stycket ovan.

Textsidorna 284, 286 och del av sida 288 beskriver tillsammans en vintertida trafikled från Noraskogs bergslag till Västerhavet vid Göta älvs mynning vid Älvsborg. Rapporten ingår som ett led i strävandena att vrida kommunikationerna västerut från Sveriges instängda läge vid Östersjön. På sida 290 och situationsskissen sida 291 är en sammanställning av hela innehållet. Först med denna helhet och totala översikt framgår hur detaljerat Rasmus Ludvigsson redovisat fraktvägarnas sträckningar och avstånd till lands och sjöss. Dessutom finns noteringar om framkomlighet och var det behövdes sättas in åtgärder till förbättringar.

Planerad järntransportled från Noraskog till Älvsborg

I dokumentet beskivs också en båtled från Vänern via Knusesund och sjösystemen vidare mot Norge. Avståndsbezeichnungarna *Mjle* och *wekusios* behandlas som likvärdiga storheter, här 7,4 km = 1 tysk mil. Vintervägen från "Wernumsund till Wassende" gick utefter Vänerns stränder och vikar, se situationsskiss sida 291. Från Åkerström till Älvsborg anges sträckan vara 3 1/2 wekusios, vilket uppenbarligen är felaktigt. Förmodligen har uppgiftslämnaren syftat på avståndet till gamla Lödöse.

Wästergötland		Wästergötland		Tolkade texter:															
<p><i>Thette är tgen geneste och beste wäg om winter tjd emellen, Norekskoge och Wäner</i></p> <p><i>Först är emellen Norekskoge och Lindesberg 3 mjle</i></p> <p><i>Item emellen Norekskoge kyrkie och Nickelsbode som är 3 gårdar K:mtz arff och eigtd vdi Knisszstade Sockn i Edzbergx häredt i Närike är 4 Mjler öffwer små Siöger och Mässer, och är behoff att late broe en partt aff same Mosser för värmsle och källesägx skuld, oc thz motte beställes mz thz förste, om h:n: will haffwe sitt jern tyt i Winter</i></p> <p><i>Thæt W:ernumsund in till Wernumsund i Wermeland i Wisnumshäredt i Wernums Sockn är 4 Miler öffwer Siöger och Mosser</i></p> <p><i>Thæt Wernumsund in till Wassende är 28 wekusios</i></p> <p><i>Thæt Wassende öffr thz Store Eedet är en mile wäg ond wäg dog står thz til att broe</i></p> <p><i>Seden komber man in i Elffuen och är hon en wekusios in till thz lille Eedet wed Åkeström, som är ett arborstskott vtöffwer.</i></p> <p><i>Seden komber man i Elffuen igen som löper till Elffzborg fram om Båhuss och är 3 1/2 wekusios langt.</i></p> <p style="text-align: center;"> <table border="0" style="margin: auto;"> <tr> <td>Summa på then weg emellen Norekskoge oc Elffsborg är</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Landueg</td> <td style="text-align: right;">9 Miler</td> </tr> <tr> <td>Siöweg</td> <td style="text-align: right;">32 1/2 wekusios</td> </tr> <tr> <td>Summa</td> <td style="text-align: right;">41 1/2 mjler</td> </tr> </table> </p> <p><i>Thette är tgen Leed som man kan fare mz store skep så när på ett eedh när till Norges Land.</i></p> <p><i>Först aff wener in i Knusesund</i></p> <p><i>Iffrå Knusesund in i Kattefiolen</i></p> <p><i>Iffrå Kattefiolen in i Hökeström</i></p> <p><i>Iffrå Hökeström in i gilbergefiole</i></p> <p><i>Iffrå gilbergefiole in i glassfiolen</i></p> <p><i>iffrå glassfiolen som är ett eed emellen en fierdingx weg langt in i Rencken.</i></p> <p><i>Rencken löper seden in till Köle preste-gård i Jösses häredt i Wärmeland</i></p> <p><i>Therifrå haffwer man 2 miler weg ill Magnerebro, som skill Swerige och Norige.</i></p>	Summa på then weg emellen Norekskoge oc Elffsborg är		Landueg	9 Miler	Siöweg	32 1/2 wekusios	Summa	41 1/2 mjler	<p><i>4 Mjler</i></p> <p><i>4 Mjler</i></p> <p><i>28 wekusios</i></p> <p><i>En Mjle</i></p> <p><i>En wekusios</i></p> <p><i>3 1/2 wekusios</i></p> <p><i>Relator Oloff Stake</i></p> <p><i>iffrå Knusesund til Kattefiolen 2 wekusios</i></p> <p><i>iffrå Knusesund och til Edet är 12 wekusios</i></p> <p><i>iffrå rencken oc til Kölen är 3 wekusios, och så long är rencken</i></p>	<p><i>4 Mjler</i></p> <p><i>4 Miler</i></p> <p><i>28 wekusios</i></p> <p><i>En Mjle</i></p> <p><i>En wekusios</i></p> <p><i>3 1/2 wekusios</i></p> <p><i>Relator Oloff Stake</i></p> <p><i>iffrå Knusesund til Kattefiolen 2 wekusios</i></p> <p><i>iffrå Knusesund och til Edet är 12 wekusios</i></p> <p><i>iffrå rencken oc til Kölen är 3 wekusios, och så long är rencken</i></p>	<p><i>Thette är tgen geneste och beste wäg om winter tjd emellen, Norekskoge och Wäner</i></p> <p><i>Först är emellen Norekskoge och Lindesberg 3 mjle</i></p> <p><i>Item emellen Norekskoge kyrkie och Nickelsbode som är 3 gårdar K:mtz arff och eigtd vdi Knisszstade Sockn i Edzbergx häredt i Närike är 4 Mjler öffwer små Siöger och Mässer, och är behoff att late broe en partt aff same Mosser för värmsle och källesägx skuld, oc thz motte beställes mz thz förste, om h:n: will haffwe sitt jern tyt i Winter</i></p> <p><i>Thæt W:ernumsund in till Wernumsund i Wermeland i Wisnumshäredt i Wernums Sockn är 4 Miler öffwer Siöger och Mosser</i></p> <p><i>Thæt Wernumsund in till Wassende är 28 wekusios</i></p> <p><i>Thæt Wassende öffr thz Store Eedet är en mile wäg ond wäg dog står thz til att broe</i></p> <p><i>Seden komber man in i Elffuen och är hon en wekusios in till thz lille Eedet wed Åkeström, som är ett arborstskott vtöffwer.</i></p> <p><i>Seden komber man i Elffuen igen som löper till Elffzborg fram om Båhuss och är 3 1/2 wekusios langt.</i></p> <p style="text-align: center;"> <table border="0" style="margin: auto;"> <tr> <td>Summa på then weg emellen Norekskoge oc Elffsborg är</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Landueg</td> <td style="text-align: right;">9 Miler</td> </tr> <tr> <td>Siöweg</td> <td style="text-align: right;">32 1/2 wekusios</td> </tr> <tr> <td>Summa</td> <td style="text-align: right;">41 1/2 mjler</td> </tr> </table> </p> <p><i>Thette är tgen Leed som man kan fare mz store skep så när på ett eedh när till Norges Land.</i></p> <p><i>Först aff wener in i Knusesund</i></p> <p><i>Iffrå Knusesund in i Kattefiolen</i></p> <p><i>Iffrå Kattefiolen in i Hökeström</i></p> <p><i>Iffrå Hökeström in i gilbergefiole</i></p> <p><i>Iffrå gilbergefiole in i glassfiolen</i></p> <p><i>iffrå glassfiolen som är ett eed emellen en fierdingx weg langt in i Rencken.</i></p> <p><i>Rencken löper seden in till Köle preste-gård i Jösses häredt i Wärmeland</i></p> <p><i>Therifrå haffwer man 2 miler weg ill Magnerebro, som skill Swerige och Norige.</i></p>	Summa på then weg emellen Norekskoge oc Elffsborg är		Landueg	9 Miler	Siöweg	32 1/2 wekusios	Summa	41 1/2 mjler
Summa på then weg emellen Norekskoge oc Elffsborg är																			
Landueg	9 Miler																		
Siöweg	32 1/2 wekusios																		
Summa	41 1/2 mjler																		
Summa på then weg emellen Norekskoge oc Elffsborg är																			
Landueg	9 Miler																		
Siöweg	32 1/2 wekusios																		
Summa	41 1/2 mjler																		

Situationskiss över omnämnd vinterväg från Noraskog till Älvsborg

Den beskrivna fraktleden från Noraskogs berslag gick därifrån till gården Nickelsboda belägen "vdi Knisszstade Sockn i Edzbergx häredt i Närke". Socknen torde vara nuvarande Knista socken och *Nickelsboda* = Mickelsboda inom Karlskoga invid sjön Möckeln. Kanske namnet Rävåsen inom Karlskoga kommun har ett samband med det omnämnda gårdsnamnet? Vernumsund ligger vid älven Varnans utlopp inom nuvarande Kristinehamn. Det noterade avståndet sjövägen mellan Vernumsund till Vassända vid Vänerns sydspets tyder på att man följde nära utefter kusten söderut fram till Vassända. Under sträckan passerade fraktarna flera av de senare i denna handling namngivna hamnarna, där människor och djur kunde få vila ut eller bli utbytta. Edsvägen från Vassända förbi Trollhättefallen till farbart vatten vid lastageplatsen Åkerström var en släpväg fram till mitten av 1600-talet. Åkerström gränsade till dansk/norskt territorium. Härifrån förde Edsbåtar fraktarna vidare nedför Göta älv till Älvsborg. En kort sträcka landväg med omlastningar behövdes för att komma förbi vattenfallet i Lilla Edet.

OBS! Harefjorden = *Kattefiolen*, Glafs fjorden = *Glassfiolen* och Tunaholm = inom nuv. Mariestad.

Lagerlokaler och hamnplatsen Varnan i Bro, nuvarande Kristinehamn.

Foto: Mårten Sjöbeck år 1933.

Varnan är en älv som förbinder Kristinehamn med utloppet i Vänern via Varnumsviken och Varnumsund. Hit kom järnet norrifrån östra Värmland och från bergslagsområdet i öster. Innan järnet fick lastas på båtar för frakt till Vassända och vidare till Älvsborg för export till Västeuropa vägdes det på en järnvåg installerad på Vågtorget norr om älven. Därifrån forslades det vägda järnet på pråmar ut till båtar som låg för ankar ute på Varnumsviken. På 1500-talet gällde dock att utnyttja vinterisarna. Med kälkar och slädar gick då färden ned till Vassända längs Vänerns stränder (se kartsbild sidan 291). Det var den fraktledden som enligt uppgift i Rasmus Ludvigssons rapport var "28 wikusiös".

Vassända, senare staden Brätte, låg till höger inne i viken. Lastageplatsen flyttades år 1670 till Korseberg. Bryggorna anlades då utmed berget, (till vänster i bilden). Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Utsikt från Älgå kyrka över norra delen av Glafs fjorden kallad Älgåfjorden
Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

I gamla dokument och kartor kan vi se namnen Glasskogen, Glasån och Glasfiolen eller Glassjön. Värmlandshistorikern Ernst Ernvik och kulturgeografen Mårten Sjöbeck skriver Glavs fjorden. På dagens kartor läser vi Glasjön och Glaskogen. Förvirringen är stor beroende på hur man genom tiderna har skrivit och tolkat bokstäverna f, s och v.

Köla prästgård ligger på en höjd med utsikt över sjön Hugn, som här i handlingarna omtalas som en del av sjön Ränken. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

"ifrån rencken oc til Kölen äre 3 wekusiös, och så lång är rencken. Rencken löper seden in till Köle prestegård i Jösse häredt i Wärmeland" står det skrivet i Rasmus Ludvigssons rapport om den vattenled utgående från Vänern som man kunde fara till "*Norges land*" med stora skepp så när som på ett ed när. Ett ed var ett område mellan två vattendrag eller kringfart förbi hindrande forsar och fall i älvar. Oftast skedde här omlastningar till häst med släpor som fick sköta transporterna vidare till nästa vattenled respektive farbara vatten.

på östra sidan Amstefors
 Norbj en gård
 Jön Britte på
 Erffle Öst 2 gård }
 prästgården i Bjis or Engtelag tillhör }
 Jöns Bonde - Öst en gård }
 Smällen östra og västra sidan up i
 Ammet ligg i stor folms, som
 Sefstun löp runt om Dring, tffr ma
 kunde bygge gården,

Om några lägenhet till
 Amstefors og Dage Quens
 Vdj Werneland som Amst
 Fugelson gaff föregifvit.
 tffr gaff Olff Stabs
 og Fugelson fögt Vdj Jöns färdt i Elgeast
 i Werneland og idet Sörn i Westre Sjöflet
 og idet, en fimm lägenhet att uppotta en
 Dage Quens vdj Dän Dage Quens vdj En Ström
 Bonndesefstun ved Elgeast byrde oft tffr vnd
 i Amstefors i ligg store Skogen 3 miler long, dan
 östra Sjöflet man og flytte brände tffren ista till

Tolkade texter från sida 294.

På östre syden Knusesund
Norby en gård

Fru Brite på Erfferla — Beck 2 gårdar }
prestegården i By } tesse liggie i åker
oc Engielag tilhope

Jöns Bonde — Sund En gård
Emellen östre och westre syden vp i
Åminnet ligger en stoor holme, som
Elffuen löper runtomkring, ther man
kunde byggie gården.

thz haffwer Oloff Stake
och Per Nilsson fogter
i Wärmeland ogillet
och gillet en
Såge Quern vdi
BoruickxElffuen
i grums heredt i
Östre Syslet

~~Vm någre lägenheeter till
Affuelsgårdar och Såge Querner
vdi Wermeland som Knut
Ingesson haffwer föregiffuit.
Vdi Jösses häredt i Elgeåss
Sockn i Westre Syslett
finnes lägenheet att vpprette en
skön Såge Quern vdi En Ström
wed Elgeåss kyrkie effter ther vnder
liggier store skogen 3 miler long, kan
man och flyttie bräderne theden ifrå till~~

Anm: Texten fortsätter på sida 297.

Olikheter i namn och stavningar.

Erfferla = Ervalla. Fru Brite = torde vara Britta Jönsdotter (Roos av Ervalla) syden = sidan Norby gård = Nolby gård Affuel = allt vad en gård kunde producera BoruickxElffuen = Borgviksälven Elgeåss kyrkie = Älgås kyrka
--

Bilder och situationsskiss, se sida 298 resp. 299.

Röst til Elfsborg, nemli: aff
 Beaffats Qien in i Billaga Qien, tjäden
 og in i ^{farstaden} ~~farstaden~~ og i ~~Anden~~ in i ~~Anden~~
 in i ~~Anden~~ og i ~~Anden~~
 It står tfor og god råd att late
 bygge tfor en god Mioll Qien,
 Dog så att bondens Qierne mott
 Aggnes ödft
 It ligger R:mt ejns landboor Bag
 og ligger $\frac{1}{2}$ firdmør væg ifrå
 för en Otrom

Udj Billage freedt i Billage
 Dordn

Tfor är god lägen fast att vpratte
 en affnesgård aff tforgårdn, 4
 Prudigods, omstade en Angel Gid.
 Ibens Lande som sakz god Eng og
 fiskerwaty firog sås tfor opa os tfor
 Eng til 150 lae

It ligger en Qien vnd tforgårdn

It 59 tfor 16 july: lott R:mt tilskuff
 aff Otordfolen Niels Amnd fogte vord
 Afgesfamer i vrommeland, att som stillet
 ved R:mt vnd fameren tfor gårdet

R:mt vil byte fop till
 Costaff Johansen En gård i Apsent - 1 fatt Jern
 for gör: Lae Brass Amnd gård i B:nd - 1 fatt Jern
 Joran Simdt Tredie gård i B:nd - 1 fatt Jern

Tolkade texter från sida 296.

~~siöss til Elffzborg, Nembligen aff
Glasfåss Siön in i Gilberga Siön, thäden
harefiolen
och in i Kattesjön, och seden in i Knuse-
sund och i Wäner
It står ther och god råd att late
byggie ther en god Miöll Quern,
dog så att böndernes Querner motte
leggies ödhe
It liggie K:mtz egne landboor Berg
och höffues 1/2 fierdingx weg iffrå
för ne Ström~~

Vdi Gillbergx heredt i Gillbergx
Sockn

Ther är god lägenheet att vpprette
en affuelsgård aff prestegården, 4
kyrkiegodz, Ondstade En Axel Erik-
ssons landbo som hafwer god Eng och
fiskiewatn ~~sa~~ och sås ther opå 60 tunnor
Eng til 150 las
It ligger en Quern vnder prestegården

It 59 then 16 July lott K:mt tilskriffes
aff Stockholm Nils Smed fogte weed
Aspehammer i Wermeland, att han skulle
wederkennes vnder hammaren tesse gårdar som
H: K: mt wil byte seg till

Göstaff Johanson
fru gör: Lae Braes
Jören Fincke

En gård i Aspe renter ——— 1 fatt Jern
Annen gård i bides renter ——— 1 fatt jern
Tridie gård i bides renter ——— 1 fatt jern

Olikheter i namn och stavningar.

Glasfåss Siön = Glafs fjorden Gilberga Siön = Gillbergasjön Kattesjön = Harefjorden harefiolen = Harefjorden

Anmärkning:

Namnet "*Kattefiolen och Kattesjön*" är förvillande eftersom Kattefjorden i dag är namnet på en fjord belägen i norra Vänern väster om Skoghall. Av texten på sidan 296 får vi dock förklaringen att *Kattesjön* också heter *harefiolen*.

Situationsskiss, se sida 299.

Att upprätta avelsgårdar ingick som ett led i den fysiska riksplanen. En avelsgård skulle drivas som ett mönsterjordbruk och verka som ett föredöme och en inspirationskälla för övriga jordbrukare inom regionerna. Dessa statliga jordbruksenheter planerades att forma ett nät av gårdar över landet, som skulle producera hästar, oxar, slaktdjur och alla nödvändiga produkter till försörjning av både människor och djur. Med avel menades således allt det som ett välkött jordbruk kunde producera. Avsikten var att få en jämn spridning på livsmedelstillgångarna samtidigt som staten genom avelsgårdarna fick regionala fästen för sin maktutövning och där staten vid krigstillstånd kunde förse sig med livsmedel och hästar.

Bergs säteri i Älgå socken, Värmland.

Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Säteriet har mycket gamla anor. Det är omnämnt i ett brev den 17 maj 1353, där det står skrivet att riddaren Lars Magnusson ägde gården med del i Jösseforsens laxfiske.

Odenstad i Gillbergadalen, Värmland. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Huvudbyggnaden uppfördes år 1751 av brukspatron Fredrik Lang. Byggnaden har ett säteritak (brutet tak) täckt med skiffer från Glava. Gården har ägts av bl a släkterna Echstedt och Lilljebjörn. År 1816 mötte Erik Gustaf Geijer sin blivande maka Anna Lisa här på Odenstad. Hon var dotter till gårdens dåvarande ägare Knut Lilljebjörn.

Situationsskiss över på sidorna 294 och 296 namngivna vattenleder och platser.

Wid Wibacke

Vm En Gård i Markt

Wid Wibacke i örnemåls Gård
rest 10 p^d h^öer. It Gårdholmen och
Gårdens i Gårdens Gård rest 10 p^d h^öer
en gård 4 to h^öer andra 3 to h^öer, som
man late v^{er}ste in som affell och
faste, och är h^öer en gammal grast en
Wibacke som man som late v^{er}ste
så att vatnet löp h^öer om 100
löp h^öer ad som löp ut my öresten ut
vid Wibacke in i Wistlongen, sedan
aff Wistlongen och n^örd om aff löst
i falland i Wistre Öien,
It ligg h^öer en fastsaga som 4 bönd
faste till h^öer Wistbete, och som man
gör h^öer Eng til 300 lag, Gårdens fage
faste löst vid Wibacke i fortiden
It är h^öer och som h^öer som +
It som h^öer til leggis fastgårdon
som fören laste Mats som till, falland

+ Dälsö fage
Gårdens
almning och
löp in in till
Gårdens till
falland, som är
1 mile long och
1/2 mile bred
och ligg på
samt 100 af 12
in söder

Tolkade texter från sida 300.

Kråkebacke

Vm En Sättegård i Marck

Wed Wiskebacke i Öxneualle Sockn
renter 10 skeppund smör. It Sundholmen och
Hinderid i Houeryd Socken renter ~~Hna~~ then
ene gård 4 lispund then andre 3 lispund smör, kan
man late vpprette en skön Affuell och
fäste, och är ther en gammel graff vm
Wiskebacke som man kan late vpkaste
så att watnet löper ther om kring, och
löper then åå som löper vtt mz Öresteen vtt
wed Wiskebacke in i Wiselongen, seden
aff Wýselongen och nyd om Áss clöster
i Halland i Westre Siön.

+ kalles ~~Hores~~
Horýdz Socknz
almenning och
löper in in til
gränssen till
Halland, som är
1 mile long och
1/2 mile bred och
liggier på
samme skog 12

It ligger ther en hestehage som 4 bönder
haffwer till theres Mulebete, ock kan man
göre ther Eng til 300 las, huilcken hage
haffwer leget vnder Wiskebacke i förtiden
It är ther och skön Ekeskog som +
It kan ther tilleggies hoffgården
som hörer lasse Matzsson till, hallerne

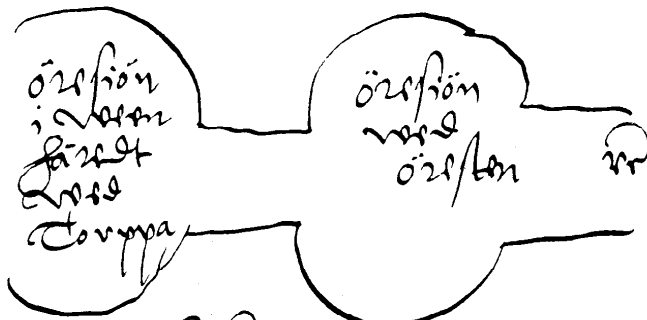
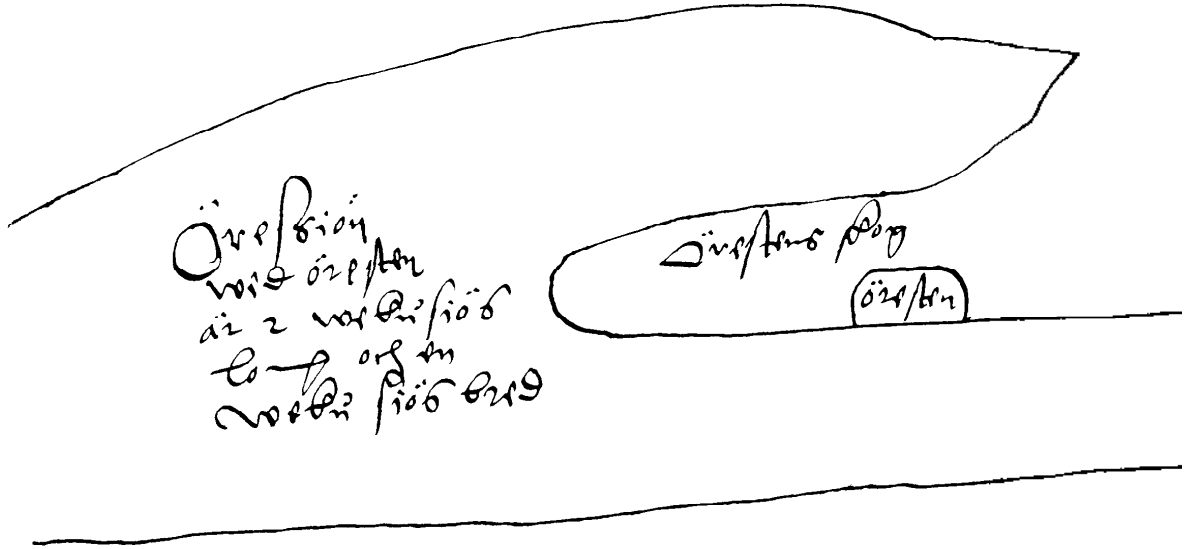
Situationsskiss, se sida 305.

Från originalsida 71 (vänster).

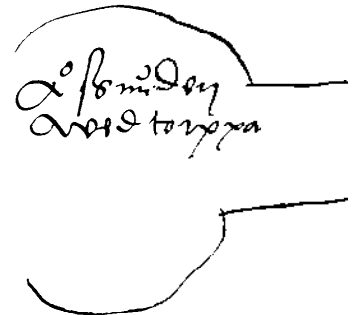
Strom Dalaberg

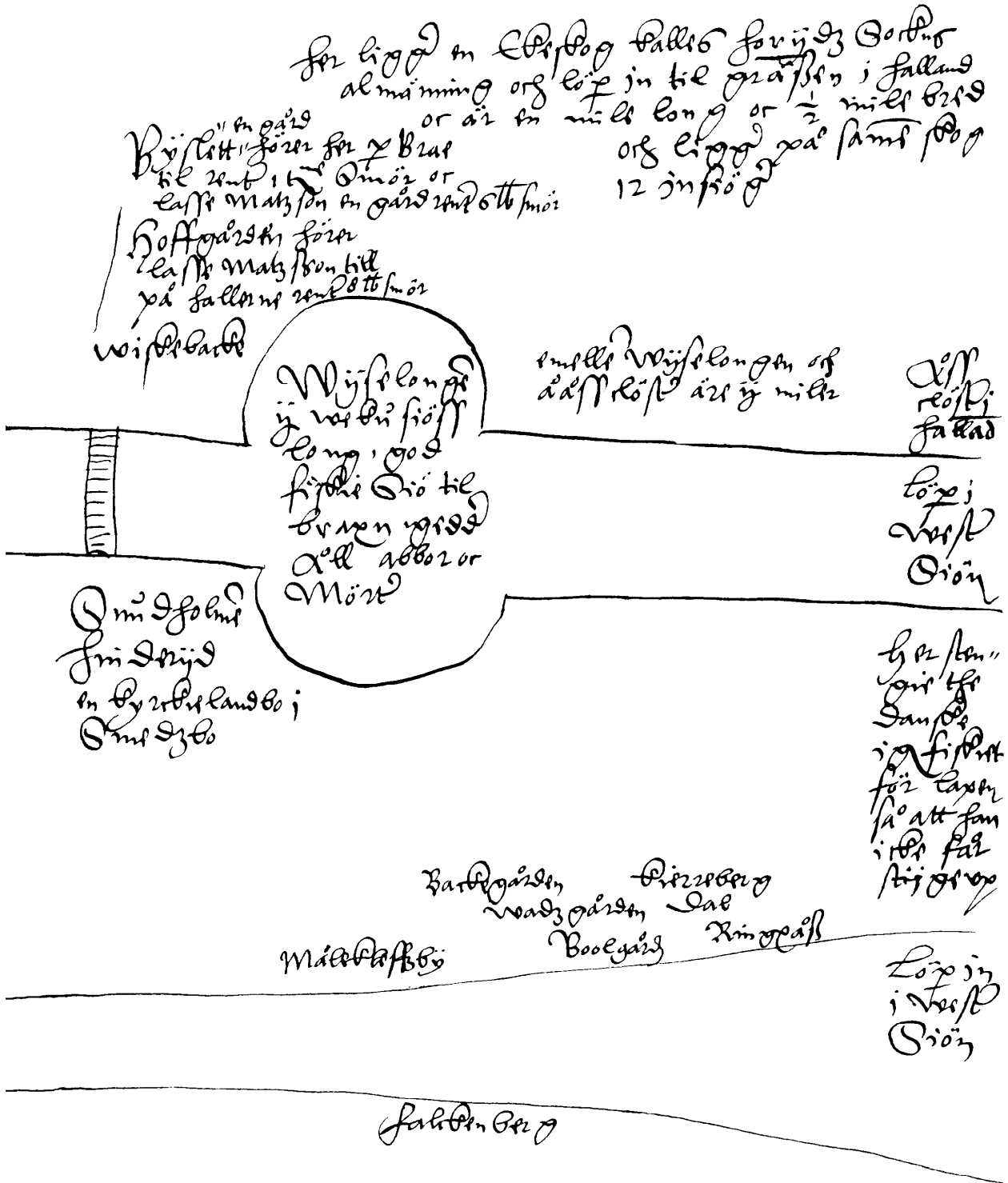
Fräddanta

Smalla öresjön or Wistharts
är 2 miler

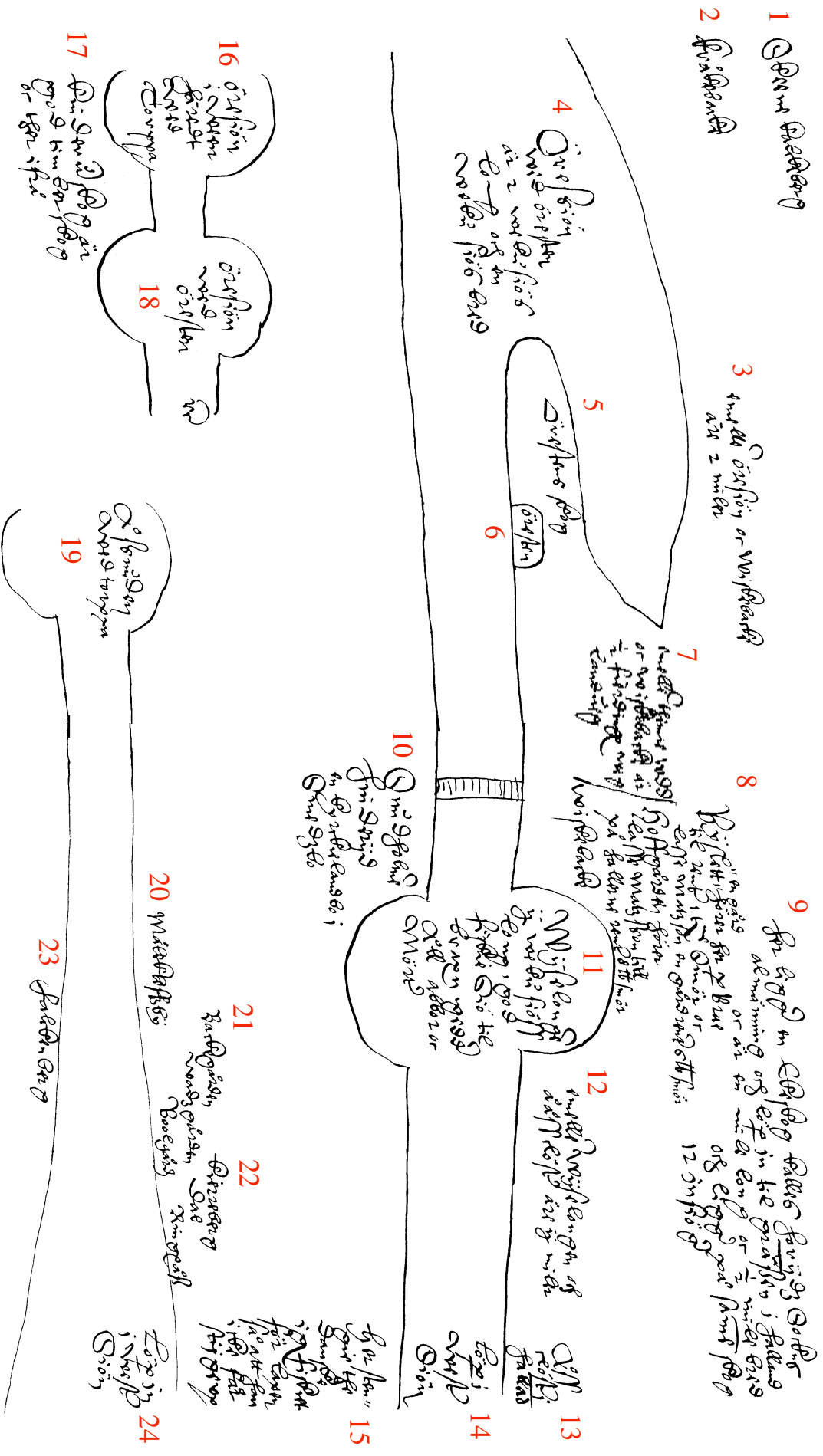

Den stora bog är
god timmer bog
or torv ifrå

Sammanföring av sidorna 302 och 304.

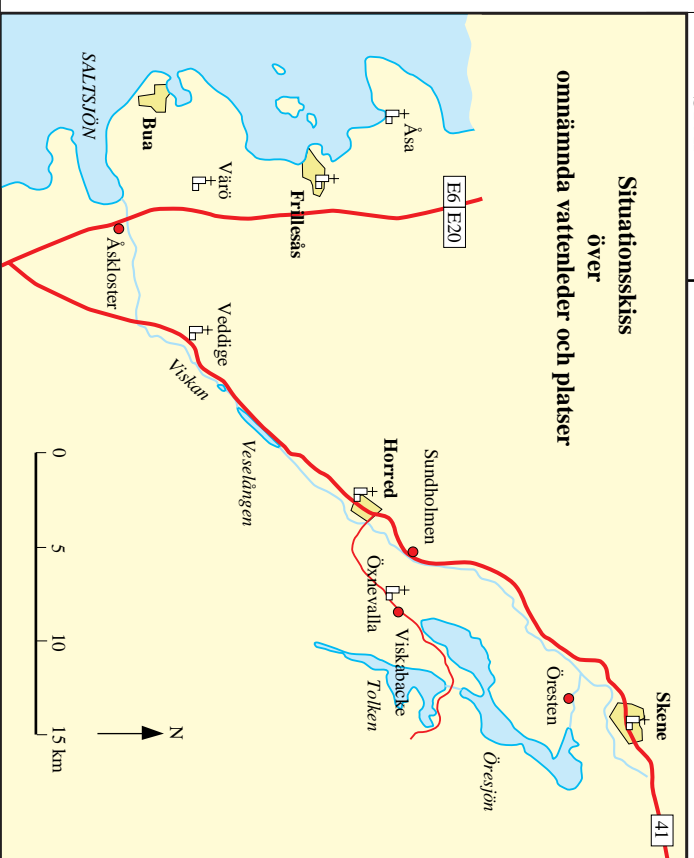

Tolkade texter från sida 304.

1 Skeene kalckeberg	11 Wyselongen	19 Åssunden
2 Kråkebacke	12 y wekusioss	20 wed torppa
3 emellen Öresjön oc Wiske- backe äre 2 miler	13 long, god	21 Måleklefzby
4 Öresjön	14 fiskesjö til	22 Bäckegården
wed Öresien	15 braxn, gedder	23 Wadzgård
är 2 wekusios	16 all abbor oc	24 Boolgård
long och en	17 Mörtter	22 Kierreberg
wekusioss bred	18 emellen Wyselongen och	Dal
Örestens skog	19 åass clöster äre y miler	Ringåass
Öresten	20 Åss	23 Falckenberg
emellen thenne wdd	21 clöster i	24 Löper in
och Wiskebacke är	22 Halland	i Wester
1/2 fierdingx weg	23 löper i	Siön
landueg	24 Wester	
en gård	Siön	
8 Byslett hörer her Per Brae til renter 1 tunne Smör oc lasse Matzson en gård renter	15 Her sten- grie the	
lispund smör	16 danske	
Hoffgården hörer	17 igen fiskiet	
lasse Matzsson till	18 för laxen	
på hallerne renter 8 lispund smör	19 så att han	
Wiskebacke	20 icke får	
her ligger en	21 stygge vp	
Ekeskog kalles Horvdyz	22 Öresjön	
Sockns almännning och löper	23 i Ween	
in til gränssen i Halland	24 häredt	
oc är en mile long oc 1/2 mile	17 Torppa	
bred och ligger på samme	18 Kindernud skog är	
skog 12 insjöger	19 god timberskog	
Sundholmen	20 oc ther ifrå	
Hinderdyd	21 Öresjön	
en kyrkie landbo i	22 wed	
Smedzbo	23 Öresien	
	24 Wester	

Olikheter i namn och stavningar.

Öxneualle = Öxnevalla
Wyselongen = Veselongen
Houeryd = Horred
Åssclöster = Åskloster
Falckenberg = Falkenberg
Måleklefzby = Mårdaklev
stygge = stiga

Slottsån, ett biflöde till Viskan. På kullen i fonden låg den medeltida högborgen Öresten. Härifrån hade man en god utblick över Viskadalen och den strategiskt viktiga härvägen - Viskastigen. Foto: Märten Sjöbeck.

Torpa stenhus invid stranden av den södra delen av Åsunden. På 1550-talet innehades Torpa av Gustav Stenbock och hans hustru Brita Eriksson (Leijonhufvud). Foto: Tore Hagman.

Riddarsalen i Torpa stenhus. Foto: Eliz Lundin år 1980.

Gustav Vasas andra hustru Margareta född Leijonhufvud avled den 26 augusti 1551. Redan på våren följande år hölls trolovningsfest här i riddarsalen för den då 56-åriga Gustav Vasa och husets blott 16-åriga dotter Katarina Stenbock. Den unga bruden var systerdotter till den nyss avlidna drottning Margareta, vilket enligt dåtidens uppfattning grundad på skrivning i Moseboken utgjorde äktenskapshinder. Som vanligt såg konungen till att tolka lagar på sitt eget sätt och kunde därför gå mot kyrkans högsta ledning och hålla bröllopp i Vadstena slott den 22 augusti år 1552. Gustav Vasa och hans trogna "lagvrängare" hävdade, att reglerna för människors levnad, som stod att läsa i bibeln endast gällde judarna. Det var bara de tio budorden som de kunde acceptera att gälla hela mänskligheten. Brölloppet kunde därför lagenligt genomföras nästan på årsdagen av hans förra hustru drottning Margaretas död.

Det är tämligen okänt hur den unga drottningen Katarina reagerade på sitt tvångsäktenskap med den redan då skröplige, 41 år äldre och egensinnige Gustav Vasa, som år 1560, vid 64 års ålder och efter åtta års äktenskap lämnade sin unga hustru Katarina att för återstoden av sitt liv förbli änkedrottning. Hon gifte aldrig om sig och var barnlös då hon som 85-åring dog i Stömsholm år 1621. Hon hade då som drottning och änkedrottning sett sex medlemmar av Vasaätten som regenter över konungariket Sverige.

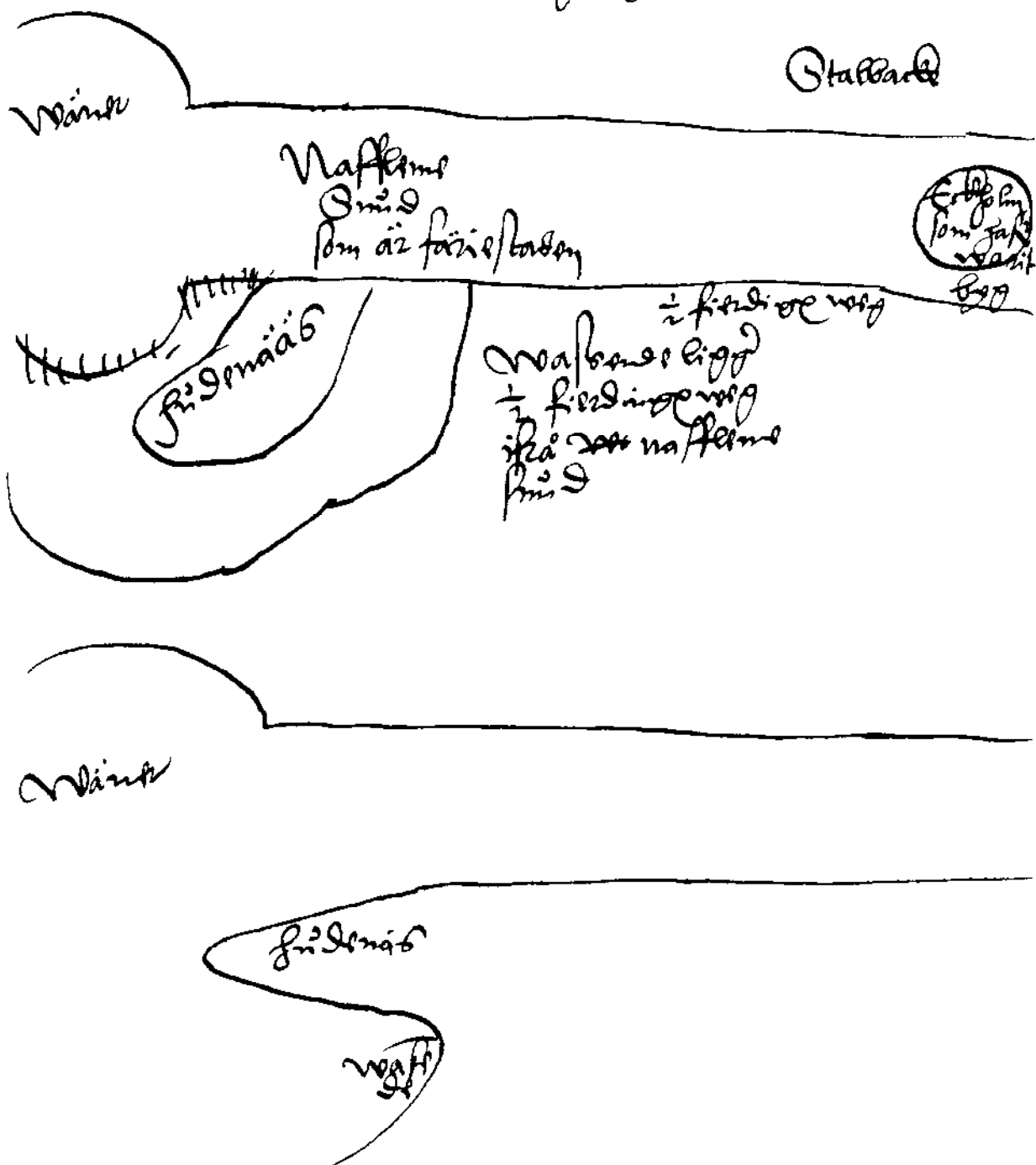
*Drottning Katarina, Gustav Vasas tredje hustru. avled barnlös år 1621, 85 år gammal.
Hon ligger begravd i Uppsala domkyrka.*

Från originalsida 72 (vänster).
Originalsida 72 (höger) är blank.

Vdi Vdenn förlöt
i Trindne Sorth

Malögs gård

Tolkade texter från sida 308.

- 1 = Vdi Weene häredt
i Tuneme Sockn
- 2 = Malöge 5 gårdar
- 3 = Wäner
- 4 = Naffleme-
Sund
som är färjestaden
- 5 = hudenääs
- 6 = Wäner
- 7 = hudenäs
- 8 = Wasen
de
- 9 = Wassende ligger
1/2 fierdingx weg
ifrån ~~W~~ naffleme
sund
- 10 = 1/2 fierdingx weg
- 11 = Stalbacke
- 12 = Eckholm
som hafwer
warit
byg

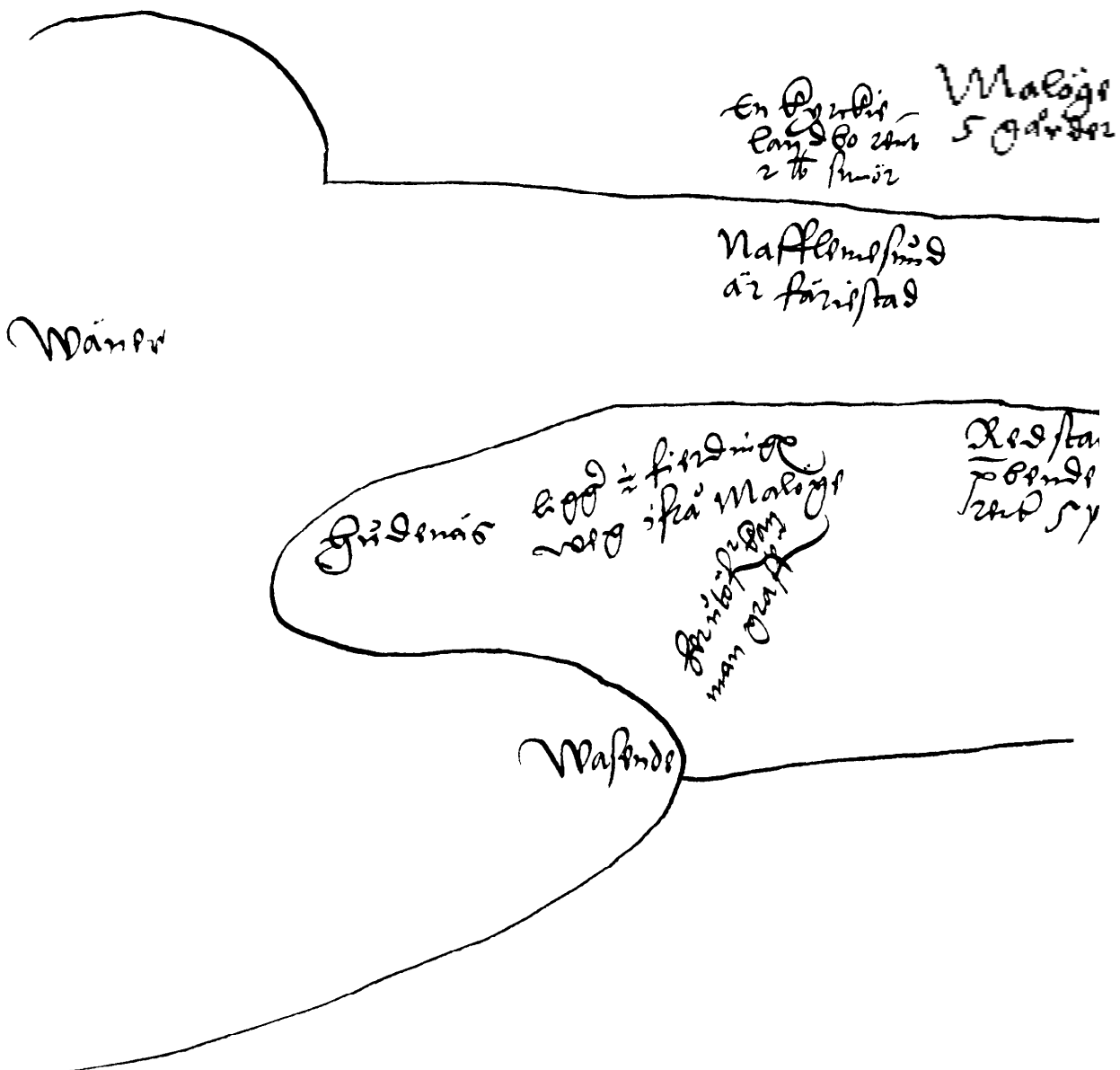
Skissen med texterna är en fortsättning på beskrivningen av fraktvägen från Noraskogs bergslag till Älvsborg, se sidorna 284 - 292. Här gör Rasmus Ludvigsson ett första försök att förklara hur förhållandena var vid sydspetsen av Väneren och hur man skulle kunna genomföra frakterna förbi vattenfallen vid Vargön och Trollhättan. På sidorna 310 och 311 ser vi de färdiga skisserna och texterna. "Wassende" var inte bara en lastageplats utan också en marknadsplats som i slutet av 1500-talet omnämns som stad under namnet Brette. År 1644 flyttades staden till "hudenääs" och fick då det nya namnet Vänersborg. En ny lastageplats anlades då vid Korseberg, som ligger i södra utkanten av Vänersborg. Hit till bryggorna och i magasinen i Brette och senare Korseberg landade de flesta frakterna som exporterades och importerades till och från Västeuropa. De största hindren på vägen var att den naturliga vattenvägen från Väneren till Västerhavet vid Uddevalla var stängd. Bohuslän tillhörde Danmark/Norge och vi var ju inte de allra bästa vänner. Därför tvingades man till nödlösningen att föra gods på en släpväg förbi vattenfallen vid Vargön och Trollhättan till farbart vatten vid lastageplatsen Åkerström, som låg vid Sveriges sydligaste punkt väster om och invid Göta älv tätt intill den dåvarande riksgränsen mot Danmark/Norge. Över Göta älv vid "NafflemeSund som är färjestaden" gick den landväga förbindelseleden från Lidköping och Skara till Brette och Uddevalla i Norge. Hela området med de för landet så viktiga land- och vattenvägarna övervakades och försvarades från befästningen "Eckholm", som låg på en ö i Göta älv. I dag heter den Slottsön, se nedanstående kart-skiss. Eftersom ön var liten räckte den inte till för mer än huvudbyggnaderna. Ladugården byggdes på den västra stranden och stallarna på den östra. Rasmus Ludvigsson har noterat att befästningen "hafwer varit byg", dvs byggnaderna var raserade. De lades i ruiner redan på 1400-talet. På skissen är läget för stallarna betecknade med nr 11 - "Stalbacke". I dag kör vi bil över älven via *Stallbackabron*.

Olikheter i namn och stavningar.

- Vdi = Uti
- Weene häredt = Väne härad
- Tuneme Sockn = Tunhems socken
- Wäner = Väneren
- Wasende = Vassända
- hudenääs = Huvudnäs
- Eckholm = Slottsön
- NafflemeSund = Naglumssund
- färjestaden = färjestället

201

Från originalsida 73 (höger).

id Wennefärdt
Tinnens Gorden

76ende Lande
Stalbart som fuk² varit
Ladegård ic Erbjolmder 2nd 4 to smör

Erbjolm
fuk² varit
bygd

Tinnens

id 77
Lande
Smör

77tho Sedär in mile long ifrå wafärdt or i Erbjolm
med by tolfätten, Th 1 mile ifrå tolfätten är ätt
ett litet st of wafärdt 2 eller 3 miles stott öfr

Tolkade texter från sida 312.

- 1 = Vdi Weene häredt i Tuneme Sockn
- 2 = En kyrkie landbo renter 2 lispund smör
- 3 = Malöge 5 gårdar
- 4 = prebende landbo Stalbacke som hafwer warit Ladegård til Eckholmen renter 4 lispund smör
- 5 = Wäner
- 6 = Nafflemesund är färjestad
- 7 = Eckholm hafwer warit bygt
- 8 = Trullhätten
- 9 = hudenäs
- 10 = higger 1/2 fjerdingx weg ifrå Malöge
- 11 = her utöfwer kan man grafte
- 12 = Wasende
- 13 = Redstade en prebende landbo renter 5 skeppund smör
- 14 = Thette Eed är en mile long ifrå Wasände oc i Elffuen nedan trohätten. It (= item = likaså, vidare) 1 mil ifrå Trohätten är åter ett litet eedh wed Akers Ström 2 eller 3 pylskott öfwer

Kommentarer:

Skissen med noteringar är ursprunget till omfattande trafikpolitiska åtgärder som följts upp ända till vår tid. Den heldragna linjen som betecknar Edsvägen mellan Vassända förbi vattenfallen i Trollhätten till Åkerström är det karthistoriskt första svenska dokumentet med inriktad landväga kommunikationsled. Denna urgamla stig och släpväg, på 1200-talet kallad "*Gamlastigh*", byggdes ut till vagnväg i mitten av 1600-talet. Edsvägen och utförelse via Göta älvs mynning vid Älvsborg var en nödlösning under en tid då fraktled genom dansk/norskt territorium via Uddevalla inte var möjlig. Utan en fungerande Edsväg hade export via Älvsborg varit ytterst komplicerad. Uppmaningen att "*her utöfwer kan man grafte*" blev med tiden hörsamrad. Grävningarna påbörjades under Karl IX:s regeringstid. Kanalen kallas därför *Karls grav* och blev den första delen av ett kanal- och slussystem som senare fullföljdes genom det trafikhistoriska missataget att betvinga de vilda och rikligt flödande Trollhättefallen som en prestigeanläggning under ledning av Christopher Polhem. Den tidigare öppna och naturgivna vattenleden från Vänersborg till Uddevalla väntar fortfarande på att bli

Olikheter i namn och stavningar.

Vdi Weene häredt = Uri Väne härad
Tuneme Sockn = Tunhems socken
prebende landbo = en avlönad landbo.
Prebende = kosthåll
Stalbacke = Stallbacka
hafwer = haver
Eckholmen = Ekholmen var en befäst ö i mitten av Göta älv.
Ön heter i dag Slottsn
Nafflemesund är färjestad = Navlemesund (Naglumsund) är färjeställe
hudenäs = Huvudnäs
grafte = gräva
Wasende = Vassända
Redstade = Restad
Eed = vägled förbi hinder i vattenled eller vägled mellan två närliggande vattenleder
Elffuen = Älven
wed Akers Ström = vid Åkerström
pylskott = pilskott

utbyggd och öppnad för trafik, så att trycket på "*nödlösningen Göteborg*" därmed kunde lättas. Frakterna på den ca 14 km långa landsvägen mellan Vassända och Åkerström blev med tiden de mest intensiva och omfattande som Sverige haft på någon vägsträcka genom tiderna. Här stretade och drog varje dag som mest ca 800 - 1000 hästar de tunga lasterna fram och tillbaka. Detta kan jämföras med de ca 300 hästlass om dagen som trafikerade Mälartammarna Arboga och Västerås. Att transporterna gick fram och tillbaka samtidigt innebar att vägleden var vårt lands första beordrade tvåfältiga landsväg utefter hela sin sträckning. År 1648 skedde den största naturkatastrofen i vår nordiska historia, då stora landmassor gled ned i Göta älv vid Åkerström och dödade ca 130 människor, varav 17 personer på den motsatta svenska sidan av Göta älv. Analysen av orsakerna till katastrofen stod kyrkan för, som genom sina förkunnare förklarade att det var Gud som straffat bygdens folk för deras syndiga leverne. Eftersom de flesta omkomna var normän och danskar var det följdaktligen de som var de största syndarna.

Observera att förslaget "her utöfwer kan man graffe" har verkställts. På kartbilden ovan från år 1654 är grävningen utförd, inritad och kallad "Konungh Carls Graff". Anläggningen påbörjades under Karl IX:s regeringstid. Norr om Trollhättan invid färjestället "Nafflemesund" ligger Slottsön. Vägleden kom från Skara-Lidköping och gick vidare mot Brette, Amål och Uddevalla i Norge. Ett mångårigt bråk om staden Brettes förflyttning slutade med att staden år 1644 tvingades att flytta till Huvudnäs och fick namnet Vänersborg. Tvistigheterna har satt sina spår på kartan. Det var tydligen inte nog med att staden skulle upphöra, den skulle också raderas bort från kartbilden. Vare sig namnen Brette eller Vassända är således upptagna på denna 1654 års kartbild. Lägg märke till det stora antalet kvarnar som finns i vattenfallen vid Vargön och Trollhättan. Vägen mot Norge och Uddevalla korsar riksgården i Risån vid ett vadställe som kallades Götevad. Namnet är bevarat i gårdsnamnet Getered, på kartan betecknad Getare. Geter var en ålderdomlig benämning på götar.

Fraktskutor från Vänern ligger för ankar invid Dalbobron i Vänersborg och lossar över sin last till flottar. Landhöjningen grundade med åren upp viken till Vassända. Flottarna kunde däremot föra in lasten vidare till Vassända och senare till Vänersborgs lastageplats Korseberg. Delbild ur Erik Dalberghs planschverk "Suecia antiqua et hodierna". Teckningen är utförd av den holländske kopparstickaren John van den Aevele.

Edsbönderna med sina Edsmärrar forslade godset via Edsvägen till lastageplatsen Åkerström belägen vid farbart vatten söder om vattenfallen i Trollhättan. Platsen var den sydligaste utposten väster om Göta älv invid riksgränsen mot Danmark/Norge.

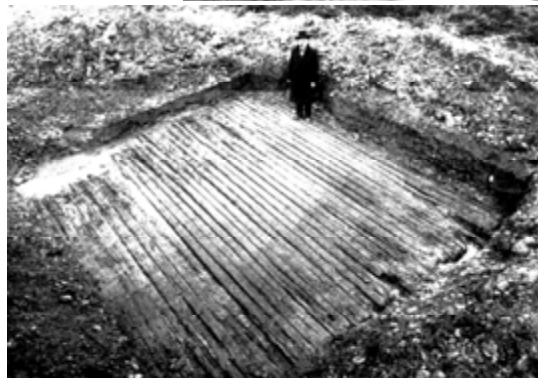
Oljemålning av J. W. Wallander, 1860-talet.

Foto: Nordiska museet.

Först på 1630-talet byggdes vägleden ut till vagnväg. Över sankmarker anlade bönderna breda stockbäddar. En sådan återfanns på 1930-talet något norr om Åkerström.

Foto: Vassända-Naglums Hembygdsförening. Fotograf: okänd.

I dag ringlar sig den asfaltbelagda Edsvägen fram i stort sett i sin gamla sträckning.

Foto: Eliz Lundin, år 1995.

Målet för den landväga frakten var Åkerström. På bilden synlig på andra sidan älven. Gården Intagan, ovanför där lastageplatsen var belägen, rasade år 1648 ned i älven och förde med sig allt fast och löst inklusive människor.

Foto: Eliz Lundin år 1995.

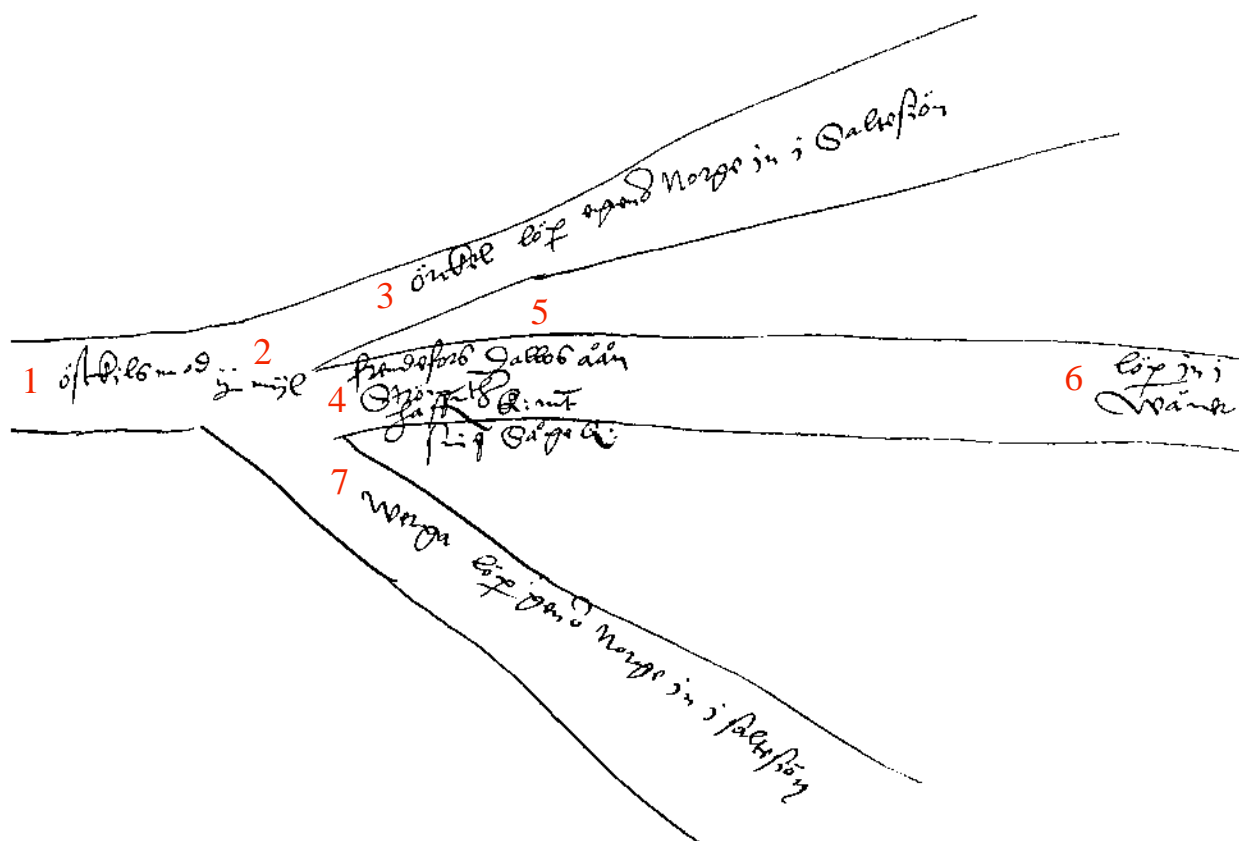

Från originalsida 74 (höger).
Originalsida 74 (vänster) är blank.

Handwritten notes on a page, possibly a map or diagram, with several lines of text:

- Top left: *öf. Å. 6 m 29 i i m i e*
- Top right: *öf. Å. 6 m 29 i i m i e*
- Middle left: *Worpa öf. Å. 6 m 29 i i m i e*
- Middle center: *Handwritten notes including "Handwritten", "Öf. Å. 6 m 29 i i m i e", and "Handwritten".*
- Middle right: *öf. Å. 6 m 29 i i m i e*
- Bottom left: *Handwritten notes including "Handwritten" and "Öf. Å. 6 m 29 i i m i e".*
- Bottom right: *Handwritten notes including "Handwritten" and "Öf. Å. 6 m 29 i i m i e".*

Originalskissen är här förminskad och omorienterad.

Tolkade texter från sida 316.

- 1 Östkilsmod
- 2 ÿ myl
- 3 Örckel löper egenom Norge in i Saltsjön
- 4 frändefors
Ström ther
haffwer K:mt
sine Såge Q:
- 5 Dalbos åån
- 7 Werga löper geenom Norge in i saltsjön

Kommentarer:

Det har inte lyckats mig att få fram uppgifter om vilka vattendrag som åsyftas med namnen *Östkilsmod* och *Werga*. Örekilsälven har sitt utlopp i Saltkällan medan Frändeforsån rinner ned till Bäveån, som i sin tur leder vidare ned till Uddevalla och ut i Byfjorden. *Werga* skulle kunna vara den vattenled som fordom gick från Väneren till Bäveån och Uddevalla. Att alla tre i originalet nämnda vattendrag skulle utmynna på samma ställe kallat *Östkilsmod* förefaller otroligt. Min teori är därför att namnet *Östkilsmod* är ett gemensamt uttryck för att vattenlederna möter havet vid dess östligaste vikar.

Olikheter i namn och stavningar.

Östkilsmod = är för mig en okänd plats
Örckel = Örekilsälven
ÿ myl ≈ två mil
Dalbos åån = Dalbergsån
Såge Q: = Sågkvarnar
Werga = är för mig ett okänt vattendrag

När ~~land~~^{land} sänd; vest ferd i
östra Gyllet är tillfälle att sprätta
en affärsgård

Oloff Stabes berättelse
vid flyts ferd; var vollen
ordn i östra Gyllet

Risberg
varnaren för tillflyktsort
Bridem
Wastma
fr. tillflyktsort
liga med tillflyktsort

En Ström ^{3 mil} afström för färdgölden
Pall M. i ströms för och för en
löfte landbo gör ut i ströms
lag

En Ström neder för för färdgölden
forsten i löfte godz og i ströms
gård på anen sig i färdgölden
godz för löften för färdgölden
Märet på valsestr

Tolkade texter från sida 318.

neme
Wer melandz sund i Wese heredt i
Östre Syslet är tilfalle att vprätte
en Affuelsgård
Oloff Stakes berettelse
vdi Kjls herdet i När Wllere
Sockn i Östre Syslet

Forsholms laxefiskie

Riseberg }
Warnem } föres til högnetorp
Gudem } clöster
Wastena }
It bispen i Schare
ligger vnder leckio

3 mile
En Ström åffnenför fårsholmen
kalles MunckerödZ fors ther boor en
clösters landbo gör vtt i affrad
lax —————

En Ström neden före heter skedui
forssen 1 clösters gods och 1 skatte
gård på annen syd 1 freles
godz heter löffnen hörer hustru
Märete på Walesta

Olikheter i namn och stavningar.

Wernemesund = hamn i Kristinehamn Affuelsgård = Avelsgård När Wllere = Nedre Ullerud högnetorp = Höjentorp i Västergötland Riseberg = Riseberga i Närke Warnem = Varnhem i Västergötland Gudem = Gudhem i Västergötland Wastena = Vadstena i Östergötland bispen i Scare = biskopen i Skara föres = hör till Forsholmen = i Dejeforsen Munckeröd = Munkerud skeduiforssen = Skivedforsen i Forshaga Walesta = Valstad i Västergötland
--

Kommentarer:

De här och senare redovisade förhållandena i Värmland speglar hur invånarna ursprungligen sökt sina bosättningar i landskapet där naturen bjöd dem de bästa förutsättningarna för överlevnad. I Värmland var det invid sjösystemen och Väneren med dess tillflöden och strida forsar som människorna slog sig ned. Övriga delar av landskapet var skogklädda och ödsliga. Det var först med upptäckterna av järnet som det bröts nya marker med därtill uppblomstrande skogsbruk (skövling). Väster om Glafs fjorden, alternativa namn är Glasfjorden och Glavs fjorden, hade bo-sättarna en nära samhörighet med Norge och var därför sedan gångna tider och i vissa delar även i våra dagar klivna till sin nationella tillhörighet. Det rika fisket i de värmländska älvarna och sjöarna var begärligt för de sydsvenska ägarna av slott, storgods och kloster. I rapporten kan vi här och på sidorna 330-341 och 352-367 läsa, att gårdar och rätten till laxfischen till stora delar ägdes av *klostren, slott och storgods i Sydsverige. På något undantag när tillhörde de klosterägda gårdarna Cistercienserorden.* Detta var en klar fördel för utvecklingen av många näringar i Värmland. Sverige har mycket att tacka denna orderns munkar för, som såg till att utveckla vårt jordbruk och införa förbättrade metoder för boskaps- och trädgårdsskötsel. De importerade nya växter och lämpliga nya arbetsredskap. Dessutom förmedlade munkarna kunskaper om nya hantverk och påverkade sin omgivning med sin kultur. Den värmländske historieforskaren och författaren *Ernst Ernvik* har i sin bok "*Värmländsk medeltid- Bidrag till landskapets äldre historia*", presenterat följande förteckning över antalet gårdar i Värmland som ägdes av olika sydsvenska kloster.

Ägare	Atal gårdar
Riseberga kloster	67
Vadstena kloster	20
Varnhems kloster	12
Gudhems kloster	11
Nydala kloster	2
Skännige dominikankloster	2
Vreta kloster	2
Alvastra kloster	2

Besluten vid riksdagen i Västerås år 1527 bröt den katolska kyrkans makt och gjorde att klostrens verksamheter avstannade samtidigt som de blev målen för allehanda övergrepp.

Riseberga klostrets egendomar skänktes bort av regeringen som förläningar år 1527. Klosterbyggnaderna förstördes år 1546.

Varnhems Klosterstiftelse upphörde år 1532 och år 1537 gav regeringen egendomarna som förläningar åt betrodda landsmän. Gustav Vasa lade själv beslag på klostrets dyrbarheter. År 1566 var danskarna på krigsstigen och brände ned klostret.

Gudhems kloster fick Nils Olsson som förläning redan år 1525.

Nydala kloster överfölls, abboten mördades och klostret raserades av danskarna år 1521. Dessutom tog de med sig hem klostrets främsta dyrbarheter. År 1529 fördelade den svenska regeringen egendomarna som förläningar.

Alvastra kloster förföll snabbt efter reformationen år 1527. Delar av byggnaderna användes för att bygga Visingsborg. År 1525, alltså två år före reformationen, fick Birger Nilsson klostrets egendomar. Undantag gjordes för Alvastra kungsgård som Kronan lade beslag på.

Mot bakgrund av att klostrens verksamheter upphört och att flera av dem uppenbarligen inte existerade då Rasmus Ludvigsson skrev sin rapport i slutet av 1550-talet är det förvånande att klostren fortfarande här står som ägare till gårdar och rättigheter till laxfischen. På sida 318 noteras flera kloster som ägare till Forsholms laxfiske. En liten obetydlig notering ger oss dock en intressant upplysning att rätten nu tillhör "*högnatorp*" dvs Höjentorp i Västergötland som efter reformationen överförts till Kronan från biskopsstolen i Skara.

*Alvastra klosterruin vid foten
av Omberg i Östergötland.*

Foto: Eliz Lundin, juni 1997.

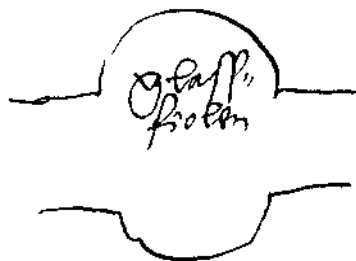
Bland de kloster som var ägare till gårdar och fisken i Värmland nämns också Alvastra i Östergötland. Klostret anlades år 1143 av cisterciensmunkar och raserades kraftigt från år 1544, då staten tog byggnadsmaterial därifrån till att uppföra Vasaborgen i Vadstena.

Från originalsida 75 (höger).

Vdi Västra Sjöstet
v. 9 Jöfles färd
i Legeafs Dordy
arft or sigit Berge laxefiske med
Landgisk lax — 18 fl

Vdi Brinnerbo Dordy
Dälbonde laxefiske för en hestoo
man bl Jönd i föllene

Tolkade texter från sida 322.

Vdi Wästres Sýslett
vdi Jösses häredt
i Elgeåss Sockn

arff oc eigit Bergx laxefiskie renter
Landgilles lax ——— 18 stycken

Vdi Gunnarskogx Sockn
Sälbode laxefiskie hörer en frelses
man til Jöns i Höllene

1 = glass-
fiolen

Anmärkningar:

Elgeåss Sockn = Älgå socken

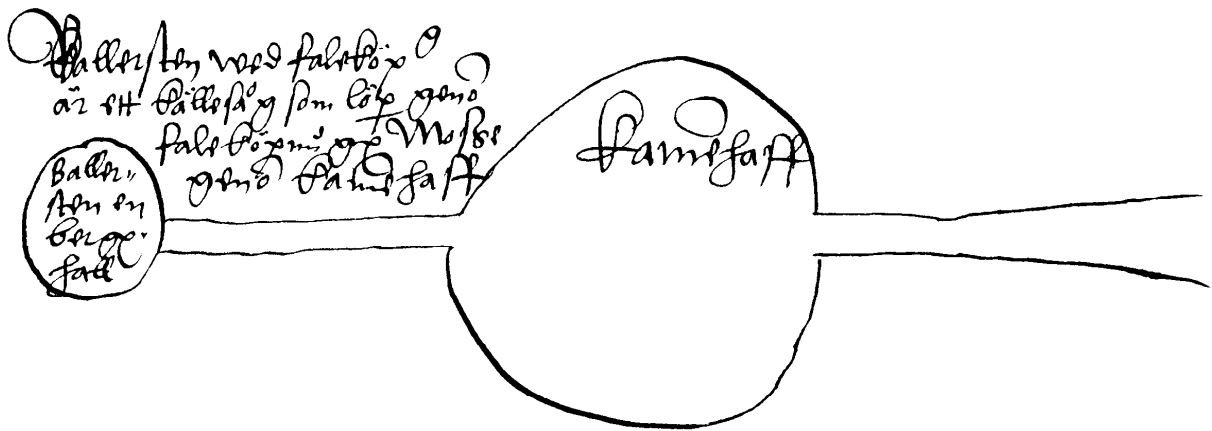
Landgilles = från danskans landgjeld motsvarande svenskans avrad, dvs en årlig avgift som skulle betalas till jordens eller fiskets ägare.

Höllene = Höglunda beläget vid Norsälven norr om Vålberg.

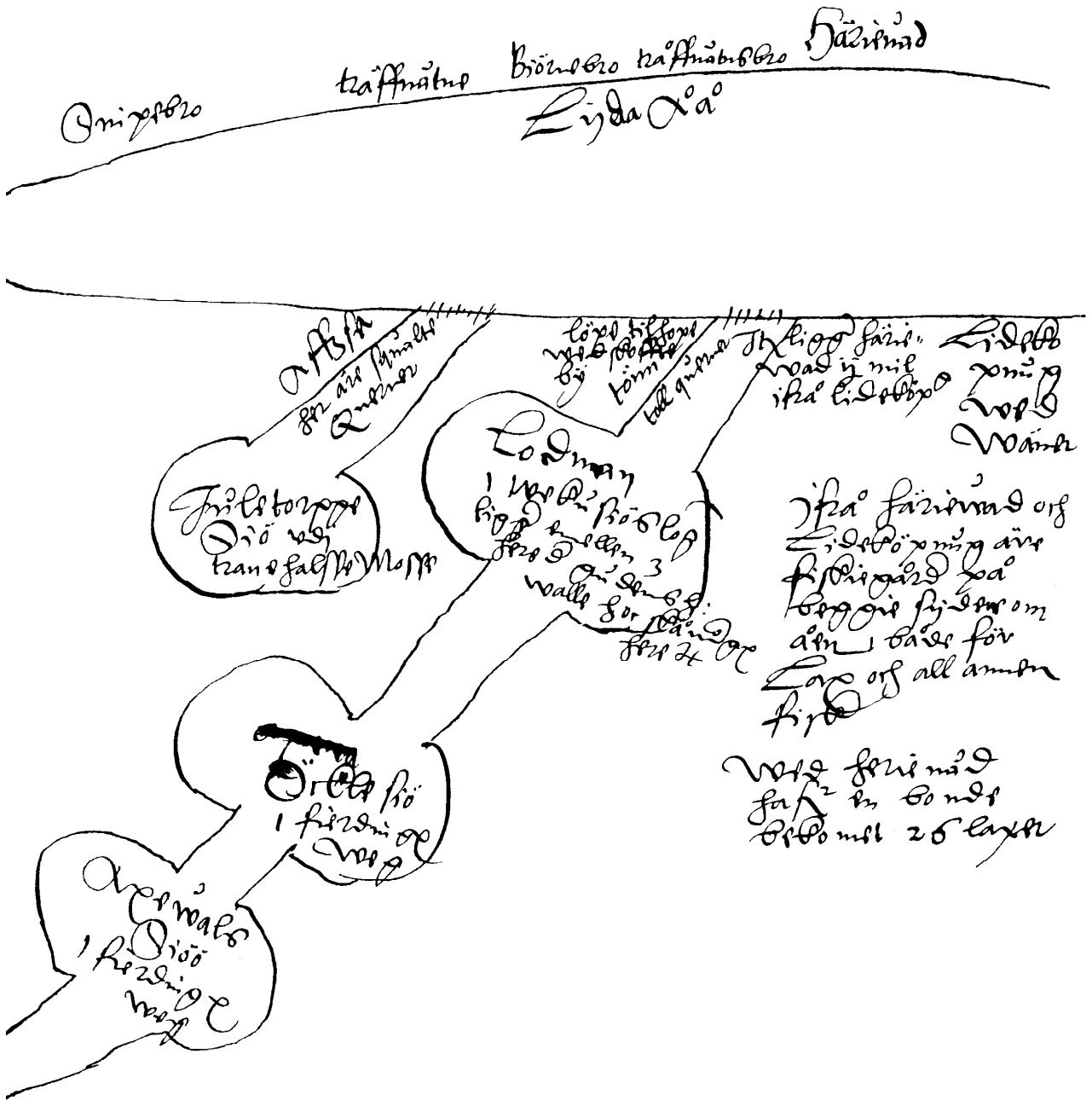
glassfiolen = Glafs fjorden. På äldre kartor heter det Glasskogen, Glasån och Glassjön (-fiolen). Allt beroende på hur man i forna tider skrivit och tolkat bokstäverna f, s och v. Värmlands egen historiker Arvid Ernvik och kulturgeografen Mårten Sjöbeck skriver båda - Glavs fjorden.

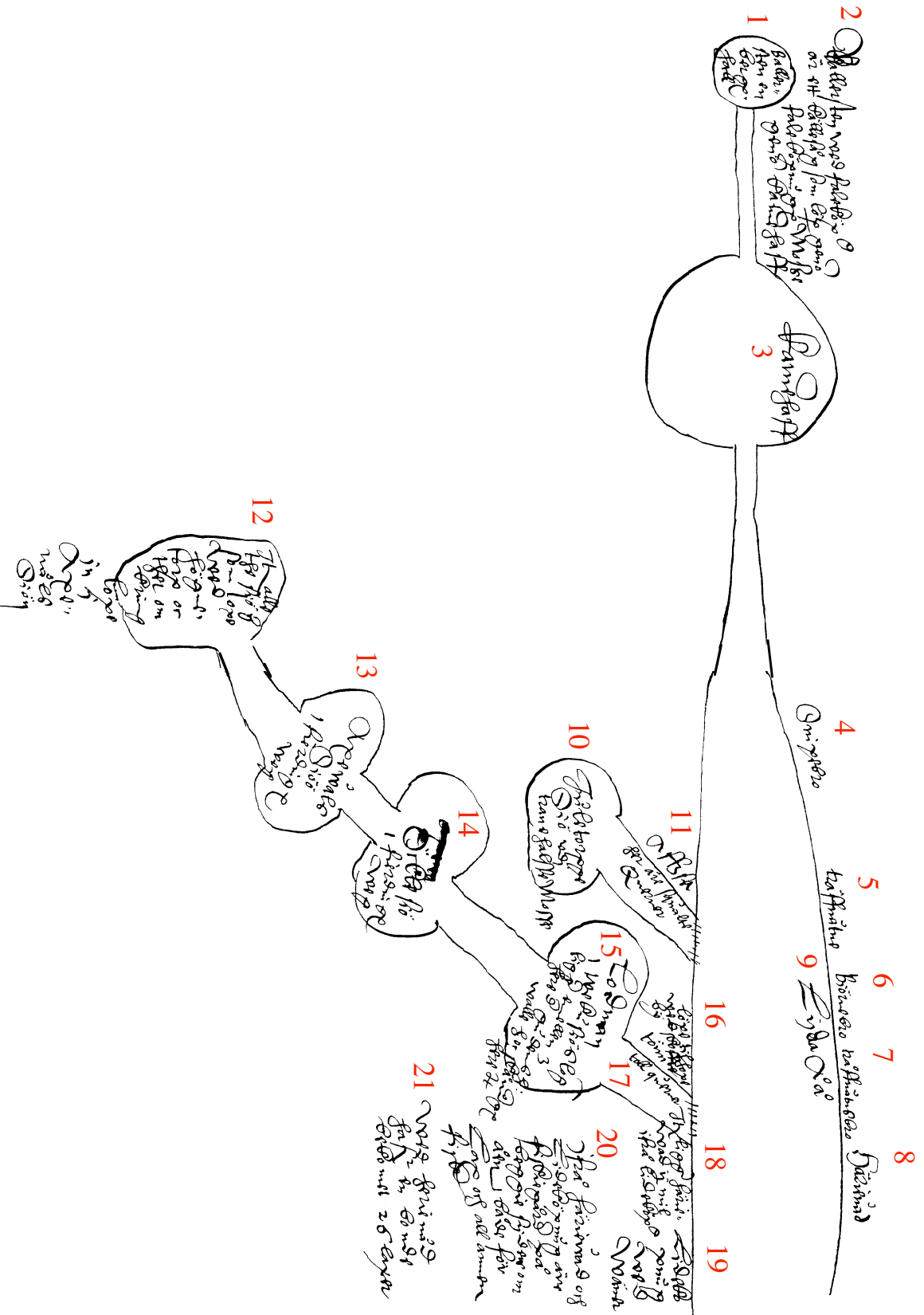
Från originalsida 76 (vänster).

It all
Höj
som löp
lörd
följ
förs or
Höj om
Pring
Löp
in i
Löp
nå
Dion

Sammanföring av sidorna 324 och 325.

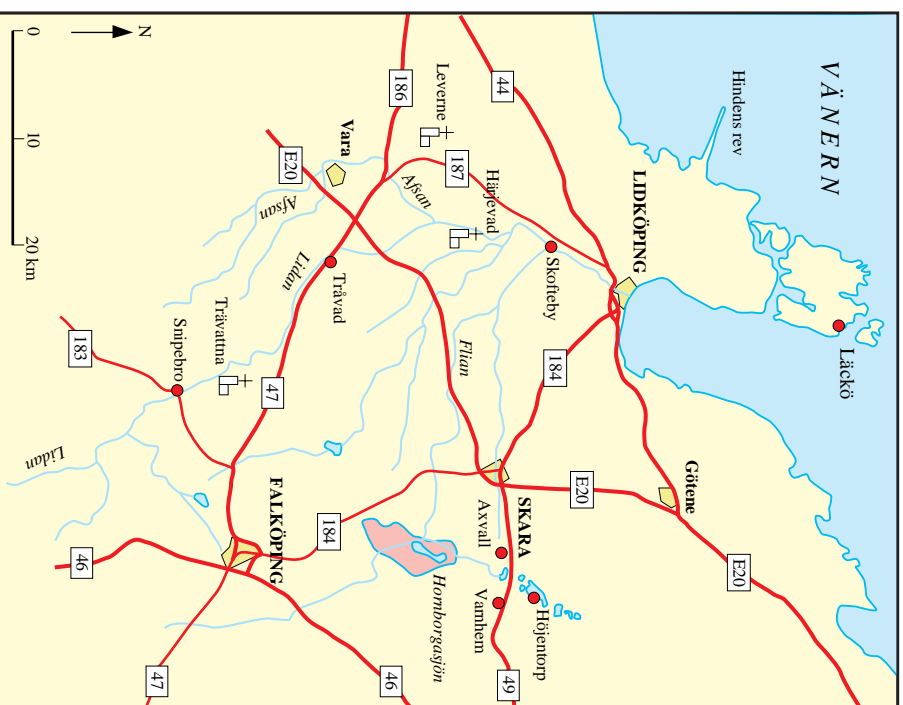

Tolkade texter från sida 326.

1 Baller- sten en bergx- hall	13 Axewals Siöö 1 fierdingx weg
2 Ballersten wed faleköpung är ett källesåg som löper genom faleköpungx Mosse genom Kammechaff	14 Öcklesjö 1 fierdingx weg
3 Kammechaff	15 Lodman 1 wekusios long ligger emellen 3 hereder gudems h: walle h oc skänungx heredt
4 Snipebro	16 löpe tilhope wed skoffte
5 träffuadne	17 tönn tull
6 Björnebro	18 It ligger härte- wad y mil ifrå lideköpung
7 träffuadsbro	19 Lidekö- pung wed Wäner
8 Härteuad	20 ifrå Härtewad och Lideköpung äre fiskiegårder på beggie sydene om åen, både för Lax och all annen fisk
9 Lyda åå	21 Wed heriteuad hafwer en bonde
10 Juletorpge Siö vdi tranehalssse Mosse	
11 Affzsa her äre squalte Querner	
12 It alle the siöger som löpe wed högne- topp oc ther om kring löpe in i Axe- uals Siön	

Olikheter i namn och stavningar.

bergxhall = bergshäll faleköpung = Falköping högnetorp = Höjentorp träffuadne = Trävattna Björnebro = Björnebro träffuadsbro = Trävadsbro Härteuad = Härjevad	Lyda åå = Lidan Affzsa = Afsan Lideköpung = Lidköping gudems h: = Gudhems härad walle h = Valle härad skänungx heredt = Skänings härad
---	--

**Situationskiss
över
omnämnda
vattenleder och
platser**

"Högnetorp" mera känt under namnet Højentorp har anor sedan 1200-talet, då gården ägdes av Skarabiskopen Brynolf. I slutet av århundradet överlät han dock egendomen till biskopsstolen i Skara, som sedan blev av med den till Kronan vid reformationen år 1527. Gården fungerade i fortsättningen som kungsgård och blev ofta besökt av efterkommande regenter ända fram till år 1722. Højentorp totalförstördes då vid en brand som bröt ut under festligheter i samband med kungligt besök av Fredrik I och Ulrika Eleonora d.y.

Gångstigen fram till platsen går genom en väl bevarad miljö om vilken Carl Linnæus skrev i sin Wästgötaresa år 1746. ” Højentorp, 1 quart ifrån Skärf, låg på den behagligaste ort, och ägde den artigaste situation”. -- ”Trädgården låg på en flat aflång Kulle, och uti honom hade ett stort hus af trä bygd stadt så härligt, at dess like näppeligen giwits i landet, hwars rudera efter branden 1722 ännu syntes”. (Anm: rudera = ruiner). Foto: Eliz Lundin, juni år 2001.

I dag återstår dock endast terrängövertäckta grunder. En ännu synlig detalj är en trappa som leder ned till källarvalvet. Foto: Eliz Lundin, juni år 2001.

En gravyr från år 1694 ingående i Erik Dalberghs planschverk "*Suecia antiqua et hodierna*" visar Højentorps huvudbyggnad med två tornförsedda flygelbyggnader. Det sägs att de båda tornspirorna räddades åt eftervärlden och finns på kyrkorna i Skärvs och Eggby socknar. En sak är dock säker - de är helt lika varandra.

Lidan sedd från Härjevids gamla kyrka. Som på de flesta andra platser där det funnits ett vadställe har detta ersatts av en bro. Foto: Eliz Lundin, Stockholm, juni 2001.

Under punkt 18, sidan 326, står: ”*It ligger härjewad y mil ifrå lideköping*”, dvs Härjevid påstås ligga 2 mil ifrån Lidköping. På båda sidor om Lidan från Härjevid till Lidköping sägs att det fanns fiskegårdar på båda sidorna ”*om åen, både för Lax och all annen fisk*”.

Sättegården Skofteby belägen på en udde, där åarna Lidan och Flian rinner samman. Dess nuvarande äldsta utformning är från 1700-talet. Foto: Eliz Lundin, juni år 2001.

Gården är känd sedan år 1372, då Jon Bürgersson erhöll den genom byte. År 1529 indrogs den till Kronan, men redan år 1531 övergick gården i Margareta Olofsdotters (gift med Bengt Slatte) ägo genom förläning. Hon var alltså ägare till Skofteby, då den här behandlade rapporten skrevs. Det var härifrån Måns Bengtsson Natt och Dag på sin faders begäran planerade och senare utförde mordet på Engelbrekt, vilket kom att ske på en ö i Mälaren år 1436.

På in i mans friska smärta är 4
 Ar mot sig in i smärta
 och Asen i Boninber
 Röntg mörkheten är på fattig
 smärta är 4

Bonnin A Effvorn

En följande
 på Effvorn mitt
 följande

Ar är följande

Ar är på te följande
 följande följande
 följande följande
 följande följande

följande följande
 följande följande
 följande följande

följande följande
 följande följande

följande följande

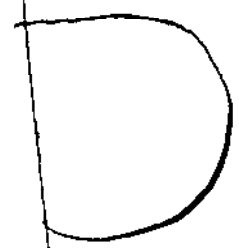
följande följande
 följande följande

följande följande
 följande följande

följande följande

följande följande
 följande följande

följande följande

öfver

Vdi Sjyle färdst

Hvans Cest b mer aff
Nozid ork Cipe pns
Cestns Sulten

Mmij
fornst

17022

for emellen iu 3 miler

fornst

for iustitias
z Biff i vaster Sij. aff
som vord emgjord
ff lampa tff for

Skiff
färdst

löp
temporal
A sin
vänder

En gjord en Sjyle
ord om 2000
183 + 183 vord
z vaster Sij. aff
32 lampa ork
spea ammet
of emgjord

En vasse
restes lampa
zentralv ärlig
5 Biff z ork
12 lampa 1851
Suar Biff 16
lampa

Hvans Cest b mer aff
Nozid ork Cipe pns
Cestns Sulten
in i
Dij
of

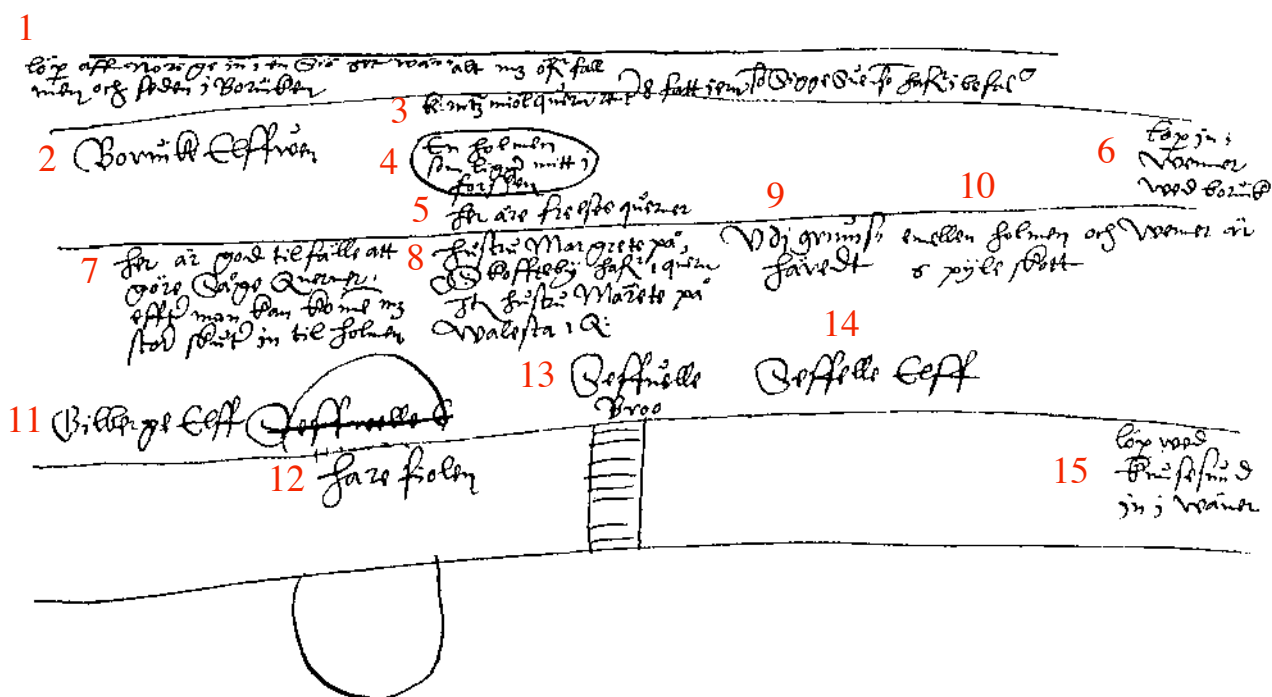
Christen
+ vamm
affnäske or
vamm
färdst

Vdi grims
färdst

It ett för för till
indert vammes
31 Per R
49 6 R

En gjord
fästis Mästa
z vassa till
fästis fästis
z vaster Sij. aff

Skissen från sida 330 är här förminskad.

Tolkade texter.

- 1 = löper aff Norge in i en Siö heter Wärmen och seden i Boruiken
- 2 = BoruikElffwen
- 3 = K:mtz miölquern renter 8 fatt jern som Sigge Suensson haffwer i befallning
- 4 = En holmen som ligger mitt i forssen
- 5 = her äre frelses querner
- 6 = löper in i Wener wed boruik
- 7 = her är god tillfälle att göre Såge Querner, effter man kan komme med store skuter in til holmen
- 8 = hustru Margrete på Skoffteby hafwer 1 quern It hustru Märete på Walesta 1 Q:
- 9 = Vdi grumshäredt
- 10 = emellen holmen och Wener är 6 pyleskott
- 11 = Gilberge Elff Seffwelle E
- 12 = Harefiolen
- 13 = Seffuelle Broo
- 14 = Seffelle Elff
- 15 = löper wed Knusesund in i Wäner

Olikheter i namn och stavningar.

Wärmen = Värmeln
seden = sedan
Boruiken = Borgviken
miölquern = mjölkvarn
8 fatt jern = 8 fat järn
hafwer = haver, har
Boruike Elffuen = Borgviksälven
forssen = forsen
Wener = Väner
effter = eftersom
mz = med
1 Q: = en kvarn
6 pyleskott = sex pilskott
Gilberge Elff = Gillberga älv
Seffuelle Broo = Säffle bro
Seffelle Elff = Säffle älv

Den under punkt 8 omtalade "hustru Margrete på Skoffteby" bör ha varit Margareta Olofsdotter gift med Bengt Slatte. Gården erhöll de genom förläning. Den återgick dock till Kronan redan år 1599.

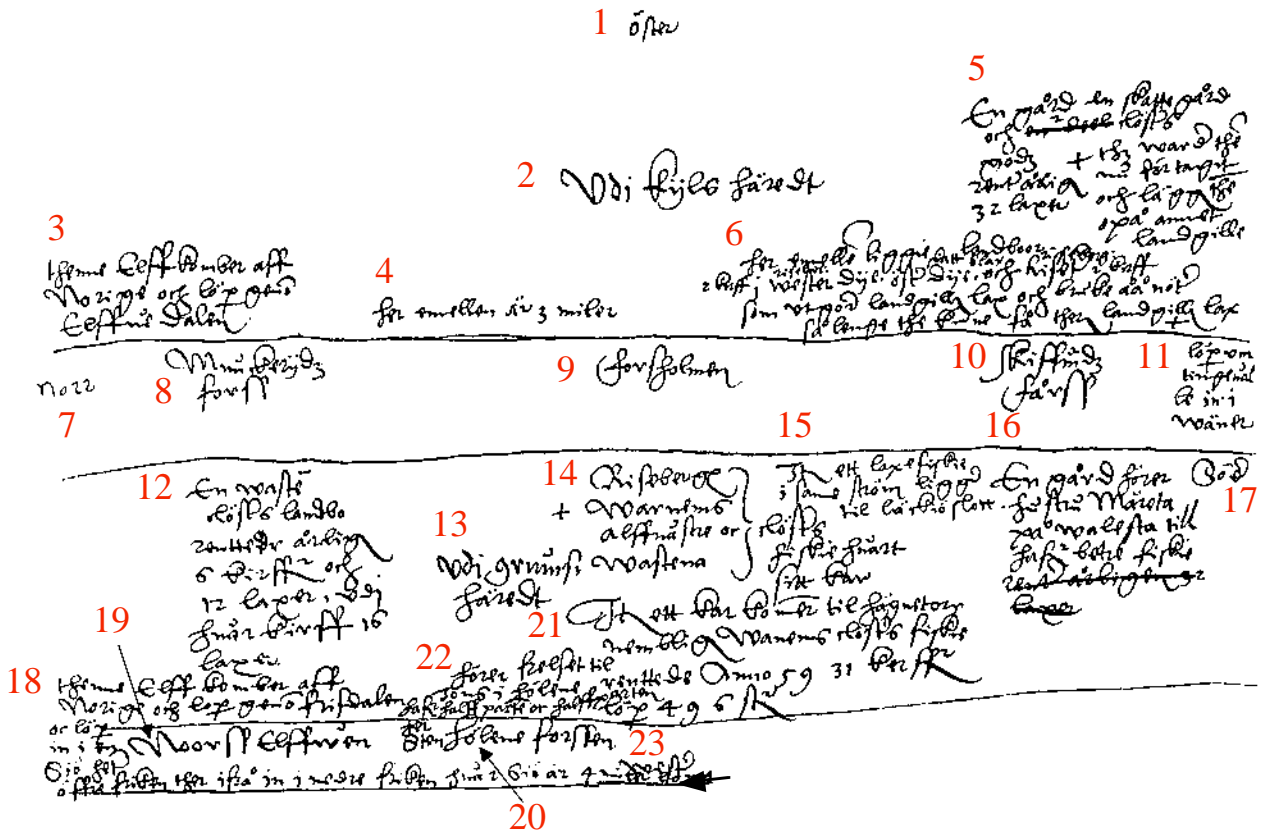
Masugnen i Borgvik.
Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Kvarnen i Borgvik, Borgviks socken, Värmland. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

Kungl. Maj:ts mjölkvarn i Borgvik skattade enligt texten ”8 fatt jern”. Byggnaden används i dag som ett välbesökt matställe för turister som besöker platsen för att även bese ruinerna efter den masugn som troligen fanns här redan på 1500-talet. På grund av den goda kvaliteten på stålet kom man senare att härifrån få leverera delar till bygget av Eiffeltornet i Paris.

Skissen från sida 331 är här förminskad.

Olikheter i namn och stavningar.

- komber = kommar
- thenne = denna
- clösters godz = klostergoods
- thz = det
- kirff = kärv, en kärv = 16 stycken
- Munckeryd = Munkerud
- Forsholmen = holme i Dejeforsen
- Skiffuiz færest = Skivedsforsen
- huar = varje
- Alffuastre = Alvastra
- kar = fångstanordning
- öffre friken = Övre Fryken
- nedre friken = Nedre Fryken
- Noors Elffwen = Norsälven
- Hölene = Höglunda
- 31 kerffer löper 496 stycken = 31 kärvar = 496 stycken, dvs 31 x 16 = 496
- halffparten = hälften
- Dye = Deje

Tolkade texter från sida 334.

1 = Öster	13 = Vdi grums- häredt
2 = Vdi Kyls häredt	14 = Risebergx + Warnems clösters Alffuastre oc fiskie huart Wastena sitt kar
3 = thenne Elff komber aff Norige och löper genom Elffudalen	15 = It ett laxefiskie i samme ström liggier til läckiö slott
4 = her emellen är 3 miler	16 = En gård hörer hustru Märeta på Walesta till hafwer betre fiskie renter årligen 32 laxer
5 = En gård en skattegård och en ² deel clösters godz + thz warder then renter årligen nu förtagit 30 laxer och lägges the opå annat landgille	17 = Söder
6 = her emellen liggie landboor 2 kirff riseber: skatt 8 lax riseberg: i wester Dye, öster Dye, och Riseter 2 kirff som vtgöre landgille lax och bruke åå nöter så lenge the kunne få theres landgilles lax	18 = thenne Elff komber aff Norige och löper genom frisdalen oc löper in i en Siö heter öffre friken ther ifrå i nedre friken huar Siö är 4 miler long
7 = Norr +	19 = Noors Elffwen
8 = Munckerydz forss	20 = Hölene forssen
9 = Forsholmen	21 = It ett kar kommer til Hägnetorp nembligen Warnems clösters fiskie renttede Anno 59 31 kerffer löper 496 stycken
10 = Skiffuidz fårss	22 = hörer frelset til Jöns i Hölene hafwer halffparten och halffparten her Sten
11 = löper vm tingeual le in i Wäner	23 = Wester
12 = En Wastena clösters landbo rentter årligen 6 kirffer och 12 laxer, vdi huar kirff 16 laxer	

Under punkt 21 ovan framgår att Hägnetorp ägt av Kronan, dvs Höjentorp i Västergötland, lagt beslag på Varnhems klosterfiske i Höleneforsen (Höglundaforsen i Värmland). År 1537 hade regeringen delat ut klostrets egendomar till pålitliga, betrodda landsmän. Höjentorp, som fram till reformationen ägts av biskopsstolen i Skara, övertogs då av Kronan.

"her Sten" = Sten Eriksson Leijonhufud (1518 - 1568) yngste brodern till Gustav Vasas andra hustru Margareta Leijonhufud.

Laxfisket i de Värmländska älvarna var eftertraktat av dåtidens stora hushåll i kloster, som under fastetider endast fick äta en köttfri måltid per dag. Klostren skaffade sig därför rätten till fasta fisken där åtkomsten var god, och det var den ovedersägligen i de Värmländska vattnen. Här kan vi läsa att klostren i Riseberga i Närke, Varnhem i Västergötland, Alvastra och Vadstena i Östergötland alla hade säkrat sina tillgångar till lax genom rätten till fasta fisken i Klarälven och Norsälven. Vid tidpunkten för skrivningen av de här dokumenten hade verksamheterna på klostren upphört och flera av dem var helt raserade eller nedbrända, se sida 320.

"Skiffuidz färss" = Skivedsforsen i dag kallad Forshagafallen. Då bilden togs var den strida forsens dold av det höga vattenståndet. Skylten i strandkanten talar om att fisket är indelat i två fiskezoner. Bron över Klarälven förbinder det gamla Skived med det nyare Forshaga. Foto: Eliz Lundin, år 2000.

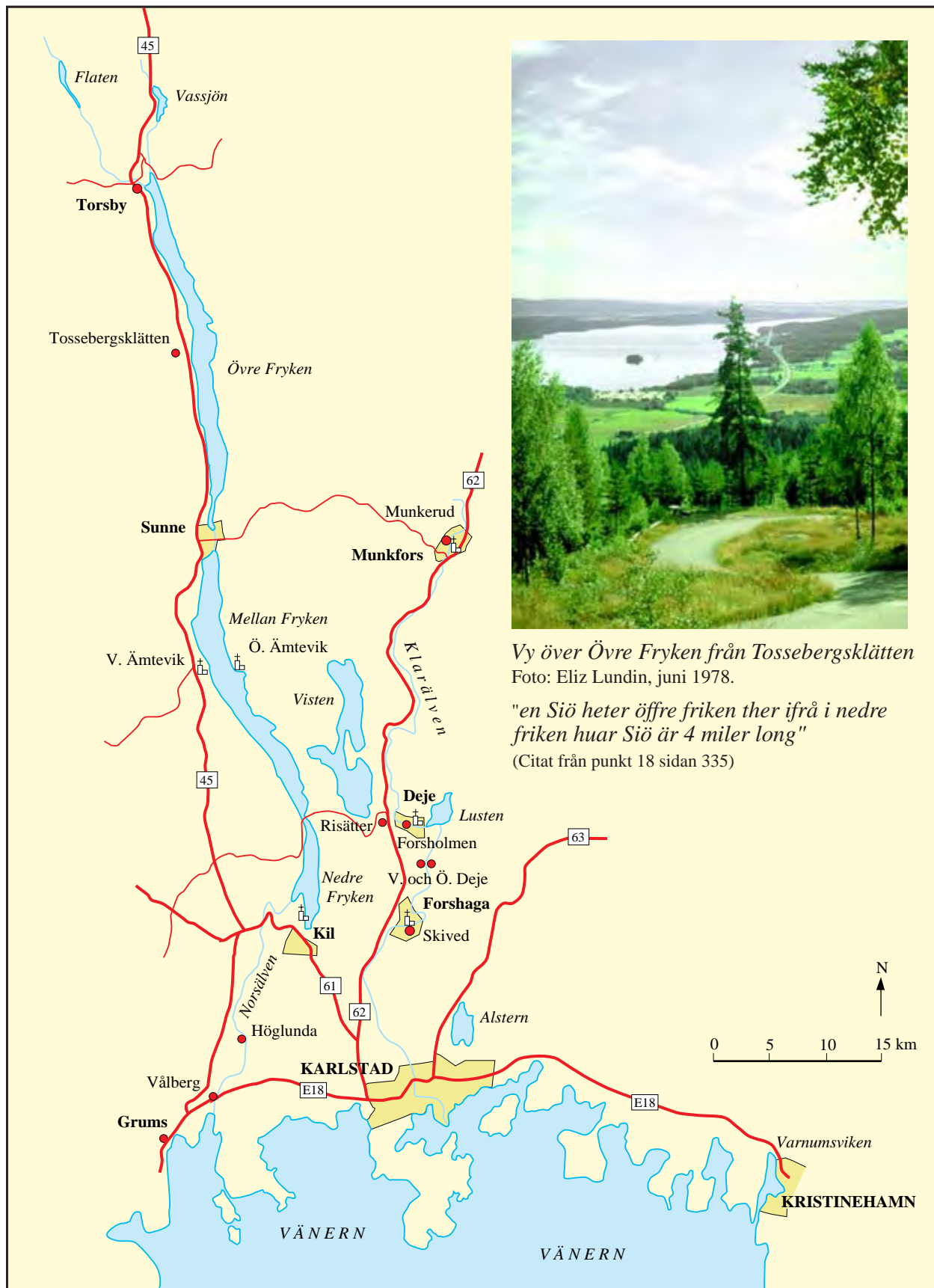
Rätten till laxfisket i Skivedsforsen tillhörde Riseberga kloster redan på 1170-talet. Flera andra fick med åren ta del av samma fiske. Vid reformationen år 1527 tillföll det Kronan. Tyvärr har flera av de rika värmländska fångstplatserna för fisk raserats. Ett av undantagen är Skivedsforsen, som vårdas väl av ortens sportfiskeförening.

Höglunda gård i Nors socken, Värmland. Foto: Eliz Lundin, maj år 2000.

På flera ställen i rapporten står Höglunda och Höglundaforsen omnämnda som "Höllene" respektive "Höleforsen". Den nuvarande huvudbyggnaden i engelsk stil uppfördes på 1850-talet och placerades då något i sidled och närmare Norsälven. Läget av hela det i dag nedrivna, gamla byggnadsbeståndet framgår av lagaskifteskartan från år 1851. På 1550-talet ägdes gården av "Jöns i Höllene". Äldsta bevarade dokumenten om Höglunda gård är från år 1381, då Birger Håkansson och hans hustru skänker gården till Riseberga kloster för sitt "själagagn och helso".

**Situationsskiss över på sidorna 331 och 334
omnämnda sjöar, vattenleder och platser.**

Från originalsida 78 (höger).
Originalsida 78 (vänster) är blank.

Tesse efter Hamprer liggie
vdi väner,
först
vdi wasko häredt
En Sampn. Gallen med Timgolm
Hollands Sampn
vdi Kinde häredt
Lidköpmiggz Sampn
på Kollan
Ostfriesk Sampn } 2 wibfios
på Kollansöo }
Eh smög med Lerböo } en wibfios
Giernehus vngum för Karkby } 2 wibfios.
vdi wem häredt }
Wassende }
Giernehus på Daall } 2 wibfios
Dalborgz ää } 2 wibfios
Golmsäa } en wibfios.
Åmordz } 5 wibfios.
vdi Wermelandz.
Kunfessmögz } 3 wibfios
Stors Lurestär } 4 wibfios
ther äre allestädz Sampner nogg och gofr.

Från originalsida 79 (vänster).
 Originalsida 79 (höger) är blank.

Gaperholt
 Hesteholmen } på wermelandz näs
 Mäsuik }
 Ifrå Mäsuik och till Skohal 3 wikursiös.
 Ifrå Skohal till Tingualle 1 wikursiös
 vdi Wäshäredt
 Wäshäredtz Hampn }
 Vlmehäredtz Hampn } Een wikursiös
 Warnemsund } 2 wikursiös
 Sömskär } 6 wikursiös
 Ifrå Sömskär och Haller 4 wikursiös

Tolkade texter från sida 338.

Tesse efter: ne Hampner liggie
 vdi Wäner,

först

vdi Wasbo Häredt

En Hampn i Haller wedh Tuneholm.
 Hellekyss hampn }
vdi Kinde Häredt } 8 wikursiös
 Lideköpuingz Hampn }

på Kollan

Vlfuesundz Hampn } 2 wikursiös

på Kollansöo

Ekesundh wedh Lecköo } Een wikursiös

Hiernehus vthennför Rackeby } 2 wikursiös

vdi Wene Häredt

Wassende }
 Hiellenäs på Daall } 2 wikursiös

Dalborgz åå } 2 wikursiös.

Holmsåå } een wikursiös.

Åmordh } 6 wikursiös

vdi Wermelandh.

Knusesundh } 3 wikursiös

Store Lureskär } 4 wikursiös.

ther äre allestädz Hampner nogh och godhe.

Tolkning av ovanstående texter.

Gaperholt }
 Hesteholmen } på wermelandz näs
 Mäsuik }

Ifrå Mäsuik och till Skohal 3 wikursiös

Ifrå Skohal till Tingualle 1 wikursiös

vdi Wäshäredt

Wäshäredtz Hampn }
 Vlmehäredtz Hampn } Een wikursiös

Warnemsund } 2 wikursiös

Sömskär } 6 wikursiös

Ifrå Sömskär och Haller 4 wikursiös

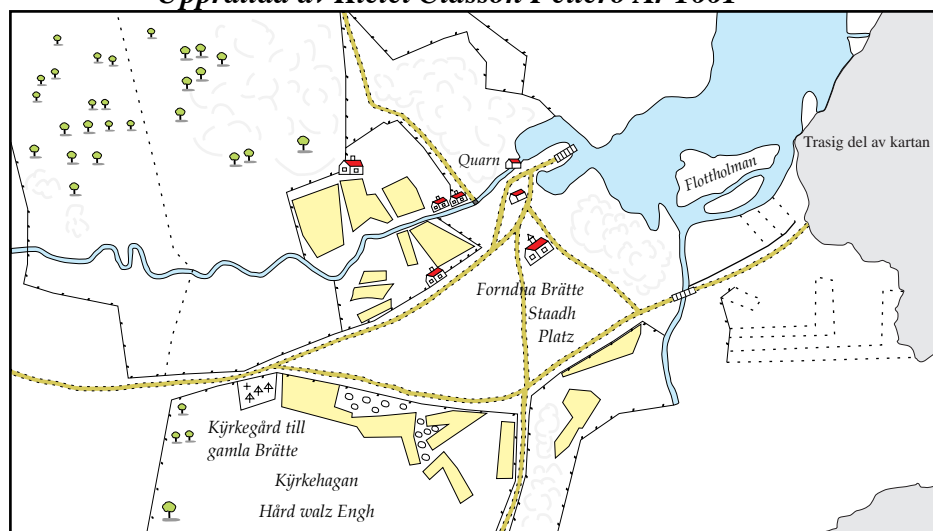
Anmärkning:

En ny skribent har här infört ett register över hamnar belägna runt om i Väner. Dessutom har han angivit avstånden mellan de flesta av dem. Sjövägarna är räknade i wikursiös, vilket motsvarar 7,4 km = 4 nautiska mil.

Observera stavningen med **i** i wikursiös.

Situationsskiss och sammanföring av oiriginaltexter med tolkningar finns på sida 341.

Vänersborg
Geometrisk mätning av stadsäggor
Upprättad av Kietel Classon Feltero År 1661

Brette stads sigill.

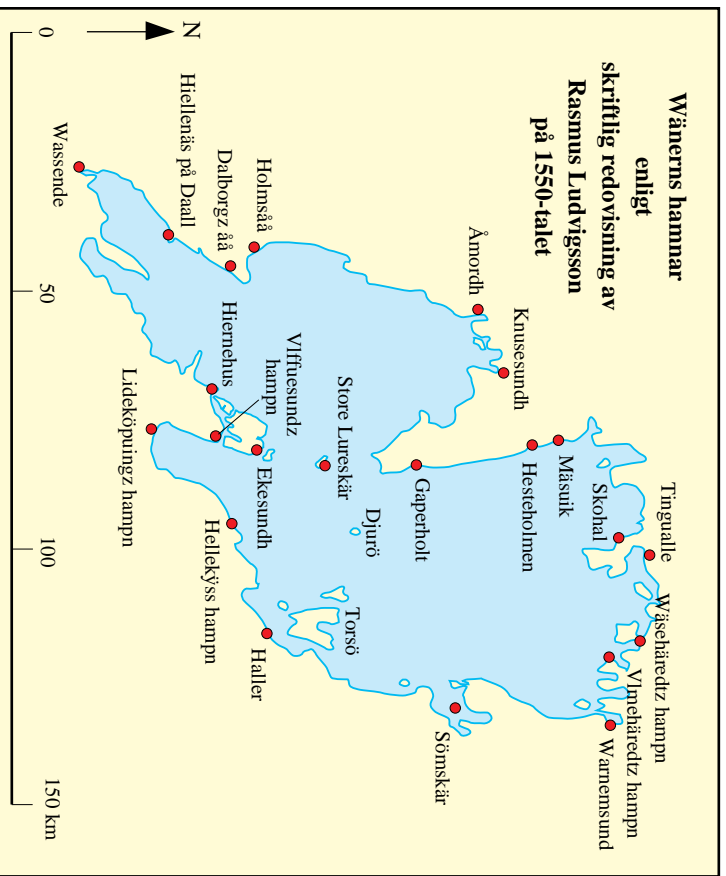
Del av bearbetad kartbild som visar den gamla staden Brättes läge vid Vänerns sydspets. Den som besöker platsen i dag kan bl a få se utgrävda delar av gator och husgrunder.

Efter 1550-talet då Vänerhamnen Vassände blivit uppsamlingsplats och förmedlare av merparten gods destinerat till Västeuropa uppstod här en köpstad som kallades Brätte eller Brette. På grund av landhöjning och sanddrev blev det med åren allt svårare att gå in dit med båtar. Dessutom lär staden ha varit svår att försvara mot militära angrepp från norrmän och danskar. Därför flyttades staden år 1644 till den plats som i dag heter Vänersborg. Hamnplatsen flyttades till Korseberg, som ligger något söder om Vänersborg. Eftersom hamnarna vid Vänerns sydspets har varit målet för övervägande delen av Vänersjöfarten i årtusenden och på vars bryggor det mesta landade som exporterades till Västeuropa under flera århundraden borde dessa historiskt unika områden skyddas och i ordnade turistiska former visas upp för världen. Betänk att det härifrån som mest under 1700-talet fraktades 800-1000 hästlass järnvaror, beck, trävirke, master, hudar, viktualier och allehanda förnödenheter per dag inklusive militära och allmänna transporter, att jämföras med den sammanlagda trafiken ned till Arboga och Västerås, som maximalt tog emot 300 hästlass per dag.

Del av teckning ur Erik Dalberghs bildverk Suecia antiqua et hodierna. Etsingen är utförd omkring år 1700 av den holländske kopparstickaren Johan van den Aveelen.

Bilden visar Vänerskutor på redan som avlämnar sina laster för vidare befordran med flottar. Ingen kände vid den här tiden till något om landhöjning, så man blev säkert överraskad av att "vattennivån" fortsatte att sjunka så mycket att också den nya stadens hamnanläggning blev ouppnåelig för båttrafik. I förgrunden skimtar befästningen som skydd för båttrafiken, staden och dess invånare. Den illustrerade miljön kunde lika gärna vara från tiden för den sammanställning av lämpliga Vänerhamnar som ingår i Rasmus Ludvigssons rapport, se sida 341.

Wänerns hamnar enligt skriftlig redovisning av Rasmus Ludvigsson på 1550-talet

Olikheter i namn och stavningar.

Wassende = Vassända
 Hiellenäs = Gällhäs
 Åmordh = Åmål
 Knusesundh = inloppet till Säffle
 Store Lureskär = Husön
 Gaperholt = Gaperhult
 Hesteholmen = Hästholmen
 Mäsuiik = Mässvik
 Skohal = Skoghall
 Tingualle = Tingvalla = Karlstad

Wärmensund = in- och utloppet till Kristinehamn
 Sömskär = En ö i Åråsviken
 Haller = hamm uppkallad efter ett gårdsnamn, som senare kallades Tunaholm. I dag = hamnen i Mariestad.
 Hellekyss = Hellekis
 Vifuesund = Ullersund
 Hiernehus = Jarlehus

Tesse efter: n e Hampper ligge vdi Wäner, först

Tesse efter: n e Hampper ligge vdi Wäner, först

vdi Wasbo Häredt

En Hampp i Haller wedh Tuneholm Hellekyss hampp

vdi Kinde Häredt

Lideköpingz Hampp på Kollan

Vifuesundz Hampp på Kollansöo

Ekesundh wedh Lecköo

Hiernehus vthennför Raackebö

vdi Wene Häredt

Wassende Hiellenäs på Daall

Dalborgz åå

Holmsåå

Åmordh

vdi Wermeland

Knusesundh

Store Lureskär

Gaperholt

Mäsuiik

Ifrå Mäsuiik och till Skohal

Ifrå Skohal till Tingualle

vdi Wäsehäredt

Wäsehäredez Hampp

Vimehäredez Hampp

Wärmensund

Bjärrskäteskär och Hååwilaäskusios

Handwritten notes in Swedish script, including: "vdi Wasbo Häredt", "En Hampp i Haller wedh Tuneholm", "Lideköpingz Hampp på Kollan", "Wassende Hiellenäs på Daall", "Dalborgz åå", "Holmsåå", "Åmordh", "vdi Wermeland", "Knusesundh", "Store Lureskär", "Gaperholt", "Mäsuiik", "Ifrå Mäsuiik och till Skohal", "Ifrå Skohal till Tingualle", "vdi Wäsehäredt", "Wäsehäredez Hampp", "Vimehäredez Hampp", "Wärmensund", "Bjärrskäteskär och Hååwilaäskusios".

Från originalsida 80 (höger).
Originalsida 80 (vänster) är blank.

Vm Elemjör i Skåningx härad vedh
Häriewad som är en stoor skog, huilken
man til äng rödie skall, och är ther alrede
Eng till 1000 las

Vdi Wasbo emellem Horn och
Odensåkers Sockner

It liggd en holme het Odensåkers
holmen som liggd wed en siö het Östen
liggd til samme holme Eng till 1000 las

Vdi Åsse häredt, Läckjö Lään

Tord Mossen till — 200 las Eng

Killie Mossen till — 400 las Eng

som är almenning och her Swante brukar
vnder Fruegården

Tolkade texter.

Vm Elemjör i Skåningx härad wedh
Häriewad, som är en stoor skog, huilken
man til äng rödie skall, och är ther alrede
Eng till 1000 las

Vdi Wasbo emellem Horn och
Odensåkers Sockner

It ligger en holme heter Odensåkers
holmen som liggier wed en siö heter Östen
ligger til samme holme Eng till 1000 las

Vdi Åsse häredt i Läckjö Lään

Tord Mossen till — 200 las Eng

Killie Mossen till — 400 las Eng

som är almenning och her Swante brukar
vnder Fruegården.

Anmärkning:

her Swante = Herr Svante Sture.

Fruegården = Frugården ligger på Vänersnäs öster om Vänersborg.

Situationsskisser se sidorna 343 och 349.

Situationskiss över omnämnda vattenleder, sjöar och platser.

"her Swantte" dvs Svante Sture, 1517 - 1567.
Foto: Statens porträttarkiv.

Herr Svante Sture var ägare till Läckö slott, som han fick i förläning år 1543. Han var gift med Märta Leijonhufvud, som var syster till Gustav Vasas andra hustru Margareta Leijonhufvud. Erik XIV lät avrätta Svante Sture genom halsuggning vid Sturemorden år 1567.

Svante Sture tillsammans med Gustaf Olsson Stenbock hade ett avgörande inflytande då det gällde att skapa ökade möjligheter för export till Västeuropa via väg- och vattenleden från Vänerne till Älvsborg.

Svante Sture var markägare till Huvudnäs, dit staden Brätte senare flyttades under namnet Vänersborg.
Gustaf Olsson Stenbock var ståthållare på Älvsborg.

Röde Om 9

emellan wäffer of forskrid är $\frac{1}{2}$
~~Wäffer~~ wäffu föö

hems ää
löp ut i
Wäffer

emellan Tins folm of
ymföu är 4 mil

emellan ymföu
of östen är 2 mil

hems ää löp
ut i wäffu

Tins
folm

wäffu
En liten
föpstad
wäffu
Qüna Abbor, Mört
of Norst

ymföu
är 2 mil
long, for
tax Braxn
Qüna, Rüssa
Abbor, Mört
of Norst

Östen är
4 mil long
for tax Braxn
Qüna, Rüssa
Abbor Mört
Löjer

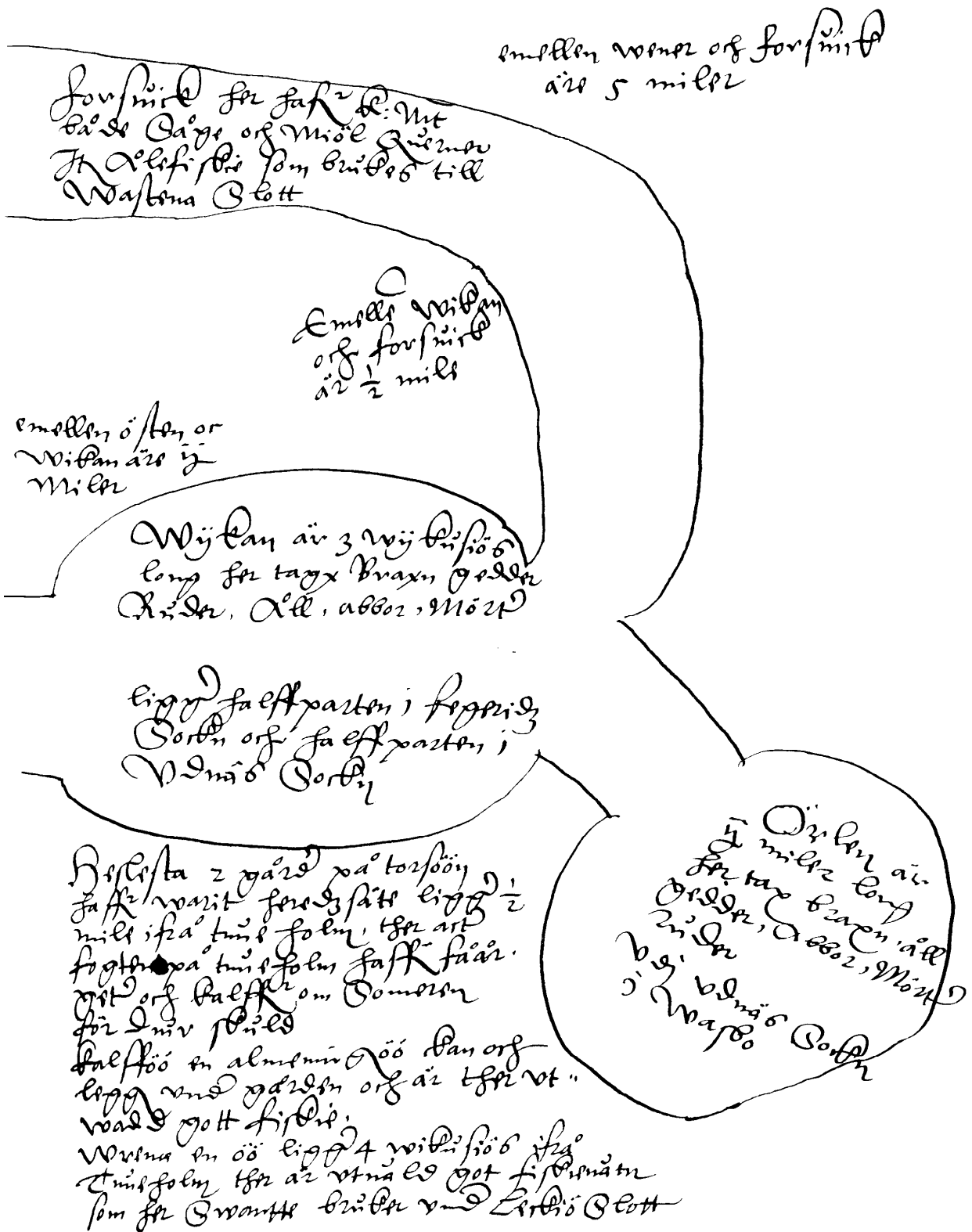
wäffu
Qüna

i föpstads
Qüna

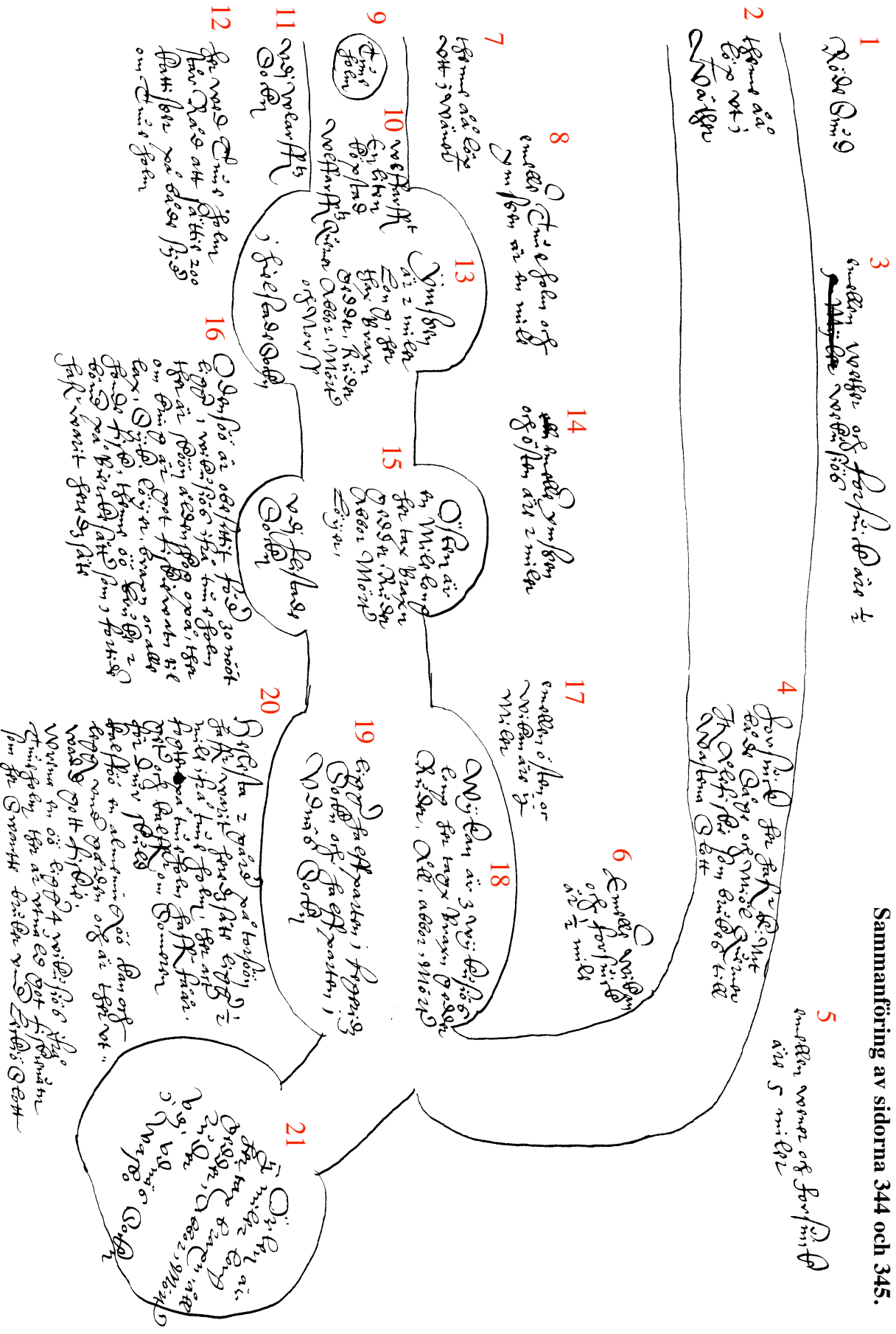
wäffu
Qüna

for ved Tins folm
har Raä att föttis 200
hattis for på sädes föö
om Tins folm

Qüna föö är obestitt föö 30 nööt
ligg i wäffu föö ifra Tins folm
for är föö a lden föö of på, for
om föö är got föö föö wäffu
tax, Qüna, Löjer, Braxn of alle
föde föö, hems öö föö 2
fönd på föö föö föö föö föö
fak wäffu föö föö föö

Sammanföring av sidorna 344 och 345.

1 Røde Sund	13 Ymsen är 2 miler	19 liggier halffparten i fegeridz Sockn och halffparten i Vdnäs Sockn
2 thenne åå löper vt i Wäther	Long, her thax Braxn gedder, Ruder Abbor, Mörter och Norss i Hielstade Sockn	20 Heslesta 2 gårdar på torsöon haffwer wart heredszäte liggier 1/2 mile ifrå tuneholm, ther arter fogten på tuneholm haffwe fåar geter och kalffier om Someren för Diur skuld
3 emellen Wether och forsuick äre 1/2 5-Mijer wekusios	14 -ell emellen Ymsen och Östen äre 2 miler	Kalfföö en almenningsoo kan och leggies vnder gården och är ther ut- wald gott fiskie.
4 Forsuick her hafwer K:mt både Säge och Miöl Querner It Alefskie som brukes till Wastena Slott	15 Östen är en Mile long her tax Braxn gedder, Ruder Abbor, Mörter Löyer. vdi flistade Sockn	Wrena en öo liggier 4 wikusios ifrå Tuneholm ther är vtuald got fiskieuatn som her Swantte bruker vnder Leckio Slott
5 emellen Wener och forsuick äre 5 miler	16 Odensöo är obesitet föder 30 nööt liggier 1 wekusios ifrå tuneholm ther är sköön äldenskog opå, ther om kring är got fiskiewatn til lax, Syk, löyer, braxn oc alle honde fisk. thenne öo bruke 2 bönder på Bierkesätter som i fortiden hafwer wart heredszäte	21 Örlen är y miler long her tax braxn, åll gedder, Abbor, Mörter ruder Vdi Vdnäs Sockn i Wasbo
6 Emellen Wikan och forsuick äre 1/2 mile		
7 thenne åå löper vtt i Wäner		
8 emellen Tuneholm och 1 Ymsen är en mile		
9 Tuneholm		
10 wlfartfest En lien köpstad wlfartfestz Querner		
11 Vdi wlarffestz Sockn	17 emellen Östen oc Wikan äre y Miler	
12 her wed Tuneholm står Råd att sätte 200 katissar på både syder om Tuneholm	18 Wykan är 3 wykusios long her tagx Braxn gedder Ruder, All, abbor, Mörter	

Olikheter i namn och stavningar.

Wäther = Vättern forsuick = Forsvik Wener = Vänerm Wikan = Viken Tuneholm = Mariestad Vlfartfest = Ullervad Löyer = Löjor äldenskog = ollonskog	Syk = sik Bierkesätter = Björksätter Heslesta = Hässlestad Kalffstö = Kalvö fiskiewatn = fiskevatten Vdnäs = Undenäs fegerid = Fägre Odensöo = Onso
--	--

Kommentarer:

Skissen med rikliga anteckningar ingår som del 2 av en beskrivning över vattenvägen tvärs över landet från Östersjön till Västerhavet.

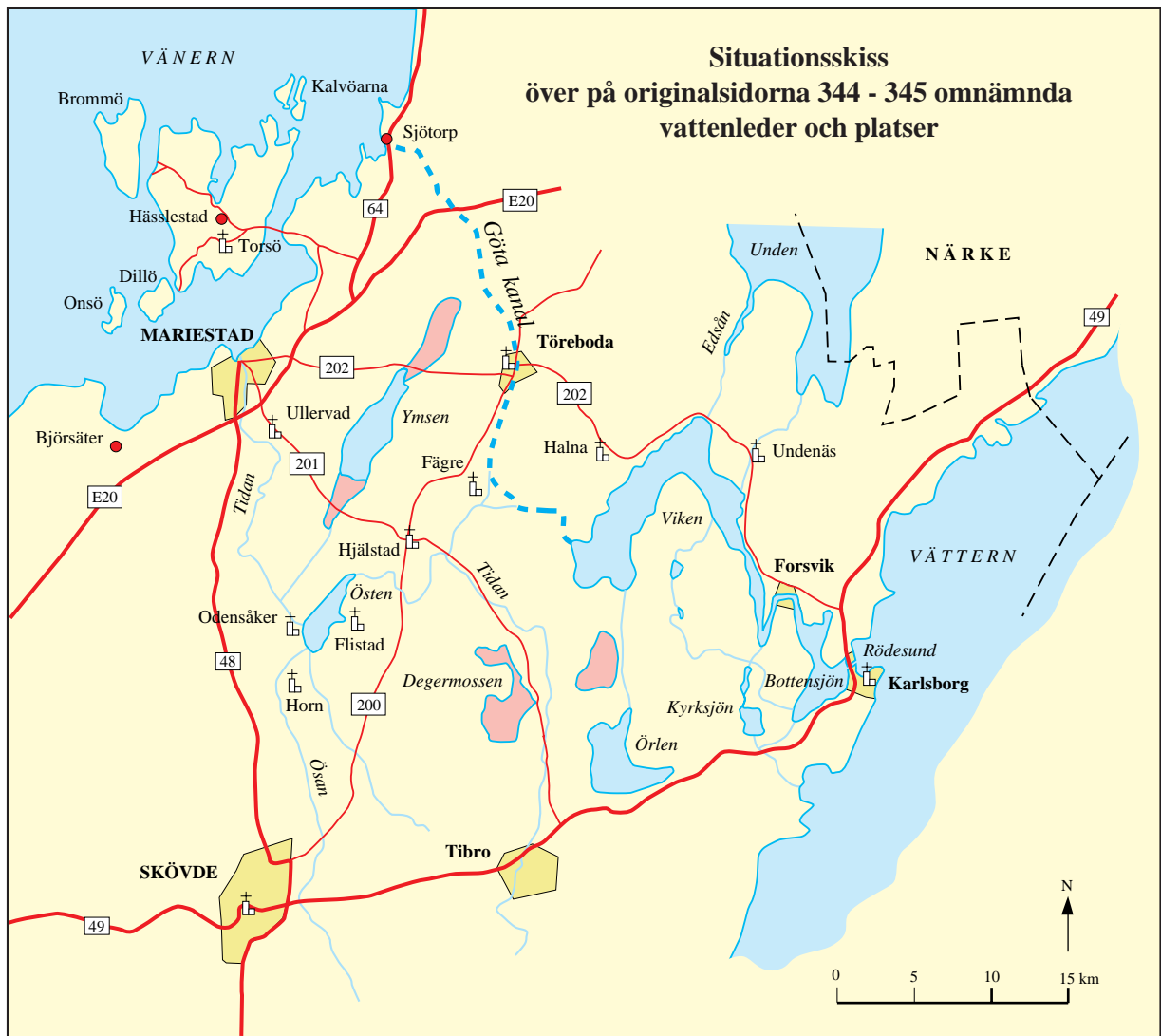
Del 1, Östergötadelen av vattenleden, finns sammanställd på sidan 204. Del 3 ingår i beskrivningen över fraktväg från Noraskogs bergslag till Älvsborg, se sammanställning sidorna 290 och 291. Skissen över Västgötadelen mellan "Tuneholm" och "Röde Sund" (Mariestad till Karlsborg) är fylld av noteringar om platser, näringar, ägareförhållanden och uppgifter om avstånd mellan sjöar och omnämnda platser. Här får vi också veta att Kungl. Maj:t ägde både såg- och mjölkvarnar i Forsvik och att Vadstena slott nyttjade ålfisket.

"her wed Tuneholm står Råd att sättie 200 kattisser på både syder om Tuneholm". Följdes detta råd lär det finnas rester kvar av dessa mycket stora fasta anläggningar för fiske i vattnen utanför Mariestad. Som vanligt följer en redogörelse över vilka fisksorter som finns i namngivna sjöar. På grund av brist på utrymme inom ramen för pappersarket har Rasmus Ludvigsson tagit sig friheten att rita in utloppet från sjön Viken till Vättern via Forsvik och ut genom Rödesund som gående tillbaka mot väster. Sådana geografiska oriktigheter ansåg han sig kunna överse med, eftersom samhörigheter, namn- och avståndsuppgifter ändå klargjorde sammanhången.

Göta kanal vid Forsvik, Udenäs s:n. Foto: Märten Sjöbeck år 1932.

"Forsuick her hafwer K:mt både Såge och Miöl Querner. It Ålefiskie som brukes till Wastena Slott", står det i texten. Vadstena slott byggdes under åren 1545-52 och var således nyligen uppfört när denna notering gjordes. Vattenleden genom Forsvik ingår i dag som en del av Göta kanal. Det var vid dessa sluss- och kanalarbeten som de berömda bröderna John och Nils Eriksson lärde sig grunderna i mekanik och anläggningsteknik. Nils Eriksson blev senare vårt lands störste kanalbyggare. Efter sin pensionering togs hans ledaregenskaper i anspråk vid planering och byggande av SJ:s stambanor. Han såg då till att de inte kom i konflikt med hans livsverk -vattenlederna. Därför gjorde han det för eftervärlden så fatala misstaget att förlägga stambanorna inom områden och i sträckningar som såväl då som nu ligger utanför de sedan 10 000 år tillbaka använda naturgivna kommunikationslederna.

*"RödeSund - thenne åå löper vt i Wether", skriver Rasmus Ludvigsson.
Rödesund beläget i Karlsborg är den beskrivna vattenledens utlopp i Vättern.
Foto: Eliz Lundin år 1995.*

Flistads k:a i Västergötland är belägen vid foten av asakonung Ranes grav.

Foto: Eliz Lundin, juni år 2001.

Detta är ett tydligt exempel på hur kyrkan krossade "nordbornas hedna vanföreställningar" genom att respektlöst anlägga sina kyrkor på de gamla kultplatserna. Gravhögen och kyrkan låg ursprungligen invid stranden av den omnämnda sjön Östen, som senare har sänkts i flera omgångar.

På gården Hässlestad belägen på Torsö hade fogden i Tunaholm både får, getter och kalvar på bete under somrarna, meddelas det under pkt 20 i originaltexten på sidan 346. Efter det att Torsö i slutet av 1900-talet fick broförbindelse med fastlandet är det omnämnda området attraktivt utnyttjat för bostadsbebyggelse. Foto: Eliz Lundin, juni år 2001.

Helt oförklarligt är här införd några rader med uppgifter om skatteuttag i socknarna Wirmo, Wemo och Nouis alla belägna i Finland, som då tillhörde Sverige. Redan nästa blad i handlingarna är Rasmus Ludvigsson tillbaka med en kaotisk skiss som föreställer de största tillflödena till Vänern.

Från originalsida 82 (höger).
 Originalsida 82 (vänster) är blank.

Finland

It att Cristoffer Blomen fogte i Wirmo
 Sockn, wemo och Nouis Sockner sak
 i 2 år vpburit aff Kon: Mtz landboor
 74 aff huar landboo

Malt ————— 1 span
 Rog ————— 1/2 span
 Smör ————— 1 lb
 Torrt kött ————— 1 lb
 får ————— 1 st

vtaff för^{ne} rentte beholler fogten tue-
 delen och Criffuieren tredingen

It satte han en landbo aff ett heman
 heter uleierffui i Wemo Socken och
 satte ther en annen opå igen heter parma
 Jöns för muter skuld nembligen för 15
 ort² och en Miölckeke

Tolkade texter.

Finland

It att Cristoffer Blomen fogte i Wirmo
 Sockn. Wemo och Nouis Sockner hafwer
 i 2 år vpburit aff Kon: ge Mtz landboor
 74 aff huar landboo

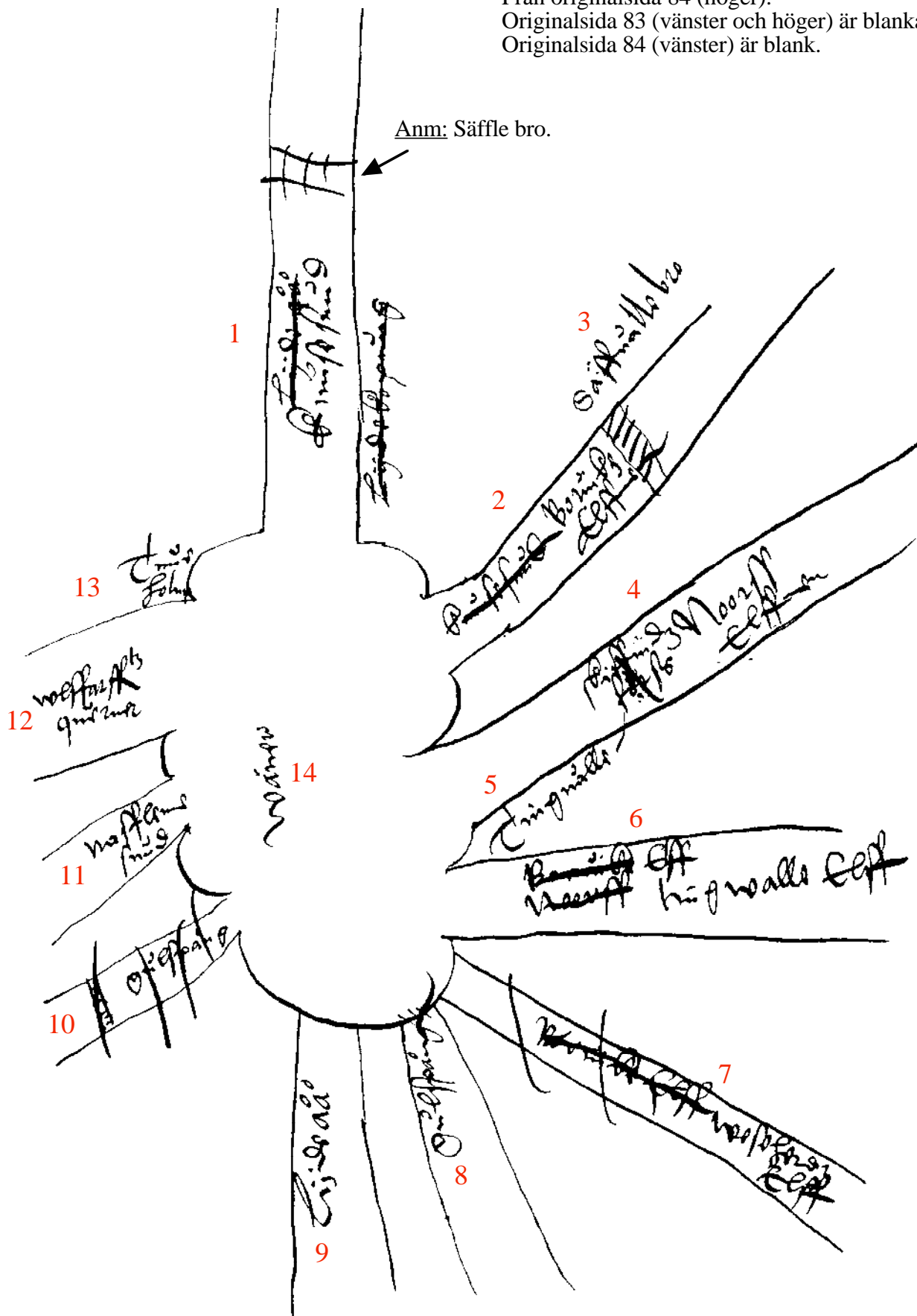
Malt ————— 1 span
 Rog ————— 1/2 span
 Smör ————— 1 lispund
 Torrt kött — 1 lispund
 får ————— 1 stycken

vtaff för^{ne} rentte beholler fogten tue-
 delen och Criffuieren tredingen
 It satte han en landbo aff ett heman
 heter uleierffui i Wemo Socken och
 satte ther en annen opå igen heter parma
 Jöns för muter skuld nembligen för 15 mark
 orter och en Miölckeke

Olikheter i namn och stavningar.

vtaff = utav
beholler = behåller
tuedelen = hälften
Criffuieren = skrivaren
tredingen = tredjedelen
hemen = hemman
Miölckeke = mjölko
mark orter = mark örtugar

Från originalsida 84 (höger).
Originalsida 83 (vänster och höger) är blanka.
Originalsida 84 (vänster) är blank.

**Tolkade texter
från sida 352.**

1	Lýde åå	Knusesund
	_____	Lýdeköpfung
2	Knusesund	Boruikez
		Elffuen
3	Säffuallebro	
4	skiffuidz	Noorss
	forss	Elffuen
5	Tingualle	
6	Boruike	Elff
	_____	Noorss tingwalle
Elff	_____	
7	Boruike Elff	Weseherdz
Elff	_____	
8	gulspången	
9	Lýde åå	
10	gulspång	
11	Naffleme
sund	
12	Wlffarfftz
querner	
13	Tune	

Situationskiss över namngivna tillflöden till Vänern.

Förklaringar:

Originalskissen med texter ger ett förvirrat intryck. Trots flera överstrykningar och förflyttningar av namn har Rasmus Ludvigsson misslyckats med att placera in Tuneholm och Ullervad på sina rätta platser kring Vänern.

Knusesund = sundet som leder från Vänern in till Säffle. Enligt uppgift i Rasmus Ludvigssons rapport kunde stora skepp gå genom denna vattenled och vidare genom strömmar och sjöar ända till Norge så när som på ett Ed vid Bysjön.

Boruike Elffuen = Vattenleden till Borgviksjön och vidare genom Grumsfjorden ut i Vänern

Säffuallebro = Säfflebro

skiffuidz forss = Skivedsforsen

Tingualle = marknadsplats inom nuvarande Karlstad

Tingwalle Elff = Klarälven

Wesehereds Elff = troligen Glumman

gulspång = Gullspång

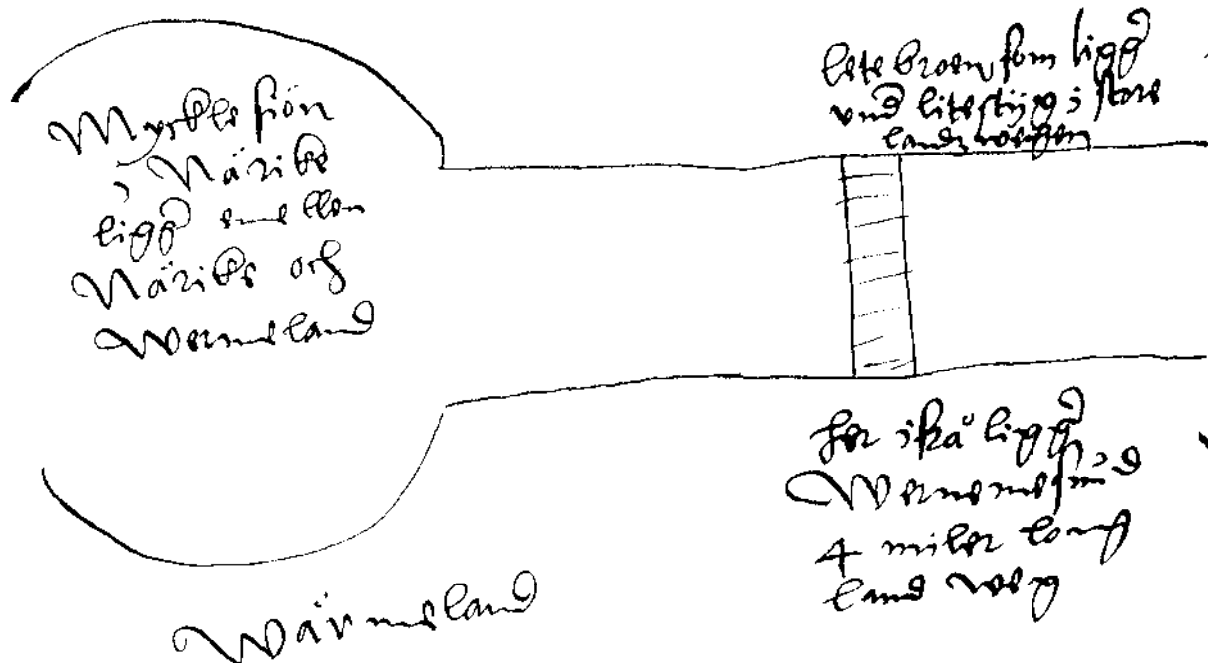
Lýde åå = Lidån

Nafflemesund = sundet vid det medeltida färjestället vid Stallbacka norr om Trollhättan, där vägleden från Skara-Lidköping korsade Göta älv på sin väg mot städerna Brette och vidare in i Norge mot Uddevalla, se sidorna 290 och 291.

Originalsida 85 (vänster och höger) är blanka.
Från originalsida 86 (vänster).

Närið

litte stigi

Från originalsida 86 (höger).

Öst

Wapbo

Wapbo

Stämme för Ståren sträcker sig
in till Wapbo och tyndes
or begynnade något nedan
för Kottbo or är 2 mil lång

Ståren

smellan

Wapbo or

Wärmeland

Guldspången

för Sak för ~~Wärmeland~~
Stäm i Kartellax

Präz or
Sjöfärds
fors

Wärmeland

Wärmeland

Södra 19:0
för Stäm av 06

ifra Guldspång

ligger Wärmeland

med 4

mil or landning

or Orönsgrän 4

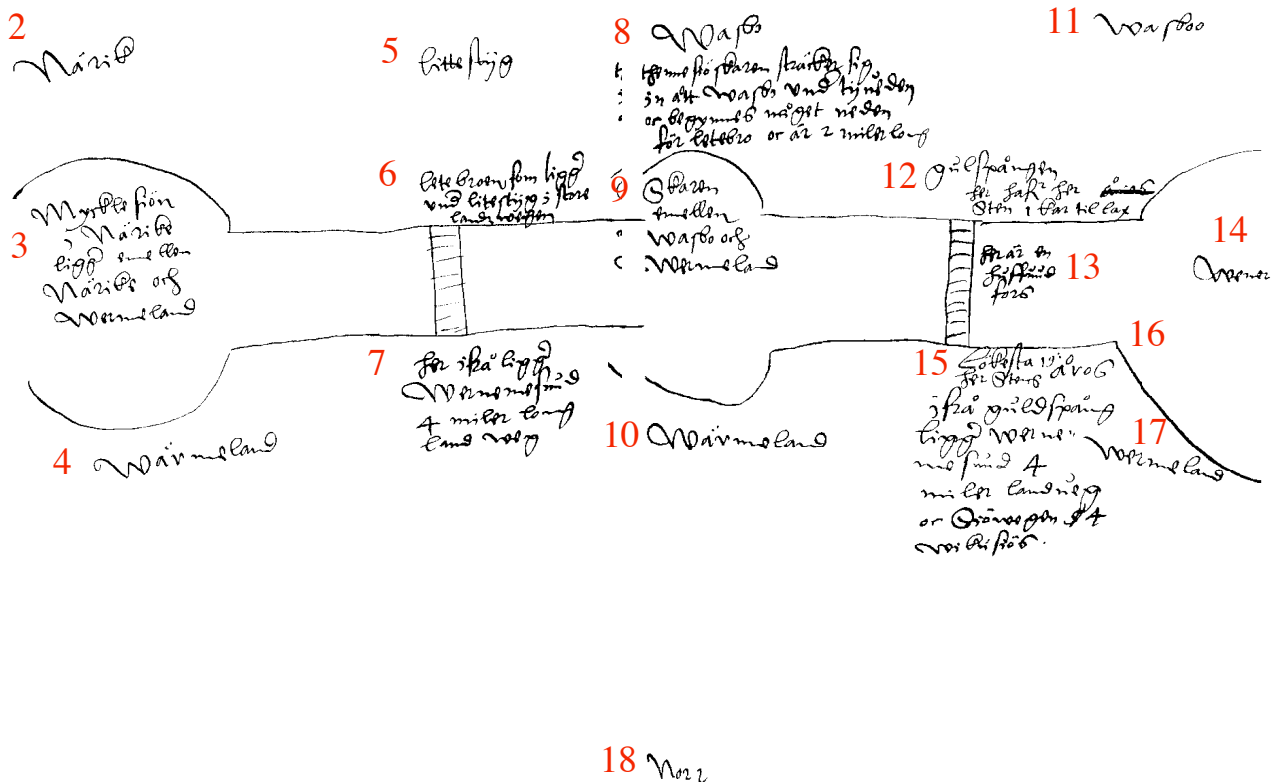
var Ristob.

Wärmeland

Norr

Sammanföring av sidorna 354 och 355.

Ös 1

Tolkade texter.

1 Söder	8 Wasbo thenne siö skaren sträcker sig in ått Wasbo vnder tyueden oc begynnes något neder för letebro oc är 2 miler long	15 Lökesta 1 g: (gård ?) her Stens ifrå guldspång ligger Wernemesund 4 miler landweg oc Siöwegen 4 wikusiös
2 Närik	9 Skaren emellan Wasbo och Wärmeland	16 Åros
3 Mycklesjön i Närike ligger emellan Närike och Wärmeland	10 Wärmeland	17 Wärmeland
4 Wärmeland	11 Wasboo	18 Norr
5 littestyg	12 gulspången her hafwer her <u>åros</u> Sten 1 kar til lax	
6 letebroen som ligger vnder litestyg i store landzweg	13 her är en huffuud fors	
7 her ifrå ligger Wernemesund 4 miler long landweg	14 Wener	

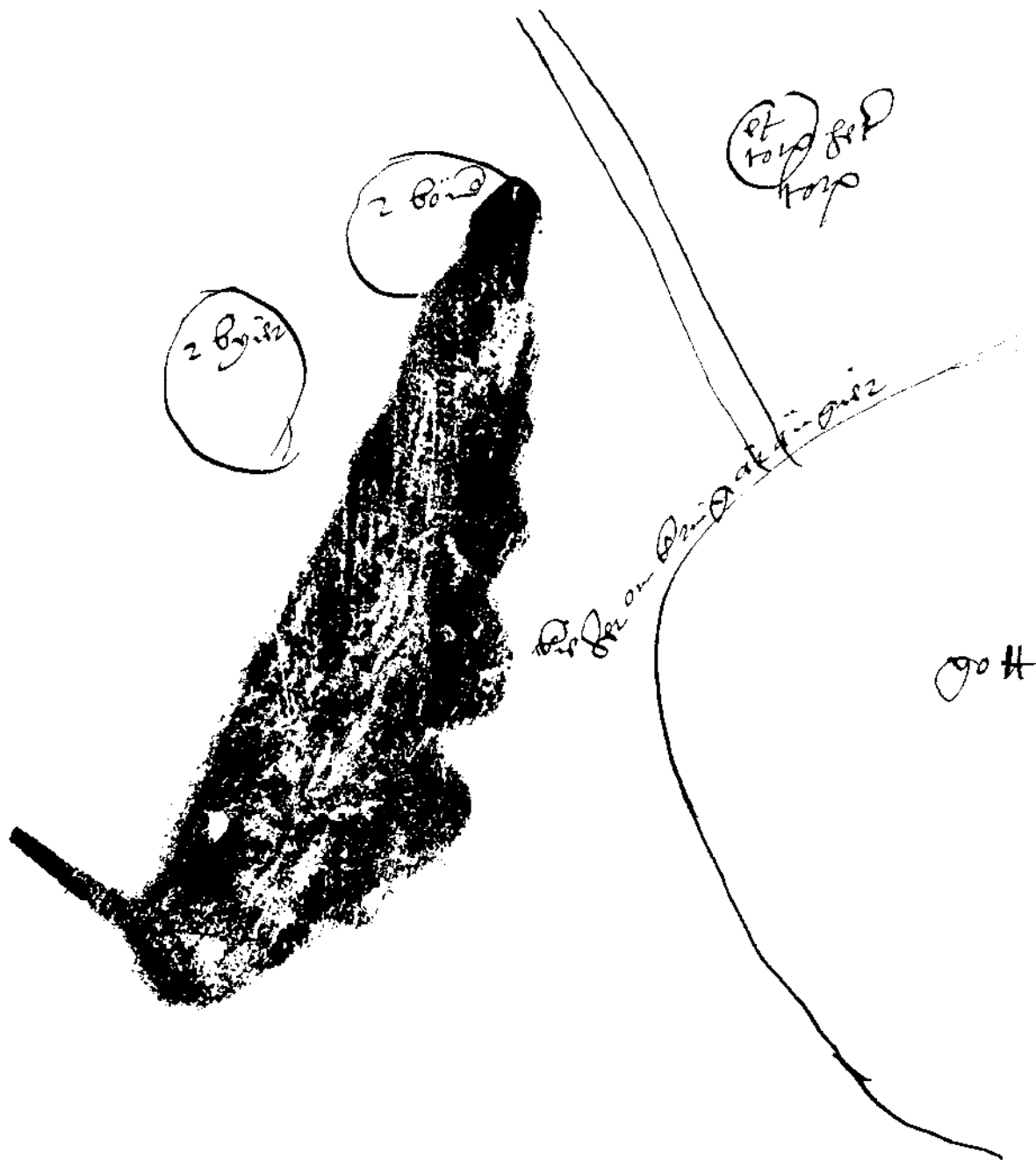
Olikheter i namn och stavningar.

Närik = Närke Mycklesjön = Möckeln littestyg = Letstigen	letebroen = Åtorpsbron skaren = Skagern tyueden = Tiveden	her Sten = Herr Sten huffuudfors = huvudfors Wener = Väner
--	---	--

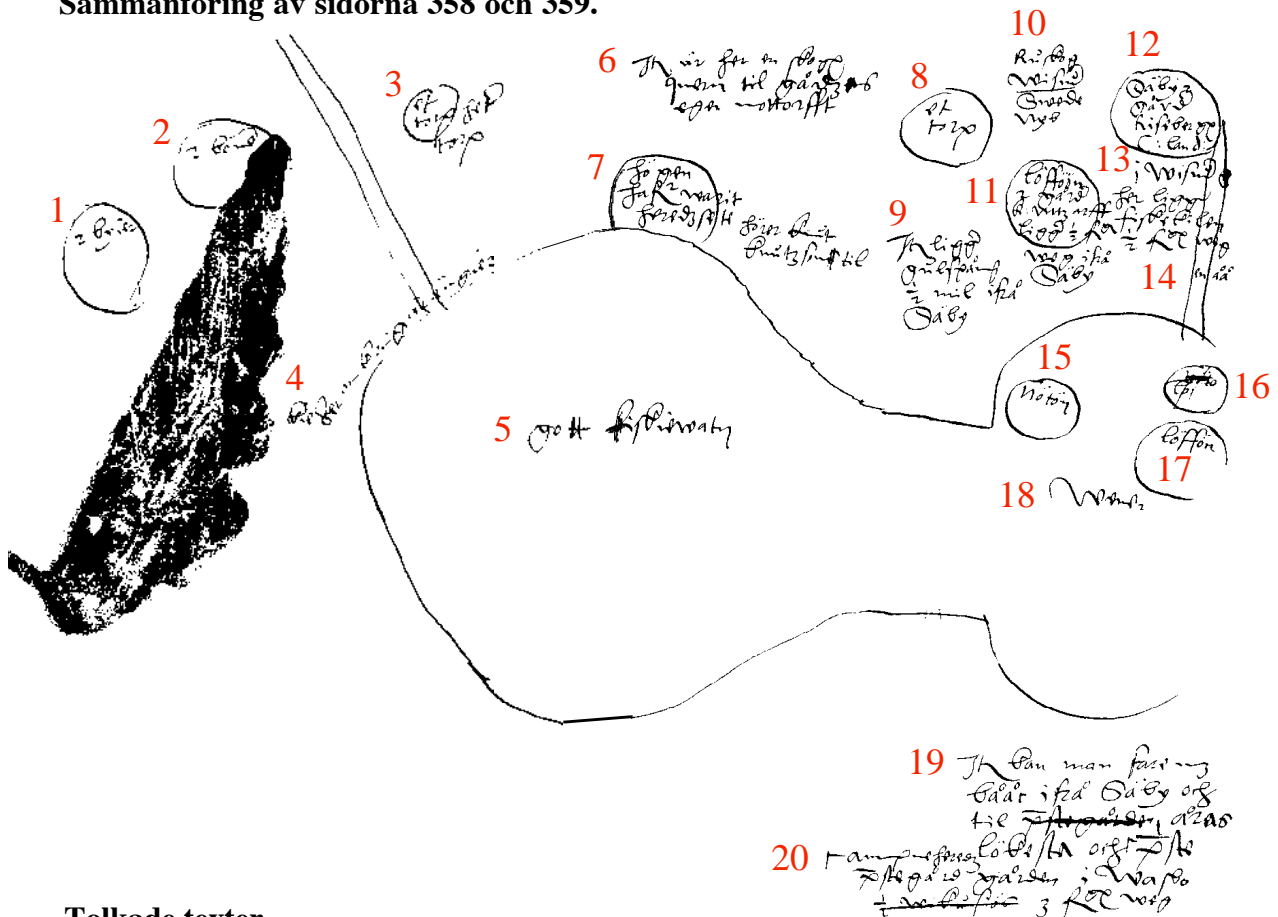

"letebroen som ligger under litlestjög i store landzwegen" står det att läsa om bron över Letälven vid Åtorp på gränsen mellan Värmland och Närke. Nu står platsen med en mycket vacker stenvalvsbro. Foto: Eliz Lundin, 1999.

Från originalsida 87 (höger). Sidan är bred och dubbelvikt.
Originalsida 87 (vänster) är blank.

Sammanföring av sidorna 358 och 359.

Tolkade texter.

1 2 byier	9 It ligger gulspång 1/2 mil ifrå Säby	13 i Wisunds S her liggier fiskekilen 1/2 fierdingx weg
2 2 bönder	10 Ruskog Wisunds Swede Nyb	14 en åå
3 et torp heter torp	11 Löfföön 2 gårdar K:mtz arff liggier 1/2 fierdings weg ifrå Säby	15 Nötön
4 --ckie her omkring är ängier	12 Säby 2 gårdar Risebergx C:land:	16 Nöte löf
5 gott fiskiewatn		17 löffön
6 It är her en skogx quern til gårdzes egen nottorfft		18 Wener
7 Högen hafwer warit heredzsete hörer Knut Knutzsons til		19 It kan man fare mz båt ifrå Säby och till prestegården Åros lökesta och prestegården i Wasbo 3 fierdingx weg
8 et torp		20 ampne heredz prestegård 1/2 wikusiös

Olikheter i namn och stavningar.

byier = byar	löfföön = Lövön	ampne = Amne
nottorfft = nödtorft	fiskiekilen = Kilsviken	fiskiewatn = fiskevattent
heredzsete = häradssäte	gulspång = Gullspång	Wener = Vänern

Säby herrgård. Nuvarande huvudbyggnad uppfördes på 1770-talet.

Foto: Eliz Lundin, 1999.

Gården är känd sedan medeltiden. Den ägdes en period fram till år 1592 av Karl IX. Den omgivande rika växtligheten med stora lövängar minner om gångna tider då jordbruket ännu stod under långsam utveckling.

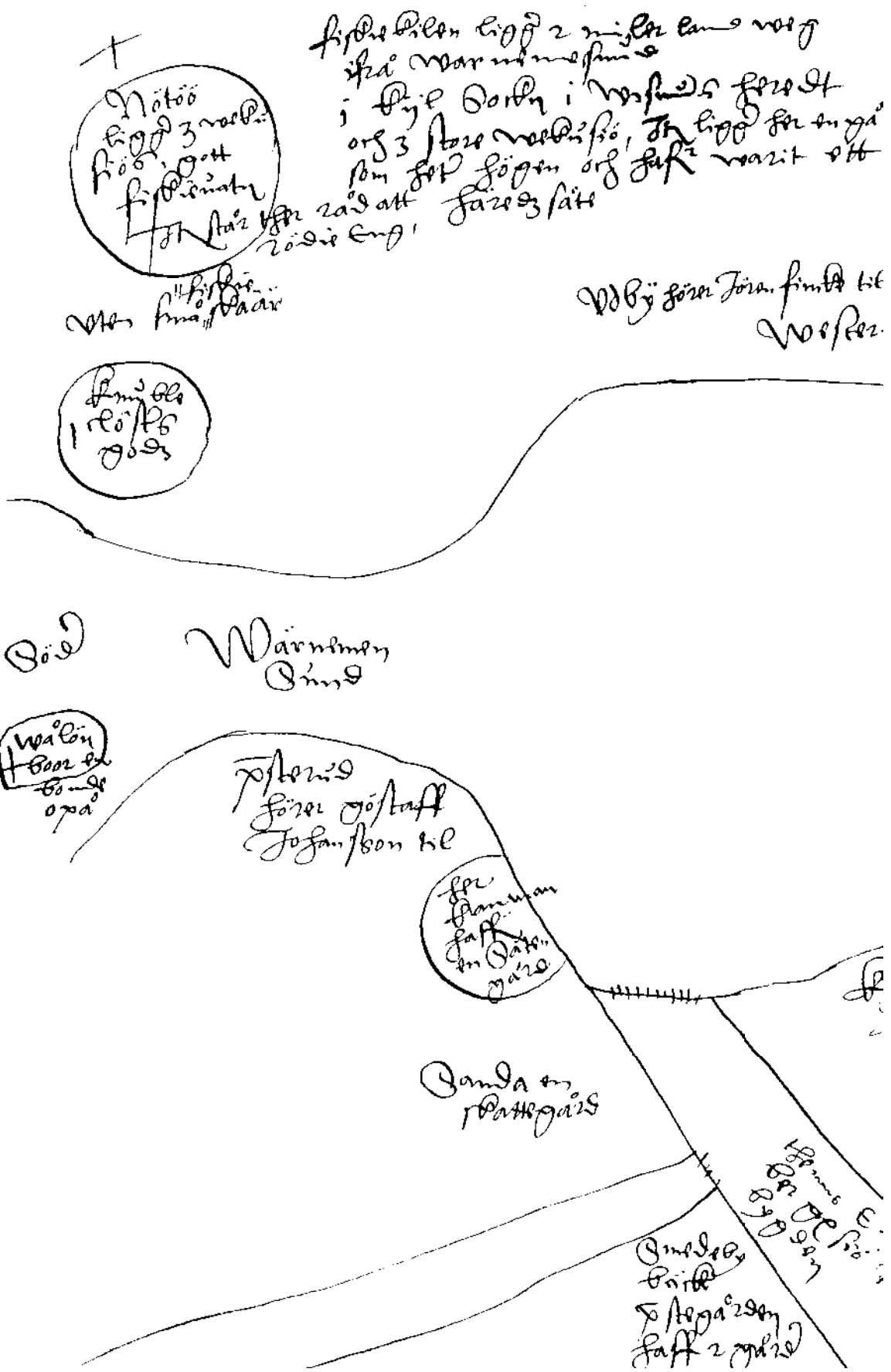

Rudskoga kyrka vid stranden av norra Skagern.

Foto: Eliz Lundin, 1999.

Den medeltida träkyrkan ersattes år 1777 av den nuvarande kyrkobyggnaden av sten. Ordledet Rud syftar på *ruda* = röjning. Under medeltiden hette Råda socken - Rudha.

Från dubbelvikt originalsida 88 (vänster).

Tillhör dubbelvikt originalsida 88 (vänster).
Originalsida 88 (höger) är blank.

29
I fjärdingen fäst² träng på en gård
och på en träng som brukas samla
fjäder till örns Clott

30
när Johan 7/6

öster
av

Strand för Johan
fjärde till

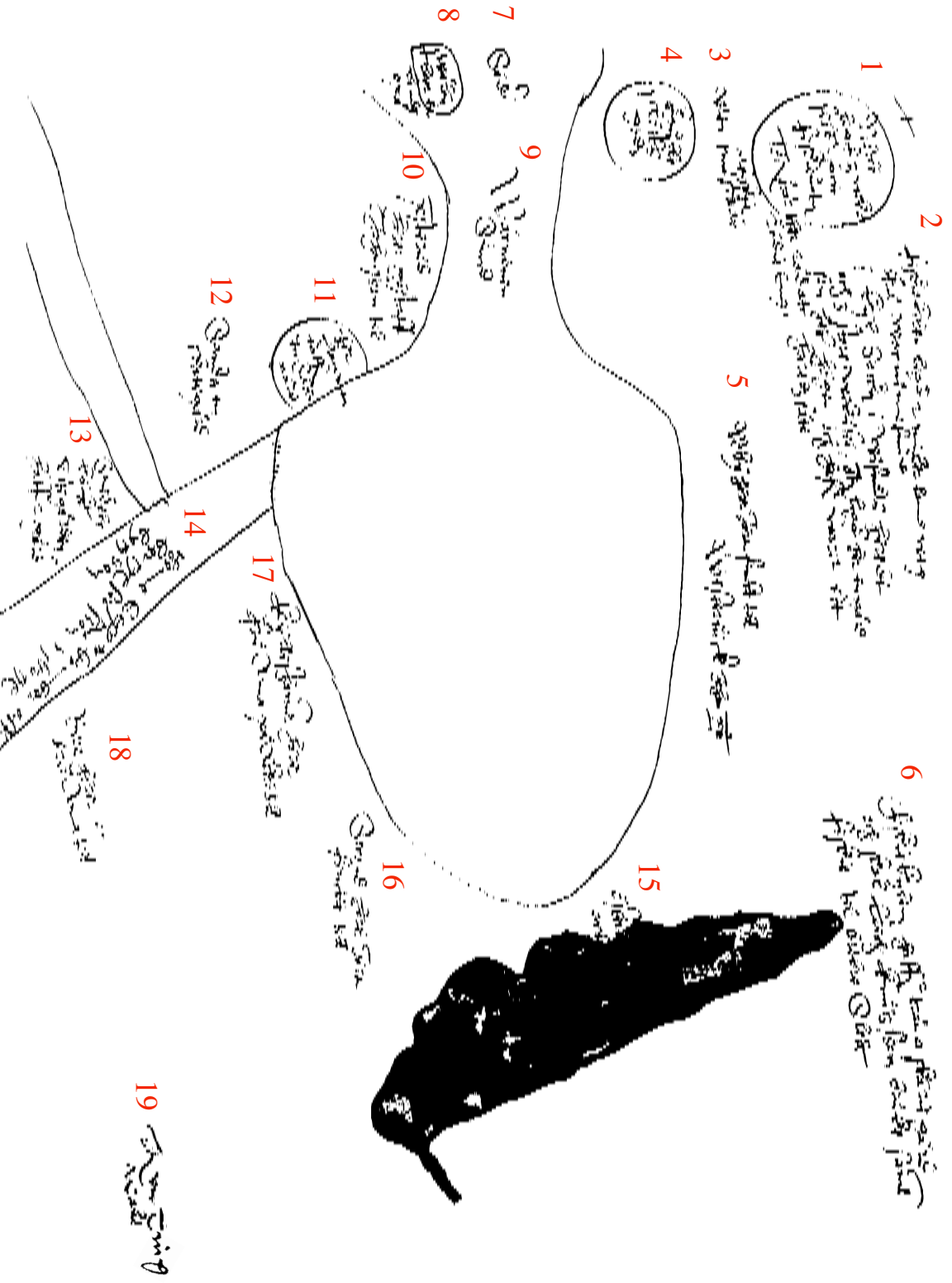
Östlig strand för
från Anna på Öst till

Östlig strand för
från Johan på Öst till

Bro för Johan
från Anna till

Johan träng
wall

Sammanföring och förminskning av sidorna 362 och 363.

Tolkade texter från sida 364.

1	Nötöo ligger 3 weku siös, gott fiskieuatn It står ther råd att rödie Eng.	10	presterud hörer göstaff Johansson til
2	fiskiekljen ligger 2 miler landweg ifrå Warnemesund i Kyl Sockn i Wisunds heredt och 3 store wekusio. It ligger her en gård som heter Högen och hafwer warit ett häredzäte	11	her kan man hafwe en Säte- gård
3	Vten små / skär fiske- fiske-	12	Sanda en skattegård
4	Knuble 1 clösters godz	13	Smedeby bäck prestegården haf 2 gårdar
5	Vdby hörer Jören fincke till Westeruick Johan person	14	thenne Elffuen komber aff bergxsiosion i skogx bygden
6	Fiskiekljen hafwer träng skärtegård och skal Erich Knutzsson bruke samme fiske till Örebro Slott	15	Österuick K: mtz arff och eigit
7	Söder	16	Strand hörer Jören fincke till
8	Wälön + boor en bonde opå	17	Kyllishammer hörer fru Anna på Åkerö till
9	Wärnemen Sund	18	Broo hörer oc fru Anna till
		19	It vm Ting- walle

Olikheter i namn och stavningar

fiskiekljen alt. fiskiekylen = Kilsviken
 Kyl Sockn = Visnums-Kil
 Wisunds heredt = Visnums härad
 fiskieuatn = fiskevatten
 Knuble = troligen Nybble
 Westeruick = Västervik
 Österuick = Östervik
 Vdby = Utby
 bergxsiosion = Bergsjön
 Tingwalle = Tingvalla ingår numera i Karlstad
 Erich Knutzsson var hövitsman på Örebro slott
 mellan åren 1555 - 1563.
 Fru Anna var dotter till Svante Sture, ägare till
 Läckö slott. Hon gifte sig år 1569 med Hogen-
 skild Bielke (1538 - 1605), se Åkerö sidan 176.

Bilden visar del av Skagern och är tagen från stranden vid Rudskoga kyrka.

Foto: Eliz Lundin, september 1999.

*"thenne siö skaren sträcker sig in ått Wasbo under tjueden oc begynnes något neder för letebro oc är 2 miler long" står det skrivet på sidan 356.
skaren = Skagern och tjueden = Tiveden.*

Letälven vid Nysunds kyrka. Foto: Eliz Lundin, september 1999.

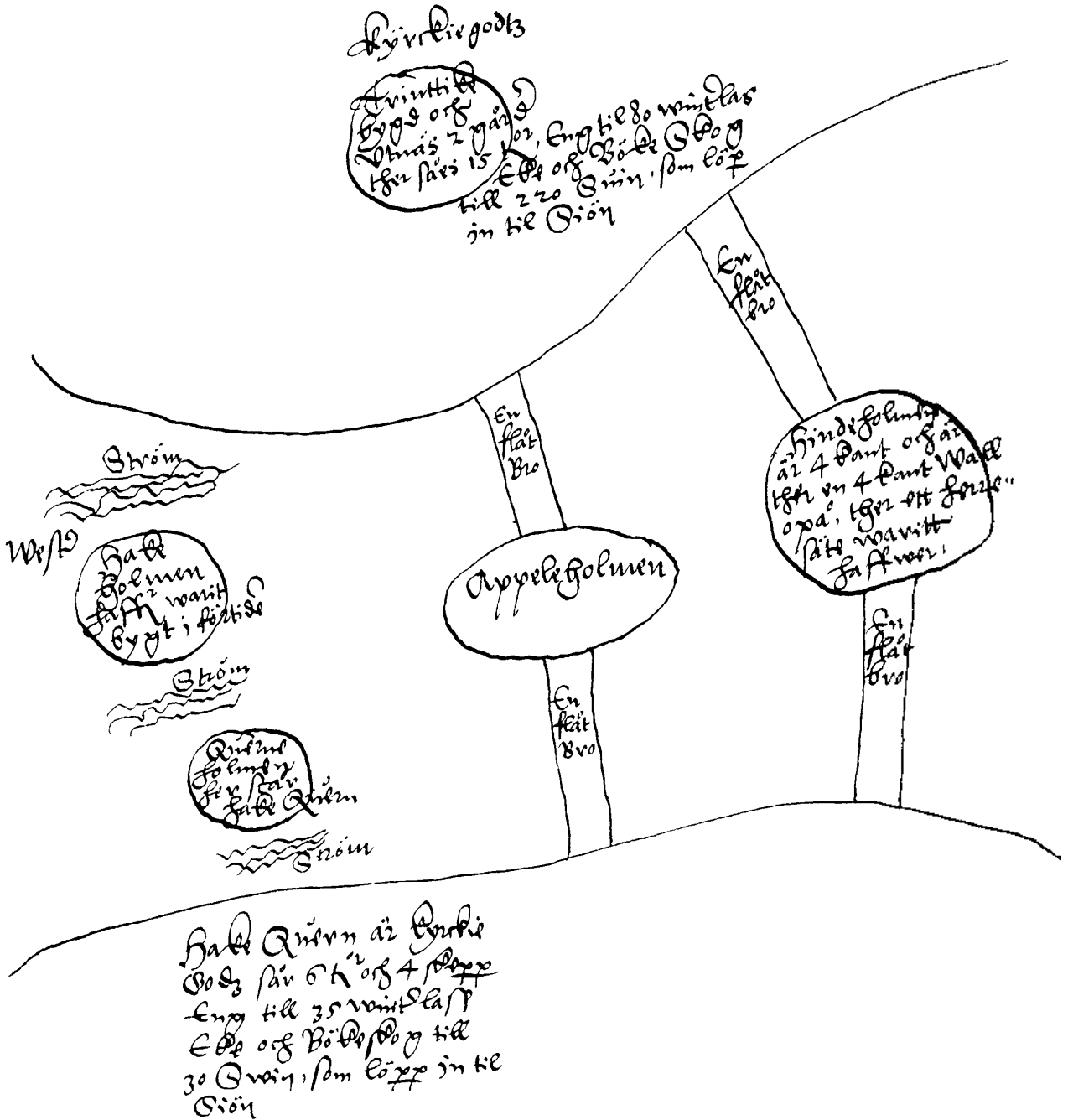
Letstigen och Letebro är namngivna men inte den så betydelsefulla Letälven som förbinder de stora sjöarna Möckeln och Skagern. Så här ser den dock ut sedd från Letebro (Åtorpsbron) där den bred och vattenstinn flyter fram förbi Nysunds sockenkyrka.

Situationsskiss över på sida 364 omnämnda vattendleder och platser.

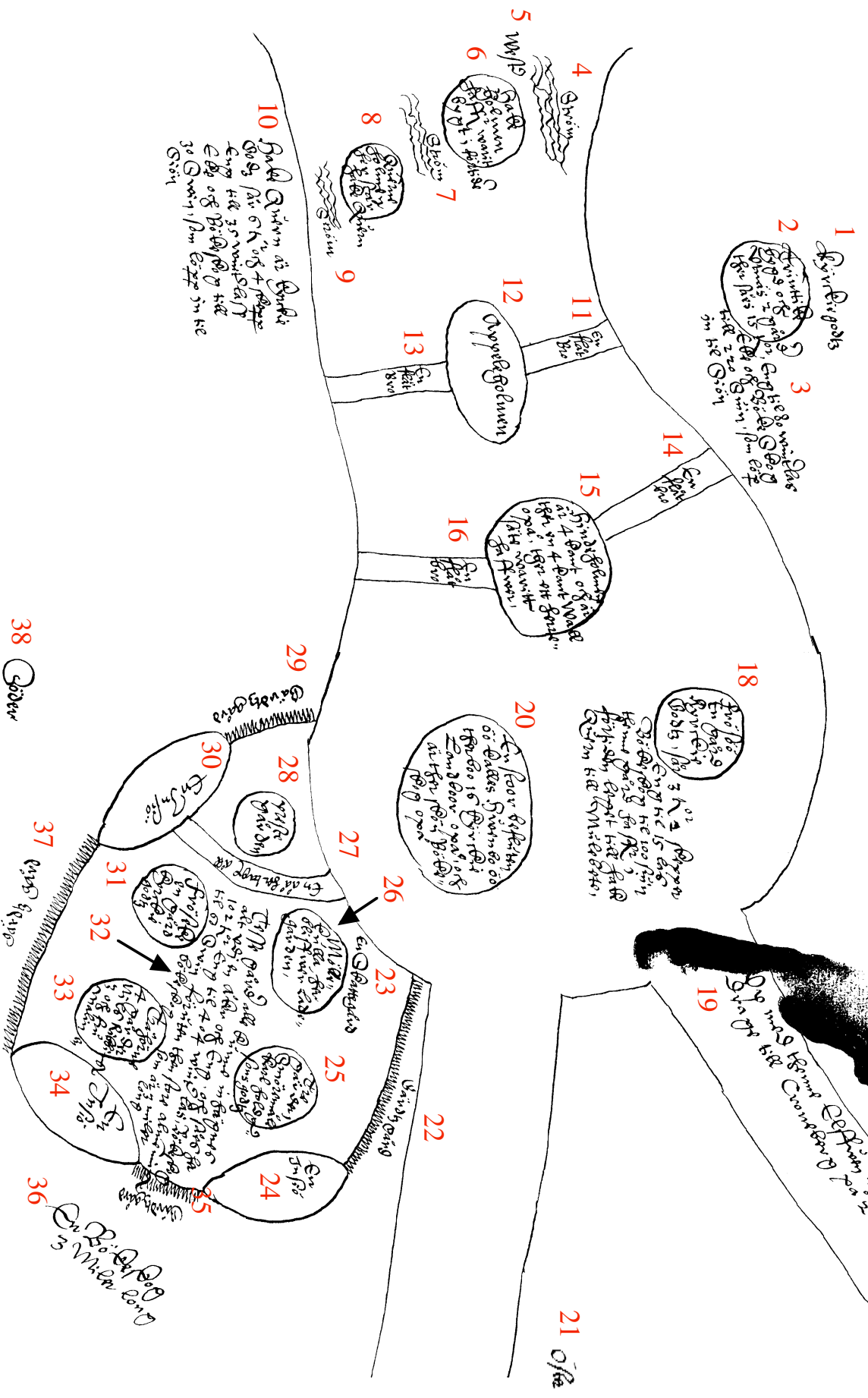

"fiskiekilen ligger 2 milers landsweg ifrå Varnemesund i Kjl Sockn i Wisunds heredt och 3 store wekusjö". "Fiskiekilen haffwer trång skäriegård och skal Erich Knutzsson bruke samme fiskie till Örebro slott". Allt detta är noteringar om den vik som i dag heter Kilsviken och som av skrivningarna att döma förr var ett givande fiskevatten. Där den tätare skärgården tar sin början ligger Sömskär som här ingår i registret över Vänerhamnar, se sidorna 338 och 339. I dag kallas ön Sömskären troligen beroende på att landhöjningen har delat upp den låglänta ön i flera delar.

Från originalsida 89 (vänster).

Sammanföring och förminskning
av sidorna 368 och 369.

Tolkade texter från sida 370.

Olikheter i namn och stavningar.

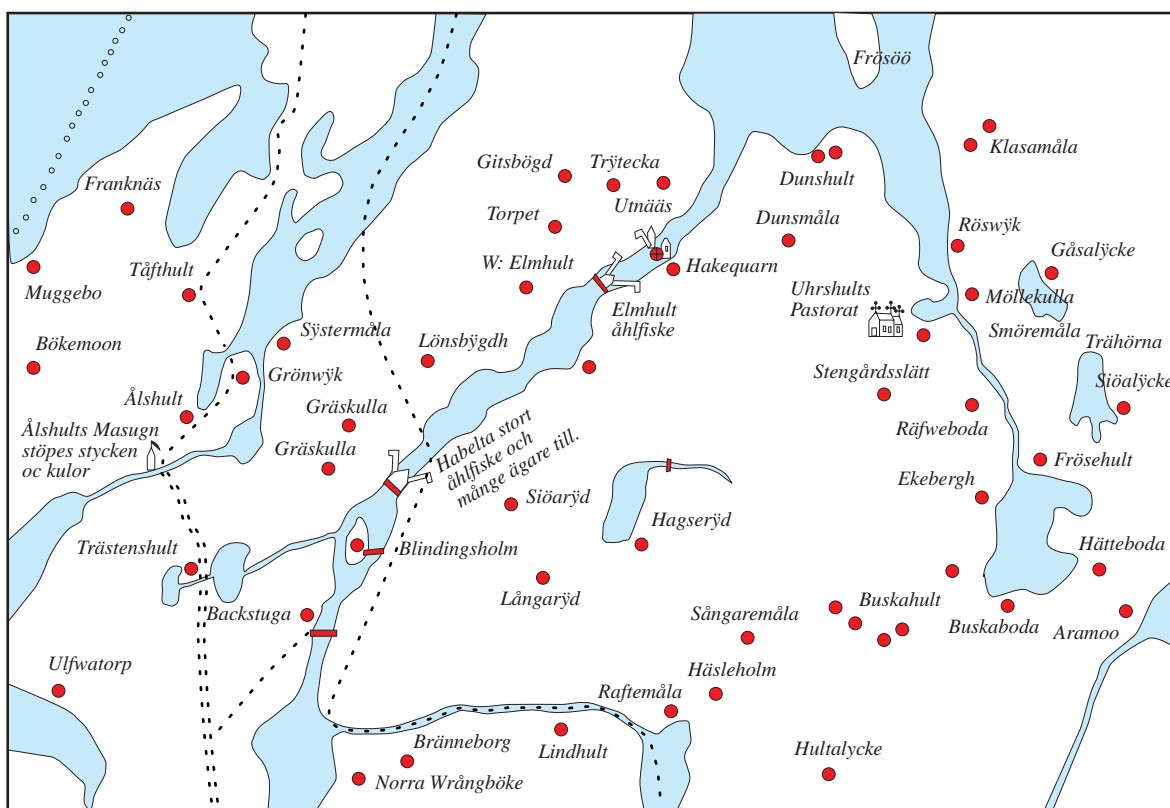
1	Kyrckiegodtz	14	En flåt	25	Tre gårdar, Smöremåle	Trinttike = Tryteke Vtnäs = Utnäs
2	Trinttike bygd och Vtnäs 2 gårdar	15	Hindeholmen är 4 kant och är her en 4 kant Wall opå, ther ett herresäte waritt	26	Karl holgersons godtz Mølle-kulla her	Bökeskog = bokskog Swin = Svin hake Quern = Hackekvann flåbro = flottbro
3	Eng til 80 winterlas Eke och Bökeskog till 220 Swin, som löper in til Siön	16	En flåt	27	bliffwer Lade-gården.	Hindeholmen = Kungsholmen Hwenbo öö = Vemboö befluten = omkringfluten tagx = tages
4	Ström	17	En flåt	28	preste	Trehörma = Trehörma
5	Wester	18	Norr	29	gården	
6	Hake holmen	19	En gård	30	Gärdtzgård	
7	haffwer warit bygt i förtiden	20	kyrkie	31	En Insjö = Anm: Frösjön	
8	Ström	21	Godtz, sär 3 tunnor 2 skepper	32	Fröseke	Fröseke
9	Querne holmen	22	Eng til 15 las	33	en gård	kyrkie
10	her står hake Quern	23	Bökeskog til 100 swin	34	godtz	Tesse gårdar alle kunne inhägnas alt vdi en åker och Eng, och såses her 102 tunnor, Eng til 404 winterlas, Bökeskog til 60 Swin, föruten then store almennings bökeskog som är 3 miler long
11	Ström	24	thenne gård haffwer i förtiden leget til hake Quern till Mulebete.	35	long	
12	Hake Quern är kyrkie	25	Vp med thenne Ellfwen kan man drage till Croneberg på 2 Miler	36	Trähörme	
13	Godz sär 6 tunnor och 4 skepper	26	En stoor befluten	37	4 gårdar	
14	Eng till 35 winterlass	27	öö kalles Hwenbo öö	38	Nils Ribbings och fru	
15	Eke och Bökeskog till 30 Swin, som löpper in til Siön	28	ther boo 16 kyrkie		Malin en	
16	En flåt	29	Landboor opå, och är ther skön Bökeskog opå		En Insjö = Anm: Trehörmasjön	
17	En flåt	30	Öster		Gärdtzgård	
18	En flåt	31	Gärdtzgård		En Bökeskog	
19	En flåt	32	En Skattegård		3 Miler long	
20	En flåt	33	En Insjö = Anm: Smörnsjön		Söder	
21	En flåt	34				
22	En flåt	35				
23	En flåt	36				
24	En flåt	37				
25	En flåt	38				

Kommentarer:

Vi är tillbaka till Småland och till en av vårt lands äldsta kulturbygd belägen i den dåvarande gränstrakten mot Danmark. Skissen med de genomarbetade texterna visar den begynnande tätorten Urshult inramad av sjöar och flera gårdesgårdar (se nr 22, 29, 35 och 37). Den närliggande vattenleden Mörrumsån med förbindelse både mot syd och nord tjänade också som kraftkälla för drift av kvarnar och som ett mycket givande fiskevatten. I trakten fanns både ek- och bokskogar med god tillgång på ollon som föda åt svin. Kanske är det den här delen av Rasmus Ludvigssons rapport som fick Gustav Vasa att år 1558 i brev uppmana sin son hertig Erik att besöka området för att planera en befästningsanläggning. Området var lämpligt beläget och den nära och rikliga tillgången på mat åt försvararna av denna del av vårt lands gränssavsnitt var ett viktigt motiv för placeringen. Allt tyder på att hertig Erik blev djupt engagerad i uppdraget. Han fick Hackekvarn

som "arff oc eigit". Kvarnanläggningarna övergick senare till hans broder Johan III. Att vattenleden alltid varit av strategisk betydelse vittnar anteckningen "Hindeholmen är 4 kant och är ther en 4 kant Wall opå, ther ett herresäte waritt haffwer". Till holmen gick flottbroar till båda stränderna. Sägner berättar att hjältekonungen Hake residerade här. Han kom dock i strid med den "vittbereste herr Bo" från Bosgården (se situationskiss sida 373) om herraväldet över den viktiga farleden och därmed också sjön Åsnen. På den första geografiska kartan från 1600-talet över området framgår platserna för det utbyggda rika fisket i Mörrumsån och "Hakeqvarn". Vid en sydlig utlöpare av Åsnen ligger Ålshult. Hit gick järntransporter från inre delar av Småland. På kartbilden ser vi vad man tillverkade av råvaran. "Ålshult Masugn stöpes stycken oc kulor". Således fortsatte den militära anknytningen till området.

Del av Häradskarta över område kring Ålshult och Urshult i Kronobergs län.

Originalkartan är troligen från mitten av 1600-talet. Den är här bearbetad i dator och åsatt med för alla läsbara texter.

"Tre gårdar Smöremåla Karl holgersons godtz". Smöramåla. Foto: Eliz Lundin år 1996

Vid mitt besök på platsen var ladugården inredd till utställningslokal åt gårdsägarens konstnärliga keramikprodukter. Trots att gården gått i arv genom generationer och att innehavaren hade ett historiskt intresse som medlem i ortens hembygdsförening blev uppgiften om Smöramåla och dess ägare på 1550-talet en uppskattad nyhet. Senare tillställde jag föreningen en kopia av kartskiss med tolkning, som nu är införd i boken *"Urshults krönika årgång 1997"*.

Rasmus Ludvigssons kartskiss (sid.370) inrymmer ett område, som i **Svenska Turistföreningens Resehandbok IV -GÖTALAND- utgiven år 1900** ges följande beskrivning: "Urshults kyrka och Möllekulla gästgivaregård. Trakten är mycket rik på fornsågnar; vid Hakekvarn, 3 km N, hvarest Åsnen övergår i Hafbältefjord, har legat en borg, kallad Hake slott, och en annan kallad Bos slott. Trakten är mycket vacker och kuperad. Från Möllekulla N utefter den backiga strandslutningen förbi Klasemålabergen och det täckt belägna Ugglekull in på det näs, som kallas *Vännboö*". En utförligare beskrivning och återgivning av de omtalade fornsågnerna kan här saxas ur **Svenska Turistföreningens Resehandbok XVI - Småland och Öland- utgiven år 1917**.

"Urshults socken är en av Smålands, ja kanske Sveriges minnesrikaste trakter. Nästan varje plats i denna nejd har sin doft av sägen. Urgamla ortsnamn antyda också, att denna trakt varit mycket tidigt befolkad. Frukttodlingen är högt utvecklad och ställen med 1,000 fruktträd finnas. Man ympar ädel frukt på vildapel i stor skala. Älfiskena vid Hakekvarn och Ekefors är mycket gamla. Redan under Gustav Vasas tid omtalas de. Fordom idkades i Urshult mycket hemslöjd, vilken om ock i ringa grad, ännu fortlever. I denna socken och trakten däromkring ser man kvinnorna bära ett slags huvuddukar, måhända ett sista minne från längesedan avlagda folkdräkter.

Utflykt: Till Hakekvarn och Slottsholmen 3 km. Man tager av vägen åt NV förbi Dunshult och Dunsmåla. Hakekvarn och det mitt emot liggande Ekefors ligger vid Mörrumsåns utflöde ur Åsnen. Ån rinner i flera fåror omkring holmar och stora vassar. Här finns de bekanta gamla älfiskena i fallen. Mitt i ån, ungefär 300 m uppströms, ligger en liten och hög, nästan cirkelrund holme, bevuxen med lövträd, däribland några ståtliga bokar. Det är Slottsholmen och med den har sägnen mycket att beställa. Största delen av holmen upptages av en c:a 3 m hög kvadratisk jordblandad stenhög med 35 m sida. Det är tydligt, att högen är ett verk av människohand och utgör lämningen efter en stenbyggnad. Här residerade, säger sagan, i uråldriga tider den frejdade hjälten konung Hake samtidigt med den vittbereste "*herr Bo*" i nuvarande Bosgården. En gång uppkom fiendskap mellan Åsnens två mäktiga härskare, och Bo rustade ut sina "gyllene härskropp" och seglade ned åt Hakes borg. Anländ dit slår han kung Hakes män, "*sätter röd hane på taket med brandpilar och innebränner Hake och hans svenner*".

Kartskissen visar fyra strategiska flottbroar. Trakten låg nära gränsen till Danmark. Det var ju viktigt att i orostider snabbt kunna ta sig över Mörrumsåns strida vatten. Det bör anmärkas att "*En stoor befluten öö kalles Hwenbo öö*" som som enligt ovan år 1900 kallades Vännboö, men som i dag heter Vemboö och är fastland. Dessutom ligger den i verkligheten norr om Frösön. Det är troligt att det ursprungliga namnet borde ha behållits eftersom det syftar på öns värde som ängsmark. "*Hwen*" = gräsäng. Enligt noteringarna på kartskissen hade trakten ett gynnsamt försörjningsläge med sina kvarnar, frukttodlingar, ollonskogor för uppfödning av svin och rika ål- och laxfischen i den utvidgade delen av Mörrumsån, som vid utflödet från Åsnen kallas Havbältefjorden. Kanske föranledde dessa uppgifter Gustav Vasa att i april år 1558 skriva följande rader till sin son hertig Erik med uppmaning att besöka området. "*Käre son, oss är till vettandes vordet att uti Kronobergs län i Kindevalls härad ved en kvarn, Haka benämnd, skall vare mäkte skön lägenhet till befästning och allestädes där omkring lustige äger både med skog, fiskevattn och annuet mere, och att samme kvarn ligger icke mere än två miler ifrå gräntsen etc., så syntes oss icke orådeligt att du samma lägenheter med det förste ville låta besiktige och med tiden tänkte till att have der någon synnerlig byggning för händer, om der till eljest tjänlig plats i så måtto vara kan*". Vi vet att sonen Erik XIV senare fick Hakekvarn som arvegods och att ägandet efter honom övergick till hans yngre broder Johan III.

De fasta ålfiskena i Mörrumsån vid Blidingholm.
Foto: Mårten Sjöbeck, maj 1945.

Kronobergs slottsruin. Foto: Eliz Lundin år 1995.

"Vm med thenne Ellfwen. kan man drage till Croneberg på 2 Miler" står det under punkt 19, sida 371. Avståndet är räknat fram till den dåvarande länsgränsen. Vattenleden var huvudstråket från och till den militärstrategiskt belägna befästningen Kronobergs slott.

Från originalsida 91 (vänster).
Originalsida 90 (vänster och höger) är blanka.

af Y Järest i

Måga gård
med 4 yd för

En 1/2 1/2 1/2 1/2
för 1/2 1/2 1/2 1/2

för ligg i stor 1/2 1/2 1/2 1/2
för 1/2 1/2 1/2 1/2

1/2 1/2
för 1/2 1/2
1/2 1/2 1/2 1/2

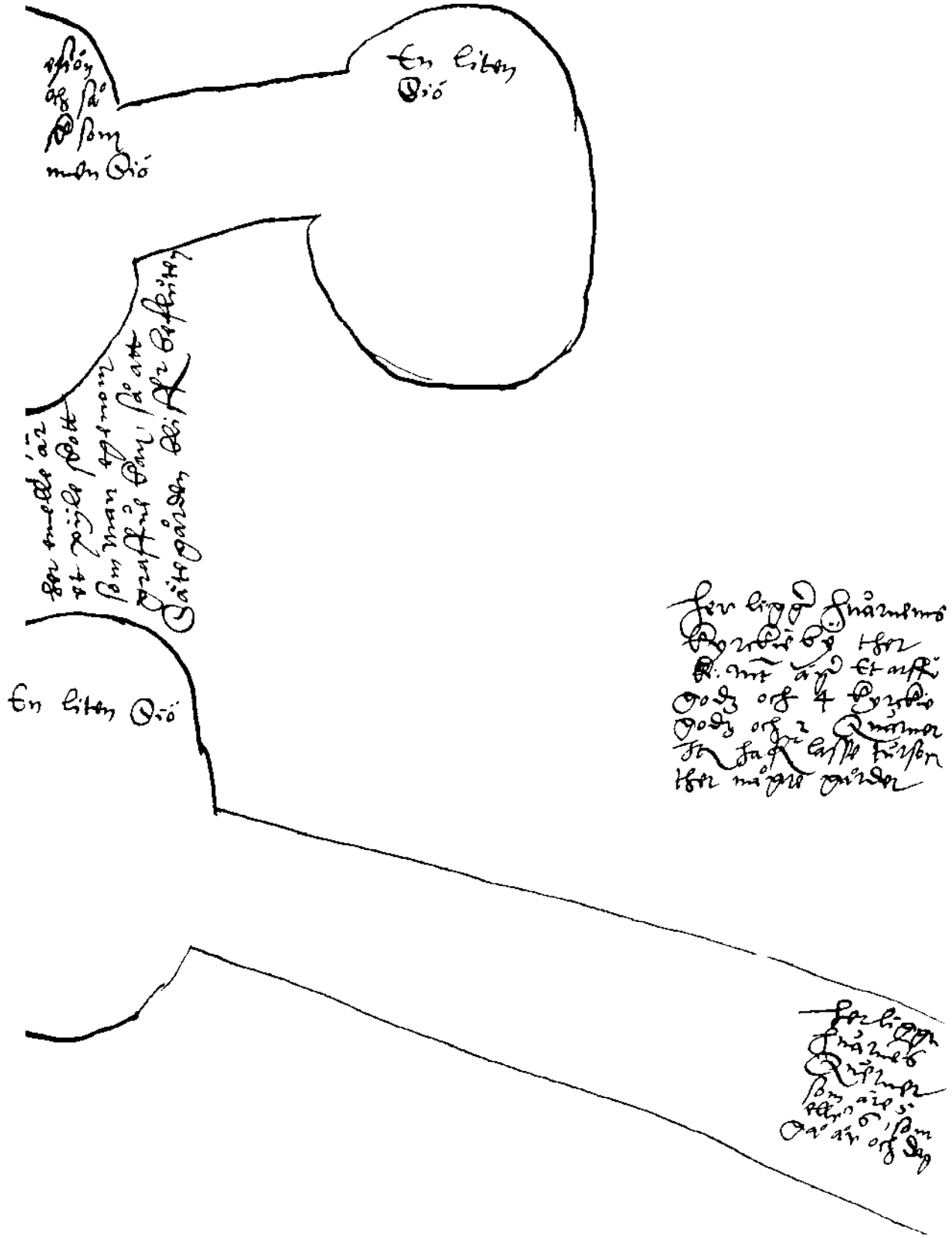
Märken en
Mile om Ring
för 1/2 1/2 1/2 1/2
Mörd, all of 1/2

för 1/2 1/2 1/2 1/2
1/2 1/2 1/2 1/2

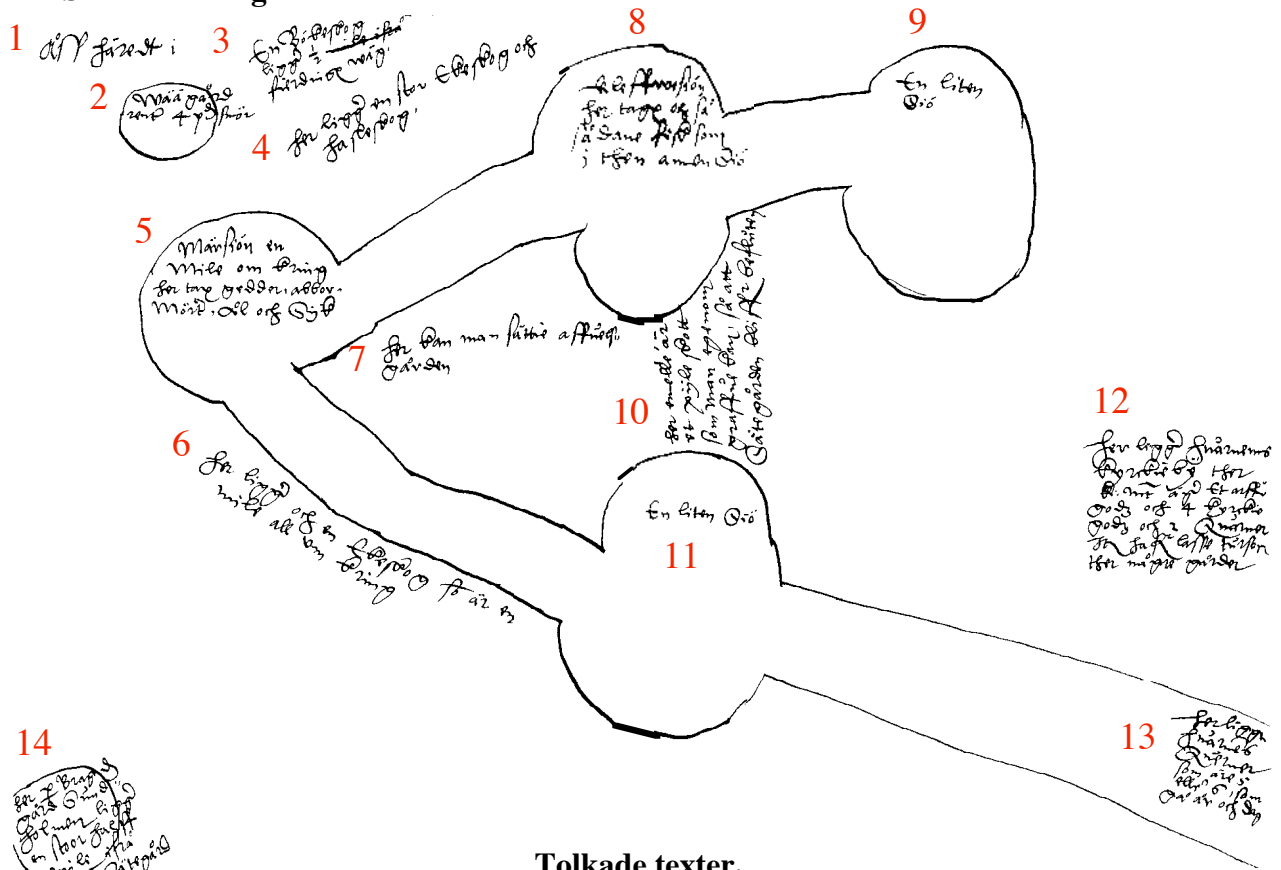
för 1/2 1/2 1/2 1/2
1/2 1/2 1/2 1/2

En 1/2 1/2 1/2 1/2
1/2 1/2 1/2 1/2
1/2 1/2 1/2 1/2
1/2 1/2 1/2 1/2

Från originalsida 91 (höger).

Sammanföring av sidorna 376 och 378.

Tolkade texter.

1	Åss häredt i	10	her emellen är et pylskott som man egenom graffue kan, så att Sättegården bliffwer befluten
2	Wää gård renter 4 skeppund smör	11	En liten Siö
3	En Bökeskog ligger 1/2 mile ifrå fierdingx wäg	12	Her ligger Huarnems kykieby ther K:mt äger Et arffue godz och 4 kyrkie godz och 2 Querner It hafwer lasse turson ther någre gårdar
4	her ligger en stor Ekeskog och hasleskog	13	her liggier huarnemes Querner som äre 5 eller 6, som gå år och dag
5	Märsiön en Mile om kring her tax gedder, abbor, Mörter, Ål och Sük	14	her per Bragdes gård Sundholmen liggier en stoor halff mile ifrå för ^{ne} Sättegård
6	her ligger och en Ekeskog som är en mile all om kring		
7	Her kan man sättie affuels-gården		
8	Kleffwesiön her tagx och så sådane fisk som i then annen Siö		
9	En liten Siö		

Olikheter i namn och stavningar.

Bökeskog = Bokskog hasleskog = Hasselskog Kleffuesjön = Klevsjön Graffue = gräva	bliwwer = bliver befluten = omfluten Huarnems = Varnhems för ^{ne} = förut nämnda
---	--

"her per Bragdes gård Sundholmen". Foto: Jan Norrman.

Per Brahe d.ä. (1520-1590).

Gustav Vasa var morbror till Per Bragde d.ä. (efter mitten av 1600-talet stavas namnet mera allmänt Brahe). År 1561 i samband med Erik XIV kröning blev han Sveriges förste greve och fick året därpå Visingsö som grevskap.

Från originalsida 92 (höger).
Originalsida 92 (vänster) är blank

Register på alle
querner ennger fiskett
Som Simen Larsson
skall gore Regenskap för

Tolkade texter.

Register på alle
querner ennger fiskett
Som Simen Larsson
skall gore Regenskap för

Kommentarer:

Med undantag av en sida är denna, den mest omfattande ekonomiska redovisningen i handlingen, nedteknad av en femte skribent. Hans skrivstil är hukande låg och driven, vilket gör den mera svårtolkad. Däremot är rubrikstilen av motsatt karaktär. Den är både kraftfull och överdrivet storstilad. Ett ord som återkommer ofta i rubrikerna är socken. Varför detta enkla ord skrivs och stavas så här olika av författaren är märkligt och svårt att förstå.

Soeken

Soekon

Soeken

Soeke

Soeko

Soeke

So

Ångar, fisken och kvarnar är inte inritade på några skisser utan endast angivna till sina lägen genom uppgifter om i vilka häradar och socknar de ligger. För att läsarna lättare skall kunna lokalisera platserna bifogas här en kartskiss över häraderna i Östergötland, se sida 381.

Situationskiss över häradena inom Östergötland.

Från originalsida 93 (höger).
Originalsida 93 (vänster) är blank.

Östkinde heredit Kjuseby Boken

R: a^{no} 58 17 L^{as} Eny eny Billstus eny Rintir
enys hoo ————— 18 fennelas

R: a^{no} 58 14 L^{as} Eny eny plines kampum Rintir
enys hoo ————— 14 fennelas

Östkinde heredit Mje Boken

R: a^{no} 58 25 L^{as} Eny eny Ridi eny Rintir
enys hoo ————— 24 fennelas

Rin: a^{no} 58 13 L^{as} Eny eny Rabils hagi Rintir
enys hoo ————— 15 fennelas

Eny eny Pludering
j warberge Eny eny i bandelend herod warberg Boken
enys hoo ————— 2 fennelas
Anno 59

Tolkade texter från sida 382.

Östkinde heredtt
hüseby Soken

R: anno 58 17 Las Enn enng Billestens enng Renter
ennges höö _____ 18 somerlas

R: anno 58 14 Las Enn enng skeneshompenn Renter
ennges höö _____ 14 somerlas

Bierkinde heredtt
Nye Sokon

Re: anno 58 25 las Enn enng Röde enng Renter
ennges höö _____ 24 somerlas

Ren: anno 58 13 Las Enn enng Rabelshage Renter
ennges höö _____ 16 somerlas

kienes fran klockeren y worsberge
+
Wederkendz
Anno 59

Enn engestycke y banckekinde hered worsberg Sockn
ennges höö _____ 2 somerlas

Olikheter i namn och stavningar.

R: anno = Räntor år
hüseby Soken = Ö. Husby socken i Östkinds härad
somerlas = sommarlass
Bierkinde heredtt = Björkekinds härad
Nye Sokon = Ö. Ny socken
kienes fran klockeren y worsberge = kännes (uppgifter) från klockaren i Vårdsberg
Texten "*Wederkendz Anno 59*" är skriven av Rasmus Ludvigsson.

Taabj Boken

R: $\overline{\text{ano}} 58:150$ las Eny eny mimboring Lentiv

eny hii _____ 200 somelas

R: $\overline{\text{pimr}} 8 \text{ p}$ stin mimbob huf: Lentiv

$\overline{\text{vording}} \text{ ano } 59$ eny hii _____ 21 somelas

Baucte Drotten Bøke

$\overline{\text{Lund}} \text{ fran bozrom}$ Eny eny bibelette Lentiv
 $\overline{\text{ij}} \text{ hii} \text{ loping } \overline{\text{ano}} 59$

eny hii _____ 25 somelas

Hamerkindy herred

Baucte drotte Bøke

R: $\overline{\text{ano}} 58 9$ las Eny eny finnfsta eny

eny hii _____ 7 somelas

Tolkade texter från sida 384.

R: anno 58 150 las

R: pnr 8 marker

+

Wederkendz Anno 59

+

Kiend fran borgerne
ÿ surköping anno 59

R: anno 58 9 las

Taabÿ Soken

Enn enng membo enng Renter

enng höö ————— 200 somerlas

Item membo hage Rennter

enng höö ————— 21 somerlas

Sanctte Drotten Soken

Enn enng bierkesetter Renter

enng höö ————— 26 somerlas

Hamerkindz herred

Sanctte Drotten Soken

Enn enng Finnesta enng

enng höö ————— 9 somerlas

Olikheter i namn och stavningar.

Taabÿ Soken = Tåby socken
Item = vidare, dessutom
R: anno 58 = Råntor år 58 (1558)
R: pnr = Råntar penningar
Sanctte Drotten Soken = Drothems socken
ÿ surköping = i Söderköping
Hamerkindz herred = Hammarkinds härad
Texten "Wederkendz Anno 59" är skriven
av Rasmus Ludvigsson.

+
Bänd från nordbr.
Pått. bänd
ved. Bänd anno 59

Enj song ää songen Henke
singe höö ————— 5 femmelas

Enj song i kista song Henke ~~Pal rödies~~
singe höö ————— 15 femmelas

Enj song fröis songen H:
singe höö ————— 5 femmelas

Enj song jodsta song H: ~~Pal rödies~~
singe höö ————— 73 femmelas

Gkiuberue Oaken

+
ved. Bänd anno 59

Enn song Oonde songen som
Penny Mäty bytt sig till aff
Binn ij kista och Oonne monst
singe höö ————— 80 femmelas

Tolkade texter från sida 386.

+	kiend frå nockre skattebönder Wederkendz anno 59	}	Enn enng åä enngenn Renter	
			enng höö ————— 6 somerlas	
			Enn enng ellesta enng Renter	skal rödies
			enng höö ————— 15 somerlas	
			Enn enng Frueenngenn R:	
+	Anmärkning gjord av Rasmus Ludvigsson Wederkendz anno 59	}	enng höö ————— 5 somerlas	
			Enn enng gedesta enng R:	skal rödies
			enng höö ————— 73 somerlas	
			Skinberge Soken	
			Enn enng Sondeenngenn som	
+	Anmärkning gjord av Rasmus Ludvigsson	}	Konng Mattz bytte sig till aff	
			Suen y Rüsta och Sonne Monsson	
			enng höö ————— 80 somerlas	
				Anmärkning gjord av Rasmus Ludvigsson

Olikheter i namn och stavningar.

kiend frå nockre = känd (uppgifter) från några Skinberge Soken = Skönberga socken Suen y Rüsta = Sven i Rusta

Bkierkinde heredit Bkerkinde Boken

+
med Boken Anno 59
Enn enng heredit, Bkerkinde ~~Bkerkinde~~
till tinnegård anno 58
Kinnest anno 59
enng höö ————— 100 Bkerkinde

Äckerbo heredit Bkrückeby Boken

K: pmt anno 58 3 00
Enn enng Bkerkinde Bkerkinde ~~Bkerkinde~~
enng höö ————— 2½ Bkerkinde

Marin Boken

Enn enng wid idinnsta Lu till
tinnegård anno 58 Kinnest
enng höö ————— 10 Bkerkinde

Tolkade texter från sida 388.

Skierkinde heredt

Skerkinde Soken

Enn enng heredzkier Laå ~~kan rödies~~
till tunegård anno 58
Rented anno 59
Wederkeindz Anno 59 ennge höö _____ 100 somerlas

Åkerbo heredtt

Skrükeby Soken

Enn enng snauekier Renter kan rödies
R: pnnr anno 58 3 örer ennge höö _____ 2 1/2 somerlas

Harig Soken

Enn enng wid idennsta La till
tunegård anno 58 Rentter
enng höö _____ 10 somerlas

Olikheter i namn och stavningar.

Skierkinde heredt = Skärkinds härad
Skrükeby Soken = Skrukeby socken
Harig Soken = Harg socken
idennsta = Idingstad
pnnr = penningar
Texten "Wederkeindz Anno 59" är
skriven av Rasmus Ludvigsson.

+
Minnens heredit
 Pålsta Boken
 R: anno 58 pnc för Enn enng alnasta enng Rentir
 Omör 2te för 2 enng höö _____ 8 semelas
 hifke pnc 5 öd

Kinista Boken

R: anno 58 19 las Enn enng wengi enngin Rentir ^{Pål 20 dies till}
 enng höö _____ 22 semelas ^{anno 58}

Probo heredit

Enby Boken

Enn enng wid fisk bij hufkingi
 R: anno 58 40 las enng höö _____ 70 semelas

Güma Ennet

_____ 20

enng höö _____ 7 2 1/2 semelas

Enng till _____ 3 2 5 1/2 las
 förbättrat till anno 59

Tolkade texter från sida 390.

+

R: anno 58 pnr för
Smör 2 lispund för 2
hester pnr 6 örer

Minnengs heredtt
Kullesta Sockenn
Enn enng aluasta enng Renter
enng höö _____ 8 somerlas

Kimsta Soken
Enn enng wenge enngen Renter skal rödies til
enng höö _____ 22 somerlas

Brobo heredtt
Eneby Soken
Enn enng wed Fiskeby husse enng
enng höö _____ 70 somerlas

Süma Ennger
erre _____ 20

Rentter
enng höö _____ 721 1/2 somerlas

Anmärkning gjord av Rasmus Ludvigsson → förbättre til Anno 59
Enger till _____ 325 1/2 las

Anmärkning gjord av Rasmus Ludvigsson
Anno 60

Olikheter i namn och stavningar.

Minnengs heredtt = Memmings härad ano = anno = år pnr = pnr = penningar aluasta = Alvestad Brobo heredtt = Bråbo härad
--

Teste Engren gaff^r Cristoffer
Olson var D^o 59

Spettals Engren

Lindgriffins Engren

Om en Eng om — 30 lab

Teste fatter Engren ; D^o 59

Landgärdz Engren	—	85	} lab
gamla Spettals eng	—	68	
Dunps ängen	—	31	
gårdsta äng	—	12	
lilla ää ängen	—	6½ lab	
besgärdz äng	—	22 lab	
off store trägårdz	—	7 lab	
ärris föö	—	12	
rottorp	—	12	
D ^o	—	250½ lab	

Älsta äng	—	15 lömsk lab	stäl or
gärdsta äng	—	73 lab	20 D ^o 59
ää äng	—	6 lab	
fröäng	—	5 lab	

7 Pindaga D:

Gondängen	—	80 lab
Birckesfält	—	26 lab

Här avbryter Rasmus Ludvigsson med en hel egenhändigt skriven redogörelse över ängsmarker och dess avkastningar.

Tesse Enger hafwer Cristoffer

Olson wederkendz Anno 59

Spettals Engen

Luderhuffuudz Engen

Än en Eng om ————— 30 las

The fattiges Engier i Suderköpung

Ladegårdz Engen ————— 85

gamble Spettals engen ——— 68

Diupe Ängen ————— 31

gäddesta ängen ————— 12

lille åängen ————— 5 1/2 las

bosgårdz äng ————— 22 las

Aff store trädgård ————— 7 las

Åkers höö ————— 7

Abbetorp ————— 12

Summa ————— 250 1/2 las

las

Ellesta äng ————— 15 somer las

geddesta äng ————— 73 las

åå engen ————— 6 las

frueängen ————— 5 las

i skinberga s: Sondängen ————— 80 las

Bierkesätter ————— 26 las

skal oc
rödies

Olikheter i namn och stavningar.

Luderhuffuudz Engen = Luderhuvudsängen
Suderköpung = Söderköping
Diupe ängen = Djupängen
frueängen = Fruängen
Sondängen = troligen Bondängen
Bierkesätter = Björksätter

fiskett
—stkind hered
hüseby Böke
3 de fiskett

R: anno 58 = 1 1/2 # Ett fiskett vid trinn Riter

tör i dir _____ = 0 #

for stall rosd
Bomus 6 aft
Böndus alt
aft g: n: jak
irde med an fallt
parten

Bierkind hered
Mye Böke

R: anno 58 Liedt Ett fiskett vid Lubels haze

tör i dir _____ 1 1/2 #

tör mört _____ 1 R

tabü Böcke

R: anno Liedt Ett id: fiskett vid mums haze

tör i dir _____ 1 # 8 p

Tolkade texter från sida 394.

Fiskett

— **Östkind hered**

Hüseby Soko —

Idefiskett

R: anno 58 21 1/2 lispund Ett fiskett wid tune Rennter
tör ider _____ 20 lispund

Bierkind hered

Nye Soke—

R: anno 58 Licke Ett fiskett wed Rabels hage
Tör ider _____ 1 1/2 lispund
Tör mörtt _____ 1 tunna

Tabÿ Socke

Rennter Licke Ett idefiskett wid mems hage
tör ider _____ 1 lispund 8 marker

Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson

her skal weder
kennes aff
bönderne alt
effter h:n hafwer
icke merer än halff-
parten

Olikheter i namn och stavningar.

hüseby Soko = Ö. Husby socken i Östkind's härad
tune = Tuna
Bierkind hered = Björkekind's härad
Nye Soke = Ö. Ny socken
Tabÿ Socke = Tåby socken
mems hage = Mem's hage

R: anno 58 intz Ett fiskett vid Skerwinge holm
tör i d. _____, #

Hammerkind hered
Skiuberg Bøke

R anno 58 l. l. ett i de fiskett vid Lilla An

tör i der _____ 10 #

braxn _____ 2 #

Mogatte Bøken

Ällefiskett

Runti intid anno 58 Ett fiskett vid hille mid 2 lamir

Tör Lammvall _____, #

Gult Lammvall _____ 2 #

Skelleuig Bøke

R: anno 58 l. l. Ett fiskett vid Lammvial in hemsland

Lammvial tör all _____ 2 1/2 #

Tolkade texter från sida 396.

R: anno 58 intz Ett fiskett wed Kellengeholm
tör ide _____ 1 lispund

Hamerkind hered

Skinberg Söke

R: anno 58 licke ett idefiskett wid lellesta
tör ider _____ 10 lispund
braxn _____ 2 lispund

Mogatte Soken

Ålefiskett

Rente inted anno 58 Ett fiskett wid helle med 2 lanner
Tör Lanneåll _____ 1 lispund
Saltt Laneåll _____ 2 tunnor

Skelleüig Söke

Ett fiskett wed Ramswick en hommestand
Landgils tör åll _____ 2 1/2 lispund

Olikheter i namn och stavningar.

Hamerkind hered = Hammarkinds härad Skinberg Söke = Skönberga socken Mogatte Soken = Mogata socken Ålefiskett = Ålfisket Skelleüig Söke = Skällviks socken
--

Jh Pall byggis ved Norra å; löb Borden i Minninge S:
 til gædder; Abborrar, gjöfse or annas fisl fisl

Brobo hered Snebju öske

Anmärkingar gjorda av
 Rasmus Ludvigsson

R: anno 58 9 \bar{E} Ett fiskett vid fiskerij med 11 Lamm

Pall byggis
 til a - o - o

Baka Lamm all _____ 10 \bar{E}

Lux or gilder _____ 5 \bar{t}

Requa öske

R: anno 58 Lill. Ett fiskett vid gäfsdam R:

Pall byggis til

Örjöf Båfsdam
 Wj fisl

Lanzils tör all _____ 4 \bar{t}

Anmärkingar gjorda av
 Rasmus Ludvigsson

i S: fiskett - 5

i Lill. fisk. - 4

Güma fiskett - 9

Renter

Tör Lamm all _____, \bar{t}

Baka Lamm all _____, \bar{t}

Lanzils tör all _____ 6 $\frac{1}{2}$ \bar{t}

tör mörtur _____, \bar{E}

tör ider _____, \bar{E} pind, 13 \bar{t} 18 \bar{p}

Lux or h gilder _____ 5 \bar{t}

braxning _____ 2 \bar{t}

Tolkade texter från sida 398.

It skall byggies wed Nore åå i löt Sockn i Mimingx h:
til gedder, aborr, mörter, giöss oc fiel fisk.

Anmärkningar gjorda av
Rasmus Ludvigsson

Brobo hered

Eneby Socke

R: anno 58 9 tunnor

Ett fiskett wid fiskeby med 11 Lanner

Saltt Lanne åll _____ 10 tunnor

Lax oc geder _____ 5 lispund

skall byggies
til Anno 60

Regna Socke

R: anno 58 Licke

Ett fiskett wid gåsedam R:

Langils tör åll _____ 4 lispund

skall byggies til
Anno 60

Siöger } Gåsedam
Wýfloten

idefiskett _____ 5

ållefiske _____ 4

Süma fiskett _____ 9

Rentter

Tör Lanneåll _____ 1 lispund

Saltt Laneåll _____ 1 lest

Langils tör åll _____ 6 1/2 lispund

tör mörter _____ 1 tunna

tör ider _____ 1 skepund 13 lispund 18 marker

Lax och geder _____ 5 lispund

braxnn _____ 2 lispund

Olikheter i namn och stavningar.

Brobo hered = Bråbo härad
Socke = Socken
Mimingx h: = Memmings härad

Gallige Drottning
Margræt Arff

R: ~~ans~~ 5 8:1 th Ett fisker wid Zonsberg Rente

För ider _____ 10 th

Suarim konge mätz
Bampst wid Gallige Drottning
margræt arff en igitt
fisker öfver stamngi bro

Alli fisker _____ 5

ider fisker _____ 5

Rente

För all _____ 7 ¹/₂ th

För ider _____ 2 Rypind 3 th 10 f

För mätz _____ 1 th

Balte all _____ 1 th

mid most or most Lux och yder _____ 5 th

braxing _____ 2 th

Tolkade texter från sida 400.

**Sallige Drottning
Margrettes Arff**

R: anno 58: 1 lispund Ett fiskett wid Ionsberg Renter
Tör ider ————— 10 lispund

Süarium konge mattz

Samptt med Sallege drottning

margrettes arffue oc egett

fiskett östen stånge bro

ålefiskett ————— 5

idefiskett ————— 5

Renter

Tör åll ————— 7 1/2 lispund

Tör ider ————— 2 skepund 3 lispund 18 marker

tör mörtt ————— 1 tunna

Saltt åll ————— 1 lest

med nott och nett Lax och geder ————— 5 lispund

braxnn ————— 2 lispund

Olikheter i namn och stavningar.

Ionsberg = Jonsberg

Sallige Drottning Margrettes Arff = Salig Drottning Margaretas arv

Süarium = Syarum

konge mattz = Konglige Maj:ts

Samptt = samt

östen stånge bro = öster om Stångebro

med nott oc nett = med not och nät

Älver Löstning heredit Mörköping Boken

Eny qüerij iör Pöping med z
anno 58 par Annis Rinnid anno 59
Rogniöl — 4½ p³
Bingniöl — 4½ p³ züll hüsniöll — 1 p^{ind} z pⁱⁿ
züll Rogniöll — 10 p^{ind} z pⁱ
züll Bingniöll — 1 p^{ind} 1 p^{un}
züll onaltu — 1 p^{ind} 1 p^{un}
züll Pörm — 3 p^{ind}
QD^a — 16½ p³ z för

Eny qüerij ioxlör med z par
Annis Liger till Mörköping
jerd anno 59

Eny qüerij Uansta qüerij Annis Pall byggis be
i bygning anno 59 anno 58 bälst
ke Mjöe qüerij orf
Alef, orf
löp Enesby för tje
vtt

Tolkade texter från sida 402.

Querner

Löstning heredtt

Nörköping Soken

Anno 58

Rogmiöl ——— 4 1/2 skeppund

Biugmiöl ——— 4 1/2 skeppund

Enn quernn y nörköpinng med 2

par stenner Rennted anno 59

Tull huettemiöll _____ 1 pund 2 spen

Tull Rogmiöll _____ 10 pund 2 spenn

Tull Biugmiöll _____ 1 pund 1 spann

Tull malltt _____ 1 pund 1 spann

Tull kornn _____ 3 pund

Summa _____ 16 1/2 skeppund 2 spen

Enn quern daxlaenn med 2 par

Stenner Liger till Nörköpingz

gård anno 59

Enn quern Nauesta quern står

y bygning anno 59

skall byggies til
Anno 60 både
til Miöl quern och
Ålefiskie och
löper Enebysiö ther
vt

Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson

Olikheter i namn och stavningar.

Löstning heredtt = Lösning härad
Nörköping Soken = Norrköpings socken
spenn = spannar
Stenner = stenar
huettemiöll = vetemjöl
Rogmiöl = Rågmjöl
Biugmiöl = Kornmjöl
Biug = Bjugg = äldre benämning för korn
y bygning = under byggnad

Från originalsida 99 (vänster).

Saxberge Boken

Enn quernn Suintune med 2 par Stenner Liger till brännes
Enn Boge quernn Lannista
Liger till brännes jord

*for bygg både
Miöl quernn och
Ålefiske Anno 57*

Öfkiude heredit huseby Boken

At Espöör Fosby Enn quernn quernbe med 2 par
och förän Tomson
vills late guseby Stenner Liger till Brännes
De vil tfor Befalning
Öföe in stord vil Enn Boge quernn Lannista
sams Anno

Liger till Brännes anno 57

Hershamer Boken

Enn quernn Lixa quernn 1 par Stenner
Lannista purne _____ Anno 50
Hall Storky Anno 50

*Brännes från Storky
Liger anno 57*

"Enn quernn Suintune med 2 par Stenner Liger till brännes" har en skribent noterat i originalhandlingen. Rasmus Ludvigsson har vid granskningen själv bl a lagt till att "her bygdes både Miölquern och Ålefiske Anno 57".

Ännu i dag finns här på platsen både välskötta byggnader och en kvarnsten från flydda dagars verksamhet. En brant backe leder hit från den närliggande Bräviken.
Foto: Eliz Lundin, år 2000.

Tolkade texter från sida 404.

Saxberge Sokon

Enn quernn Suintune med 2 par
Stenner Liger till bronnes

Enn Sågequern samestas
Liger till brännnes gord

her bygdes både
Miölquern och
Ålefiskie Anno 57

Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson

Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson

Östkinde heredtt

Hüseby Soken

Enn quern querssebo med 2 par
stenner Liger till skennes

Enn Sage quern samesta
Leger till skennes anno 59

At Esbiörn person
och Jören Soneson
wille late huar bon-
de udi theres befalning
köre en stock til
samme Quern

Hershamer Soken

Enn quern Ripa quern 1 par stenner
Lanngils pnnr _____ 6 örer
skall skattleges anno 60

Kiennes från skatti
eger anno 59

Olikheter i namn och stavningar.

Suintune = Svintuna samestas = på samma ställe bronnes = Brännäs querssebo = Kvarsebo skennes = Skenäs Hershamer Soken = Häradshammar socken

"Enn quern querssebo med 2 par stenner Liger till skennes". Fri tolkning: En kvarn med 2 par stenar tillhör gården Skenäs.

Foto: Eliz Lundin, den 14 augusti år 2000.

Skenäs ligger rakt över vattnet på Bråvikens södra strand. På den hitre gröna ytan låg kvarnen som var i bruk ända till år 1970. Den siste ägaren sades mig ha varit Olof Johansson.

hauerkindz hered Bauette dröte 80

- 1 Eny query öftur query 2
par Armer Runtir
Züll hüttmiöll _____ 2 piny
Züll Rogmiöll _____ 11)
Züll Bützmiöll _____ 11) piny
- 2 Eny query bro query mid 2
par Armer Runtir
Rongmiöll _____ 10)
Bützmiöll _____ 10) piny
- 3 Eny query samsta 1 par
Armer Runtir
Rogmiöll _____ 5)
Bützmiöll _____ 5) piny
- 4 Eny query samsta 1 par Armer
Rogmiöll _____ 5)
Bützmiöll _____ 5) piny

for stall bygg is
in god in equity
of legon the and 28
is

Hamerkindz hered

Sanctte drotte So

- 1 Enn quern öffuer quern 2
par stenner Rennter
Tull huettemiöll ——— 2 spen
Tull Rogmiöl ——— 11)
Tull Biugmiöl ——— 11) spenn
- 2 Enn quern bro quern med 2
par stenner Rennter
Rougmiöl ——— 10 }
Biugmiöl ——— 10 } spenn
- 3 Enn quern samesta 1 par
stenner Renntter
Rogmiöl ——— 5 }
Biugmiöl ——— 5 } spenn
- 4 Enn quern samesta 1 par stener
Rogmiöl ——— 5 }
Biugmiöl ——— 5 } spenn

Olikheter i namn och stavningar.

Hamerkindz hered = Hammarkinds härad
öffuer quern = Överstakvarn
Sanctte drotte So = Drothems socken
huettemiöl = vetemjöl
stener = stennar = stenar

5 Enn quere wid weby i Skindoo Ström
med ett par stämme Skemmer
Amo 60

Könsmiöll _____ 5)
Bingmiöll _____ 5) p^m

6 Andra quere samsta i par stämme

Könsmiöll _____ 2 $\frac{1}{2}$)
Bingmiöll _____ 2 $\frac{1}{2}$) p^m

7 Tredje quere samsta i par stämme

Könsmiöll _____ 2 $\frac{1}{2}$)
Bingmiöll _____ 2 $\frac{1}{2}$) p^m

8 Enn Gårde quere samsta long
ceistoffer olson Pall knarr
till anno 5 9

Skimberge Bok

9 Enn quere i narvibro 2 par stämme

Könsmiöll _____ 1 p^{ind} 7 p^m
Bingmiöll _____ 1 p^{ind} 7 p^c
Ärllige hester _____ 2

Tolkade texter från sida 409.

- her skall byggies
ålefiskie til
Anno 60
↖
Anmärkning gjord av
Rasmus Ludvigsson
- 5 Enn quern wed nerby y RenneRos ström
med ett par stenner Rennter
Rogmiöll ————— 5 } spenn
Biugmiöll ————— 5 }
- 6 andra quern samesta i par stenner
Rogmiöll ————— 2 1/2 } span
Biugmiöll ————— 2 1/2 }
- 7 Tride quern samesta 1 par stenner
Rougmiöll ————— 2 1/2 } spann
Biugmiöll ————— 2 1/2 }
- 8 Enn Såge quern samesta som
cristoffer olsson skall suare
till anno 5 9

Skinberge Soko[—]

- 9 Enn quern y naruebro 2 par stenner
Rogmiöll ————— 1 pund 7 spenn
Biugmiöll ————— 1 pund 7 spenn
Årllege hester ————— 2

Olikheter i namn och stavningar.

nerby y RenneRos ström = Närby i Ränneros ström
Tride = Tredje
suare = svarar
naruebro = Narebro
spe = spenn = spann
Soko = Socken
Årllege = årliga
Rougmiöll = Rågmjöl

¹⁰
 La till helge Per
 gille i förköpning,
 ano 59 Hall orloffier
 olfön knäveri tillig

Andra quiering samsta 2 par stimer
 Rogniöll _____ 2 ½ pind, 1 pa
 Vingniöll _____ 2 ½ pind, 1 pa
 Erliche hister _____ 2

Mouatte Oaken

Ring fra waftim
 Clottis anno 59

Lem quiering mid helli. par stimer
 Rogniöll _____
 Vingniöll _____

Lem Ouzi quiering samsta 2:
 Ouzi brider _____ 10 tola

Sa stolt med dem
 ke anno 60
 alle tga, sägs org
 miöl quiering or
 moadligg tga
 17
 2 inder i Ouzi
 röning tga ned
 Sägs quiering som
 är allmost ½ ston

Paukind hered

Worsberg Oaken

Lem quiering i gind. löst Lige
 till tinnegård Linnis—

Sa är allstift

Tolkade texter från sida 410.

10 andra quernen samesta 2 par stenner
Lå till helge Kors Rougmiöll ————— 2 1/2 pund 1 spann
gille y sörköpinng, Biugmiöll ————— 2 1/2 pund 1 spann
ano 59 skall cristoffer årlege hester ————— 2
olsson suarre tillen

Mogatte Soken

Enn quern wid helle 1 par stenner
Kiend fra wastene Rogmiöll ————— 6 } spen
Closter anno 59 Biugmiöll ————— 6 }
Enn Sage quern samesta R:
Sage breder ————— 16 tölter

her skole wederkennes
til Anno 60
alle the såge och
miöllquerner oc
wederlegges the
2 änckier i Suder
cöpung then nederste
Såge quern som
är allenest 1/2 ström

Banckind hered

Worsberg Soken

Enn quern y ginckelös Liger
till tunegård Rennter —

her är Ålefiskie

Anmärkingar gjorda av
Rasmus Ludvigsson

Olikheter i namn och stavningar.

<p>y sörköpinng = i Söderköping suarre = svara Mogatte Soken = Mogata socken wastene = Vadstena Sage breder = sågbräder änckier i Sudercöpung = änkor i Söderköping tölter = tolfter, tolftedelar Banckind hered = Bankekinds härad Worsberg Soken = Vårdsbergs socken spa = spann</p>
--

Åckerbo herred Bauctdars Od

Enn quierij ij tanniford 2 par stennis

Rogmiöll _____ $1\frac{1}{2}$ pund

Bingmiöll _____ $1\frac{1}{2}$ pund

Güma

Ärner _____ 22

Rennir

Füll Rogmiöll _____ 1 hft 10 pund 1 pany

Füll Bingmiöll _____ 1 hft 1 pund

Füll hænstemiöll _____ $1\frac{1}{2}$ pund

Füll mallur _____ 1 pund 1 pa

Füll Permy _____ 3 pund

pær _____ 6 ö)

Ävlligi heftir _____ 4

Öägi brödur _____ 10 tölvir

Tolkade texter från sida 412.

Åckerbo herred

Sancttd Lars So

Enn quern y tannefors 2 par stenner

Rougmiöll _____ 1 1/2 pund

Biugmiöll _____ 1 1/2 pund

Süma

Querner _____ 22

Rennter

Tull Rogmiöll _____ 1 lest 10 pund 1 spann

Tull Biugmiöll _____ 1 lest 1 pund

Tull huettemiöll _____ 1 1/2 pund

Tull malltt _____ 1 pund 1 spann

Tull kornn _____ 3 pund

pnr _____ 6 örer

årllige hester _____ 4

Såge breder _____ 16 tölter

Olikheter i namn och stavningar.

Sancttd Lars so = Sankt Lars socken

16 tölter = 16 tolfter

spa = spann

pnr = pnr = penningar

Tannefors kvarn. Foto: Mårten Sjöbeck år 1929.

Under medeltiden ingick kvarnen i en av Östergötlands mest produktiva kvarnbyar. Sveriges första pappersbruk anlades här år 1523 på initiativ av Biskop Brask.

Från originalsida 101 (höger).

Gallig Drottning
Margreta Arfve
Lij qværy ij iotmpörz mid-
par flinir Rinnittis
Lönz mioll _____ 5 pp.

Från originalsida 102 (vänster).
Originalsida 102 (höger) är blank.

Fär som för ögtte etc pro
anno 5 9
Brinna fär _____ 251 A
Ållin flipp _____ 125 pider

Tolkade texter från sida 414.

**Sallig Drottning
Margrettes Arffüe**

Enn quern y ionnsborg med— 1
par stenner Renntter
Rougmiöll ————— 5 spenn

Salig Drottning Margareta var Gustav Vasas hustru i hans andra äktenskap. Johan III var hennes förstfödde son och Karl IX var det åttonde i raden av de tio barn hon födde fram. Vid sin bortgång år 1551 var hon personlig ägare till minst 150 gårdar, 3 kvarnar, fasta fisken och 109 tomter i Söderköping. Salig Drottning torde betyda den hädangångna Drottningen.

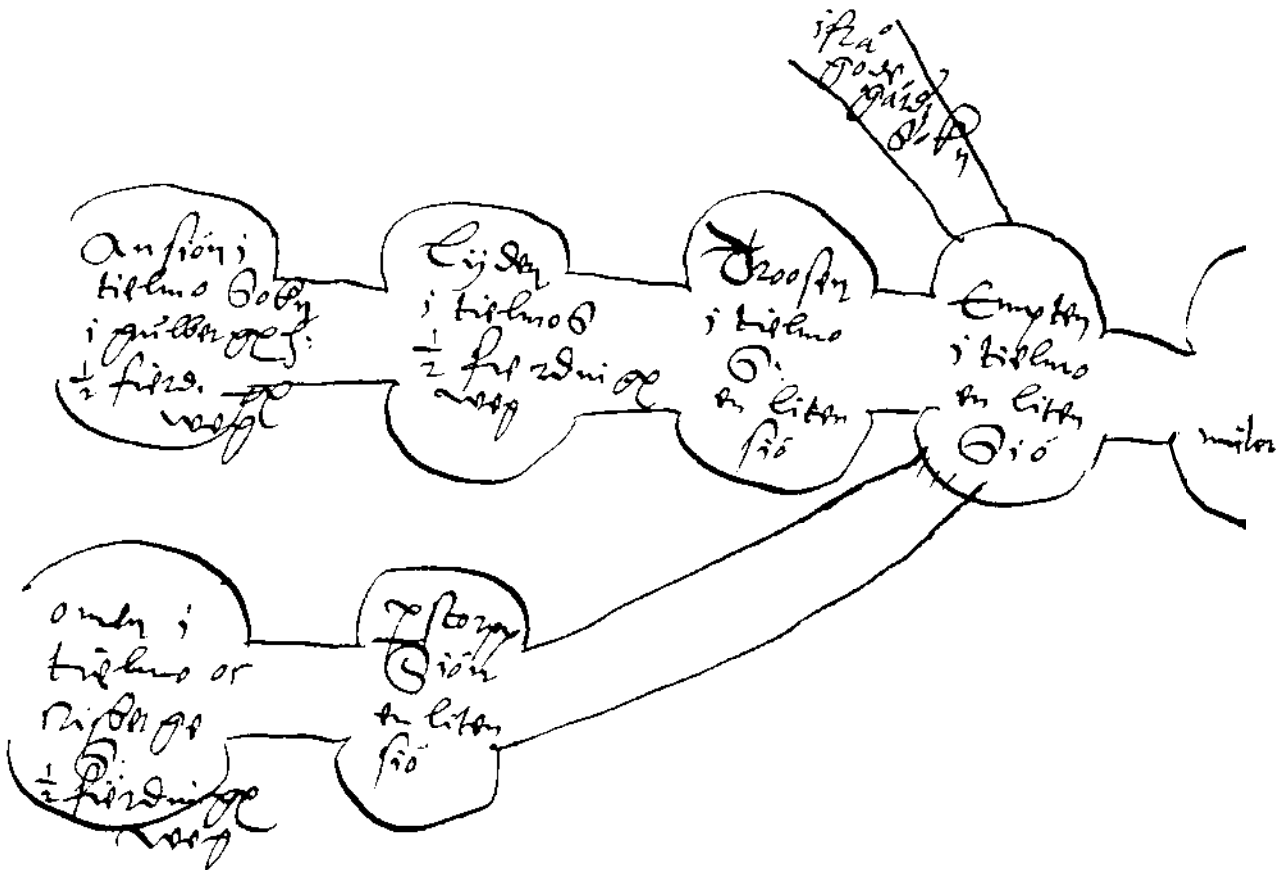

Porträtt av Drottning Margareta, troligen född vid årsskiftet 1515/16 och död den 26 augusti 1551. Målningen är utförd i slutet av 1500-talet av B Van Uther och tros vara gjord efter ett original från 1540-talet.

Tolkade texter från sida 414.

Får som förögtte ere pro
anno 5 9
Summa får ————— 251 stycken
Ållen fleck ————— 125 seder

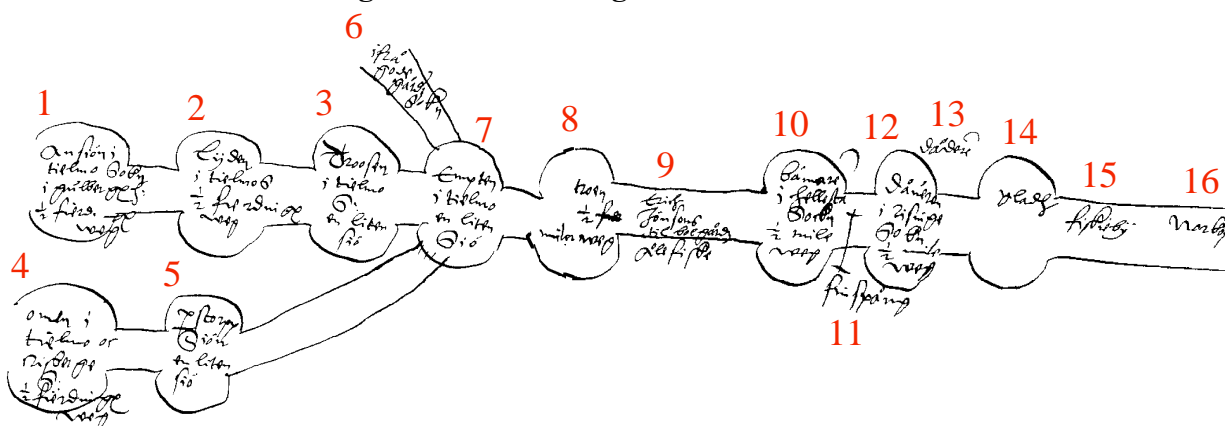
Från originalsida 104 (vänster).
Originalsida 103 (vänster och höger) är blanka.

Från originalsida 104 (höger).

A handwritten musical score on a single staff. The staff is a horizontal line with a curved bottom. Four circles are drawn along the staff, each containing a note. The notes are: 1. A note on the first line with a stem pointing down. 2. A note on the first space with a stem pointing down. 3. A note on the second line with a stem pointing down. 4. A note on the second space with a stem pointing down. Above the staff, there are several handwritten annotations: 'trög' and '1/2 f' are written near the first note; 'trög' and '1/2 f' are written near the second note; 'Bämas' is written above the third note; 'i fallet' is written above the third note; 'Dorby' is written above the third note; 'i milt' is written above the third note; 'trög' is written below the third note; 'frispång' is written below the staff between the third and fourth notes; 'Dän' is written above the fourth note; 'i 2:sta' is written above the fourth note; 'Dorby' is written above the fourth note; 'i milt' is written above the fourth note; 'trög' is written below the fourth note; 'Dän' is written above the fifth note; 'trög' is written above the fifth note; 'trög' is written above the sixth note; 'trög' is written above the seventh note; 'trög' is written above the eighth note.

Sammanföring och förminskning av sidorna 416 och 417.

Tolkade texter.

1	Ansiön i tielmo Sokn i gulbergx h: 1/2 fierdingx weg	4	Omen i tielmo oc Risberge S: 1/2 fierdingx weg	7	Empten i telmo en liten Siö	11	finspång
2	Ljden i tielmos 1/2 fierdingx weg	5	perstorppa Siön en liten siö	8	troen 1/2 fier mile weg	12	Dåueren i risinge Sokn 1/2 mile weg
3	Droosen i tielmo S: en liten siö	6	ifrå gode gårdz Sokn	9	Erich Jönsons til bolgårdz ålefiske	13	Dåderen
				10	bönanen i Hellesta Sokn 1/2 mile weg	14	gladh
						15	fiskeby
						16	Norköping

Olikheter i namn och stavningar.

Ansiön = Annsjön
 Ljden = Lien
 Droosen = Dråsasjön
 Emten = Sjön finns inte längre. Den låg invid gården Ämta.
 tielmo Sokn = Tjällmo socken
 Omen = Ommen
 perstorppa Siön = Perstorppsjön
 troen = St. Tron
 bolgårdz = Borggårdens
 bönanen = Bönneren
 Hellesta = Hällestad
 Dåueren = Doverten
 gladh = Glan
 fiskeby = Fiskeby

Borggårdens bruksherrgård i Hällestad s:n, Östergötland.
Foto: Eliz Lundin, 15 augusti år 2000.

Borggård eller Bolgård, som den hette på 1550-talet, ägdes då av Erich Jönsson. Hans namn som ägare står även på originalsida 46 (höger). Bolgård omnämns på originalsida 104 (höger) som ägare till ålfiske i ån mellan "troen och bönnaren", dvs Lilla tron och Bönneren. Ån heter Hällestadån.

Från originalsida 106 (vänster).
 Originalsida 105 (vänster och höger) är blanka.

Litt A

1 glad

2 Loostrupa
i Lijlinge
Sorten

3 Ando; Loostrupa
en Pottogård

6 De vill
d. m. i. Lij i Lijlinge
et a. Lij i Lij
or en Dage
Litt A

7 Vimblong
Sorten en for
Litt A

4 en Lij i Lij
Litt A

5 Loostrupa
2 miler long

8 for de quisen i
Win galdor
Sorten
or for de
Litt B

9 Lijlinge
i Lij i
Sorten
1 stoor mil
Litt B

10 Bro so fast
2 miler
Litt B

11 Lijlinge
i Lij i
Sorten
Litt B

Tolkade texter från sida 420.

Litt A	Litt B
1 gladh	8 forssequern i Wingåker Sockn och forsse Ålefiskie
2 Looertorppe i rýsinge Sockn	9 tisnaren i Skedui Sockn 1 stoor mil bred och long
3 Anders i loretorp en skattegård	10 Skedforse Quern K: mtz tulquern renter icke merer 2 töner
4 emellen glad och thenne sågequern är en fierdings weg	11 Hunden i skedui Sockn i Brobo heret 2 miler long
5 Looertorppe skogh 2 miler long	
6 her will K: mt hafwe et ålefiskie oc en Sågequern	
7 Vmblongen i Rýsinge Sockn en stoor halff mile long	

Olikheter i namn och stavningar.

gladh = Glan. Namnet gladh betyder klar, glänsande.
Looertorppe = Lotorp
Vmblongen = Ormlången
Rýsinge Sockn = Risinge socken
forsse = Forsa
tisaren = Tisnaren
Skedui Sockn = Skedevi socken
Hunden = Hunn

Situationsskisser, se sida 422.

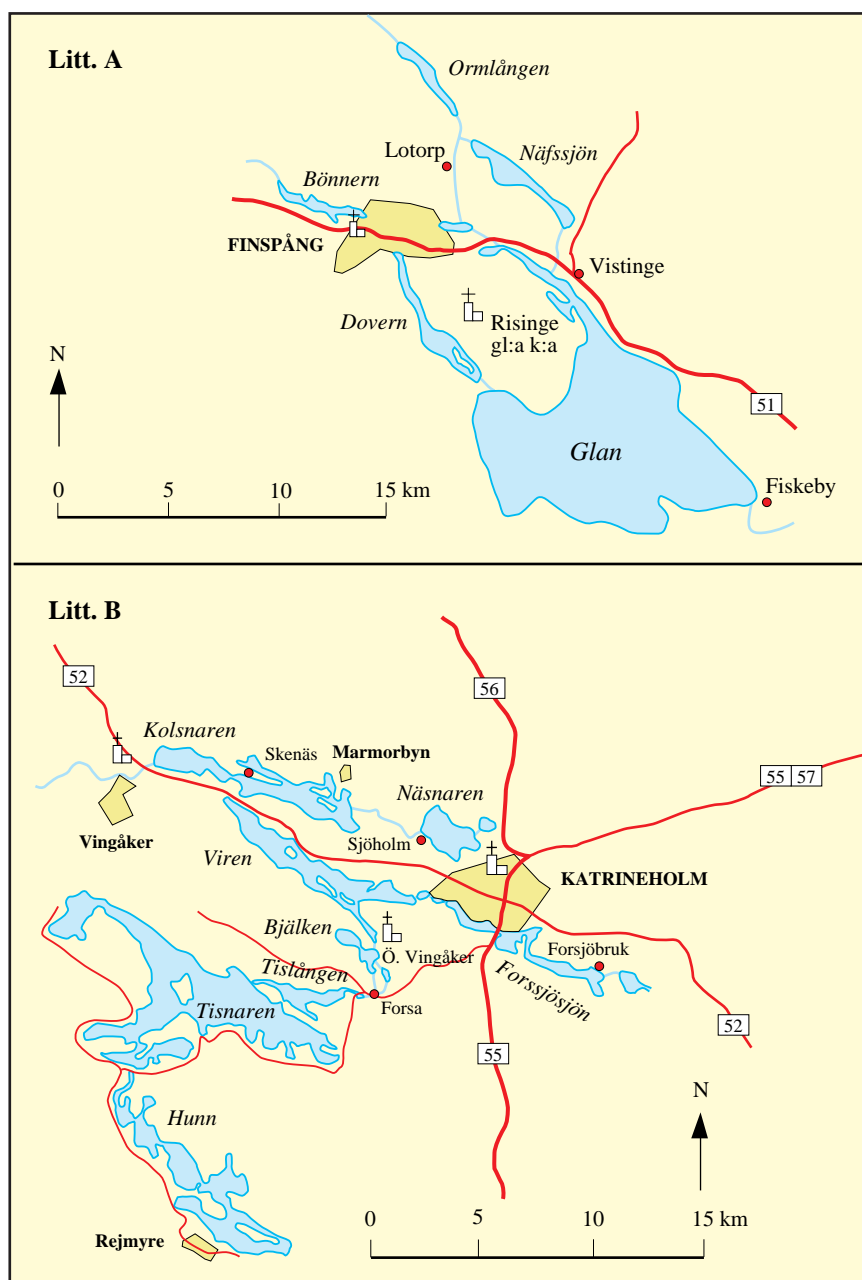

Risinge gamla kyrka, S:ta Maria, Östergötland.

Foto: Eliz Lundin, den 13 augusti år 2000.

Risinge gamla kyrka är från ca 1130 och var sockenkyrka på 1500-talet. Den är mest känd för sina omfattande kalkmålningar utförda av den sk Risingemästaren på 1400-talet. Han, troligen en munk från Vadstena, var verksam i Östergötland omkring åren 1430-1460. Målningarna är väl bevarade i ursprungligt skick och har aldrig varit överkalkade. Årtalet 1495 finns ingraverat på en järndörr i kyrkan.

Situationsskiss över på sida 420 omnämnda sjöar, vattenleder och platser.

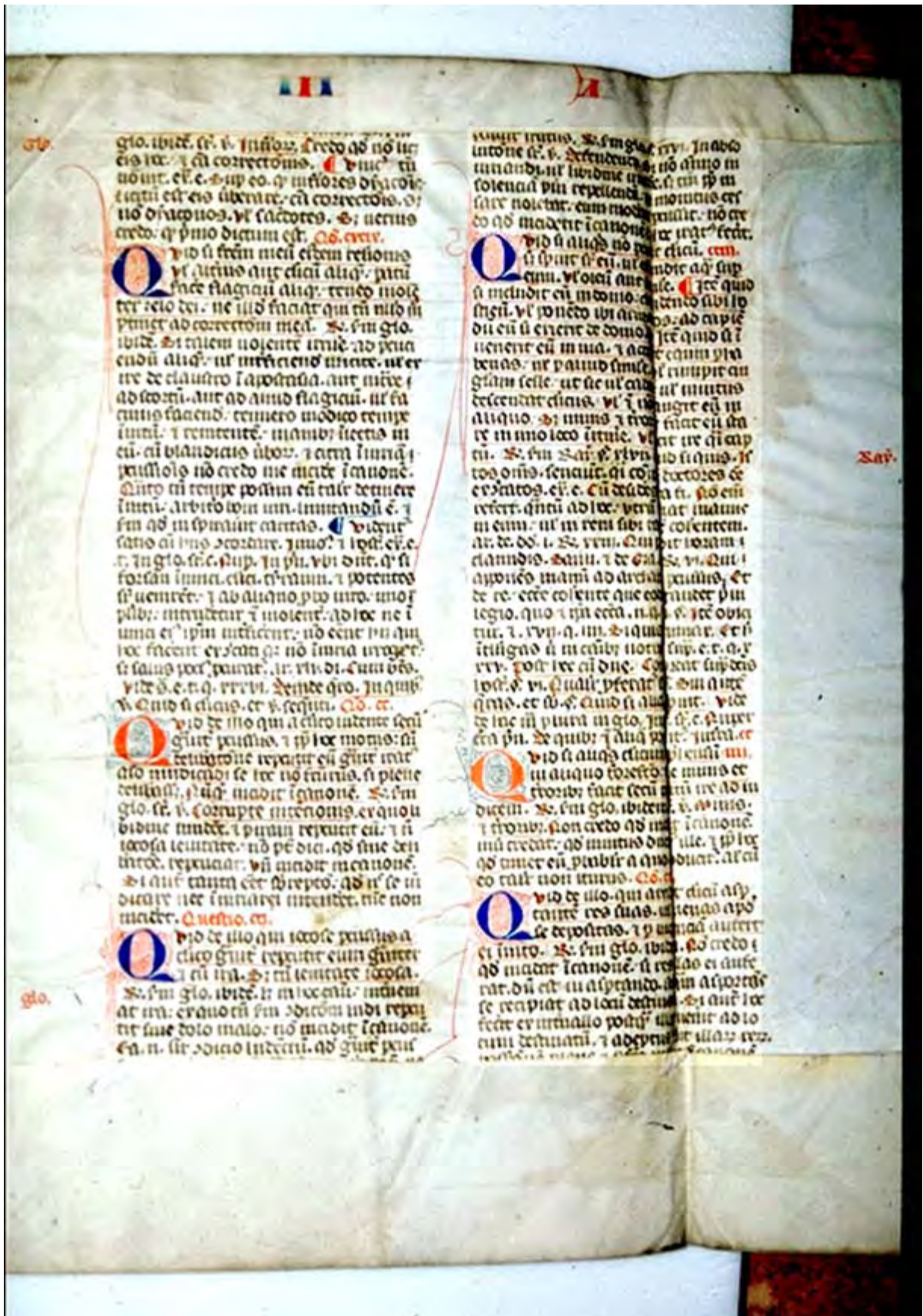

Den strida forsen i Lotorp, som ligger utefter vattenleden mellan Ormlången och Glan.
Foto: Eliz Lundin, den 13 augusti år 2000.

Enligt noteringarna på originalkartskissen fanns här anläggningar för både sågkvarn och ålfiske. Lotorp blev riksbekant i slutet av 1800-talet, då John Fröberg startade det första svenska postorderföretaget.

Insidan på bakre pärmladet är invikt nedtill och till höger. För att inte skada originalet har endast vinkningen till höger vecklats ut för fotograferingen.

Omslagsblad på rapportens bakre pärmsida.

[Faint, mostly illegible gold-tooled text on the left side of the book cover, likely bleed-through from the reverse side.]

[Faint, mostly illegible gold-tooled text on the right side of the book cover, likely bleed-through from the reverse side.]

[Small red stamp or mark on the lower right corner of the book cover.]

Fasta fiskeanläggningar

Människan har alltid för sin överlevnad tvingats att utnyttja de livsnödvändiga näringsmedel som är lagrade och åtkomliga i naturen och djuren. För att säkerställa tillgången på fisk lärde den sig ti- digt hur olika fiskar betedde sig och kunde därefter anordna fasta fiskeanläggningar i varierande anpassade utföranden. På sidorna 425-427 är några exempel som belyser vilka stora byggnadsverk som i svunna tider var utplacerade i våra sjöar, vattenleder och åmynningar. Detta riksomfattande fiske har satt sina spår i våra ortnamn, vattenleder och sjöar som påminner om fiskarter, fiske- redskap och fångstmetoder. Bland mängden av välkända namn kan nämnas Fiskeby, Fiskesjö, Siksjö, Braxenbol, Aborrsjön, Gösingen, Gäddvik, Gäddsjö, Rudsjö, Ålbäck, Laxhålan, Mörtsjön, Idbäcken, Lakavattnet, Lakasjö, Bergkast, Notviken, Varpnäs, Vadholmen, Drättholmen, Gårdsjö, Backagården, Verkebäck, Lanaforsen, Lanaren, Sladbäcken, m fl.

Fiskets stora betydelse för folkförsörjningen och lokalisering av dåtidens så rikligt förekommande fasta fiskeplatser med dithörande anläggningar har berörts ytterst sparsamt i vår historiska litteratur. De här redovisade handlingarna över sjöar och vattendrag med däri förekommande fiskarter visar hur högt rikets makthavare prioriterade fisk som näringsmedel och skatteobjekt. För att trygga en säker tillgång på fisk byggdes de fasta anläggningarna i en storlek och omfattning som vi i vår tid har svårt att föreställa oss. Alla funna "pålspärar" är ofta ett tecken på att vi inte har förstått. På sidan 429 är de flesta omnämnda fiskarter illustrerade och på sidan 426 och 427 visas några exempel på hur fasta fiskeanläggningar kunde vara konstruerade och anlagda. I ett särskilt bilagt kunvolut ingående i "Strödda kamerala handlingar volym 61" ingår bl a ett "Register på the Ströminge nöther som brukas udi Stäkeborgz skär och upå Brodwiken". Där framgår att även Stockholms slottshushåll fick del av fångsterna från de fasta fiskeanläggningarna i Östergötland.

Även laxfisket i Kymmeneälven, Finland, var av riksintresse både under svensktiden och när Ryssland senare härskade över området, se sidan 427.

Lill Storgöteborgs Brev.

göteborgs brev	9 korgar
Lilla brev	7 korgar
Stilla brev	8 korgar
Linda brev	6 korgar
Laxpata brev	12 korgar

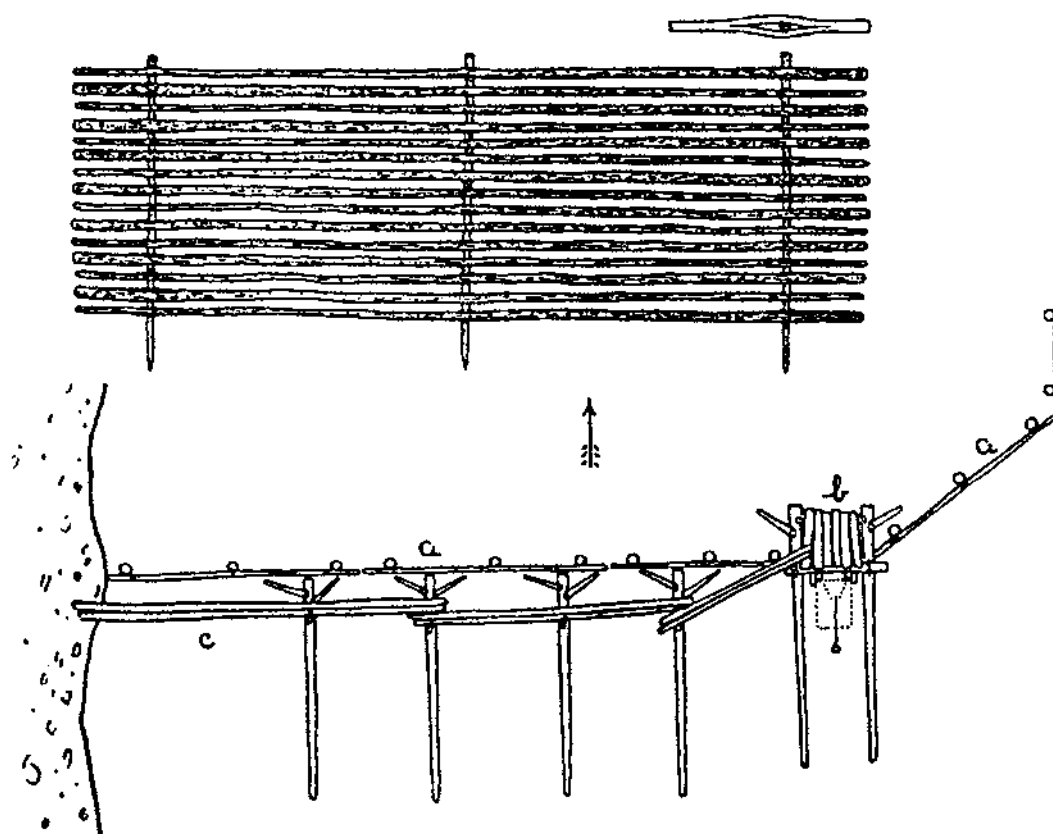
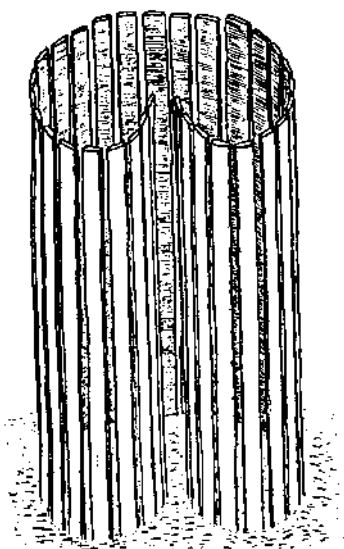
Volymerna fisk, som erhöles på de olika notvarpen, är här angivna i antal korgar.

Laxpata i Kalixälven. Bilden erinrar om de väldiga proportioner som de fasta fiskeanläggningarna fordom hade, då sådana fanns i de flesta svenska sjöar och vattendrag. Foto: Eliz Lundin år 1960.

Katsa för lakfiske.

Klurna furuspjälor är nedslagna i sjöbotten. Hjärtformen gjorde det svårt för den inkommande fisken att ta sig ut igen. Den fångade fisken togs upp med håv.

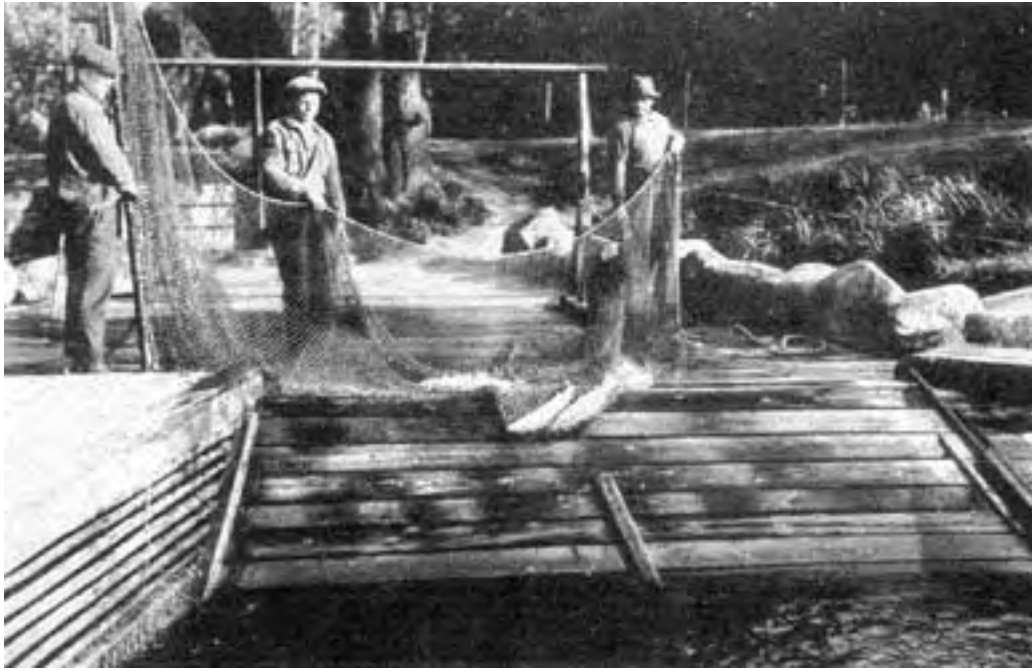
Gård som ledarm utgående från strankanten och ställd vinkelrät mot strömriktningen.

Fler efterföljande vinklade *gårdar* som ledde fisken fram till mjärden kallades *verke*.

a = gård och verke

b = mjärde

c = landgång

Snedbana för laxfiske i Kymmene älv, Finland. Foto: Ur Sveriges Natur årsbok 1961.

Nära stränderna i forsande vatten gjordes djupa muddringar i älvbottnarna för att åstadkomma lugnvatten, där laxen kunde söka vila inför sin fortsatta ansträngande färd uppför strömmarna. I de uppgrävda hålen tillverkade man timrade och stensatta kar. Fisken fångades sedan i nät, som kastades ut och drogs in mot land via en tillverkad snedbana. Gustav Vasa besökte själv platsen år 1555. Fisket tillhörde då kronan. Under större delen av medeltiden var det dock Vadstena kloster som ägde rätten till fisket. Under tiden för ryskt herravälde över området besökte Tsar Alexander III laxfisket i Kymmeneälven vid Langinkoski. Upplevelsen blev så stark att han med sin familj sedan återkom dit varje sommar. Kommunen uppförde en villa åt honom, där han kunde vila ut och vandra ned till laxforsen för att se på hur fångstmännen kastade ut sina nät och fångade in fisken. Scenen är bevarad i en oljemålning, se bilden nedan.

Tsar Alexander III som intresserad åskådare till laxfisket i Kymmeneälven vid Langinkoski. Bild efter oljemålning av Berndtsson.

Laxfiske var inte bara av godo för rikets invånare, det gav också upphov till mellanstatliga konflikter liknande de som i våra dagar uppstår vid fördelningen av fiskekvoter mellan länderna.

I den del av Rasmus Ludvigssons rapport, som beskriver sjö- och vattenlederna från Skene i Marks härad, Västergötland, ut till Västerhavet via Horred och Åskloster framgår, att danskarna hindrade laxen från att gå upp i Viskan till svenskt territorium och där bli till föda åt de periodvis så hatade svenskarna. Troligen var det Åskloster som i första hand hade rätten till laxfisket vid avspärningen.

Texter från originalsida 71 (höger).

Tolkade texter.

Åss
clöster i
Halland

Åss
clöster i

Halland

Löper i
Wester
Siön

Löper i

Wester

Siön

Her stengie the
Danske
igen fiskitt
för laxen
så att han
icke får
stüge vp

Her stengie the
Danske
igen fiskitt
för laxen
så att han
icke får
stüge vp

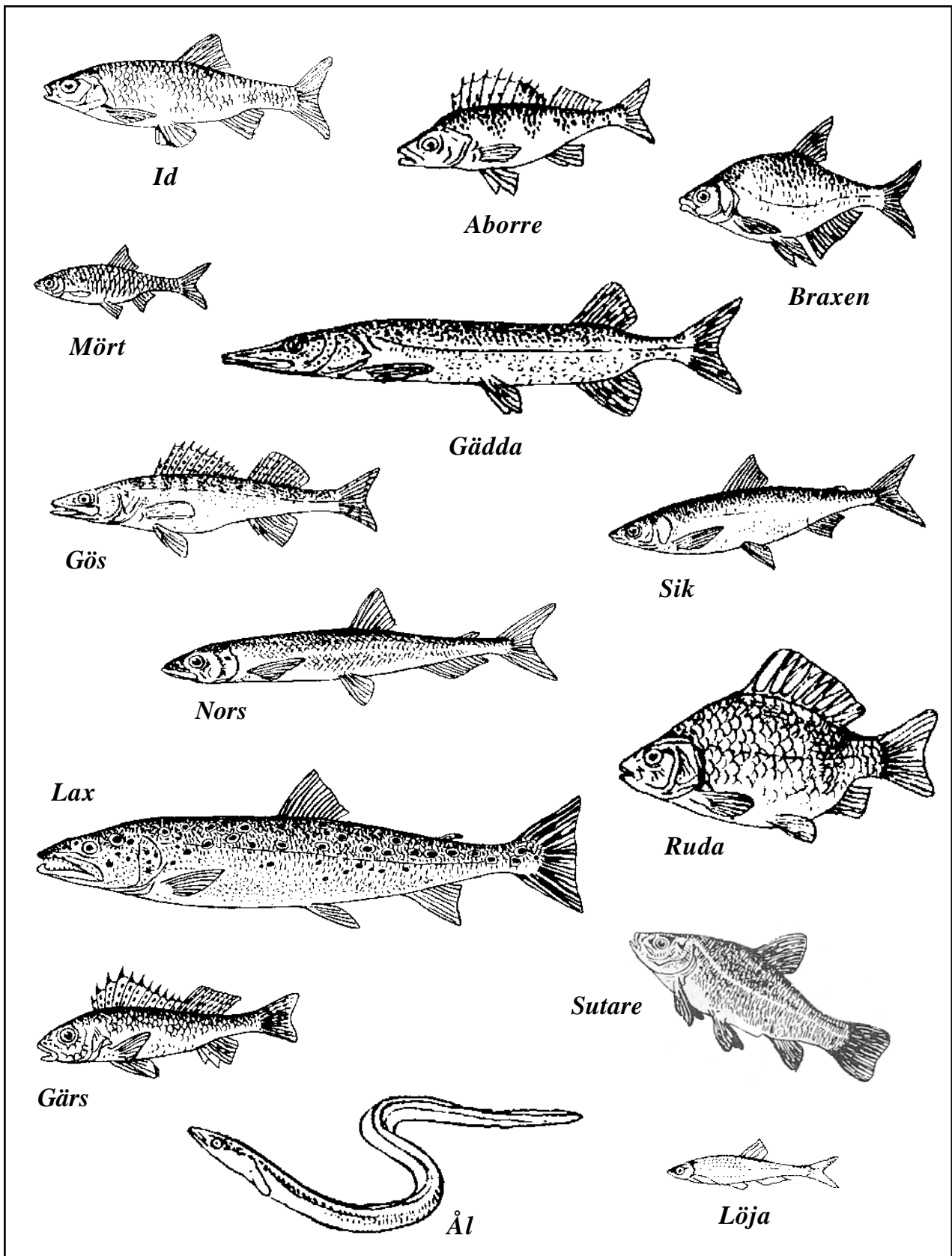
Löper in
i Wester
Siön

Löper in

i Wester

Siön

I handlingarna omnämnda fiskarter. Förstorade teckningar av fiskarter ur Lilla FOCUS år 1965.

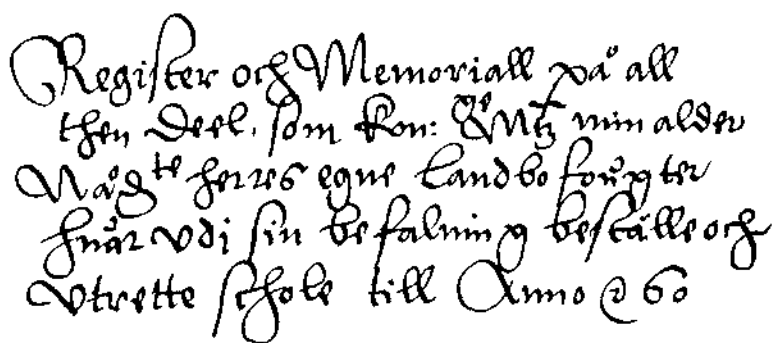

Utöver de ovan avbildade fiskarterna nämns också *sarv* (av mörtsläktet) och *limare*. *Limare* eller *linnare* är ett gammalt namn för *sutare*.

Textkommentarer

Rasmus Ludvigsson är inte ensam författare till dokumentsamlingen "Strödda kamerala handlingar nr 61". Detta framgår av olika handstilar, skilda stavningar, säregna bokstavstyper och manér. Gemensamt för alla skribenter är, att de använder versalerna helt godtyckligt. I en mening kan samma ord återkomma med olika stavning eller förkortning. Genomgående förekommer allehanda streck, båglinjer, och accenter. För några av dem är betydelsen uppenbar. Den mest använda accenten *u* (ilt. *ç*) som sätts över bokstaven *u* och ibland över bokstäverna *v* och *w*, då de används i betydelsen *u*, kan se olika ut. Någon särskild betydelse beträffande uttal eller betoning har de uppenbart inte. Till hjälp för läsning av originaltexterna och andra dokument från 1500-talet följer här i ordning exempel på de olika skribenternas handstilar, alfabet, vissa förkortningar och tolkningar av streck, bågar och "krumelurer" samt förekommande mått och vikter.

Skribent 1

Register och Memoriall på all
tjen Deel. Som Kon: *U* *U* *U* min alder
Något för oss egne Landbo förnytt
Så vid sin Befalning beställes
Utrette sig till Anno 1600

Detta är Rasmus Ludvigssons välkända och kraftfulla skrivmanér. Trots att han var en produktiv sekreterare var han inte konsekvent i sitt sätt att behandla orden. På sida 120 ger han oss fyra olika varianter på hur ordet gäddor kan skrivas och stavas.

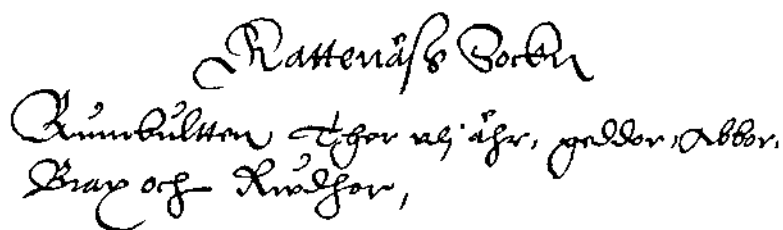

Gäddor Gäddor Gäddor Gäddor

Se sidorna

16, 19, 20, 23, 24, 26,
28, 30, 31, 38, 40, 44,
45, 50, 52, 53, 58, 59,
62, 64, 65, 72, 73, 76,
77, 81, 82, 84, 85, 94,
96, 100, 101, 106, 107, 114,
115, 120, 122, 132, 136, 137,
144, 145, 152, 153, 160, 161,
168, 170, 172, 173, 178, 182,
190, 192, 196, 198, 202, 203,
210, 211, 250, 254, 280, 284,
286, 288, 294, 296, 300, 302,
303, 308, 310, 311, 316, 318,
322, 324, 325, 330, 331, 342,
344, 345, 350, 352, 354, 355,
358, 359, 362, 363, 368, 369,
376, 377, 392, 416, 417 och
420

Skribent 2

Rattenåls Borden
Rindulthom tger ut, tger, galler, abbor,
Rind og Rindgor,

Utöver den avvikande handstilen har skribent 2 vissa egenheter i sitt sätt att stava ord som t ex. *tger* = *ähr* = är och

Rindgor = Rwdhor = Rudor.

Istället för prickar över ä och ö gör han denna vackra ögla -

124, 128 och 132

Skribent 3

Rautalett 20dij
Åkerbo Grevett

Bro Bogu | Befatt. boud. — 37
 | boud. u: Landbo. — 7
 | Björnski Landbo. — 7
 | frösk Landbo. — 7

Se sidorna

184, 186 och 188

När någon annan än Rasmus Ludvigsson tillfört rapporten med material handlar det om statistik och ekonomi av olika slag. Skribent 3 bidrar här med befolkningssiffror och antal dagsverken inom Åkerbo härad och Västra Rekarne fördelade på socknarna Bro, Köping, Malma, Björnskog, Torpa, Lista, Oja och Västermo.

Av den drivna handstilen att döma var skribenten en van kammar skrivare, som använde ett spetsigt skrivdon som tillät skrivning av både smala och breda bokstäver.

Skribent 4

I motsats till Rasmus Ludvigssons kraftfullt rundade handstil visar skribent 4 upp en egenartad tät och låg skrivstil. Till egenheterna hör att han använder en omvänd accent över bokstaven **u**, och prickarna över **ä** och **ö** ersätter han med ett längre snedställt streck. Eftersom Rasmus Ludvigsson gjort skriftliga anmärkningar i marginalerna kan vi jämföra stilarna skrivna på samma sidor.

Exempel:

Rasmus Ludvigsson har här gjort ett tillägg

Klappesud Döcken
Allt sinä forquiverud. fisen som tgenus skal rittus
quarans geming — 4 den bort beama 60

Skribent 4 redovisar vilka resurser i form av kvarnar, ängar, fisken, får, lamm och skogar som finns inom namngivna härader och socknar i Östergötland. Dessutom anger han räntor räknade i smör, hölass, tunnor, antal och pengar. Ett särskilt register behandlar de älvar, strömmar och små åar som rinner ut i Östersjön efter kuststräckan från Stegeborg till Bömsebro. Här finns också noteringar om kvarnar och fisken. Flera är redovisade med ägare. Den så omtalade Emån ingår inte i registret. Detta styrker min teori om att Emån som frakttled hade sin anknytning till Alsterån utefter sträckan Högsby-Blomstermåla. Emåns flöde före utloppet i Östersjön har ändrats under åren och tycks ha varit för grunt och svårframkomligt. Däremot omnämns Emån i samband med redovisningen av utvidgning av ängsmark på sträckan via Asarum.

220, 224, 228, 230, 234, 236, 239, 240, 244, 248, 258, 262, 266, 268, 272, 274, och 276

Skribent 5

^vödi ^vörern ^väredt
^vassende
 Gickens på Daall } 2 ^vickens
 Dalborg på } 2 ^vickens
 Golvåå } 1 ^vickens
 Åmordh } 5 ^vickens

Skribent 5 använder sig av accenten över v och w oavsett om de står för bokstäverna u, v eller w.

Exempel: ^vödi ^vörmlandh = uti Värmland.

Innehållet i skrivningen är en förteckning över Vänerhamnar och avstånden mellan de flesta angivna i veckosjöar.

(^vickens). Observera att veckosjö är stavat med **i** istället för som brukligt med bokstaven **e**. Redovisningen är ett utmärkt komplement till den tidigare redogörelsen för den bästa och genaste vintervägen mellan Noraskogs bergslag till utloppet i Västerhavet vid Älvsborg. Texten i stilexemplet anger hamnarna utefter kusten norrut från Väners sydspets i Vassända till Åmål (Åmordh). *Mordh* = skog, jämför med ordledet mård i Kolmården och Ödmården.

Se sidorna

338 och 339

Skribent 6

öst kinde heredit
 kniseby socken

R: åno 50 17 L: 5 Eny vnyg vilhstons vnyg R: vnyg
 vnyg h: 0 _____ 10 R: vnyg
 R: åno 50 14 L: 5 Eny vnyg R: vnyg h: 0 vnyg R: vnyg
 vnyg h: 0 _____ 14 R: vnyg

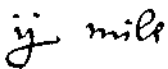

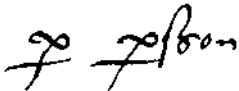
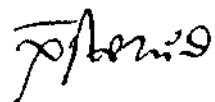
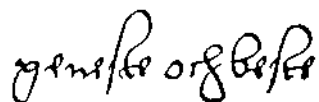

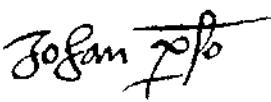
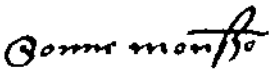

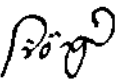
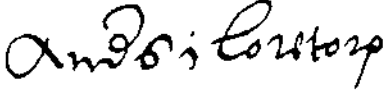

Handstilen är hukande låg och diciplinerad. Utmärkande är hans dubbelteckningar av **bokstaven n**, som han avslutar med en nedåtgående stapel. Rubrikstilen är däremot stor och överdrivet ranglig. Troligen är den gjord av någon annan än av skribent 6, som haft uppenbara svårigheter att bestämma sig för hur ordet **socken** skulle utformas. Skribent 6 har bidragit med ett fylligt register över alla kvarnar, ängar och fisken inom namngivna härader och socknar i Östergötland. Registret tar också upp räntor räknade i hölass, fisk i vikt eller antal tunnor, mjöl i vikt eller pengar och djur i antal.

380, 382, 384, 386, 388, 390,
 394, 396, 398, 400, 402, 404,
 406, 408, 410, 412 och 414

Alfabet

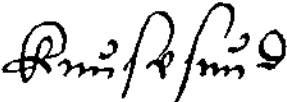
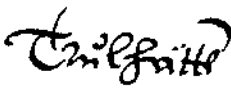

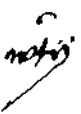
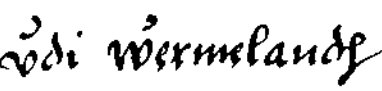
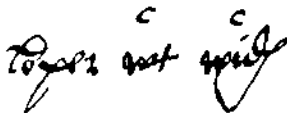
A		a	
B		b	
C		c	
D		d	
E		e	
F		f	
G		g	
H		h	
I		i	
J		j	kan även tolkas som ij
K		k	
L		l	
M		m	
N		n	
O	även	o	även
P		p	
Q		q	
R		r	
S		s	
T		t	även
U		u	
V		v	eller -ui och -ffu
W		w	
X	Finns inte i texterna	x	
Y		y	
Z	Finns inte i texterna	z	
Å		å	
Ä		ä	
Ö		ö	

Tolkningar av tecken och förkortningar

Texter ur originalet	Tolkade texter	Kommentarer																				
	2 mile	Denna udda skrivning av siffran två (2) kommer av en typ som förekom i handlingar ända in på 1700-talet. Sifferserien såg ut som följer. <u>Anm:</u> Ibland tecknas den nedåtgående stapeln rak utan ögla.																				
<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td><td>9</td><td>10</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10													
																						
	per persson	Strecket över stapeln på bokstaven p betyder således -er . Efter p :et följer beteckningen för dubbelt s .																				
	presterud	Strecket överbokstaven p betyder således -re . Efter p :et följer beteckningen för -st . Prästerud ligger nära och väster om Kristinehamn.																				
	geneste och beste	-st är här = ; således en anorlunda beteckning av -st än den i ordet presterud ovan.																				
	Johan persson	Strecket över ögla på bokstaven s betyder att det avslutande ordledet är -son .																				
	Sonne monsson	I det andra exemplet betecknar strecket över det dubbla s :et bokstäverna -sson																				
	later = låter	I alla tre exemplen betecknas -er med en vänstertecknad "knorr". Detta gjordes inte endast i slutet av ord utan också inne i ord.																				
	siöger = sjöar																					
	Anders i loretorp																					
	her skall byggies = här skall byggas	Ordet byggas avslutas med en kraftig båge som betecknar alt. -s , -es eller -ies .																				

Texter ur originalet	Tolkade texter	Kommentarer
graff	graffe (-es) = gräva (-as)	Ordet graff avslutas med en kraftig båge som här betecknar alt. -e eller -es .
haf ^r blif ^r	hafwer = haver blifwer = bliver	<p>^r Tecknet betyder -fwer. Skrivs även -füer.</p> <p>Det är vanligt att f:et är dubbeltecknat, som i ordet öffwer.</p>
öf ^r 3 pils ^r kott öf ^r	öffwer = över 3 pyleskott öfwer = 3 pilskott över	<p>Även ordet över (öfwer, öffwer) stavas omväxlande med ett eller två f.</p>
Trulhätten	Trulhätten = Trollhättan	Bågarna betecknar här bokstaven -n .
kan , emellen	kan , emellen = emellan	
hammer östham ^r	hammer = hammare, Östhammer = Östhammar i Uppland.	Dubbelteckning av bokstaven -m är noterad med våglinje alternativt med båglinje.
sammeledes	sammeledes = sammaledes	
K: M̄t	K: M̄t = Konglige Maj:t	
Kon: M̄tz arff oc eig ^t	Kon: ge Mtz arff oc eig ^t = Konglige Maj:ts arv och eget.	Konglige Maj:t förkortas något olika. Båglinjen över Maj:t är förmodligen endast ett skrivmanér. Lägg märke till att ordet och också kan stavas oc .
K: M̄tz arff oc eig ^t	K: M̄tz arff och eig ^t = Konglige Maj:ts arv och eget.	
Nåd ^{ig} ste herre	Nåd ^{ig} ste herre	
efter g:n. art byte sig till	efter hans nåd arter byte seg till = eftersom Hans Nåd ämnar byta sig till	Tre olika sätt att uttrycka sin vördnad till sin nådige konung.
Hans N arffue godz	Hans N arffue godz = Hans Nåds arvegods	

Texter ur originalet	Tolkade texter	Kommentarer
<p>Wallent^u</p> <p>wallent Siön löper in i</p> <p>Waste Stad</p>	<p>Wallentune = Vallentuna i Uppland</p> <p>Wallentune Siön löper in i = Vallentunasjön rinner in i</p> <p>Wastena Stad = Vadstena stad</p>	<p>I slutet av ord förekommer ofta en kort våglinje som betecknar ordets för alla välkända avslutning. Observera att stavningen av stadsnamnet Vadstena överensstämmer med hur invånarna där fortfarande uttalar namnet på sin stad.</p>
<p>vdi kylle S: i Jönåkers h:</p>	<p>vdi kylle S: i Jönåkers h: = uti Kila socken i Jönåkers härad.</p>	<p>Betydelsen av S och h: ansågs så uppenbara att det räckte med att skriva begynnelsebokstäverna.</p>
<p>spann^e</p>	<p>spannmål</p>	
<p>31 x spann^e</p>	<p>31 skeppund spannmål</p>	
<p>R: ano 58 14 Lass</p>	<p>Räntade anno 58 14 lass</p>	<p>Ett rakt streck eller i vissa fall en båglinje betecknar dubblering av bokstav</p>
<p>Anno @ 60</p>	<p>Anno C 60 = Anno Christi 60</p>	<p>Under Kristi år 60 dvs efter Kristi födelse</p>
<p>Summa Sum^a</p>	<p>Summa</p>	<p>Ordet summa helt utskriven och i förkortad form. Båglinjen är en beteckning för att m:et skall dubbleras.</p>
<p>Suderköping^e</p>	<p>Suderköping = Söderköping</p>	<p>Den upphöjda bokstaven -g är beteckning för -ing eller -ung.</p>
<p>effter^{ne}</p>	<p>effter^{ne} = efternämnda</p>	
<p>thz mz</p>	<p>thz = det, mz = med</p>	
<p>thz effter^{ne}</p>	<p>Desse effternämnde = Dessa härefter nämnda</p>	

Texter ur originalet	Tolkade texter	Kommentarer
	Knusesund = inloppet till Säffle från Väneren.	Med få undantag används accent över bokstaven u i alla texter.
 	Trulhätten = Trollhättan Trollhätten = Trollhättan	u :et med accent har av Rasmus Ludvigsson på samma sida bytts ut mot ett o .
 	wtÿ =uti vdi Wermelandh = uti Värmland	} u :et i ordet uti har i första fallet stavats med w och accent. I det andra fallet med v och en omvänd accent.
	löper wt widh = rinner ut vid	Den omvända accenten används endast av skribent 4.

Mått och vikter

Det är alltid vanskligt att ange vad gamla mått och vikter står för eftersom storleken av använda enheter varierade över tiden och från region till region och mellan olika varuslag. Valda måttenheter kunde också bestämmas att gälla för en enskild anläggning. Genom invandrare och influenser från omvärlden importerade vi nya måttenheter och även storleken av redan använda enheter. Ett par exempel är det österifrån hämtade *liviska pundet*, som vi i Sverige gav namnet *lispund*. Ingen enhet har väl så varierande innebörd som *milen*. När vi i gamla skrifter läser avstånd uttryckta i mil kan det vara fråga om allt från ca 4 km till ca 12 km. I varje enskilt fall måste vi ta reda på vem som är författare till texten och varifrån han kan tänkas ha fått uppgifter om enhetsmåten.

Under 1500-talet levde flera av våra första natur- och prestationsmått kvar, som t ex *pilskott*, *raster landväg* och *veckosjöar* vattenväg.

Hur långa dessa avstånd var kan vi endast få reda på genom att jämföra ett stort antal omtalade sträckor med i våra dagar tillämpade längdmått mellan samma platser.

Ett pilskott var den sträcka man kunde skjuta med en pilbåge.

En rast var den sträcka en frisk människa kunde vandra innan han behövde en stunds vila.

$$1 \text{ rast} = \text{ca } 4 - 5 \text{ km}$$

Numera använder vi ordet rast som uttryck för platsen där vi vilar.

En veckosjö var det avstånd ett roddarlag kunde ro innan det behövde vila eller få avlösning.

$$1 \text{ veckosjö} = \text{ca } 7 - 7,5 \text{ km}$$

Betydelsen av ordet veckosjö, eller som det oftast skrevs, wekusiös alt. wikusiös, har utretts och diskuteras livligt genom tiderna. Somliga hävdar att roddarna vek sig av trötthet och måste vila. Själv har jag kommit till slutsatsen att ordet grundar sig på latinets *vicis* i betydelsen *avlösare*, *ersättare*. Vi har det i orden *viking* och *vikarie*. En *viking* är således benämningen på en avlösare eller ersättare för en trött roddare.

I ett avsnitt i Rasmus Ludvidssons rapport från 1550-talet, där han beskriver bästa vintervägen från Nora bergslag till utskeppningshamnen i Västerhavet vid Älvsborg, bekräftas det tydligt att Gustav Vasa importerat den tyska milen, som jämställd enhet med veckosjö. Därför kunde Rasmus Ludvigsson tillåta sig att addera antal

mil landväg med antal veckosjöar och uttrycka summan i antal mil, se sidorna 286 och 287.

I handlingarna förekommer beteckningar för antal, dvs stycken och för de flesta av dåtidens vikenheter som skeppund, lispund, mark och läst. Tunnor och fat användes mer som beteckning för vikter än som för volymer. En fjärdedels mil kallas en fjärdings väg och skrivs varierande som ord eller med en beteckning. Sjöar och vattenleder är tecknade så som genealogen Rasmus Ludvigsson plögade göra för att beskriva stamträd. Storleken av de nedtecknade sjöarnas och vattenledernas längder är inte skalenliga. Istället anges de med skriftliga måttuppgifter. I ett fall finns notering om vattendjup, då det står att en holme kan nås av stora båtar eftersom vattendjupet tillåter detta.

Sammanställning av i handlingarna förekommande skrivningar av gamla mått och vikter.

Pilskott

3 pilskott = 3 pilskott

Veckosjö

$\frac{1}{2}$ veckosjö = 1/2 veckosjö

Mil

4 Miln alt. 4 Mjln = 4 Mil

1/4 mil = en fjärdings väg

1 fjärdings väg = 1 fjärdings väg

fjärdings, som alternativa beteckningar

$\frac{1}{2}$ fjärdings väg = 1/2 fjärdings väg

Genom att sammanställa två av varandra följande skrivna originalsidor får vi en bättre bild över beskrivningen av den planerade vintervägen mella Nora bergslag och utskjeppningshamnen vid Älvsborg. Avstånden över land och vatten är indelade i måttatta delsträckor. Avstånden landväg uttryckta i *miler* och sjövägar i *wekusiös* har förts ut i den vänstra marginalen för att underlätta summeringen. Observera att summa landväg och sjöväg ger avståndet uttryckt i mil. 1 mil = 7,4 km.

Wästergötland

Thette är then geneste och beste wäg om winter tyd emellen, Noreskoge och Wäner

Först är emellen Noreskoge och Linderberg y mile

Item emellen Noreskoge kyrkie och Nickelsbode som äre 3 gårdar K.mtz arff och eig vdi Kniffzstade Sockn i Edzbergx häredt i Närike äre 4 Myler öffwer små Siöger och Måsser, och är behoff att late broe en partt aff same Mosser för wärmsle och källesågx skuld, oc thz motte beställes mz thz förste, om h:n: will haffwe sitt jern tyt i Winter

4 Myler

Ifrå Nickelsbode och till Wernumsund i Wermeland i Wisnums häredt i Wernums Sockn äre och 4 Miler öffwer Siöger och Mosser

4 Miler

Ifrå Wernumsund in till Wasände äre 28 wekusiös

28 wekusiös

Ifrå Wasände öffwer thz Store Eedet är en mile wäg ond wäg dog står thz til att broe

En Myle

Seden komber man in i Elffuen och är hon en wekusiös in till thz lille Eedet wed Åkeström, som är ett arborstskott vtöffwer.

En wekusiös

Seden komber man i Elffuen igen som löper till Elffzborg fram om Båhuss och är 3 1/2 wekusiös longt.

3 1/2 wekusiös

Summa på then weg emellen Noreskoge oc Elffsborg är

Landweg ————— 9 Miler

Siöweg ————— 32 1/2 wekusiös

Summa ————— 41 1/2 myler

Thette är then Leed som man kan fare mz store skep så när på ett eedh när till Norges Land.

Relator Oloff Stake

ifrå Knusesund til Kattefiolen 2 wekusiös

ifrå Knusesund och til Edet är 12 wekusiös

ifrå rencken oc til Kölen äre 3 wekusiös, och så long är rencken

ifrå rencken oc til Kölen löper seden in till Köle prestegård i Jösses häredt i Wärmeland Therifrå haffwer man 2 miler weg till Magnerebro, som skill Swerige och Norge,

Thette är then Leed som man kan fare mz store skep så när på ett eedh när till Norges Land.

Först aff wener in i Knusesund

Ifrå Knusesund in i Kattefiolen

Ifrå Kattefiolen in i Hökeström

Ifrå Hökeström in i gilbergefiolen

frå gilbergafiolen in i glassfiolen

ifrå glassfiolen som är ett eed emellen en fierdingx weg longt in i Rencken.

Rencken löper seden in till Köle prestegård i Jösses häredt i Wärmeland Therifrå haffwer man 2 miler weg till Magnerebro, som skill Swerige och Norge,

Wästergötland

Thette är then geneste och beste wäg om winter tyd emellen, Noreskoge och Wäner

Först är emellen Noreskoge och Linderberg y mile

Item emellen Noreskoge kyrkie och Nickelsbode som äre 3 gårdar K.mtz arff och eig vdi Kniffzstade Sockn i Edzbergx häredt i Närike äre 4 Myler öffwer små Siöger och Måsser, och är behoff att late broe en partt aff same Mosser för wärmsle och källesågx skuld, oc thz motte beställes mz thz förste, om h:n: will haffwe sitt jern tyt i Winter

4 Myler

Ifrå Nickelsbode och till Wernumsund i Wermeland i Wisnums häredt i Wernums Sockn äre och 4 Miler öffwer Siöger och Mosser

4 Miler

Ifrå Wernumsund in till Wasände äre 28 wekusiös

28 wekusiös

Ifrå Wasände öffwer thz Store Eedet är en mile wäg ond wäg dog står thz til att broe

En Myle

Seden komber man in i Elffuen och är hon en wekusiös in till thz lille Eedet wed Åkeström, som är ett arborstskott vtöffwer.

En wekusiös

Seden komber man i Elffuen igen som löper till Elffzborg fram om Båhuss och är 3 1/2 wekusiös longt.

3 1/2 wekusiös

Summa på then weg emellen Noreskoge oc Elffsborg är

Landweg ————— 9 Miler

Siöweg ————— 32 1/2 wekusiös

Summa ————— 41 1/2 myler

Thette är then Leed som man kan fare mz store skep så när på ett eedh när till Norges Land.

Relator Oloff Stake

ifrå Knusesund til Kattefiolen 2 wekusiös

ifrå Knusesund och til Edet är 12 wekusiös

ifrå rencken oc til Kölen äre 3 wekusiös, och så long är rencken

ifrå rencken löper seden in till Köle prestegård i Jösses häredt i Wärmeland Therifrå haffwer man 2 miler weg till Magnerebro, som skill Swerige och Norge,

Vikter

Ingen torde med säkerhet kunna påstå sig veta vilka belopp de medeltida måtten och vikterna motsvarar omräknade till dagens enheter. Det är troligt att skribenterna själva inte hade reda på sin egen tids alla varianter som förekom inom landets olika provinser. Den följande redovisningen grundar sig på de troliga standarder som främst gällde för vägning av viktualier, dvs matvaror och livsmedel.

Skeppund 1 skeppund = 20 lispund = 196 kg

Lispund 1 lispund = 20 marker = 9,81 kg

Mark 1 mark = 0,409 kg

Under 1500-talet räknade man med 24 marker på ett skeppund och inte som senare på 20 lispund.

tör ider ————— 20 *tt*

tör ider ————— 20 lispund
(här står därför 20 lispund och inte 1 skeppund)

Exempel:

Skeppund *1 skeppund* = 1 skeppund
Beteckningar *4 skeppund* = 4 skeppund

sår 4 skeppund Eng till 60 las
= sår 4 skeppund Eng till 60 las (lass)

Lispund *2 lispund* = 2 lispund
Beteckningar *15 1/2 lispund* = 15 1/2 lispund

21 stycken wäge ————— *5 1/2 lispund*
= 21 stycken wäge ————— 5 1/2 lispund

Mark Beteckning *15 marker* = 15 marker

Ännu under 1500-talet var mark en gemensam benämning och beteckning för vikt och mynt. Ursprungligen värderades mynt genom vägning. På 1600-talet började man omväxlande använda benämningen skålpund med samma beteckning som mark.

Mark som beteckning för vikt.

Tår åll ————— *15 daler*
Tår åll (Torr ål) ————— 15 marker

Mark som beteckning för pengar.

Quarnne penger ————— *2 mark*
Quarnne penger (Kvarnpengar) ————— 2 mark
Anm: År 1560 var 4 mark = 1 daler.

Läst

1 læst Eng till 120 las
= ther sås 1 læst Eng till 120 las
(= där sås 1 læst äng till 120 lass)

Spannemål ————— *12 lesster*
= Spannemål ————— 12 lesster

Spann

Genom addering av ett antal "spenner" visar slutsumman att det gick 8 spannar på ett

*Enn quern y nörköpinng med 2
par stenner Rennted anno 59*
2 till huettemiöll ————— 1 pund 2 spen
2 till Rogmiöll ————— 10 pund 2 spenn
2 till Biugmiöll ————— 1 pund 1 spann
2 till malltt ————— 1 pund 1 spann
2 till Korn ————— 3 pund
3 D^a ————— 16 1/2 skeppund 2 spen

Tolkade texter:

Enn quern y nörköpinng med 2
par stenner Rennted anno 59

Tull huettemiöll ————— 1 pund 2 spen
Tull Rogmiöll ————— 10 pund 2 spenn
Tull Biugmiöll ————— 1 pund 1 spann
Tull malltt ————— 1 pund 1 spann
Tull Korn ————— 3 pund

Summa ————— 16 1/2 skeppund 2 spen

Således är 1 skeppund = 8 spannar.

TunnaBeteckning $4 \text{ tunna} = 4 \text{ tunnor}$ Salt $\text{Lax} \text{---} 4 \text{ tunnor}$ Salt Lax $\text{---} 4 \text{ tunnor}$ **Skäppa** $\text{Sår } 6 \text{ tunnor } 4 \text{ skepper}$
Eng till 35 winterlas= sår 6 tunnor och 4 skepper
Eng till 35 winterlas

Alternativ skrivning

 $\text{Sår } 3 \text{ tunnor } 2 \text{ skepper}$
Eng till 15 las= sår 3 tunnor 2 skepper
Eng til 15 las**Fat**

En gård i Aspe renter, 1 fatt jern

= En gård i Aspe renter $\text{---} 1 \text{ fatt jern}$ **Stycken**Beteckning $30 \text{ stycken} = 30 \text{ stycken}$ Storeskäär föder $\text{---} 30 \text{ stycken}$ Storeskäär föder $\text{---} 30 \text{ stycken}$
Anm: NötkreaturSågade bräder $\text{---} 16 \text{ tolfter}$ Sågade bräder $\text{---} 16 \text{ tolfter}$ Anm: Sågade bräder $\text{---} 16 \text{ tolfter}$
1 tolft = ett knippe innehållande 12 bräder.**Kärv**

1 kärv = 16 stycken

En wasten
Löstes landbo
renter årligen
6 kirffer och
12 laxer, vdi
smär kirff 16
laxer**Tolkade texter:**En wastene
clösters landbo
renter årligen
6 kirffer och
12 laxer, vdi
hvar kirff 16
laxerRäkneexempel:rentede Anno 59 31 Kirffer
löper 496 stycken= rentede Anno 59 31 Kerffer
löper 496 stycken, dvs 31 x 16 = 496Summa räntor från 9 stycken fiskeplatser visar
hur friskt man blandade olika viktenheter.**Süma fiskett**Rentter
Tör Lanneäll $\text{---} 1 \text{ lispund}$
Salt Laneäll $\text{---} 1 \text{ lest}$
Langils tör all $\text{---} 6 \frac{1}{2} \text{ lispund}$
tör mörtter $\text{---} 1 \text{ tunna}$
tör ider $\text{---} 13 \text{ lispund}$
Lax och geder $\text{---} 5 \text{ lispund}$
braxnn $\text{---} 2 \text{ lispund}$ **Tolkade texter.****Süma fiskett** $\text{---} 9 \text{---}$

Rentter

Tör Lanneäll $\text{---} 1 \text{ lispund}$
Salt Laneäll $\text{---} 1 \text{ lest}$
Langils tör all $\text{---} 6 \frac{1}{2} \text{ lispund}$
tör mörtter $\text{---} 1 \text{ tunna}$
tör ider $\text{---} \left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ skeppund} \\ 13 \text{ lispund} \\ 18 \text{ marker} \end{array} \right.$
Lax och geder $\text{---} 5 \text{ lispund}$
braxnn $\text{---} 2 \text{ lispund}$

Namngivna personer	sida
Anders i Loretorp , Lotorp, Östergötland.....	420
Anderson Lasse , Forsa s:n, Östergötland.....	240
Beltere Lasse , Relator, Östergötland	254
Beltere Lasse , ägare till sågkvarn i Nygård, Småland.....	258
Bengtsson Sten , Golssbäck, Småland.....	266
Birie i Torneby , Bobergs härad, Östergötland.....	244
Blomen Cristoffer , fogde i Wirmo, Finland.....	350
Bonde Jöns , gården Sund, Värmland.....	294
Bra Per , ägare till Bidsjön, Södermanland.....	85
Brae Lae , gård i Aspe, Värmland.....	296
Brae Lae , Tibble gård, Värmland.....	288
Brae Per , gården Byslätt, Västergötland.....	303
Brage Per , ägare till gården Sundholmen, Västergötland.....	377
Buie , Hanekinds härad, Östergötland.....	240
Bulgrin Jockem , ägare till en sågkvarn vid Gamla Västervik, Småland.....	262
Byire i Alvika , Valkabo härad, Östergötland.....	240
Cristerson Gabriel , Hannåse kvarn, Högsby s:n, Småland.....	250
Cristerson Gabriel , Långemåla, del av ängsmark, Småland.....	274
Cristerson Gabriel , Mörby slott, Uppland.....	30
Enckian i Bricstad , Bobergs härad, Östergötland.....	244
Erich i Odenforss , Gulbergs härad, Östergötland.....	244
Erichsson Axel , flera gårdar kring Rimforsa i Östergötland.....	254
Ericsson Axel , Ydre, Östergötland.....	190
Ericsson Axel , ägare till sågkvarn vid Nygård, Småland.....	258
Ericsson Axel , Onstad, Värmland.....	296
Ericksson Hans , Hundbogöl, Södermanland.....	82
Ericsson Jören , Skillro ström, Småland.....	258
Ericson Karl , ägare av äng vid Åsarum, Småland.....	276
Ericsson Peder i Kollake, Fröstuna S:n, Södermanland.....	107
Fincke Jören , ägare av gården Strand, Värmland.....	363
Fincke Jören , ägare av gård i Gillberga s:n, Värmland.....	296
Fincke Jören , ägare av gården Utby, Värmland.....	362
Fru Anna på Åkerö , ägare till gården Bro, Värmland.....	368
Fru Anna på Åkerö , ägare till gården Killishammar, Värmland.....	363
Fru Anna, Åkerö , Södermanland, ägare till ålfiske i en å i Kila s:n, Jönåkers härad....	82
Fru Brita på Elffwela , gården Bäck, Värmland.....	294
Fru Gunillas arvingar , Byvärma, Småland.....	280
Fru Malin , Berkvara, Småland.....	280
Fru Malin , ägare av gård i Trähörna, Småland.....	369

Namngivna personer (forts.)	sida
Galle Peder , Hannåse kvarn, Småland.....	250
Galle Peder , Register över ängar, kärr och mossar i Småland.....	272
Galle Per på Wenngarn.....	23
Hammersmed Mauritz , en mjölkvarn vid Forsby, Östergötland.....	192
Hans i Kärrsjö , Östergötland.....	244
Helsing Olof i Roden skall riva 4 kvarnar i Harebro, Skebo socken, Uppland.....	16
Henning i Alletorp , Valkabo härad, Östergötland.....	240
Her Sten , ägde fiske i Hölleneforsen, Värmland.....	331
Her Sten , ägde laxkar i Gullspång, Västergötland.....	355
Her Sten , ägde ön Lökesta i Vänern.....	355
Her Swante , Killie mosse, brukades under Frugården, Västergötland.....	355
Her Swantte , Läckö slott, ägare av ön Wrem, Västergötland.....	345
Herr Eleff i Malm , ägare av en äng som låg under Österstorp, Södermanland.....	83
Holgerson Karl , ägare av gården Smöremåla, Småland.....	369
Holst Marquard skulle bygga kvarn i Visteby, Uppland.....	23
Hustru Margareta på Skoffteby , ägare av två gårdar vid Säffle, Värmland.....	288
Hustru Margrete på Skoffteby , ägde kvarn vid Borgviksälven, Värmland.....	330
Hustru Märeta på Walesta , en gård vid Skivedsforsen, Värmland.....	331
Hustru Märete på Walesta , godset Löffnen, Värmland.....	318
Hustru Märete på Walesta , ägde en kvarn vid Borgviksälven, Värmland.....	330
Håldersson Karl , Kinden, Östergötland.....	190
Hans i Keresjö , Gulbergs härad, Östergötland.....	245
Ingesson Knut , Värmland.....	233
Joensson Sven , Småland.....	280
Johanson Peder , Tift, Östergötland.....	240
Johansson Göstaff ägare av flera gårdar i Östhammar och Norrtälje, Uppland.....	31 o 38
Johansson Göstaff , gård i Aspe, Värmland.....	296
Johansson Göstaff , ägare till gården Prästerud, Värmland.....	362
Jull Staffen , gårdsfogde, Uppland	19
Jöns i Brunnebý , Bobergs härad, Östergötland.....	244
Jöns i Hornsteffue (Hornstäve) , Gulbergs härad, Östergötland.....	244
Jöns i Höllene , ägde fiske i Hölleneforsen, Värmland.....	331
Jöns i Höllene , ägde Sälboda laxfiske, Värmland.....	322
Jöns i Trostorp , Bobergs härad, Östergötland.....	244
Jönson Erich , Bolgård (Borggård), Östergötland.....	211
Jönson Erich , Borggård, Östergötland.....	417
Kagge Matz , skattebonde i Tranbygge, Uppland.....	58
Karl i Huckla , Bobergs härad, Östergötland.....	244
Karso Erich , Jurforsen, Södermanland.....	85

Namngivna personer (forts.)	sida
Knutzsson Erich , fiske i Fiskekilen åt Örebro slott, Värmland.....	363
Knutsson Knut , ålfiske i ån mellan Nasnaren och Kolsnaren, Södermanland.....	106
Knutsson K , ägare till ålfiske i Grämebol och Gärne ström, Södermanland.....	84
Knutsson Knut , ägare till gården Högen i Värmland.....	359
Krudms ? Nils , Höle och Westerljungs socknar, Södermanland.....	190
Larson Simon , register över fisket i Östergötland.....	380
Larsson Simon , Ringerås socken, Östergötland.....	192
Larson Simon , Wärne prästgård och sågkvarn vid Hakefors, Östergötland.....	254
Larsson Jören , Hammar sätesgård, Södermanland.....	178
Lasse i Örbeck , Bobergs härad, Östergötland.....	244
Låcke Arffest , Botkyrka s:n, Södermanland.....	94
Länsman i Oppunda , fiskevatten i Södermanland.....	107
Mattzson Lasse , Hallerne, Västergötland.....	303
Mattzson Lasse , Hovgården i Hallene, Västergötland.....	300
Monsson Erich , Bro, Östergötland.....	250
Monsson Sonne o Suen i Rüsta , ägare till Sondeängen, Skinberga s:n, Östergötland.	386
Mortensson Simon , häradsfogde i Håbo och Erlingshundreds härad, Uppland.....	23
Mårtensson Henrich , Bercketöö, Uppland.....	28
Nilson Birie , Strömmen, Småland.....	258
Nilson Birge her , Tiust och Westerviks stad, Östergötland.....	190
Nilson Måns , Narvad, Bobergs härad, Östergötland.....	244
Nilsson Per , fogde i Värmland.....	294
Nilson Peder , Siögerstad, Östergötland.....	244
Nilsonn Oloff , gör räkenskap för kvarnar och ängar i Östergötland.....	220
Nilsson Birie , Ödenhall, Småland.....	258
Nilsson Oloff , Åsby s:n, Göstringe härad, Östergötland.....	211
Nilsonn Oloff , Register över bygårder, Östergötland.....	240
Oloff i Linckelössa , Gulbergs härad, Östergötland.....	244
Olson Cristoffer , ägare av ängar, Östergötland.....	392
Olson Cristoffer , ägare till en kvarn vid Närby och Söderköping, Östergötland.....	410
Olsson Göstaff , Kållen, Västergötland.....	190
Peder i Rimstad , Bobergs härad, Östergötland.....	244
Pederson Oloff , Blåstad, Östergötland.....	240
Pederson Oloff , Hanekinds härad, Östergötland.....	240
Person Esbjörn , Kvarsebo, Östergötland.....	404
Person Henric , Kragsta gård, Uppland.....	16
Person Jacop , skall bygga 2 lador i Mädelösa äng, Uppland.....	62
Persson Jacop , landbofogde, Uppland.....	23
Person Johan , Västervik.....	362

Namngivna personer (forts.)	sida
Person Knut , ägde en mjölkvarn vid Store Runken, Östergötland.....	196
Person Mons , två kvarnar i Aspvik, Uppland.....	58
Persson Mons i Bro härad.....	23
Person Morten , länsman, Algutstorp, Regna s:n, Östergötland.....	198
Person Ture , laxfiske vid Bökslö, Döderhults s:n, Småland.....	250
Prosten i Årdala , ägde fiskevatten i Södermanland.....	107
Persson Lasse , fogde i Jönå och Röne härad, Södermanland.....	82
Ribbing Knut , Krokstads sätesgård, Värmland.....	288
Ribbing Nils , ägare av 4 gårdar i Trähörna, Småland.....	369
Ryning Nils , ägare till Grimsta sätesgård, Södermanland.....	160
Sallig Drottning Margreth , en kvarn i ionsborg, Östergötland.....	414
Sallige Drottning Margrette , fiske vid Jonsberg och Stångebro, Östergötland.....	400
Simdsson Botolff , Säby sätesgård, Östergötland.....	254
Skimer Eggerd , hammarsmedja i Lumpebo, Uppland.....	77
Slatte Werner medh sin hustru samt	
hustru Ingel på Söderbÿ , ägare av ängar i Fliseryds s:n, Småland.....	274
Slatte Werner , Finsö i Fliseryds s:n, Småland.....	276
Slate Werner , ägde med orätt en gård i Finsö, Småland.....	276
Smed Nils , fogde vid Aspehammar, Värmland.....	296
Smeds Nils , hans hustru var ägare till Bode kvarn, Södermanland.....	84
Someson Jören , Kvarsebo, Östergötland.....	404
Stake Oloff , förslag om ny sätesgård i By gåld, Östra Sysset, Värmland.....	288
Stake Oloff , Relator, Värmland.....	294
Sture Swantte her, Läckö, Västergötland.....	190
Ståle Anders , Relator, Södermanland.....	82
Suen i Norbÿ , Gulbergs härad, Östergötland.....	244
Suenson Sigge , mjölkvarn vid Borgviken, Värmland.....	330
Tidmanson Lasse , ägare till sågkvarn och ålfiske, Horns s:n, Östergötland.....	202
Turesson Larss ägare av 4 st kvarnar vid Norrtälje, Uppland.....	31
Turson Jacob , ägare till två mjölkvarnar vid Forsby, Östergötland.....	192
Turson Lasse , ägde några gårdar i Varnhems kyrkby, Västergötland.....	377
Walram Eric , Ekeby sätesgård, Uppland.....	30
Åkeson Clæs , gård vid sjö i Närke.....	84
Åkeson Clæs , Svennevads s:n, Närke.....	172
Änkan i Hundevad , Göstringe härad, Östergötland.....	244
Änkan i Brickstad , Bobergs härad i Östergötland.....	244

Register (Sidnummer med fet stil hänvisar till bild)

	sida		sida
Abbetorp	393	Berga kvarn	117, 118
Addarn	29	Berggölsängarna	277
Afsan	327	Berga gård	17, 19
Agelby	237	Bergsjön	365
Aglasjön	103, 123	Bergs säteri	298 , 323
Agunneryds s:n	281, 283	Berkvara	282, 283
Albysjön	90	Billesten	383
Algutstorp	199, 200	Billsta	47
Allseda kvarn	251, 252	Biskopsgården	48
Alltorp	241	Bjusta	95
Almsjön	99	Bjärka-Säby	206
Almvik	263	Björkarn	33
Alnesjön	279	Björkasjön	147, 157
Alnön	27	Björken	174, 199
Alsjön	133	Björkfjärden	25
Alskär	39	Björksätter	87, 347, 385, 393
Alsterån	267, 270 , 271, 279	Björkvik	215
Alvastra	320, 321 , 335	Björkviks s:n	83
Alvestad	320	Björkön	169
Alviken	241	Björköfjärden	51
Amungen	67	Björnebro	327
Anderssvedjedjupet	51	Björnlunda s:n	109
Anderssvedjet	47, 51	Björnö	33
Angarns k:a	47	Björskogs s:n	184
Angarnssjöängen	47, 48	Blakstad	79
Annsjön	193, 213, 216, 218 , 418	Blekhem	263, 264
Applerumsån	263, 265	Blekhemsån	265
Arboga	340	Blidingsholm	375
Arbogaån	147, 157, 158	Blåstad	241
Askeholmen	27	Blåvik	214
Askvik	60, 109, 125	Bohus	287, 290
Aspen	163	Bokvarn	87, 174, 177
Asphammar	297	Bolgård	305
Asplången	205	Bommersvik	104
Attersta kvarn	163, 166	Bondekeby	133
Avern	199, 200	Boren	205, 206
Avlasjön	108, 133, 135	Borggård	213, 216
Axbergs hammar	157	Borggårds bruks herrgård	418, 419
Axbergs s:n	147, 163	Borgvik	333
Axevallahus	328	Borgvikssjön	353
Axevallssjön	327, 328	Borgviken	332
Backagården	305	Borgviks kvarn	333
Barsättersjön	133	Borgviksälven	295, 332, 353
Benhammar	47	Bornsjön	93
Bagghus	25	Bosjön	157
Berga	235	Botkyrka	92

	sida		sida
Botkyrka s:	95	Djupvik	121
Bottenfjärden	39, 41	Djupängen	393
Brandsven	277	Dovern	193, 205, 418
Bredsjön	39, 42	Drevviken	90
Brickstads s:n	245	Drothems s:n	385, 407
Bro (Kristinehamn)	292 , 365	Dråsasjön	418
Bro s:n	184	Dunker	117
Brobytorp	231	Dunkern	109
Brofjärden	60	Dunkers s:n	83
Brosjön	39, 41	Dysjön	157
Broxan	97	Döderhults s:n	251
Brunneby herrgård	246	Edasjön	21
Brunneby s:n	205, 229	Eds k:a	54
Brunnsviken	60	Eds s:n	259
Brånäs	405	Edsbro	17
Bråviken	205, 208 , 213, 215	Edsbruk	260
Bränninge	103	Edsgarn	39
Brännkyrka	87	Edsjön	54, 56, 57
Brätte	285, 309, 314, 340, 343, 353	Edsviken	60
Brömsebro	259, 269, 279, 281	Edsvägen	314, 315
Brömsebäcken	268	Ekebyborna k:a	206
By gård	295	Ekebyholm	33, 36
Byngaren	193, 194 , 217	Ekebysjön	79
Bysjön	353	Ekesund	341
Byrsjön	21, 67, 87, 139, 157	Ekholt	309, 313
Byslätts gård	305	Eklången	117
Byvärma	281, 283	Ekoln	79
Bårsjön	119	Emmekalv	251
Båsnässjön	133	Emån	275, 278 , 279
Båven	109, 131	Enhörna s:n	119
Bäck gård	295	Ensjön	213, 215, 403
Bälinge s:n	80	Eriksholmen	27
Bällstasundet	57	Erken	39, 41, 42
Bätterum	279	Ervalla	147
Bäveån	317	Falebro	21, 22
Bönnern	418	Falkenberg	305
Börje s:n	79	Falköping	327
Börshult	205, 225, 239	Farsta	91
Börstils s:n	27	Fasta fisken	130
Dalbergsån	317, 341	Fellingsbro	147, 157
Dalen	179	Fibysjön	79
Deje	335	Figeholm	265
Dejeforsen	319, 335	Finkarby	99
Dillbo kvarn	109, 113	Finland	351
Dillnäs by o kyrka	134	Finngarn	41,51
Dillnäs s:n	133	Finsjö	255, 277, 279
Djulö	87	Finspång	205, 418
Djulösjön	174	Finsta	33, 37

	sida		sida
Fiskarter	126	Getered	314
Fiskeby	391, 399, 418	Gillberga by	256
Fiskekilen	365	Gillbergasjön	287, 290, 297
Fittiasundet	92	Gillbergaälven	332
Fjälla	255	Gillfjärden	39, 41, 42 , 47, 51
Flategrund	27	Gimmersta	163
Flaten	199	Ginklösa	411
Fliseryd	251, 275 , 279	Ginklösa s:n	205
Flistads s:n o k:a	237, 347, 350	Glafsfjorden	287, 290, 291, 293 , 297, 320
Flåttsjön	117	Glan	193, 196, 205, 208 , 213, 216, 418, 421
Focksta	79	Glanshammar s:n	163
Folkärna s:n	67	Glumman	353
Forsa	241	Godegårds s:n	418
Forsa kvarn	421	Gottröra s:n	33
Forsalid	279	Grebo s:n	255
Forsby	193, 194 , 205	Grecken	157
Forshaga	319	Gripsholm	109
Forsholm	319, 335	Gripsholms slott	111, 281
Forsholmen	320	Gripsholmsviken	111
Forssjö	87	Grumsfjorden	353
Forssjösjön	174, 177	Gryt s:n	109, 129
Forsvik	347, 348	Gryta s:n	79
Forsån	163	Gryttjom	80
Fotkvarn	222	Grängen	157
Frustuna k:a	108, 110	Gräskan	41
Frustuna s:n	125	Gräskö	39
Fruängen	387, 393	Grönlund	213, 214
Frändeforsån	317	Grönskog	277, 278
Frösjön	110 , 125, 126	Gudhem	319
Frösunda	47	Gullspång	353, 360
Frösö gård	371	Gullungesjön	33, 37
Frötuna k:a	39	Gunnarskogs s:n	323
Funbosjön	21	Gunnsjön	29
Fyrisån	79, 8	Gurlittaklätt	337
Fysingen	54	Gysinge	70
Fåsjön	147, 157	Gårsjön	21
Fägre	347	Gåsedamm	399
Färnebo s:n	67	Gåsinge s:n	109, 133
Färnebofjärden	67	Gåsskär	27
Gamleby	263	Gåsviks ström	25
Gamlebyviken	260	Gällnäs	341
Gammalkils s:n	231	Gällringen	108, 129
Gaperhult	341	Gävsjön	47
Garnsviken	47, 48, 49	Göksjön	117
Gavel-Långsjön	33	Göta kanal	348
Gedesta	387	Göta älv	291, 309, 313, 353
Genne	174	Götevad	314
Genne ström	87		

	sida		sida
Hackefors	255	Horreds s:n	301
Hackeholmen	371	Hoversjön	125
Hackekvarn	374	Hovetorp	205, 248, 249
Hagbyån	271	Huddinge s:n	90
Hageby s:n	79	Hullasjön	163
Haggen	139	Hundevad	245
Hallbosjön	108	Hunn	421
Halleby	213	Husby s:n	109
Hallebysjön	215	Husesjön	328
Haller	341	Husgärdessjön	328
Hallkved	21	Husön	341
Hallsjön	109, 125	Huvudnäs	309, 314, 343
Halltorpsån	271	Hyndevads ström	147
Halvarsjön	157	Hållfjärden	111
Hammar	179	Hållsta Långsjön	125
Hammarby s:n	54	Håvern	213
Hammarbyträsk	121	Håvran	67
Hampetorp	183	Häckla	245
Hanåsa kvarn	251, 252	Hägersta	255, 257
Harbro	125	Hälla	217
Harbroholm	17	Hälla kvarn	213, 219 , 411
Harefjorden	287, 290, 291, 297, 332	Hälle	397
Hargs s:n	389	Hällestad	418
Haversjön	108	Hälsingland	67
Hedemorasjön	67	Häradshammars s:n	405
Hederviken	47	Härjevad	327, 329
Hedesundafjärden	67	Hässlestad	347, 350
Helgenäs	259	Hästen	169
Helgeån	283	Hästhalm	341
Helgösjön	47	Högen	360, 365
Helgöån	48, 49	Höglunda	323, 335, 336
Hellaån	193	Höglundaforsen	335
Hellefors ström	205	Högsby	278
Hellekis	341	Högsby s:n	251, 273
Hensjön	109, 129	Höholmen	171
Hillen	139	Höjentorp	319, 320, 327, 328 , 335
Hjortsberga	123	Hökeström	287, 29
Hjällstads s:n	205	Hörtingerum	263
Hjälmsjön	125, 147, 163, 169	Hörtingerumsån	265
Hjälstads s:n	347	Idingsta	389
Hollandssjön	109, 125	Idlången	117
Holm	225	Iljanssjön	157
Holmsjön	117	Jarlehus	341
Holmsån	341	Jonsberg	401
Horns s:n	205	Jonsborg	415
Hornstäve	245	Julita	163, 166
Hornsö	279	Julita-båtar	167
Horred	305	Julita-Notbod	167

	sida		sida
Jullen	123	Kvillegärde	277
Jumkilen	79	Kvinnersta	179
Jäder	155, 158	Kvismaren	163, 179, 180
Jädraån	67	Kyrksjön	109, 123, 125, 129
Järna s:n	97, 103, 123	Kyrkviken (Sorme sjö)	57
Kalvholmen	171	Källstads s:n	235, 237
Kalixälven (Laxpata)	425	Känäs	157
Kalvö	347	Kärna s:n	231
Kanebosjön	33	Kärreberg	305
Karlsborg	348, 349	Kärrlången	97
Karls grav	313	Kättlan	277
Karlsta	179	Köla	289, 290
Karlstad	341, 353	Köla prästgård	293
Karsjön	163	Köpings s:n	184
Karön	27	Köpsta	179, 181
Kattnäs s:n	109, 125	Lagga	21
Kila s:n	83	Lanaren	103, 121
Kimsta s:n	391	Landabäcken	271
Kjulsta	123	Ledbergs s:n	221, 239
Klarälven	353	Leran	139
Klevsjön	378	Letstigen	356
Klockrike s:n	237	Letälven	366
Klosterbäcken	267	Lidan	327, 353
Klosterstad	235	Lidköping	309, 314, 327, 341, 353
Klämmingen	109, 111, 112 , 133, 134	Lidsjön	109, 174
Knista	291	Lien	213, 216, 218 , 418
Knista s:n	136, 285, 290	Lilla Edet	291
Knusesund	287, 289, 290, 295, 332, 341, 353	Lilla Gåsön	41
Knutstorp	235	Lilla Måsnaren	121
Kolarmora	17	Lillkyrka k:a	163
Kollandsö	341	Lillån	163
Kolmården	208	Limmaren	33
Kolsnaren	87, 109, 174	Lindesberg	147, 285, 290
Konungstuna gård	19	Lindesjön	147, 150 , 157
Kopparberget	67	Linkelösa	245
Korseberg	309, 34	Linköping	205
Koverhultsbäcken	271	Lisasjön	29
Kragsta	17	Lista s:n	187
Kristinehamn	285, 291, 292 , 319, 341	Listresjön	157
Krokstad	289	Ljungbyån	267, 271
Kronoberg	371, 372	Ljungs s:n	229
Kronobäcks kloster	268, 269	Lockvattnet	109, 129
Kungs Norrby	236	Lommaren	33, 36
Krön	205	Lotorp	421, 422
Kungsbro	221	Luderhuvudsängen	393
Kvarnsjön	90, 97, 103, 123, 129, 157	Lunda s:n	83
Kvarntorp	79	Lundbosjön	75
Kvarsebo	405	Lundby	235

	sida		sida
Lunten	157	Mosås s:n	163
Lureskär	341	Motala gård	235
Långemåla	275, 277, 279	Motala s:n	225
Lången	163	Motalaån	205
Långhalsen	88 , 174	Munkaboda	163
Långsjön	21, 47, 80, 87, 99, 117, 147, 205	Munkerud	319, 335
Långtögen	47, 51	Munkevrak	171
Låttern	163	Måleklevsby	305
Läckö	319, 341	Målilla s:n	273
Läckö slott	191 , 335, 343	Mållongen	67
Länna kyrksjö	29	Måsaren	103
Länнасjön	117	Mälaren	54, 92, 117, 119
Läppe	163	Mälbykvarn	129, 130
Löt	231, 237	Märsjön	378
Lövsjär	27	Mässviken	341
Lövsta	119	Möckeln	281, 356
Lövsta gård	56	Möllekulla	371
Lövsta herrgård	119	Mölnebo	123
Lövstads s:n	27	Mönsterås s:n	269
Lövstasjön	196, 197	Mörby	183
Lövstaviken	119	Mörby slott	35
Lövön	360	Mörkö	191
Magelungen	90, 91	Mörrumsån	372, 374
Magnorbro	289, 290	Mörtsjön	99, 117, 133
Malma	199	Naglumsund	309, 313
Malma s:n	184	Narebro	219 , 409
Malmsjön	119	Narvad	245
Malsjön	117	Nasnaren	109
Malsnaren	109, 129	Naten	109, 129
Malsta	33, 34	Navesta kvarn	403
Malöga	313	Nedre Fryken	335
Mariestad	291, 348	Nedre Hillen	139
Mark	301	Nedre Ullerud	319
Marviken	111, 117	Nickelsboda	136, 290, 291, 285
Marö	39, 41	Nolby gård	295
Medelsten	27	Noors säteri	43
Mellanjuten	199	Norasjön	147, 157, 159
Mems hage	395	Noraskog	147, 285, 287, 290, 291, 309, 348
Mesaren	171	Normlösa s:n	221
Metsjön	33	Norra Barken	139
Misteln	109, 129	Norra Möre	267
Mjölby	205	Norra Visjön	205
Mjölby kvarn	22	Norrby	231, 245
Mjölby s:n	235	Kungs- Norrby	235, 237
Mo kvarn	163	Norrby sjön	205
Mogata s:n	397, 411	Norrköping	213, 418
Mora s:n	67	Norrköpings s:n	403
Mosjö	163	Norrköpingsån	157

	sida		sida
Norrmogen	157	Regna s:n	199, 399
Norrsjö	21	Reg	199
Norrsjön	47, 123	Restad	313
Norrtnasjön	109, 113	Rimbo	33
Norrtälje	39	Rimforsa	251
Norsviken	42, 54	Rimforsa ström	205
Norsälven	335, 353	Rimstad	245, 246
Nousis s:n	351	Ringarums s:n	193, 217
Nyble	365	Ringby kvarn	147, 150
Ny s:n	383	Ringsås	305
Nyckelsjön	108, 133, 134	Rinne s:n	225, 239
Nydala	282, 32	Riseberga	319, 320, 336
Nygård	95, 109, 259	Riseberga s:n	418
Nyköping	87, 109	Risinge s:n och k:a	193, 199, 421
Nyköpingsån	174	Risån	314
Närby	409	Rosendal	235
Närdinge	17, 18	Roslagen	17, 25
Närtuna	47	Rotebro	54
Näsby s:n	147	Roten	41, 205
Näsnaren	174	Roteskär	27
Nävraån	267, 271	Rovön	27
Nötön	360, 365	Ruda gård	279
Ockelbo s:n	75	Rudskoga	360
Odensfors 205, 213, 214, 221, 239, 245, 247		Rudskoga k:a	361
Odensfors kvarn	242	Rundbotorp	125, 126
Ommen	213, 216, 418	Rundbulten	109, 125, 127
Odenstad	297, 298	Rusken	282 , 283
Onsö	347	Rusta	387
Oppäsen	157	Ryds k:a	60
Ormlången	205, 421	Ryggskär	27
Orremosse	279	Ryssbyån	267
Orsa s:n	67	Ryssjön	99
Os gård	281, 282, 283	Råby	205
Osemåla	277	Råby kvarn	208 , 229
Otterbäcken	341	Råsvalen	147, 151 , 157
Oxundasjön	54, 56	Räknö	39
Penningby	29	Ränken	287, 288 , 289, 290
Perstorpssjön	213, 216, 418	Ränneros ström	409
Plogen	139	Rättaren	237
Prästerud	365	Rättvik	67
Prästån	157	Rävsnäs kvarn	98
Pungsund	129, 130	Rödesund	347, 348, 349
Rakereds s:n	231	Rönneln	117
Ramnäs s:n	139	Rörskär	41
Ramsen	21	Rösjön	33, 123
Ramsvik	397	Salems s:n och k:a	92
Rappestad	221	Saltkällan	317
Ravalen	54	Sanda	365

	sida		sida
Sandbäckshult	279	Skärkinds s:n	215, 389
Sandtjärnen	157	Sköldnora	54
Sant Peder s:n	235	Skönberga s:n	213, 387, 397
Saxberga s:n	405	Slottsån	306
Saxen	139, 157	Slottsön	309, 313, 314
Saxvik	39, 41	Slätbaken	260
Saxåhyttan	222	Smöramåla	371, 373
Segersjö	163, 169 , 171, 179, 180 , 183	Snärjebäcken	271
Seved	205	Solholmen	171
Sibbetorp	277	Sollentuna s:n	54
Sigtunaån	108, 111, 112	Solstadström	263, 264
Siljan	67, 69	Sommen	205, 213, 214
Sillen	111, 123	Sottern	174
Sixån	67	St Lars s:n	221, 413
Sjundasjön	123	Stallbacka	313, 353
Själstuga	4	Stallbackabron	309
Sjögerstad	245	Staren	139
Sjögerstads s:n	231	Stegeborg	259, 260 , 279, 281
Sjöholm	109, 174, 175	Stegeholms slottsruin	264
Skabroträsk	119	Stenhulta	83
Skagern	356, 366	Stenhults kvarn	174
Skara	228, 309, 314, 319, 320, 328, 353	Stenviken	103
Skarven	54, 6	Stockholm	297
Skebo kvarn och å	17, 18	Stocksund	60
Skeda s:n	231	Stora Eneby	97
Skederids k:a	33, 37	Stora Gåsön	39, 41
Skederids s:n	29	Stora Kloten	157
Skedevi s:n	421	Stora Runken	196
Skedforsa kvarn	421	Stora Rängen	205, 207
Skedviken	33, 35	Stora Tron	213, 216, 418
Skedvi s:n	157	Stora Tuna k:a	70
Skene	305	Storsjön	67, 199
Skenäs	405	Strolången	193, 213, 217
Skissen	139	Strömsholm	139
Skivedsforsen	319, 335, 336 , 353	Strömsrum	270
Skofteby	289, 327, 329 , 332	Stålboga	83, 117, 118
Skoghall	297, 341	Stångebro	241, 401
Skokloster	54	Stäkeholms slottsruin	264
Skorpetorp	275	Sund	295
Skrukeby s:n	389	Sundholmen	305, 378, 379
Skundern	109	Svartån	147, 163
Skutskär	27	Svennevads s:n	199
Skånela s:n	54	Svinnäs	129
Skälleröd	21	Svinsjön	117
Skällestén	39	Svinstasjön	205
Skällviks k:a	397	Svintuna	404 , 405
Skällviks s:n	397	Svärdsjön	67, 69
Skänninge	320	Syarum	401

	sida		sida
Syningen	33	Tranbygge	60
Sången	157	Trehörna	371
Sättern	17, 109	Trollhättan	285, 293, 309, 313, 314, 353
Säby	255, 256 , 360, 361	Trollhättefallen	287
Säbysjön	205	Trosa	95
Säffle	287, 289, 341, 353	Trosaån	111
Säffle bro	332, 353	Tryteke	371
Säffle älv	332	Tråvadsbro	327
Sälboda	323	Träskaten	117
Sävjaån	22	Trävattna	327
Söderby kvarn	22	Tullingesjön	93
Söderköping	213, 215, 217, 259, 260, 385, 393, 411, 415	Tumba	92, 95
Söderköpingsån	205	Tuna	395
Södermogen	157	Tuna borgruin	47, 48
Södra Barken	139	Tuna s:n	83
Sörsjön	123	Tunaholm	291, 341, 347, 353
Tannefors	103, 207, 221, 413	Tunhems s:n	309, 313
Tannefors kvarn	205	Turinge k:a	105
Taxingeån och kvarn	99 , 103	Turinge s:n	103, 121
Tible s:n	79	Turingsjön (Turingen)	105
Tierps s:n	80	Tveta k:a	103
Tift	213, 214, 231, 241, 242 , 248	Tveta s:n	121
Tingvalla	341, 353, 365	Tåby s:n	385, 395
Tisnaren	421	Tåkenön	183
Tiveden	356	Tåkern	235
Tjugestasjon	163	Täby s:n	385
Tjust	191, 193, 213	Täckhammar	109, 174
Tjuvholmen	39	Tälje s:n	121
Tjällmo s:n och k:a	213, 418	Täljeån	180
Tjärstads s:n och k:a	205, 209 , 251	Tämnaren	80
Toftan	67, 68	Tämnarån	81
Tolebro kvarn	221	Uddby	87, 91
Tordsforsen	263, 277	Uddevalla	309, 313, 314, 317, 353
Toresunds k:a	98	Ullersund	341
Tornby	245	Ullersätter	157
Torp	245, 360	Ullervad	353
Torpa	305	Ullervads s:n	347
Torpa s:n	187	Ullervadskvarn	347
Torpa stenhus	306	Ulvåsa	207
Torrefors ström	205	Undenäs	347
Torrvarpen	157, 159	Urshult	371, 372, 375
Torshällaån	147, 148	Usken	147, 148
Torsåkers s:n	67	Utnäs	371
Torsång	67	Utby	365
Torsåsån	269, 271	Uttran	93
Torö	95	Utålsviken	47, 51
Tossebergsklätten	337	Vadasjön	47, 48, 49
		Vadsgården	305

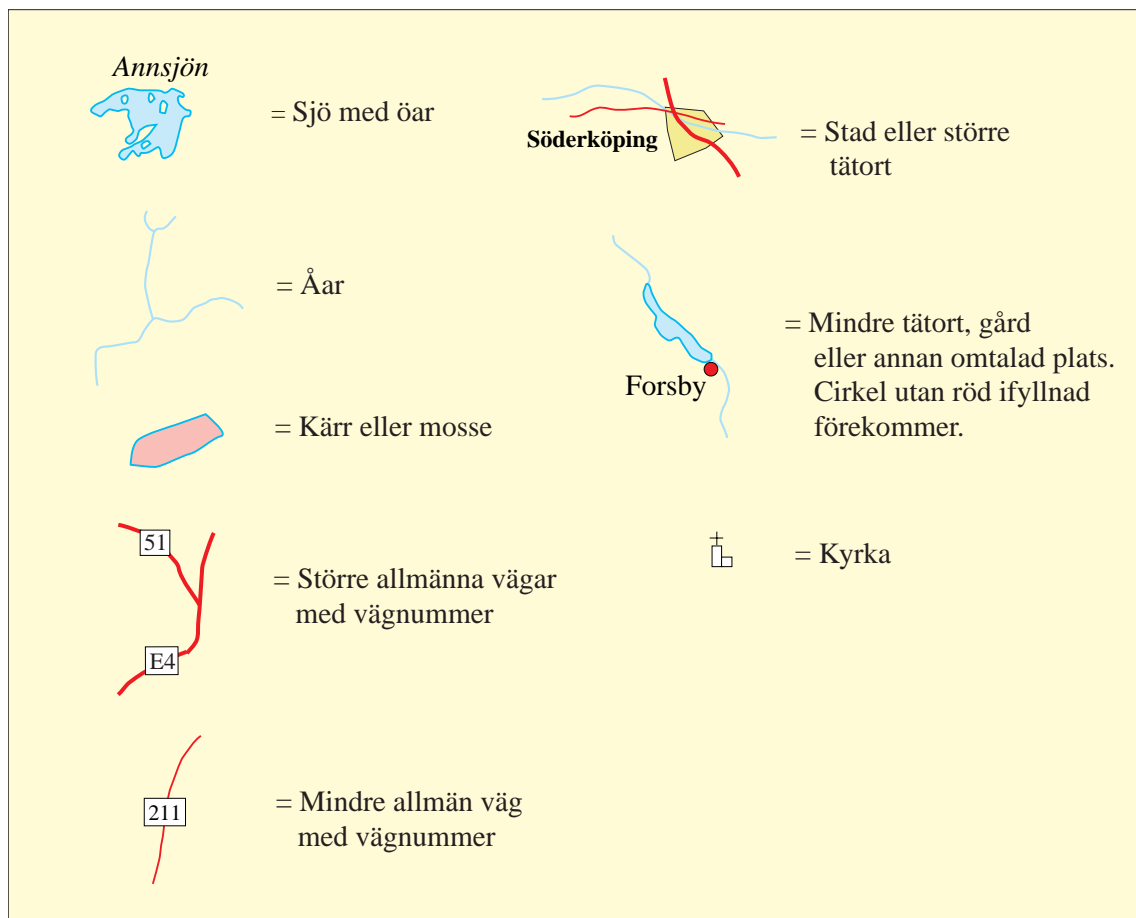
	sida		sida
Vadstena	225, 306, 319, 320, 335, 336, 347, 348, 411	Visnaren	111, 118
Vagnhärads s:n	123	Visnum-Kils s:n	365
Valasjön	108	Visteby	21, 23
Valbo s:n	67, 75	Voxnan	67
Valen	183	Vrana	179
Vallasjön	133	Vrena	347
Vallby	33	Vreta	320
Vallentuna	47	Vålön	365
Vallentuna k:a	57	Vånge s:n	79
Vallentunasjön	54, 57	Vårdinge	125
Valnaren	117	Vårdnäs	205
Valsta	319, 332	Vårdnäs s:n	255
Vannersta	97	Vårdsbega s:n	383, 411
Vargsätter	231	Vårdsätter	79
Vargön	309, 314	Väddö	25
Varnan	291, 292	Väla	125
Varnhem	319, 320, 335, 336, 378	Vällen	17
Varnumsviken	285, 290, 291, 292 , 341, 356, 365	Vällinge s:n	123
Varpan	67, 69	Vällingen	103, 123
Vasselsjön	157	Vänern	285, 287, 290, 297, 309, 317, 332, 343, 347, 351, 353, 356, 360
Vassända	285, 290, 291, 292 , 293, 309, 313, 340, 341	Vänersborg	285, 309, 313, 314, 340, 343
Vemo s:n	351	Väringen	147, 155, 158
Venngarn	23	Värlebo	277
Vernums s:n	285	Värmbol	87
Veselången	301, 305	Värmeln	332
Vi s:n	205	Värmland	289
Viby s:n	231	Värna	255
Vibyholm	131	Värnaby	267
Viflätten	199, 399	Väsbyån	56
Viken	347	Väsbyön	183
Vikern	157	Väsman	139
Viks s:n	67	Väster Husby	205
Vimmerby s:n	205, 273	Västergötland	290
Vingåker	87, 174, 421	Västermo s:n	187
Vinhammar	179	Västernäs	25
Vinön	183	Västertsjön	139
Viren	87, 89 , 109, 174	Västervik	191, 365
Virmo s:n	351	Västerås	320, 34
Virso	263	Västlands s:n	27
Virsoån (Virån)	263, 267	Västra Rekarne s:n	187
Visingsborg	320	Vättern	347, 349
Visingsö	378	Vätö s:n	39
Viskabacka	301, 305	Ymsen	347
Viskadalen	306	Yngaren	87, 88 , 109
Viskan	306	Yngen	103, 104
		Ytterenhörna	121
		Yxingen	217

	sida		
Åbyån	271	Örebro slott	365
Ådran	90	Öregrund	25
Ågesta	90	Örekilsälven	317
Åkers kvarnar	117	Öresjön	305
Åkerström	287, 290, 291, 293, 309, 313, 315	Öresten	305, 306
Åkerö	87, 109, 174, 176 , 365	Öringe kvarn	225
Ålandet	39	Örlen	347
Ålberga gård	83	Örnebäcken	271
Ålshult	372	Örnässjön	60
Ålsjön	199, 201	Ösmaren	41, 42
Ålsken	109, 129	Östen	347
Ålö	103	Österfärnebo	67
Åmot	75	Östergötland	193
Åmål	341	Österhaninge s:n	87
Åmänningen	139	Östernäs	25
Årdala s:n	109	Östersjön	139
Årås	356, 360	Östertorp	83
Åsbo s:n	221, 235	Östervik	365
Åsby s:n	214	Östhamra	33
Åsbysjön	157	Östra Husby s:n	383, 395
Åserum	279	Östra Ny s:n	395
Åskloster	301, 305	Överenhörna	121
Åsnen	372	Överselö	97
Åsunden	209, 251 , 305, 306	Översta kvarn	407
Åtorpsbron	356, 357	Övre Fryken	335, 337
Åbyggeby	75	Övre Föret	21
Åtvidaberg	205	Öxnevalla s:n	301
Älghammar	130		
Älgå s:n	295, 323		
Älgå k:a	295		
Ällesta	387		
Älvdalen	335		
Älvkarleby	27		
Älvkarlebyån	67, 71		
Älvsborg	287, 290, 291, 293, 297, 309, 343, 348		
Ämten	193, 213, 216, 217, 418		
Ärlången	205		
Åtorp	357		
Ättorpa	237		
Ödbo s:n	147		
Ödmården	4		
Öja s:n	187		
Öjebro	205, 221, 222		
Öljaren	163, 166		
Ölsjön	157		
Öran	90		
Örbäck	245, 246		

Källor

- Ernvik, Arvid, *Värmländsk medeltid. Bidrag till landskapets äldre historia*, 1983
- Falkman, Ludvig B., *Om mått och vikt*, 1884.
- Grandinson, K.G., *Vattendrag och vattenvägar i 1500-talets Närke. Ur för- eningen Örebro läns medde- landen nr XIII, Örebro 1941.*
- Kiechel, Samuel, *En resa genom Sverige år 1586. Uppsala år 1887.*
- Levander, Lars, *Övre Dalarnes bondekultur un- der 1800-talets första hälft. Skrift utgiven av Kungl. Gustav Adolfs akademien för folklivs- forskning. 11:1, Stockholm 1943.*
- Ludvigsson, Rasmus, *Strödda kamerala hand- lingar Vol. 61*, Riksarki- vet, Stockholm.
- Lundin, Eliz, *Svensk Väghistoria*, 1995
Vägverket, Borlänge, 2003.
- Magnus, Olaus, *Historia om de nordiska folken.*
- Meyersson, Åke, *Vattendrag och inre farleder i Gustav Vasas Sverige enligt Rasmus Ludvigssons be- skrivning.*
- Sjöbeck, Mårten, *Landskapsbeskrivningar. Färdvägar och vandringsstigar utgående från järnvägarna. Stockholm under 1900-talets första hälft.*
- Svalenius, Ivan, *Gustav Vasa*, 1963.

Karttecken

Eliz Lundin, född år 1928, är numera pensionär efter att ha varit verksam som avdelningsdirektör vid Vägverkets huvudkontor i Stockholm och senare i Borlänge. I hans uppgifter ingick utveckling av nya tekniker och arbetsmetoder för vägplanerare, projektörer och vägbyggare. I eftermälet från Vägverket benämns han som visionär med ett historiskt perspektiv, vilket också återspeglas i hans "logotype" med texten "*Vi måste känna till vår förhistoria, för att förstå nutiden och kunna utveckla för framtiden*". Under sina år i Vägverket var han till stora delar av tiden på resor och fältarbete över hela landet för att introducera nya tekniska hjälpmedel och metoder. Hans rapporter från internationella studieresor, konferenser och större väg- och brobyggnadsprojekt är med avsikt utformade så, att de skall ge en teknikhistorisk översikt tillgänglig för framtida forskare och skribenter. Hans produktion av läromedel och skrifter finns arkiverade i Vägverkets bibliotek, Borlänge.

Med sitt grundläggande historiska och tvärvetenskapliga intresse har han samlat ett stort material om det svenska kulturlandskapet, hämtat ur allehanda arkiv, antikvariat, bibliotek och i kontakter med människor från alla delar av vårt land. Som pensionär ägnar han sig åt att komplettera uppgifterna med fördjupade arkivstudier. Stora delar omsätter han efterhand i boktryck och mycket omfattande färdiga manuskript. Under sina forskningar och dokumentationer i bilder och skrifter har han stor nytta och fördel av sitt tekniska kunnande i områden som fotogrammetri, geodesi och databehandling.

Ute i verkligheten på jakt efter spår av svensk 1550-talshistoria

Övre bilden är från utredning av den forna vintertida kommunikationsleden mellan Uddevalla och Stockholm, via Hallby och över basen av Vänersnäs. Personerna på bilden är från vänster, Göran Söderström, Leif A. Nilsson, Arne Johansson, Eliz Lundin och Britta Ågren.

Mellanbilden: Här sker dokumentation av den omnämnda Vänerhamnen "*Hiellenäs på Daall*" kallad Gårhulan, som ligger vid Gälleudde i Dalsland. Fotos: Roy Johansson, juni år 2002.

Den nedre bilden visar hur Eliz Lundin dokumenterar det troliga läget av den omnämnda "*Alzede quern*" i Emån, Fliseryds socken, Småland. Foto: Eivor Lundin september år 2000.